

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IMPACT STRATEGIC

Nr. 1[54]/2015

Revistă științifică trimestrială, cu acces liber
și prestigiu recunoscut de CNATDCU, indexată în baze de date
internaționale (BDI): CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

CONSILIUL EDITORIAL

Prof. univ. dr. Gabriel-Florin MOISESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”,
președintele Consiliului editorial
Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Ion ROCEANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Vasile BUCINSCHI, Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”
Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București
Lect. univ. dr. Stan ANTON, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Dr. Mircea TÂNASE, Statul Major General, Ministerul Apărării Naționale
Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Reprezentanța permanentă a Republicii Slovacia pe lângă
Uniunea Europeană, Belgia
Prof. univ. dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia
Prof. univ. dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C.
Marshall”, Germania
Prof. univ. dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Republica Elenă
Prof. univ. dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea „Old Dominion”, SUA
Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Academia Națională de Apărare, Bulgaria
Conf. univ. dr. Boguslaw PACEK, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Dr. Dana PERKINS, Consiliul de Securitate al ONU, SUA
Dr. Gábor BOLDIZSÁR, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria
Dr. Dario MATIKA, Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Sistemelor de Apărare, Croația

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

CS III dr. Mirela ATANASIU	CS I dr. Constantin MOȘTOFLEI
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU	Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE
CS III dr. Cristina BOGZEANU	CS III dr. Alexandra SARCINSCHI
Dr. Răzvan BUZATU	Conf. univ. dr. Marius ȘERBESZKI
Prof. univ. dr. Ion CHIORCEA	Lect. univ. dr. Eduard VITALIS
Dr. Pascu FURNICĂ	ACS dr. Mihai ZODIAN
Prof. univ. dr. Constantin IORDACHE	

CONSILIUL DE REDACȚIE

Redactor șef: dr. Stan ANTON
Redactor șef adjunct: Daniela RĂPAN
Redactor coordonator ediție: dr. Alexandra SARCINSCHI
Redactor responsabil suplimentul „Colocviu strategic”: dr. Mihai ZODIAN

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, București, România
Telefon: (021) 319.56.49; (021) 319.55.93
E-mail: impactstrategic@unap.ro
Adrese web: <http://impactstrategic.unap.ro>, <http://cssas.unap.ro>

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.

ISSN 1842-810X (on-line); ISSN-L 1582-6511

CUPRINS

CUVÂNTUL EDITORULUI 5

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

Explorând alternativele de securitate ale UE - este Europa pregătită să meargă mai departe?
Valentin IACOB..... 7

Crize și conflicte contemporane susceptibile de a avea efecte complexe majore asupra mediului de securitate european. Cazul Ucrainei
Dr. Mirela ATANASIU 24

Implicațiile amplasării sistemului de apărare anti-rachetă american asupra politicii de securitate națională
Florentin-Gabriel GIUVARĂ
Dr. Marius ȘERBESZKI..... 40

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII: TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE

Mediul geopolitic și geostrategic din zona de interes a României în actualul context internațional
Dr. Alexandru STOICA..... 53

Dimensiunea politică a Artei războiului la Sun Tzu și fundamentarea sa din perspectiva teoriei jocurilor
Dr. Mateusz HUDZIKOWSKI..... 66

Analiza factorilor de putere și influența lor asupra SUA, UE și Lumii Arabe
Dr. Mihaela GHEORGHE 85

Vulnerabilitățile demografice ale României cu posibil impact geopolitic
Cătălina TODOR 93

SECURITATE ȘI STRATEGIE MILITARĂ

Procesul decizional – de la războiul de generația întâi la Revoluția în Afacerile Militare post-Război Rece
Dr. Niculai-Tudorel LEHACI 110

<i>Evoluția organismului militar post-Război Rece</i> Dr. Costinel NIȚU.....	116
<i>Influența mijloacelor aerospațiale fără pilot uman la bord asupra Revoluției în Afacerile Militare</i> Dr. Laurențiu-Răducu POPESCU.....	123
<i>Conflictele de mediu, amenințare la adresa securității</i> Dr. Irina TĂTARU	135
AMENINȚAREA TERORISTĂ	
<i>Apariția și activitatea celui mai de temut grup terorist din Tunisia</i> Dr. János BESENYŐ Dr. Zoltán PRANTNER.....	140
<i>Dinamica fenomenului jihadist global de la Al-Qaeda la Statul Islamic</i> Liviu IONIȚĂ Anca IONIȚĂ	154
ANALIZE, SINTEZE, EVALUĂRI	
<i>Euromaidanul ucrainean și efectele sale</i> Dr. Cristian Leonard DORCA.....	164
<i>Regimul juridic al combatanților care beneficiază de condiții suplimentare de protecție</i> Dr. Alexandr CAUIA	175
<i>Sociologie, istorie și modele teoretice procesuale</i> Dr. Mihai ZODIAN.....	183
<i>Considerații asupra relației dintre valorile sociale și cultura de securitate</i> Dr. Veronica PĂSTAE.....	199
AGENDA CSSAS	
<i>Activități ale Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, ianuarie-martie 2015</i> Irina TĂTARU, Mihai ZODIAN	206
IN MEMORIAM PETRE DUȚU	208
GHID PENTRU AUTORI	210

CUVÂNTUL EDITORULUI

Stimați colaboratori și cititori,

Prima ediție a revistei din acest an se înscrie în tematica obișnuită a publicației și conține un total de 17 articole, mare parte dintre acestea constituind livrabile realizate de către cercetătorii doctoranzi și post-doctoranzi în cadrul proiectelor aflate în derulare în cadrul Universității, și anume *SmartSPODAS* și *Orizonturi 2020*.

În deschidere, la rubrica **Actualitatea politico-militară**, domnul colonel Valentin Iacob explorează *alternativele de securitate ale Uniunii Europene*, lansând întrebarea: *Este Europa pregătită să meargă înainte?* Cel de-al doilea articol, semnat de colega noastră, CS III dr. Mirela Atanasiu, abordează subiectul fierbinte al *crizelor și conflictelor susceptibile de a avea efecte complexe majore asupra mediului de securitate european*, aducând în atenție *cazul Ucrainei*. În continuare, domnii comandori Florentin-Gabriel Giuvară și conf. univ. dr. Marius Șerbeszki au analizat, în co-autorat, *implicațiile amplasării sistemului de apărare antirachetă american asupra politicii de securitate națională*.

Rubrica **Geopolitici și geostrategii: tendințe și perspective** cuprinde patru articole, în primul dintre ele, colonel dr. Alexandru Stoica explorând *mediul geopolitic și geostrategic din zona de interes a României în actualul context internațional*. Cel de-al doilea articol, semnat de un mai vechi colaborator din Polonia al revistei noastre, domnul dr. Mateusz Hudzikowski, aduce în atenția cititorilor *dimensiunea politică a artei războiului la Sun Tzu și fundamentarea sa din perspectiva teoriei jocurilor*. Dr. Mihaela Gheorghe și-a propus în articolul pe care l-a realizat o *analiză a factorilor de putere și influența lor asupra SUA, UE și Lumii Arabe*. Cătălina Todor, fost voluntar în cadrul CSSAS, încheie rubrica cu o atentă examinare a *vulnerabilităților demografice ale României cu posibil impact geopolitic*.

La secțiunea **Securitate și strategie militară**, am inclus patru materiale ce abordează teme diverse, dar complementare, specifice domeniului amintit. Astfel, maior lect. univ. dr. Niculai-Tudorel Lehaci abordează, în materialul pe care îl semnează, *procesul decizional - de la războiul de generația întâi la Revoluția în Afacerile Militare post-Război Rece*. În continuare, colonel dr. Costinel Nițu ne vorbește despre *evoluția organismului militar post-Război Rece*. Apoi, domnul comandor dr. ing. Laurențiu Răducu Popescu tratează tema *influenței mijloacelor aerospațiale fără pilot uman la bord asupra Revoluției în Afacerile Militare*, iar colega noastră, dr. Irina Tătaru, abordează *conflictele de mediu, privite ca amenințare la adresa securității*.

Numărul de față include o nouă rubrică, **Amenințarea teroristă**, în cadrul căreia un colaborator constant din Ungaria, domnul locotenent colonel dr. János Besenyő, împreună cu dr. Zoltán Prantner, aduc sub lupă *aparitia și activitatea celui mai de temut grup terorist din Tunisia*. În continuare, colonel Liviu Ioniță și maior Anca Ioniță analizează *dinamica fenomenului jihadist global de la Al-Qaeda la Statul Islamic*.

Secțiunea de **Analize, sinteze, evaluări** include patru materiale ce abordează diverse teme de interes. Domnul colonel dr. Cristian Leonard Dorca readuce în atenție subiectul crizei din Ucraina,

vorbind despre *Euromaidanul ucrainean și efectele sale*. Conf. univ. dr. Alexandr Cauia, din Republica Moldova, tratează în articolul său *regimul juridic al combatanților ce beneficiază de condiții suplimentare de protecție*. Apoi, colegul nostru ACS dr. Mihai Zodian tratează aspecte legate de *sociologie, istorie și modele teoretice procesuale* iar, în încheiere, asist. univ. dr. Veronica Păstae prezintă cititorilor o serie de *considerații privind relația dintre valori și cultura de securitate*.

Tradiționala *Agendă a CSSAS* reliefează câteva concluzii rezultate de la *Atelierul de lucru cu tema „Neproliferarea și dezarmarea”*, organizat de CSSAS la 26 martie 2015, anunțând totodată activitățile științifice pe care Centrul le are în pregătire pentru acest an.

În continuare, paginile revistei aduc un omagiu *in memoriam* domnului CS II colonel (r) dr. Petre Duțu, fost coleg și director interimar al Centrului, care ne-a părăsit pentru o lume mai bună la sfârșitul lui decembrie 2014.

În încheierea ediției, se regăsește *Ghidul pentru autori*, material util celor care doresc să disemineze rezultatele cercetării în revista noastră.

Pentru cei care descoperă pentru prima dată *Impact strategic*, revista este editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I” și se prezintă ca *revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică*, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Publicația apare de cincisprezece ani în limba română și de unsprezece ani în limba engleză și abordează o arie tematică complexă – actualitatea politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, problematica păcii și a războiului viitorului, societatea informațională, elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Cititorii găsesc în paginile publicației analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere în care se studiază impactul dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

În ceea ce privește vizibilitatea pe plan internațional – obiectiv primordial al publicației – recunoașterea calității științifice a revistei este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO și ale unor universități cu profil militar din Bulgaria, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Estonia etc.

Impact strategic se tipărește trimestrial, în două ediții distincte: una în limba română și alta în limba engleză. Revista este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

În încheiere, îi încurajez pe cei interesați să publice în paginile revistei să prospecteze și să evalueze cu rigoare dinamica mediului de securitate. Totodată, lansez invitația către studenții, masteranzii și doctoranzii interesați să trimită articole spre publicare în suplimentul lunar al revistei, *Colocviu strategic*, disponibil pe internet la <http://cssas.unap.ro/ro/cs.htm> și aflat sub coordonarea ACS dr. Mihai Zodian.

Colonel dr. Stan ANTON,
Redactor-șef
Directorul Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

EXPLORÂND ALTERNATIVELE DE SECURITATE ALE UE - ESTE EUROPA PREGĂTITĂ SĂ MEARGĂ MAI DEPARTE?

Valentin IACOB*

Acest articol continuă explorarea scenariilor de securitate alternative ale Uniunii Europene pentru următorii 15 ani. Cele patru scenarii sunt elaborate luând în calcul cinci factori: situația economică, securitatea energetică, mediul de securitate din vecinătatea Europei, orientarea strategică a SUA către Asia-Pacific și coeziunea UE. Primul și ultimul sunt considerați factori determinanți iar conjuncția lor asigură cadrul necesar pentru inserarea incertitudinilor asociate celorlalți factori sub forma unor puncte de referință în elaborarea scenariilor și a finalității acestora. Fiecare scenariu este construit pe o temă majoră care se reflectă în titlu. Deciziile strategice care vor fi luate în următorii cinci ani vor influența semnificativ Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) și vor stabili, în cele din urmă, care scenariu este pe cale de a deveni realitate.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, securitate, strategic, apărare, scenarii, factori, energie, capabilități.

Introducere

Următoarele două decenii sunt cruciale pentru viitorul Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC) și al securității europene. Această lucrare prezintă patru scenarii alternative (prezentate

schematic în Figura nr. 1 cu un orizont de timp până în anul 2030 și care au fost elaborate prin conjuncția extremelor a doi factori principali: situația economică și coeziunea UE. Pentru a întregi imaginea, în fiecare cadran au fost inserate incertitudinile generate de alți trei factori relevanți în creionarea scenariilor: securitate energetică, climatul de securitate din vecinătatea Europei și orientarea strategică a SUA către Asia-Pacific. Scenariile care au rezultat sunt: „Scenariul I - Menținerea situației existente (progres cu încetinitorul)”, „Scenariul II - Naționalizarea apărării (suma tuturor temerilor)”, „Scenariul III - Unitate cu resurse limitate (integrare mai rapidă)” și Scenariul IV - „Armata Europeană (Pleven reîncărcat)”¹.

1. Scenariul I - Menținerea situației existente (progres cu încetinitorul)

Acest scenariu prezintă opțiunile unei Europe prospere din punct de vedere economic care alege să obțină rezultate pe termen scurt sacrificând interesele pe termen lung, realizând astfel progrese ne semnificative în ceea ce

¹ Pentru mai multe detalii a se vedea Valentin IACOB, „Dinamica dezvoltării PSAC: puncte de referință și scenarii viitoare”, în *Impact Strategic* nr. 4/2014, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 45.

* Colonel Valentin IACOB este șef de Stat Major al unei brigăzi din structura Forțelor Terestre, la Tîrgu-Mureș. E-mail: iacobval@yahoo.com

privește PSAC. Divergențele dintre membri și „politicile de culise” nu permit Europei să profite de îmbunătățirea situației economice și nu

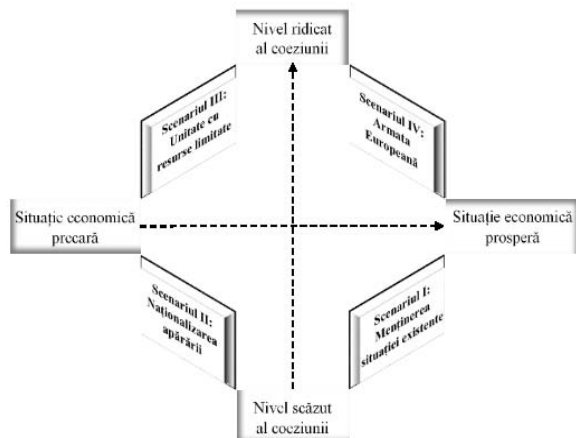

Figura nr. 1: Imagine de ansamblu a scenariilor alternative ale securității UE

sprijină continuarea dezvoltării unei arhitecturi comune de securitate. UE rămâne ancorată în conceptul grupărilor tactice pentru care nu deține o structură corespunzătoare de comandă și control, limitându-și astfel opțiunile de răspuns la creșterea amenințărilor de securitate care se apropie tot mai mult de frontierele sale.

O prosperitate economică iluzorie „amăgește” europenii în a urmări interese pe termen scurt. Europa reușește să depășească dificultățile generate de criză și înregistrează o ușoară creștere economică. În următorii cinci ani, reformele economice și fiscale severe se concretizează în rezultate ale căror costuri sociale sunt mai ridicate decât estimările inițiale. UE reușește să salveze moneda unică dar o face în detrimentul coeziunii. Percepțiile referitoare la distribuirea inegală a costului reformelor și lipsa de solidaritate duc la o exacerbare a tensiunilor sociale intracomunitare. Modestele creșteri economice încurajează guvernele să cheltuiască mai mult în dauna investițiilor, sacrificând coeziunea pentru a obține avantaje politice și sociale la nivel național.

Victoria în alegeri a stângii radicale elene Syriza la începutul anului 2015 a creat un efect de „domino” care s-a propagat și în alte țări europene aflate în dificultate din cauza măsurilor de austeritate. În 2017, Marea Britanie părăsește

uniunea dar menține în continuare legături economice strânse cu aceasta. Totuși, în anii următori separarea „împinge” economia regatului în recesiune, fapt care schimbă intențiile unor țări membre de a urma același parcurs în privința ieșirii din UE, mai ales într-o perioadă în care beneficiază de avantaje economice.

Prosperitatea economică iluzorie „amăgește” europenii care nu realizează pe deplin efectele diminuării avantajului pe care îl are UE față de economiile asiatice și a scăderii influenței sale în peisajul economic mondial. Ca urmare, economiile emergente reușesc cu succes să penetreze piețe noi în timp ce țările membre UE se focalizează mai mult pe piețe tradiționale, așezate, unde riscurile sunt scăzute dar a căror potențial de creștere este nesemnificativ.

UE nu reușește să ajungă la un consens în privința unei politici comune privind migrarea iar valurile de imigranți ilegali duc la o adâncire a disensiunilor între membri. Fenomenul migrației ilegale determină creșterea curentului naționalist cu implicații profunde asupra capacității liderilor europeni moderați de a obține sprijin pentru o cooperare intracomunitară mai strânsă.

Dincolo de rezultatele în privința creșterii economice, progresele UE în domeniul integrării până în anul 2030 sunt nesemnificative. Investițiile anterioare în cercetare și dezvoltare încă oferă unor țări membre o serie de avantaje competitive în fața statelor BRICS² dar acestea se diminuează continuu. Tensiunile sociale „erup” în mod constant influențând negativ cooperarea. Aparenta prosperitate economică menține un echilibru fragil și oferă politicianilor un spațiu de manevră destul de restrâns, mai ales pe termen scurt. Problemele demografice ale Europei acutizează presiunile bugetare ducând ulterior la diminuarea creșterii economice. Rata crescândă a șomajului creează condiții pentru manifestări extremiste îndreptate împotriva imigranților, acțiuni cu efecte negative asupra mediului de securitate intern și extern.

Economiile emergente urcă gradual în clasamentul mondial în dauna țărilor europene

² Țările BRIC sunt Brazilia, Rusia, India, China și, din anul 2011, Africa de Sud.

care pierd locurile fruntașe. Acest trend se încadrează în curentul de migrare a fluxurilor financiare globale către arealul Asia-Pacific și duce la diminuarea atractivității UE pentru investitorii strategici care devin vizibil iritați de disputele politice de la Bruxelles.

Rusia exploatează cu succes lipsa coeziunii UE în implementarea strategiei de securitate energetică. Strategia europeană de securitate energetică este adoptată de membri dar lipsa de coeziune în implementare își pune amprenta asupra eficienței sale. Până în anul 2020, UE reușește să-și diversifice portofoliul de importuri, dar nu are capacitatea de a contracara amenințările de securitate cu care se confruntă partenerii și furnizorii săi din domeniul energetic. Amenințarea ISIL³ la adresa situației de securitate fragile din Orientul Mijlociu avantajează în mod clar Rusia care are posibilitatea de a deveni a cincea economie a lumii imediat după anul 2020 așa cum arătau unele proiecții elaborate înaintea crizei din Ucraina⁴. Sancțiunile impuse în 2014 au reprezentat doar „praf în ochii lumii” deoarece UE nu dorea să sacrifice o prosperitate economică fragilă și greu obținută pentru satisfacerea unor ambiții geopolitice. Astfel, Moscova a reușit cu dibăcie să exploateze deficitul de coeziune al UE în implementarea obiectivelor politicii externe comune și lipsa de stoicism în privința impunerii sancțiunilor.

Pe timpul crizei din Ucraina existau voci în interiorul uniunii care încercau să diminueze gravitatea faptelor Rusiei în privința anexării Crimeii la momentul în care s-a pus problema sancționării „agresorului”. Astfel, în timp ce UE pregătea pachetele de sancțiuni, premierul maghiar Viktor Orbán susținea că țara sa „nu este parte a conflictului ruso-ucrainean”⁵ și, ca

³ ISIL este acronimul utilizat pentru Statul Islamic din Irak și Levant care este cunoscut / tradus de asemenea ca Statul Islamic din Siria și Levant (ISIS).

⁴ PricewaterhouseCoopers Economics, „The BRICs and beyond: prospects, challenges and opportunities, *World in 2050*, January 2013, pp. 2, disponibil la https://www.pwc.com/en_GX/gx/world-2050/assets/pwc-world-in-2050-report-january-2013.pdf, accesat la 20.03.2015.

⁵ EurActiv.com, “EU countries weigh possible losses from Crimea escalation” în *News*, ediția 20 martie 2014, disponibil la <http://www.euractiv.com/global-europe/eu->

urmare, a dat de înțeles că Ungaria nu va susține un curs de acțiune care poate pune în pericol înțelegerea sa cu președintele Putin pentru construirea a două reactoare nucleare cu sprijin financiar rusesc în valoare de 10 miliarde de euro. O asemenea atitudine a permis Moscovei să submineze solidaritatea europeană și să exploateze atitudinile conflictuale ale membrilor în privința voinței acestora de a reduce dependența de hidrocarburile rusești.

Investițiile substanțiale duc la continuarea progreselor în dezvoltarea surselor alternative de energie. Acestea sunt însă foarte costisitoare și majoritatea țărilor UE nu-și pot permite să implementeze aceste soluții pe scară largă. În 2030 multe țări din Europa sunt încă dependente de importuri fără a avea alternative viabile disponibile. UE dispune de o gamă restrânsă de opțiuni strategice ca urmare a atitudinilor contradictorii în implementarea strategiei energetice și a absenței unei arhitecturi credibile de securitate.

Politica Europeană de Vecinătate (PEV) pierde teren. Aplicarea PEV continuă pe aceleași coordonate dar semnificația ei scade ca urmare a crizei din Ucraina. Rezultatele economice pozitive readuc în actualitate tendințele UE de a se baza, aproape în totalitate, pe utilizarea instrumentelor economice și diplomatice pentru promovarea intereselor sale strategice, fapt care determină amânarea îndeplinirii unor obiective importante ale PSAC.

Întrebuițarea instrumentului economic în promovarea intereselor devine tot mai puțin fezabilă ca urmare a interdependenței între actorii de talie mondială care reușesc să se dezvolte și să-și extindă tot mai mult sferele de influență. Îndeplinirea obiectivelor PEV este tot mai dificilă în absența unei arhitecturi comune de securitate care să sprijine o politică externă coerentă. Astfel, nivelul de ambiție al UE scade treptat până în 2020 și se limitează doar la sprijin financiar.

Lipsa de stoicism a europenilor în fața Rusiei pe timpul crizei din 2014 a fost percepută ca slăbiciune de restul lumii și, ca urmare, țările countries-weigh-possible-loss-news-534273, accesat la 20.03.2015.

din vecinătatea UE se reorientează în privința obținerii de garanții de securitate în condițiile unei instabilități regionale crescânde. În anul 2023, cu puțin înainte de aniversarea centenarului republicii, Turcia intră în topul primelor 10 economii din lume⁶ și renunță definitiv la dezideratul de a deveni membru UE. Acest fapt contribuie la creșterea lipsei de entuziasm în privința PEV pe fondul deteriorării climatului de securitate în regiunile din imediata proximitate a Europei.

UE devine tot mai „apatăcă” pe plan extern în timp ce SUA se orientează tot mai mult către Asia-Pacifc. Strategia de reorientare către Asia determină scăderea efectivelor militare americane pe bătrânul continent care sunt reduse la minimum necesar destinat operațiilor NATO. Ca urmare, UE intră sub o presiune crescândă să acopere deficitul de capabilitate necesar unei descurajări strategice eficiente și pentru a răspunde instabilității din regiunile învecinate Europei. SUA devin din ce în ce mai iritate din cauza apatiei europene în domeniul securității, mai ales în lipsa unei crize economice și financiare care să motiveze cheltuielile de apărare scăzute.

Principalul pilon de susținere pentru securitatea europeană rămâne NATO în timp ce uniunea, tot mai divizată, oferă numai capabilități limitate generate în baza unor „aranjamente de cooperare restrânse”. Operațiile executate în Orientul Mijlociu, Nordul Africii sau în Sahel continuă să se bazeze pe „coaliții ad-hoc” și nu pe un concept integrat, bazat pe o participare largă. Treptat, maniera de abordare a problemelor de securitate împarte bătrânul continent în „euro contribuitori” și „euro non-contribuitori” cu efecte negative asupra capacității uniunii de a executa eficient operații de management al crizelor.

Incapacitatea guvernelor europene să fie mai „conciliante” în aspectele de suveranitate pun PSAC în dificultate. UE nu reușește până în 2020 să recalibreze PSAC astfel încât punctele de vedere ale tuturor membrilor să fie pe deplin reflectate. Rezultatele economice

permit membrilor să aloce sume mai mari pentru apărare, dar creșterile sunt mai mult simbolice. Lipsa unei viziuni comune asupra amenințărilor nu permite o abordare integrată a aspectelor de securitate și generează un curent de „egocentrism” printre guvernele europene care se împotrivesc transferului mai multor prerogative către Bruxelles.

Esența acestei probleme a fost subliniată încă din anul 2012 de către președintele Comitetului Militar al UE care a declarat că: „trebuie să încetăm să ne prefacem că apărăm suveranitatea națională prin menținerea unei independențe naționale iluzorii. Da, statele membre vor avea libertatea de a decide să nu participe la operațiuni, dar nu vor dispune de capabilități pentru a acționa independent sau în coaliție. ... A face mai mult cu un buget mai mic înseamnă a face mai mult cu mai puțini oameni.”⁷

După ieșirea Marii Britanii din uniune, PSAC pierde din potențial. Cu toate că legăturile de cooperare anglo-franceze sunt încă strânse, capabilitățile generate de cele două state nu pot fi utilizate de UE iar cooperarea franco-germană nu este la fel de substanțială. Germania deține o forță militară profesionistă care îi permite să joace un rol mai activ în implementarea inițiativelor de securitate europene, dar fondurile pe care le alocă finanțării apărării nu sunt nici pe departe la fel de generoase ca cele alocate în trecut pentru rezolvarea problemelor economice. Lipsa de coeziune determină UE să mențină un nivel foarte scăzut de ambiție în domeniul securității și să rămână ancorată în conceptul grupărilor tactice.

Către anul 2030, PSAC devine doar o amintire palidă a ceea ce reprezenta în urmă cu o decadă. Industria de apărare reușește cu greu să supraviețuiască sub presiunea intereselor divergente ale țărilor membre. Chiar și în absența opoziției Marii Britanii, la nivel european nu

⁶ Kemal DERVIŞ, “Turkey on the Way to the 100th Anniversary of the Republic” în *Brookings Institute Press*, disponibil la <http://www.brookings.edu/research/speeches/2012/11/13-turkey-anniversary-dervis>, accesat la 20.03.2015.

⁷ General Håkan SYRÉN, președintele Comitetului Militar al UE, “Facing realities - in search of a more European mindset!” în *Military Capability Development in the framework of the Common Security and Defence Policy*, p. 139, disponibil la [http://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/MilitaryCapabilitiDevelopment .pdf](http://www.ieee.es/en/Galerias/fichero/OtrasPublicaciones/Internacional/MilitaryCapabilitiDevelopment.pdf), accesat la 20.03.2015.

există suficientă voință politică pentru crearea unui comandament operațional care să răspundă îngrijorărilor crescânde că „UE nu dispune de structuri corespunzătoare de comandă și control pentru a-și asuma responsabilitatea unor operații cu grad ridicat de pericol și de lungă durată”⁸. Astfel, lecțiile identificate în trecut pe timpul operațiunii Artemis din 2003 încă nu sunt implementate reliefând incapacitatea de a disloca în teren forțe care să dispună de o structură de comandă adecvată și de mijloace de sprijin suficiente pentru îndeplinirea misiunilor.

Grupările tactice de nivel batalion ale UE participă la o serie de operații, dar structura lor și capacitățile reduse permit numai obținerea unor efecte limitate. În contextul în care PSAC este pe cale de dispariție și fără o viziune de substanță privind o cooperare militară mai strânsă, UE devine incapabilă să îndeplinească eficient rolul de actor regional pentru a contracara amenințările care sunt tot mai aproape de granițele sale.

Acest scenariu are ca punct de plecare actuala stare de fapt (statu-quo) transpusă în ipoteza prin care UE nu reușește să profite de avantajele unei situații economice pozitive din cauza lipsei de coeziune. Solidaritatea manifestată prin acțiunile de răspuns în criza ucraineană și modul de implementare a strategiei energetice comune constituie indicii referitoare la intenția UE de a menține actuala stare de lucruri. O perioadă economică înfloritoare poate oferi Europei o poziție avantajoasă pentru a face față provocărilor viitoare. Însă UE nu reușește să profite de situație din cauza jocurilor politice de culise și a manipulării termenului de suveranitate pentru obținerea de avantaje politice și sociale ne semnificative. Marea Britanie părăsește uniunea și plătește prețul aferent acestei decizii în următorii ani. Lipsa de implicare profundă a UE în domeniul securității duce la apariția unei „ere glaciare transatlantice”. Principalul pilon al securității europene rămâne NATO dar implicarea americană devine mai redusă. SUA caută noi parteneri și aliați pentru a răspunde

amenințărilor existente pe plan mondial. PSAC devine o „umbră a trecutului” în lipsa unui comandament operațional și a menținerii unui nivel de ambiție limitat la conceptul grupărilor tactice de nivel batalion.

2. Scenariul II - Naționalizarea apărării (suma tuturor temerilor)

Acest scenariu prezintă o abordare reactivă a UE în rezolvarea problemelor economice și studiază efectele lipsei de coeziune asupra dezvoltării unei perspective comune asupra amenințărilor și a implementării strategiei de securitate energetică. În următoarea decadă, membrii uniunii devin tot mai refractari în privința transferului de suveranitate către Bruxelles, în mod special în domeniul securității. Acest fapt determină un revers al trendului pozitiv înregistrat de la apariția PSAC, iar UE se confruntă cu perspectiva de a deveni un actor regional ineficient și nerelevant pe plan mondial, pierzând teren în fața Rusiei și a extinderii influenței țărilor asiatice puternice.

Incapacitatea de a lua decizii majore în următorii cinci ani trimite Europa în recesiune. Recenta criză din zona euro a afectat puternic țările membre ale căror economii își revin cu greutate. UE nu dispune de suficientă voință politică și de nivelul de coeziune corespunzător pentru a continua implementarea reformelor economice și sociale atât de necesare. Astfel, în absența unor decizii majore, până în 2020 Europa se „scufundă” din nou în recesiune.

Lipsa de unitate duce la un val de creșteri al presiunilor interne la care se adaugă cele existente pe plan extern. Situația economică precară și dificultățile cu care se confruntă moneda unică sporesc pericolul adâncirii diviziunilor între zona euro și ceilalți membri. Unele state nu reușesc să-și reducă datoria publică determinând inițierea unor noi „pachete de salvagardare” dar și o înăsprire a politicilor de austeritate. Mai multe țări membre, în special cele aflate la periferia UE, consideră că sunt tratate discriminatoriu. UE s-a mai confruntat cu o astfel de situație după victoria stângii radicale elene Syriza în anul 2015

⁸ Katarina ENGBERG, *The EU and military operations: a comparative analysis*, Milton Park, Abingdon, Oxon; New York, editura Routledge, 2014, p. 88.

care a generat o mișcare masivă anti-austeritate la nivel european. Pe plan extern, uniunea pierde din competitivitate în pătrunderea pe noi piețe, în detrimentul economiilor emergente care sunt în plină expansiune.

Către finele anului 2020, tensiunile sociale din Europa ating cote alarmante și alimentează dezbaterile naționale cu privire la ieșirea din uniune a unor state membre. Un precedent a fost deja creat în 2017 când referendumul organizat în Marea Britanie a dat câștig de cauză „separatiștilor” și a încurajat și alte state să-și reconsidere poziția cu privire la rămânerea în UE. Coeziunea intra-comunitară intră sub asaltul unor presiuni naționaliste fără precedent. Liderii pro-europeni ca președintele francez François Hollande și cancelarul german Angela Merkel au părăsit scena politică fiind înlocuiți de lideri cu vederi înguste care consideră uniunea mai mult o constrângere decât un catalizator.

Examinând cauzele unui posibil eșec al UE, Thomas Wright argumentează că „austeritatea de durată duce la creștere economică slabă și chiar inexistentă, tensiuni sociale care se acutizează și la stoparea procesului de integrare. Multe dintre statele membre ar opta pentru ieșirea din uniune dacă ar identifica modalități de a o face la un cost economic acceptabil.”⁹

Țările UE nu reușesc să ajungă la un consens pe tema securității energetice. În anul 2020, previziunile economice ale PricewaterhouseCoopers se adevăresc și Rusia devine prima economie a Europei. În martie 2014 a „înghițit” Crimeea și, după criza din Ucraina, răspunsul șovăielnic al comunității internaționale a încurajat Moscova să anexeze partea de Est a Ucrainei. Lipsa de coeziune și „setea” de combustibil a UE a permis Rusiei să treacă repede peste efectele inițiale ale sancțiunilor și să promoveze propria sa versiune de „politică de vecinătate”.

Divergențele intra-comunitare pe probleme economice se acumulează și împiedică obținerea unui consens în domeniul securității energetice,

determinând statele membre să adopte viziuni naționaliste în politica externă. Rusia are astfel posibilitatea să utilizeze instrumentul politic coercitiv al exporturilor de gaze și să profite de disensiunile din interiorul UE așa cum a reușit de multe ori în trecut.

De fapt, atitudinea duplicitară a Germaniei s-a dovedit a fi călcâiul lui Ahile al Europei pe timpul crizei din Ucraina. Un istoric a remarcat că „Germania își urmărește interesele naționale prin UE când este necesar, dar și unilateral când această cale o avantajează mai mult - așa cum s-a întâmplat, de exemplu, în cazul acordului bilateral semnat în 2005 cu Rusia privind gazoductul Nord Stream.”¹⁰

Situația de securitate din vecinătatea Europei devine instabilă. Către finele actualei decade, recesiunea economică și lipsa unui punct comun de vedere în domeniul securității energetice cauzează o diminuare drastică a fondurilor alocate pentru asistență și dezvoltare, principalul „mijloc” de promovare a intereselor de securitate al UE. În absența ajutorului financiar, climatul de securitate din vecinătate se înrăutățește continuu, mai ales în Nordul Africii și în regiunea Sahel.

Valul de presiune migraționist crește gradual și duce la acutizarea divergențelor existente între statele membre care nu reușesc să ajungă la un consens pentru elaborarea unei legislații comune coerente în sfera imigrației. Atacurile teroriste în Vestul Europei, în special în Franța și Germania, devin tot mai frecvente. Imigrația ilegală atinge cote alarmante și alimentează mișcările xenofobe și extremiste pe tot cuprinsul continentului, acestea erodând constant sprijinul politic tot mai fragil al partidelor proeuropene.

Statele membre sunt tot mai divizate în lipsa unei viziuni comune asupra amenințărilor la adresa securității lor. Climatul intern nefavorabil nu permite UE să elaboreze politici coerente și să identifice soluții pentru provocările de securitate tot mai complexe. Scăderea continuă a cheltuielilor pentru apărare a limitat participarea membrilor în operații desfășurate de UE.

⁹ Thomas WRIGHT, “What if Europe fails?” în *The Washington Quarterly, Center for Strategic and International Studies*, ediția Summer 2012, p. 26.

¹⁰ Timothy Garton ASH, “The Crisis of Europe: How the Union Came Together and Why It’s Falling Apart”, în *Foreign Affairs Volume 91, Issue 5, 2012*, p. 3.

În următorii cinci ani, sancțiunile impuse Rusiei afectează mai mult unele țări europene decât altele, determinând o creștere a disensiunilor. Țările care consideră Rusia o amenințare directă la adresa securității lor naționale renunță la investițiile în capacități expediționare și alocă puținele resurse pe care le au pentru capacități de apărare teritorială. Conform previziunilor anterioare ale unor experți, cheltuielile militare ale țărilor UE sunt deja cu 34% mai scăzute în 2020, reprezentând numai două treimi din cât era alocat pentru un militar în anul 2011¹¹.

Pentru a beneficia de sprijinul electoratului, unele guverne aleg să concentreze toate resursele în scopul apărării naționale în detrimentul integrării capacităților în arhitectura UE. Conceptul de „pooling and sharing” devine utopic datorită a reticenței statelor membre de a alocă o parte din puținele resurse la dispoziție pentru promovarea intereselor uniunii. Inițiativele de cooperare regională continuă să se dezvolte, dar au ca efect principal adâncirea divergențelor. Lipsa de sprijin și coeziune determină UE către mijlocul următorului deceniu să renunțe la PSAC a cărei relevanță a încetat să mai existe.

Securitatea Europei depinde de NATO în timp ce America este dezamăgită de apatia europenilor. NATO prin art. 5 reprezintă pilonul principal pe care se bazează securitatea bătrânului continent. O Rusie tot mai amenințătoare determină SUA să încetinească ritmul de „pivotare” către Asia-Pacific și să păstreze o prezență militară mărită în Europa și în proximitatea ei.

Menținerea unor capacități substanțiale în Mediterana și Orientul Mijlociu se realizează cu un cost de oportunitate semnificativ pentru că pun administrația americană în imposibilitatea de a răspunde unor amenințări neprevăzute din alte regiuni. În timp, eșecul de a crea capacități militare robuste duce la o acumulare a frustrărilor la Washington unde se aud tot mai des critici dure la adresa europenilor.

¹¹ Joachim HOFBAUER; Priscilla HERMANN; Sneha RAGHAVAN, “European Defense Trends 2012” CSIS (2012), p.51, disponibil la http://csis.org/files/publication/121212_Berteau_EuroDefenseTrends2012_Web.pdf, accesat la 20.03.2015.

În 2030, țările europene „îmbătrânite” nu mai pot face față „giganților” economici asiatici. Către anul 2030, situația în Europa arată tot mai puțin promițător. Economiiile asiatice au continuat să crească și încep să domine economia mondială așa cum au estimat previziunile elaborate în ultimii 20 de ani. Pe plan intern, UE este nevoită să facă față unei creșteri economice slabe, iar prognozele nu sunt optimiste. Centrul de greutate economic global s-a mutat deja în arealul Asia-Pacific, fapt care a erodat poziția Europei pe piețele financiare internaționale. Comerțul și investițiile americane au urmat acest curent și s-au orientat către Asia.

Din punct de vedere al mărimii PIB, Germania este singura țară europeană în ceea ce a fost cândva G-7. Fără a fi în stare să treacă peste orgolii, economiile puternice odată ale Franței, Marii Britanii și Italiei nu mai sunt capabile acum să facă față unor giganți ca India și China. Unii specialiști susțin că „noua elită economică va produce conflict, nu cooperare”¹² și că într-o lume „G-zero” nu va mai exista un lider care să mai fi capabil să promoveze o „agendă cu adevărat internațională.”¹³

Situația relativă de prosperitate economică a Germaniei nu este privită cu ochi buni de o Europă vlăguită de austeritate care începe să dezvolte sentimente anti-germane. Presiunile demografice încep să afecteze țările membre care achită factura aferentă pentru o populație mai sănătoasă și a cărei speranță de viață a crescut mult. În anul 2030, un sfert din populația Europei are peste 65 de ani, fapt ce generează un deficit substanțial de forță de muncă și care mărește costul programelor sociale la cote inimaginabile¹⁴.

Politicile elaborate la Bruxelles nu se mai bucură de mult de un sprijin corespunzător și

¹² Ian BREMMER and Nouriel ROUBINI, “A G-Zero World”, *Foreign Affairs*, March/April, 2011, disponibil la <http://www.foreignaffairs.com/articles/67339/ian-bremmer-and-nouriel-roubini/a-g-zero-world>, accesat la 20.03.2015.

¹³ Ibid.

¹⁴ Europe in figures - Eurostat yearbook 2008, “Demographic change: challenge or opportunity?” p. 92, disponibil la <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5696484/KS-CD-07-001-SPOT-EN.PDF/ee53d411-c664-4e88-96c7-56e4013a8512?version=1.0>, accesat la 20.03.2015.

pături largi ale populației nu mai sunt dispuse să sacrifice prezentul pentru promisiuni viitoare. În unele țări, vocile care cer ieșirea din zona euro și UE se aud tot mai puternic și reînvie temerile evocate în scenariile unor eurosceptici încă din 2013 când un proiect de cercetare intitulat „Europa în 2030” a prezis că prăbușirea monedei unice „va determina instabilitate financiară” și va cauza scăderea PIB-ului UE cu 16% până în 2030.¹⁵ O ieșire a Greciei din zona euro era considerată o „lebedă neagră”¹⁶ care ar fi cauzat un seism economic cu o magnitudine de opt ori mai mare decât falimentul companiei Lehman Brothers¹⁷.

Dependența Europei de importurile de hidrocarburi atinge cote alarmante. Un deceniu de investiții scăzute în cercetare și dezvoltare diminuează avantajul competitiv european și reduce decalajul tehnologic al țărilor BRIC față de UE. Lipsită de finanțare, cercetarea în domeniul energiei regenerabile nu oferă rezultate și, ca urmare, țările membre devin tot mai dependente de consumul de hidrocarburi. Astfel, la jumătatea deceniului următor, importurile de petrol ajung la 90% iar cele de gaz la 80% din necesarul de consum.¹⁸ Incapacitatea de a diversifica portofoliul de resurse și de a proteja noile surse de energie determină o continuare a scăderii coeziunii UE. Aflate în dificultate, statele membre concurează între ele în loc să concureze împreună pe piața mondială. De această situație profită Rusia care reușește să-și extindă influența în Europa în calitate de principal furnizor de resurse energetice.

¹⁵ European Commission, The AUGUR Project - Executive summary, “Europe in the World, 2030”, p. 11, disponibil la http://www.augurproject.eu/IMG/pdf/Executive_summary_final.pdf, accesat la 20.03.2015.

¹⁶ Expresie utilizată pentru evenimente greu de prevăzut care au un impact semnificativ.

¹⁷ Charles POWELL, “Europe and the World in 2030”, briefing at Real Instituto Elcano, Madrid, February 25, 2013, disponibil la <http://www.euglobalstrategy.eu/upl/files/86748.pdf>, accesat la 20.03.2015.

¹⁸ European Defence Agency, *Future Trends from the Capability Development Plan*, 2008, p.20, disponibil la http://www.eda.europa.eu/docs/documents/brochure_cdp.pdf, accesat la 20.03.2015.

Noul statut al Rusiei subminează semnificativ PEV care își reduce treptat din semnificație până în 2030 când dispare definitiv. Lipsa de unitate și agresivitatea Rusiei pe timpul crizei din Ucraina au fost principalele cauze ale pierderii relevanței PEV. În acest context, țările din jurul Europei și-au mai domolit din entuziasmul afișat pentru strângerea legăturilor cu UE și au dorit să inițieze relații mai avantajoase cu economiile aflate în fruntea clasamentului global.

PSAC devine o amintire iar europenii își „naționalizează” capacitățile militare. Singurele realizări durabile ale defunctei PSAC sunt grupările tactice ale UE care însă nu sunt capabile să facă față unor crize majore. Focalizată pe salvarea monedei unice, UE a pierdut din vedere importanța securității și apărării comune și nu a reușit să identifice o formulă nouă pentru PSAC. Cooperarea militară între statele membre UE este lipsită de coerență și se bazează, în principal, pe arhitectura NATO.

Prezența militară a SUA în Europa asigură încă o postură credibilă de descurajare dar nu reușește să schimbe mentalitatea europenilor cu privire la implicarea proactivă în rezolvarea problemelor de securitate din regiune. Acordurile de cooperare ad-hoc și coalițiile restrânse care în trecut erau excepții, în viitor devin principale forme de cooperare. Relațiile bilaterale bazate pe interese punctuale încep să înlocuiască alianțele tradiționale pe termen lung. Din această cauză Europa nu mai reprezintă o voce puternică în problemele de securitate internaționale unde China, India și Rusia sunt tot mai incisive și dornice să profite de noul lor statut economic.

Acest scenariu reflectă imaginea unei UE aflată în derivă ca urmare a situației economice precare și a lipsei de stoicism în fața dificultăților cu care se confruntă. Lipsa de unitate are consecințe mult mai grave decât absența creșterii economice. Primele semnale ale „începutului sfârșitului” apar încă din anul 2015 funcție răspunsul UE în cazul crizei ucrainene și modul de implementare a strategiei de securitate energetică. Alte indicii care pot arăta că acest scenariu este pe cale să devină realitate sunt rezultatele reformelor economice și ale referendumului care

poate decide „divorțul” Marii Britanii de UE în anul 2017. După acest eveniment, dispariția PSAC devine doar o chestiune de timp din cauza inabilității uniunii de a aborda într-o manieră mai cuprinzătoare amenințările la adresa țărilor membre care sunt tot mai refractare să cedeze mai multe prerogative naționale către Bruxelles. Consecințele sunt grave și se materializează în fragmentarea cooperării și o re-naționalizare a apărării în dauna progreselor pe linia integrării realizate de inițiativele europene în domeniu de peste o jumătate de secol.

3. Scenariul III - Unitate cu resurse limitate (integrare mai rapidă)

Acest scenariu are ca temă centrală solidaritatea UE și capacitatea de a impulsiona PSAC chiar și în condițiile unui climat economic nefavorabil. Europeanii încep să realizeze că o arhitectură solidă de securitate este necesară pentru implementarea unei strategii energetice comune. O integrare mai rapidă și mai profundă nu va beneficia de sprijinul celor care promovează politici sociale generoase, însă poate maximiza beneficiile în situația îmbunătățirii condițiilor economice. Un climat de securitate stabil în zona pan-europeană este o cerință esențială a prosperității economice. O comunicare eficientă este deosebit de importantă pentru a încuraja guvernele statelor membre în adoptarea unui astfel de curs de acțiune care necesită răbdare strategică.

UE încă se confruntă cu dificultăți economice, dar rămâne focalizată pe îndeplinirea obiectivelor pe termen lung. Problemele economice și fiscale ale UE continuă să se manifeste în următorii cinci ani. În fața dificultăților prezente europenii redescoperă tărie în unitate și se concentrează pe îndeplinirea obiectivelor pe termen lung. După ce au reușit să salveze moneda unică și să facă front comun împotriva Rusiei pe timpul crizei ucrainene, liderii pro-europeni, ca de exemplu președintele francez François Hollande și cancelarul german Angela Merkel, reușesc să galvanizeze suficient sprijin pentru a mări intensitatea procesului de integrare europeană.

Totuși, implementarea reformelor economice

și fiscale duc la creșterea costurilor sociale și a „euroscepticismului”. Șomajul în creștere afectează fragila solidaritate europeană determinând guvernele să suplimenteze măsurile de protecție socială. Acestea duc la o creștere a presiunilor bugetare și pun la grea încercare voința statelor membre în privința menținerii deficitelor la cotele asumate anterior. Calul troian elen întruchipat de partidul de stânga Syriza nu reușește să dărâme zidul de solidaritate care apără măsurile de austeritate stabilite în comun la nivel european. Marea Britanie rămâne în uniune după referendumul din 2017 datorită lipsei unor alternative mai avantajoase și a unei campanii eficiente de comunicare strategică.

Către finele următoarei decade, coeziunea sprijină UE să revină la o creștere economică puternică. După anul 2020, centrul de greutate economic global migrează în zona Asia-Pacific, iar perspectiva ca UE să devină mai puțin relevantă pe scena mondială dă frisoane politicianilor de la Bruxelles și devine o motivație solidă pentru schimbarea atitudinii. Exporturile către piețele emergente scad la un nivel minim iar UE trebuie să facă față unei concurențe acerbe din partea țărilor BRIC.

În aceste condiții, solidaritatea permite Europei să profite de avantajele sale competitive în inovații și tehnologie. Penuria de resurse determină UE să pună în valoare mai bine punctele tari de care dispune și să se concentreze pe obiectivele pe termen lung care au un impact strategic semnificativ, așa cum sunt investițiile strategice în domeniul cercetării și dezvoltării.

Îmbătrânirea populației continuă să îngrijoreze capitalele europene și grevează bugetele, în timp ce imigrația crește constant. Totuși, politicile economice bine sincronizate și investițiile în domeniul securității mențin acest fenomen sub control iar piața forței de muncă nu are de suferit. Către sfârșitul deceniului, Europa revine la o creștere economică solidă și reușește să redevină un actor important pe piețele externe.

UE reușește să implementeze strategia comună de securitate energetică și să diversifice portofoliul de resurse. Statele membre realizează pe deplin impactul negativ al dependenței de importurile de hidrocarburi, comportamentul Rusiei dovedit pe timpul crizei ucrainene

creând premisele unei implementări coezive a strategiei de securitate energetică. Absența creșterii economice determină scăderea cererii de combustibil și permite UE să se orienteze mai mult pe dezvoltarea de tehnologii alternative și pe diversificarea portofoliului dependenței energetice.

Către anul 2020, sancțiunile și reducerea importurilor afectează serios Rusia care adoptă o atitudine mai conciliantă față de UE în privința prețurilor la gaze și a exporturilor de petrol. Având în vedere că SUA devin mai puțin dependente energetic de resurse externe, europenii înțeleg că trebuie să dea dovadă de mai multă inițiativă în asigurarea securității zonelor de interes.

Astfel, UE se orientează către Africa pentru importurile de hidrocarburi și alte resurse minerale, dar și pentru dezvoltarea piețelor. Adoptarea unor strategii coerente și voința de a se implica în rezolvarea problemelor de securitate, oferă avantaje competitive Europei în fața economiilor asiatice care încearcă să monopolizeze resursele și piețele africane. La finele anului 2030, UE încă este dependentă de importuri dar are capacitatea de a susține creșterea economică solidă printr-un portofoliu energetic echilibrat care oferă mai multe soluții flexibile în asigurarea cu energie.

Politica externă coerentă și implicarea activă revitalizează PEV. La sfârșitul acestui deceniu, PEV capătă noi valențe care se materializează în multiple căi de cooperare cu țările din jur. Situația economică precară diminuează nivelul de asistență financiară la dispoziția UE care are efecte negative asupra eficienței PEV.

Pe termen scurt, UE nu reușește să protejeze Ucraina de interferențele Rusiei sau progreseze în parteneriatul cu Moldova sau cu Georgia. Pentru a mări eficiența PEV în contextul climatului de austeritate existent, guvernele statelor membre acceptă să renunțe treptat la o parte din suveranitate în schimbul unei politici externe mai coerente.

Relațiile cu Rusia trec printr-o perioadă de „normalizare” care presupune crearea unui nou cadru de dialog bilateral. Succesul UE în menținerea unității de acțiune și a continuării procesului de integrare în pofida presiunilor sociale este privit ca un model de guvernare

demn de urmat de alte țări și permite întărirea parteneriatelor strategice stabilite. Deciziile anterioare ale UE de a-și asuma un rol mai activ în securitatea regională pan-europeană oferă, în 2030, primele semne pozitive în privința scăderii fenomenului migraționist și stabilizării situației de securitate în regiune.

NATO, UE și SUA reușesc să realizeze o delimitare mai eficientă a responsabilităților în domeniul securității. Prezența americană pe bătrânul continent continuă să scadă în următorii ani determinând europenii să coopereze mai strâns pentru asigurarea unei capacități de descurajare credibile. Coeziunea UE și legătura transatlantică au reușit să dea o ripostă serioasă Rusiei după anexarea Crimeii și au încurajat o delimitare mai eficientă a responsabilităților între NATO, UE și SUA. Acest fapt a permis Americii să continue implementarea strategiei de reorientare către Asia-Pacific, asigurând totodată sprijin NATO pentru menținerea unei capacități credibile în Europa. UE se implică tot mai mult în contracararea amenințărilor din regiunile învecinate.

Criteriile eficienței costurilor determină guvernele să coopereze mai strâns în domeniul militar. Acțiunile Rusiei pe timpul crizei ucrainene au determinat UE să revitalizeze PSAC. Cu toate acestea, în următorii ani costurile sociale asociate unei populații îmbătrânite continuă să crească în dauna bugetelor pentru apărare. Criteriul eficienței costurilor devine primordial și este utilizat atât de politicienii de rang înalt cât și de formatorii de opinie pentru a argumenta necesitatea transferului de mai multe prerogative către Bruxelles.

Diminuarea continuă a bugetelor determină reducerea structurilor militare ale țărilor membre pentru a menține cheltuielile pe militar la un nivel constant. Conform unui studiu al tendințelor europene în materie de apărare, în anul 2020 cheltuielile pe militar pot rămâne în marja de 98.000 la 106.000 euro¹⁹, dacă se mențin alocațiile

¹⁹ Joachim HOFBAUER, Joachim; HERMANN, Priscilla; RAGHAVAN, Sneha, “European Defense Trends 2012” CSIS (2012), p.49, disponibil la http://csis.org/files/publication/121212_Berteau_EuroDefenseTrends2012_Web.pdf, accesat la 20.03.2015.

bugetare din perioada 2008-2011 și aceeași rată de scădere a efectivelor. Interesele economice și reforma forțelor armate au reușit să schimbe atitudinea refractară a Germaniei cu privire la participarea în operații. Trecerea de la un sistem bazat pe recruți la un sistem profesionist a permis Germaniei să mențină un număr de aproximativ 185.000 de militari și alcătuirea unui „grup de forțe de minim 10.000 de militari aflați la dispoziție pentru dislocare în operații de stabilizare.”²⁰

Pe măsură ce UE devine tot mai implicată în asigurarea securității regionale, apare și o presiune crescândă pentru înființarea unui comandament operațional care să conducă eficient și coerent operațiile de răspuns la crize. Astfel, PSAC poate căpăta un nou suflu, derivat din separarea structurilor de elaborare politice la nivel strategic de cele destinate execuției acestora la nivel operativ.

Europenii reușesc să depășească limitările conceptului grupărilor tactice de nivel batalion și decid să creeze capabilități mai robuste. La mijlocul următorului deceniu, cooperarea anglo-franceză dă roade și asigură o capacitate de proiecție a forței pe mare având ca pilon central grupul de luptă al portavionului francez. Atitudinea proactivă a Germaniei în domeniul securității combinată cu o arhitectură de cooperare mai strânsă la nivel european generează impulsul de care are nevoie PSAC pentru a progresa. Constrângerile de natură financiară limitează nivelul de ambiție care nu poate atinge cotele obiectivului fundamental stabilit la Helsinki (60.000 de militari), dar îi determină pe europeni să acționeze conjugat și mai eficient. Prezența redusă a forțelor americane pe continent generează o evoluție a conceptului grupărilor tactice de la nivelul de batalion la euro-brigăzi care pot acționa la distanțe mai mari și pe o perioadă mai îndelungată. Capacitatea statelor membre de a ajunge la un numitor comun privind amenințările, de a avea o abordare participativă în privința problemelor de securitate și o cooperare

mai strânsă cu NATO constituie ingredientele de bază necesare unei PSAC robuste în viitor.

Acest scenariu evidențiază avantajele menținerii unui nivel ridicat de coeziune într-un context economic nefavorabil. Solidaritatea în fața Rusiei și consensul larg privind implementarea strategiei energetice sunt indicii că „unitate cu resurse limitate” poate deveni realitate. Capacitatea UE de a se orienta către obiectivele pe termen lung poate să diminueze din efectele drastice ale măsurilor severe adoptate în prezent. Astfel, continuarea reformelor structurale profunde în următorii ani va reprezenta un semnal clar în privința transpunerii acestui scenariu în realitate. Mișcările sociale vor testa serios conducătorii și voința politică a guvernelor. Este de așteptat ca rămânerea Marii Britanii în uniune după anul 2017 să revigoreze PSAC. O implicare mai activă a Germaniei în domeniul securității și acordul statelor membre de înființare a unui comandament operațional pentru misiunile UE vor oferi o imagine mai clară asupra evoluțiilor viitoare ale integrării și cooperării militare în arhitectura europeană.

4. Scenariul IV - „Armata Europeană (Pleven reîncărcat)”

Acest scenariu proiectează viziunea părinților fondatori ai UE care și-au imaginat o Europa unită și prosperă. Elementul central al scenariului este reprezentat de solidaritatea uniunii care se materializează într-un progres accelerat al PSAC în condiții economice favorabile. Reformele implementate la nivel european sunt duse până la capăt și rezultatele sunt încurajatoare. Turbulențele sociale rămân la un nivel scăzut, permițând guvernelor să se concentreze pe obiectivele pe termen lung. Europeanii dau dovadă de solidaritate și stoicism în sancționarea Rusiei după criza din Ucraina și reușesc să implementeze strategia de securitate energetică. PEV cunoaște o dezvoltare continuă, pe măsură ce UE își asumă un rol tot mai semnificativ în problemele de securitate regională. SUA continuă re poziționarea strategică și se poate baza pe aliații săi europeni care devin tot mai capabili

²⁰ Dr. Henrik HEIDENKAMP, “Financial Imperatives for Germany’s Security and Defence Policy,” RUSI Analysis, Nov 2011, disponibil la https://www.rusi.org/analysis/commentary/A/ref:C4EB8157BCED94/#.UyzFiFXD_yM, accesat la 20.03.2015.

să înfrunte amenințările existente în mediul de securitate internațional.

Coeziunea europenilor în implementarea reformelor are efecte pozitive și UE reia creșterea economică. Europa reușește să iasă din criză în următorii cinci ani, iar reformele de armonizare a politicilor fiscale încep deja să dea rezultate. Ca urmare, ideea intensificării procesului de integrare beneficiază de tot mai mult sprijin în capitalele europene, iar statele membre acceptă să cedeze mai multe prerogative către Bruxelles.

Coerența în decizii și în aspectele de politică externă permit UE să-și lărgescă orizontul reușind să concureze cu succes economiile asiatice. Afectată de sancțiuni, Rusia este nevoită să accepte sprijinul Europei pentru a-și reveni din punct de vedere economic. Alocările bugetare generoase permit UE să-și îndeplinească obiectivele în domeniul cercetării-dezvoltării care duc la ridicarea nivelului competitivității pe plan extern și a ratei de creștere economică.

În 2020, stabilitatea și prosperitatea din interiorul granițelor uniunii încurajează tot mai multe țări membre să treacă la moneda unică fapt ce generează efecte benefice pentru situația lor economică. Diminuarea constrângerilor de natură bugetară și politicile coerente sprijină UE în identificarea de soluții pentru problemele demografice și sociale. Adoptarea de măsuri eficiente privind migrația contribuie la acoperirea deficitului de forță de muncă existent pe piața comunitară și reduce riscurile asociate fenomenului migrației ilegale. Către sfârșitul următorului deceniu, o nouă generație de politicieni proeuropeni reușește să inițieze dezbateri pentru o nouă constituție care să transfere puteri sporite și mai multe responsabilități Parlamentului European.

UE implementează cu succes strategia comună de securitate energetică și își diversifică portofoliul de dependență energetică. După izbucnirea crizei ucrainene, implementarea strategiei comune de securitate energetică devine prioritatea de top a UE. Atitudinea beligerantă a Moscovei a determinat statele membre să ajungă repede la un acord asupra strategiei. În următorii

cinci ani, Europa reușește să-și reducă dependența de Rusia și să exploreze noi oportunități, în special în Africa.

Până în anul 2020, investițiile suplimentare în domeniul cercetării și dezvoltării plasează Europa în poziția de lider mondial în dezvoltarea tehnologiilor alternative și regenerabile. Interconectarea piețelor energetice naționale permit țărilor membre să atingă niveluri de creștere sustenabilă prin echilibrarea importurilor din diferite surse.

Ritmul de dezvoltare accelerat al țărilor asiatice generează o competiție acerbă pentru resurse și materii prime, în special în Orientul Mijlociu și Africa. Diverși actori ai peisajului multipolar global încearcă să-și extindă sfera de influență. Volatilitatea ridicată ce caracterizează situația internațională de la jumătatea următorului deceniu determină UE să înființeze o capacitate dislocabilă robustă care să asigure protejarea intereselor pe plan extern.

PSAC înregistrează progrese semnificative în privința integrării capacităților militare ale statelor membre. Către 2030, UE are capacitatea de a asigura securitatea în zonele de interes și de a se proteja împotriva amenințărilor la adresa securității sale energetice.

Revitalizarea PEV permite UE să continue procesul de extindere. PEV contribuie la procesul de stabilizare a spațiului pan-european. Atitudinea curajoasă în fața Rusiei pe timpul crizei din Ucraina a generat percepții pozitive în țările din regiune care caută să strângă relațiile de cooperare cu UE. După cum afirma lidera diplomației europene în 2013, Europa devine conștientă că „dacă vrea să rămână fidelă naturii sale de proiect pacifist, are nevoie de capacități cu care să protejeze și să promoveze valorile sale în vecinătate și mai departe.”²¹

În următorii ani relațiile cu Rusia revin aproape de normalitate. UE reușește să profite de avantajele sale economice și să utilizeze eficient mijloace diplomatice pentru a menține un climat

²¹ Catherine ASHTON, “To secure peace, be ready for battle,” *The Wall Street Journal*, December 18, 2013, disponibil la <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303773704579266321626143640>, accesat la 20.03.2015.

de securitate stabil în regiunile învecinate.

Coeziunea și prosperitatea sunt vectorii care permit UE să continue procesul de extindere care include în uniune toate țările fostului spațiu iugoslav până la finele anului 2030. Cu sprijinul unei PSAC revitalizate, PEV reușește să creeze o „pătură” de stabilitate în jurul Europei și să țină amenințările departe de granițele acesteia.

SUA continuă reorientarea strategică spre Asia în timp ce UE preia din responsabilitățile în domeniul securității. Sub povara crescândă a sancțiunilor, Rusia abandonează politica „expansionistă” și redeschide căile de cooperare cu Vestul. În numai cinci ani, Rusia își schimbă atitudinea și încetează să mai reprezinte o amenințare serioasă la adresa țărilor din Estul Europei, fapt ce permite SUA să continue procesul de schimbare a posturii strategice și reorientare către arealul Asia-Pacific.

Prezența americană în Europa se reduce semnificativ până la menținerea unor capacități esențiale unei descurajări credibile. Europeanii studiază crearea unei forțe expediționare puternice pentru a contracara amenințările la adresa securității regionale. Perioada relativ lungă de context economic favorabil permite UE să crească fondurile alocate apărării și să partajeze responsabilitățile în domeniul securității cu SUA, aflate în pericol de „suprasolicitare” strategică. Criza ucraineană a demonstrat pe deplin valoarea inestimabilă a unei strânse legături transatlantice și UE pare a realizat care sunt așteptările pentru a o păstra intactă.

PSAC pune bazele creării unei armate europene. Europeanii reușesc să ajungă la un numitor comun în privința amenințărilor, prin tratarea într-o manieră echitabilă și coerentă a punctelor de vedere exprimate de toate statele membre. Bugetele militare limitate și reorientarea strategică a SUA către Asia sunt factori catalizatori pentru revitalizarea PSAC care ia în considerare o delimitare mai clară a responsabilităților între UE și NATO, promovând o cooperare mai strânsă și o coordonare mai bună a eforturilor în domeniul securității.

Contextul economic și politic favorabil din Europa generează condițiile necesare pentru

crearea unei capacități expediționare a UE care să răspundă amenințărilor externe la adresa securității. Proiectul armatei europene este relansat în 2020 când se inițiază ample dezbateri în ceea ce privește mărimea acesteia, locurile de dislocare la pace, proceduri aplicabile și controlul asupra forței. UE abordează acest proces în maniera binecunoscută a „pașilor mărunți” efectuați cu grijă, modalitate pe care a utilizat-o cu succes în toate procesele sensibile de integrare pe care le-a desfășurat în trecut.

UE reușește să înființeze un comandament operațional al cărui rol principal este de a asigura comanda și controlul operațiilor curente și care ulterior devine suportul pentru generarea viitoarei forțe militare europene. Capabilitatea expediționară anglo-franceză participă în premieră la o operație sub stindardul UE pe timpul căreia comandamentul operațional își dovedește pe deplin utilitatea. Germania a luat deja parte la o serie de operații de stabilitate conduse de UE și rezultatele obținute sunt încurajatoare pentru proiecțiile viitoare.

La jumătatea următorului deceniu, pe timpul dezbaterilor pentru elaborarea unei noi constituții europene se rediscută nivelul de ambiție stabilit anterior la Helsinki (eșalon superior corpului de armată). Armata europeană urmează să reprezinte o forță expediționară capabilă să îndeplinească întreaga paletă de misiuni tip Petersberg în regiunea extinsă din jurul Europei. Armata va fi echipată și finanțată de UE, fapt ce elimină dezavantajele anterioare ale mecanismului de la Atena și sistemele decizionale naționale birocratice ale țărilor membre.

Armata europeană va intra sub controlul Parlamentului European care are puteri sporite și responsabilități mai mari prin noua constituție. Crearea unei astfel de capacități sporește cheltuielile de apărare ale UE și cauzează o serie de turbulențe pe plan social care necesită acțiunea hotărâtă a unor lideri puternici. Totuși, eficiența în utilizarea alocărilor bugetare și beneficiile aduse de investițiile efectuate permit obținerea sprijinului necesar în continuare. Programele de înzestrare derulate prin Agenția Europeană de Apărare (AEA) se axează pe asigurarea de

tehnică și echipamente forței militare create și pe crearea capacităților de sprijin necesare.

Proiectul ambițios al UE rămâne doar în „mediul terestru”. Mijloacele aeriene și maritime care sunt mai costisitoare urmează a fi asigurate în continuare prin contribuția națională a statelor membre. Până în anul 2030, pe măsură ce conceptul de Armată Europeană se maturizează, PSAC extinde misiunile stabilite la Petersberg și Lisabona pentru a face față întregului spectru de amenințări regionale și globale. Ca urmare, armata europeană oferă UE instrumentul necesar apărării intereselor sale vitale și promovării obiectivelor sale de politică externă prin utilizarea unei game largite de opțiuni și mijloace strategice.

Acest scenariu prezintă imaginea unei Europe unite care utilizează eficient situația economică favorabilă pentru a fi în măsură să abordeze cu succes provocările viitoare. Principalele indicii referitoare la intenția UE de a întări PSAC sunt consensul asupra măsurilor de securitate energetică și capacitatea de a rămâne competitivă în fața economiilor emergente. Rămânerea Marii Britanii în uniune și atitudinea pro-activă a Germaniei privind participarea în operații semnaleză că Europa intenționează să renunțe la atitudinea pasivă și poate deveni un puternic furnizor de securitate. După șapte decenii de când Plevin a lansat pentru prima oară această inițiativă, o Europă prosperă reușește să creeze o armată europeană, instrumentul militar care a lipsit uniunii atâta vreme pentru protejarea intereselor sale în politica externă.

5. Viitorul securității europene - în ce direcție?

Jean Monnet, unul dintre arhitecții unității europene, „a crezut întotdeauna că Europa va fi edificată prin crize și că va fi suma soluțiilor acelor crize.”²² UE se află la o răscruce strategică iar viitorul său depinde de deciziile luate în

²² European Parliament and the Commission of the European Communities, “Jean Monnet: A message for Europe” (Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 1988), p. 10, disponibil la <http://bookshop.europa.eu/en/jean-monnet-a-message-for-europe-pbCCAD88009/>, accesat la 20.03.2015.

următorii ani în domeniul securității. Oricare din scenariile prezentate poate deveni realitate, funcție de răspunsul uniunii la incertitudinile generate de cei doi factori principali: situația economică și coeziunea.

Nivelul scăzut de coeziune în interiorul UE și situația economică actuală arată că scenariul I „Menținerea situației existente (progres cu încetinitorul)” este cel mai plauzibil. Europa tocmai a ieșit din recesiune și beneficiază de o firavă creștere economică sugrumată de politicile rigide de austeritate. În capitalele europene au apărut deja divergențe cu privire la reformele pe care Bruxelles plănuiește să le implementeze iar rezultatele alegerilor parlamentare din mai 2014 au arătat ce părere au europenii despre viitorul lor. Incertitudinile legate de strategia de securitate energetică, deznodământul crizei ucrainene, viitoarele mișcări ale guvernului elen, atitudinea Ungariei și poziționarea strategică militară a SUA vor determina în cele din urmă către care scenariu se îndreaptă UE.

Pe termen scurt, poziția față de Rusia va testa coeziunea dintre statele membre. Creșterea economică fragilă din multe țări europene poate fi pusă în pericol de aplicarea sancțiunilor a căror severitate generează disensiuni intra-comunitare. Fără îndoială că importanța Rusiei ca exportator de energie nu poate fi subestimată decât cu riscul subminării prosperității Europei.

Luând în calcul doar dimensiunea securității, europenii pot renunța la PSAC bazându-se doar pe NATO. În acest caz, parcursul actual s-ar modifica și viitorul securității europene ar arăta ca în scenariul II - „Naționalizarea apărării (suma tuturor temerilor)”. Statele membre au viziuni diferite asupra amenințărilor cu care se pot confrunța și, ca urmare, apărarea națională devine un subiect dominant în dezbaterile pe teme de securitate europeană, în special pentru țările aflate la granița de Est a uniunii care sunt expuse unei potențiale agresiuni. Desigur că aceste temeri generează atitudini diferite cu privire la renunțarea la suveranitate în domeniul apărării. Unele guverne privesc apărarea ca o chestiune pur națională și refuză să voteze orice inițiativă care ar modifica această stare de fapt.

Chiar și în contextul unei situații economice nefavorabile, menținerea coeziunii și a solidarității în acțiunile împotriva Rusiei poate să trimită Europa către scenariul III - „Unitate cu resurse limitate”. O cooperare mai strânsă între NATO și UE cu implicarea mai profundă a SUA pentru stabilirea unei viziuni comune asupra amenințărilor, intereselor și pentru delimitarea responsabilităților, poate eficientiza procesele și disipa din îngrijorările legate de suveranitate a unor state membre.

Un test important al coeziunii UE îl reprezintă aplicarea cu strictețe a Strategiei Europene de Securitate Energetică. Determinarea membrilor în acțiunile de implementare pentru a diversifica treptat portofoliul energetic și a reduce dependența de Rusia, va constitui un indiciu clar că scenariul III devine realitate. În acest caz, europenii vor necesita capacități expediționare care să le protejeze interesele de securitate energetică fapt ce poate determina progresul PSAC.

În contextul unui climat economic favorabil și al unor resurse corespunzătoare alocate apărării, scenariul IV - „Armata europeană” poate deveni plauzibil până în anul 2020. Eșecul în implementarea strategiei energetice va menține situația existentă (scenariul I) ca urmare a lipsei unui factor motivant puternic pentru a continua dezvoltarea PSAC.

Reducerea efectivelor militare și redислоările forțelor americane vor avea în curând un impact major în privința securității Europei. Criza ucraineană a impus o prezență americană mai consistentă în Europa în scopul asigurării aliaților din NATO.

Însă, dacă UE continuă să se bazeze pe trupele americane pentru a răspunde amenințărilor din zona pan-europeană, ea se va îndrepta cu siguranță către scenariul de menținere a situației existente. Scenariile III și IV pot deveni realitate numai dacă se va întări cooperarea UE-NATO-SUA și dacă va exista o abordare comprehensivă care să ofere soluții eficiente pentru rezolvarea crizelor și contingențelor. În prezent, pe ambele maluri ale oceanului Atlantic există sentimentul că toți fac de toate și peste tot fără a exista o finalitate și fără a obține nici un efect semnificativ. Așadar, lipsa

de sinergie poate deveni foarte costisitoare atât ca timp cât și ca resurse.

Cele mai relevante indicii sugerează că UE se îndreaptă către scenariul I - „Menținerea situației existente (progres cu încetinitorul)” dar că o creștere a nivelului de cooperare și coeziune poate determina o trecere în cadranul scenariului III - Unitate cu resurse limitate (integrare mai rapidă)”. Luând în calcul extremele, mai multă unitate în contextul unor condiții economice favorabile poate îndrepta UE către scenariul IV - „Armata Europeană (Pleven reîncărcat)”, în timp ce scăderea nivelului de coeziune într-un climat economic nefavorabil poate împinge Europa în scenariul II - Naționalizarea apărării (suma tuturor temerilor)” cu consecințe dezastruoase pentru viitorul PSAC.

Concluzii

Modificările apărute recent în clasamentul economic determină o serie de consecințe importante în privința securității la nivel mondial. Dependența energetică, reorientarea strategică a SUA către Asia-Pacific și, mai recent, criza ucraineană pot avea un efect catalitic pentru deciziile în domeniul securității luate de UE.

Participarea la operațiunile din Afganistan de mai bine de un deceniu a sprijinit țările europene să atingă un nivel de experiență de luptă și de interoperabilitate mai ridicat ca niciodată. Trupele au creat legături de cooperare mult mai strânse prin participarea la acțiuni reale. Cu toate acestea, rezultatele obținute pe linia experienței și interoperabilității pot să dispară în timp dacă nu se continuă cooperarea cu aceeași intensitate.

Ideea de a crea o Armată Europeană a fost lansată cu mai bine de jumătate de secol în urmă dar nicicând nu a fost un subiect atât de intens dezbătut ca în decursul ultimilor 10 ani. Această intensificare a dezbaterilor nu face altceva decât să demonstreze că Europeanii sunt gata să exploreze acest proiect sau că provocările de securitate actuale o cer. Ambele argumente au o justificare solidă, iar câțiva pași în scopul acestui deziderat au fost deja efectuați. AEA coordonează tot mai multe proiecte care pot asigura capacități de

sprijin unei forțe UE dislocabile.

În fața amenințărilor unei lumi multipolare și cu o China în plină ascensiune, SUA necesită sprijinul unei Europe unite și puternice care poate îndeplini eficient rolul de furnizor credibil de securitate la nivel regional și chiar global. Contrar unor păreri, nu pare să existe un pericol de competiție în domeniul securității între UE și SUA. Poate există divergențe pe diverse alte teme dar, pe tema securității, valorile comune care sunt la baza relației transatlantice vor fi întotdeauna primordiale.

Ieșită din cea mai serioasă criză de la începutul existenței sale, UE poate a învățat o lecție importantă axată pe un principiu străvechi și important: tărie în unitate. La orizont se întrevăd numeroase provocări ce vor testa unitatea și coeziunea Europei. PSAC și o integrare militară mai profundă ar trebui să reprezinte mai mult decât doar vorbe goale și proiecte pe hârtie; ele ar trebui să fie dovada vie a unei Europe unite care are voința necesară să susțină instrumentele diplomatice și economice cu puterea unor capacități militare credibile. O situație economică favorabilă este importantă pentru progresul PSAC, dar nu este factorul fundamental. Puține se pot realiza cu resurse limitate, dar aproape nimic nu se poate realiza fără coeziune și unitate.

Europa este pregătită să facă progrese dar întrebarea mai pertinentă ar fi dacă Europa vrea acest lucru și cât de repede? Răspunsul ar trebui căutat la Bruxelles și în capitalele europene și este legat de capacitatea de a sacrifica câștigurile ne semnificative din prezent în beneficiul obținerii unora mai importante în viitor. În problemele de securitate, locuitorii bătrânului continent trebuie înainte de toate să se considere ei înșiși „europeni”. Până aceasta nu va deveni realitate, schimbarea de paradigmă culturală la nivelul cetățeanului european de rând ar putea să dureze prea mult, cauzând derapajul UE pe drumul periculos care duce către o relevanță redusă pe scena mondială și către obținerea unui modest rol secundar ca furnizor de securitate.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. COTTEY, Andrew, *Security in 21st Century Europe*, 2nd edition, New York, Palgrave Macmillan, 2013.
2. GÄNZLE, Stefan; SENS, Allen G., ed., *The changing politics of European security: Europe alone?*, Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, 2007.
3. HERD, Graeme P., „Europe and Russia: From strategic dissonance to strategic divorce?” edited with the support of Geneva Centre for Security Policy, *European security in a global context: internal and external dynamics*, London and New York, Routledge, 2009.
4. HILL, Christopher; SMITH, Michael, *International Relations and the European Union*, 2nd edition, Oxford, Oxford University Press, 2005.
5. MCCORMICK, John, *Understanding the European Union: a concise introduction*, 5th edition, New York, St. Martin's Press, 1999.
6. MENON, Anand, „European Defence Policy from Lisbon to Libya,” in *Survival: Global Politics and Strategy*, vol. 53 no. 3, June-July 2011, London.
7. MÉRAND, Frédéric; FOUCAULT, Martial; IRONDELLE, Bastien, *European security since the fall of the Berlin Wall*, Toronto, University of Toronto Press, 2011.
8. MERLINGEN, Michael; OSTRAUSKAITE, Rasa, *European security and defence policy: an implementation perspective*, London and New York, Routledge, 2008.
9. O'DONNELL, Clara M., „The Future of EU-U.S. Security and Defense Cooperation: What Lies Ahead?”, Brookings Institute, 2011, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2011/10/03-us-eu-defense-odonnell>.
10. PERLO-FREEMAN, Sam; SKÖNS, Elisabeth; SOLMIRANO, Carina; WILANDH, Helén, *Trends in world military expenditure 2012*, Stockholm, SIPRI, 2013, <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1304.pdf>.

11. PricewaterhouseCoopers Economics, „The BRICs and beyond: prospects, challenges and opportunities, *World in 2050*, January 2013, https://www.pwc.com/en_GX/gx/world-2050/assets/pwc-world-in-2050-report-january-2013.pdf.
12. TARDY, Thierry, edited with the support of Geneva Centre for Security Policy, *European security in a global context: internal and external dynamics*, London & New York, Routledge, 2009.
13. VAN EEKELLEN, Willem, *From words to deeds: the continuing debate on European security*, Brussels and Geneva, Centre for European Policy Studies and Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2006.
14. Pagina web oficială a Comisiei Europene, http://ec.europa.eu/index_ro.htm.
15. Pagina web oficială a Agenției Europene de Apărare, <http://www.eda.europa.eu/>.
16. Pagina web oficială a Uniunii Europene, http://europa.eu/index_ro.htm.
17. Pagina web oficială a Fondului Monetar Internațional, <http://www.imf.org/external/index.htm>.
18. Pagina web oficială a Ministerului Apărării Marii Britanii, <https://www.gov.uk/government/organisations/ministry-of-defence>.

CRIZE ȘI CONFLICTE CONTEMPORANE SUSCEPTIBILE DE A AVEA EFECTE COMPLEXE MAJORE ASUPRA MEDIULUI DE SECURITATE EUROPEAN. CAZUL UCRAINEI

*Dr. Mirela ATANASIU**

Mediul de securitate european contemporan suferă modificări dinamice, complexe și neregulate cu efecte în plan regional și global. Europa este fragilizată de numeroasele crize și conflicte actuale și latente, din spațiul său de interes sau din imediata sa vecinătate, multe dintre ele susceptibile de a avea efecte complexe majore.

Dintre acestea, cele care au afectat în ultima perioadă, cel mai grav, spațiul european, producând efecte complexe în toate dimensiunile percepute ale securității, le considerăm a fi: criza economico-financiară ce a izbucnit inițial în SUA, dar a ajuns să afecteze exponențial statele întregii lumi, inclusiv pe cele europene; efervescența acțiunilor teroriste, care au început să marcheze, într-o manieră fără precedent, statele dezvoltate din Europa de Vest, inducând teamă și nesiguranță în rândul populației și criza ucraineană sub impactul intervenției ilegite a trupelor rusești pe teritoriul suveran al statului său vecin, caz care face și obiectul analizei de față.

Așadar, în acest material vom analiza efectele complexe majore ale crizei ucrainene asupra

mediului de securitate european din perspective diverse în fazele sale succesive de evoluție, escaladare și deescaladare. Pentru aceasta, inițiem analiza cu identificarea și prezentarea tipurilor de factori generatori (politici, diplomatici, economici, sociali, financiari, militari, informaționali, comunicaționali, biologici, psihologici, ecologici etc.) din care au derivat ulterior efectele complexe majore în planul securității europene.

***Cuvinte-cheie:** Ucraina, criză, conflict, complexitate, factori, efecte complexe.*

1. Factori generatori de crize pe continentul european în perioada contemporană

În ce privește securitatea europeană există o serie de *factori latenți*, care pot genera la un moment dat conflictualitate. Unul dintre aceștia este procesul de continuă armonizare și integrare regională în UE, care generează fricțiuni politice între statele membre în încercarea fiecăruia în parte de a-și proteja interesele naționale, uneori în detrimentul organizației în ansamblu. Exemple elocvente ale acestei situații sunt: poziția afirmată a Germaniei (dependentă de combustibilul rusesc)

** Dr. Mirela ATANASIU este cercetător științific la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: atanasiu.mirela@unap.ro*

în raport cu acțiunile Federației Ruse în Ucraina; negocierea garanțiilor în uniunea bancară a UE și legislația națională privind piața de capital în Regatul Unit al Marii Britanii.

Modificări dinamice, complexe și neregulate suferite de geopolitica globală, datorate dezvoltării economice și extinderii influenței politice a unor țări asiatice precum China, India și Rusia, în detrimentul SUA, duc la multipolarizarea lumii și reconsiderarea balanței de putere. Apare astfel un fenomen de instabilitate politică globală care afectează și statele europene generându-se, în același timp, presiuni asupra guvernelor naționale de a-și reforma sistemele publice, dar și asupra statelor lumii de a reconsidera sistemul relațiilor internaționale.

Infrastructurile critice reprezintă un punct sensibil în lumea tot mai cibernetizată. Datorită importanței lor și gradului mare de interconectivitate și complexitate pe care îl prezintă infrastructurile, protecția acestora este tot mai greu de asigurat. Specialiștii Forumului Economic Global (*World Economic Forum*) spun că este necesar un „nou mod de gândire referitor la guvernarea globală a Internet-ului”¹ spre a evita un „Cybergeddon”².

Sistemele informaționale utilizate în activități de finanțare a economiilor, aprovizionare cu resurse vitale necesare pentru supraviețuirea indivizilor și societăților, cele de asigurare a sănătății indivizilor sau de alimentare cu energie, cele de înlesnire a comunicațiilor și transportului, dar și cele de preservare a mediului înconjurător, devin mai complexe și interdependente și trebuie securizate într-o asemenea manieră încât acestea să constituie elemente de stabilitate și securitate globală, invulnerabile la riscurile și amenințările transnaționale.

Printre amenințările la adresa securității europene *importate* din alte regiuni, care generează conflictualitate, se numără fenomenul migrației ca risc important datorită exodului de populații dinspre spațiul asiatic. Fenomenul are impact direct asupra economiilor vest-europene în contextul în care populațiile autohtone rămân fără locurile de muncă ocupate de imigranți. Mai mult, aceștia sunt considerați că abuzează de sistemul social al țării gazdă³. Principalele cinci state membre ale UE vizate de către imigranți sunt prezentate în tabelul de mai jos realizat cu informații preluate de la Eurostat.

Tabelul nr. 1: Imigrația în statele membre UE

	2009	2010	2011	2012
Uniunea Europeană	1.731.100	1.811.300	1.750.600	1.693.900
Germania	346.216	404.055	489.422	592.175
Marea Britanie	566.514	590.950	566.044	498.040
Italia	442.940	458.856	385.793	350.772
Franța	296.970	307.111	319.816	327.431
Spania	392.962	360.705	371.331	304.053

Sursa: Eurostat, *Immigration by five year age group, sex and citizenship*, 20.06.2014, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_imm1ctz&lang=en

¹ World Economic Forum, *Global Risks 2014*, Ninth Edition, Geneva, 2014, p. 38, disponibil online la: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2014.pdf, accesat la 15.01.2015.

² Idem.

³ „The Impacts of Immigration” in *Asian-Nation: The Landscape of Asian America*, 2015, disponibil online la: <http://www.asian-nation.org/impacts.shtml>, accesat la 21.01.2015.

De aceea, imigrația reprezintă o problemă inclusă pe agenda europeană de securitate, datorită consecințelor actuale și potențiale pe care le are sau le poate avea asupra dimensiunii sociale ale securității, cu atât mai mult cu cât, pe termen mediu și lung, rata migrației, ca raport între cele două dimensiuni ale sale, imigrație și emigrație, are impact direct asupra dreptului de a decide al populației, compoziției etnice și rasiale a acesteia, culturii publice, securității sociale, locurilor de pe piața de muncă și ordinii publice.

Pe de o parte, fenomenul imigrației prezintă factori posibili generatori de conflictualitate inclusiv riscuri militare „activități iredentiste ale imigranților care doresc să afecteze procesul politic în țările de origine, conflicte importate de grupurile de imigranți, care conduc la violență în

urmare a diminuării numărului populației active apte de muncă, îmbătrânirea populației autohtone și scăderea ratei fertilității și a natalității și impact social deosebit asupra familiilor destrămate ale migranților⁵.

Un alt risc derivat din procesul de globalizare, ce afectează securitatea continentului european, inducând instabilitate pe plan internațional, este criminalitatea organizată. În special, activitatea organizațiilor criminale din Balcani stârnește îngrijorarea comunității internaționale.

La nivelul anului 2014, principalele riscuri globale, identificate și ierarhizate în funcție de nivelul de interes exprimat de comunitatea internațională, probabilitatea lor de a avea loc, impactul potențial înregistrat și nivelul lor de interconectare, sunt reprezentate în tabelul nr. 2.

Tabelul nr. 2: Zece cele mai îngrijorătoare riscuri globale în 2014

Număr	Risc global
1	Crizele fiscale în economii cheie
2	Șomajul structural ridicat / subocupare a locurilor de muncă
3	Criza apei potabile
4	Disparitățile severe în materie de venituri
5	Eșecul sau inadaptarea la necesitatea de atenuare a urmărilor schimbărilor climatice
6	Incidența crescută a evenimentelor meteorologice extreme (de exemplu, inundații, furtuni, incendii)
7	Eșecul guvernării naționale în plan global
8	Crizele alimentare globale
9	Destructurarea unui mecanism financiar sau instituție importantă
10	Instabilitatea politică și socială profundă

Sursa: World Economic Forum, *Global Risks 2014*, Ninth Edition, Geneva, 2014, p. 9, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalRisks_Report_2014.pdf.

țara gazdă, activități teroriste și inițiative politice ale țării gazdă de a stopa, prin intervenție militară, fluxul de imigranți în țările furnizoare⁷⁴.

Pe de altă parte, emigrația prezintă riscuri accentuate în termeni economici, demografici și sociali pentru statele est-europene, care se constituie în sursă principală de emigrație. Printre acestea se numără: diminuarea sau chiar declinul ritmului de creștere economică, ca

De exemplu, referindu-se la unele dintre riscurile globale care afectează continentul european, criza economico-financiară declanșată în 2008, economiștii susțin că, de fapt, nu s-a finalizat și că doar a parcurs unele faze. Mai mult, ultimele informații financiare arată faptul

⁴ Ion Nicu SAVA, *Teoria și practica securității*, Suport de curs, Universitatea București, 2012, București, p. 57.

⁵ Monica ROMAN, Cristina VOICU, „Câteva efecte socioeconomice ale migrației forței de muncă asupra țărilor de emigrație. Cazul României”, în revista de *Economie teoretică și aplicată*, Volumul XVII, 7(548), 2010, pp. 50-65, disponibil online la: http://www.store.ectap.ro/articole/484_ro.pdf, accesat la 23.02.2015.

că SUA, economie-cheie a globului, riscă în prezent o *criză fiscală* și, chiar mai mult, în 25 de ani datoriile vor depăși PIB-ul⁶, ceea ce nu poate însemna decât propagarea crizei americane în plan global, implicit în Europa. De asemenea, *disparitățile înregistrate în materie de venituri și condiții de viață* între bogați și săraci reprezintă o sursă de posibil conflict la nivel global, dar și în plan european regional, iar un *posibil eșec al guvernării naționale în plan global* ar aduce haos în toate sistemele sociale ale lumii.

Printre factorii generatori de conflictualitate în mod indirect se află *destructurarea unui mecanism financiar sau instituție importantă*, care poate afecta continentul european. De exemplu, în prezent, criza zonei euro a devenit cel mai popular subiect de dezbatere în rândul europenilor, mulți dintre cetățeni acuzând autoritățile europene de tergiversări și comunicare defectuoasă, și, din păcate, probleme precum șomajul generalizat și recesiunea economică susțin acest punct de vedere. Scenariul viitor nu este foarte luminos pentru că, așa cum scria în 2012 un expert al Institutului Peterson pentru Economie Internațională „...o ieșire a Greciei din zona euro nu ar fi doar o devalorizare pentru Grecia, dar ar declanșa un efect de domino asupra băncilor internaționale perturbând mecanismul de plăți în zona euro chiar până la dezintegrarea acesteia”⁷ ceea ce ar aduce haosul economic în Europa și nu numai.

2. Crize și conflicte complexe curente cu efect în plan european

În mediul internațional se resimte, mai mult decât oricând, o dinamică accelerată a evoluțiilor transformatoare, în special ca urmare a multitudinii de actori nonstatali cu influențe și interese diferite care au apărut pe scena

⁶ Robert SCHROEDER, „U.S. risks fiscal crisis from rising debt: CBO”, 15 iulie 2014, disponibil online la: <http://www.marketwatch.com/story/us-risks-fiscal-crisis-from-rising-debt-cbo-2014-07-15-101031446>, accesat la 30.09.2014.

⁷ Anders ÅSLUND, “Why a Breakup of the Euro Area Must Be Avoided: Lessons from Previous Breakups”, în Policy Brief, Nr. PB12-20, Peterson Institute for International Economics, Washington DC, august 2012, p. 2.

internațională și își exercită puterea alimentând conflicte și tensiuni în toată lumea, inclusiv pe bătrânul continent.

Unele dintre crizele ce au provocat recent conflictualitate pe continentul european sunt *criza economico-financiară declanșată din 2008, recrudescența fenomenului terorist și politica expansionistă a F. Ruse cu încălcarea suveranității Ucrainei*.

Criza economico-financiară izbucnită în 2008 a afectat toate statele lumii generând recesiune economică, instabilitate și conflictualitate. În ianuarie 2012, Agenția *Standard and Poor's (S&P)* a retrogradat mai multe state din zona euro, având de suferit în special rating-urile Franței, Austriei, Spaniei, Italiei, Maltei, Slovaciei, Sloveniei, Ciprului și Portugaliei. Consecințele acestei decizii au adus deservicii țărilor în cauză și, implicit, zonei euro și întregii Uniuni Europene. În acest context, la sfârșitul anului 2013, Uniunea Europeană a pierdut ratingul de credit de top al S&P, care a dus la deteriorarea bonității celor 28 de state membre ale organizației⁸. Efectele crizei încă se resimt.

Efervescenta actuală a acțiunilor teroriste datorate extremismului religios în Siria și Irak a provocat deja consecințe directe și indirecte în plan global. Astfel în zonă există două mișcări jihadiste (Al-Qaida și Statul Islamic), născute din aceeași ideologie a extremismului religios islamic, care, deși au ales căi diferite de manifestare, au ca scop final crearea unui Califat Islamic. Departe de a fi limitate numai la Irak și Siria, aspirațiile globale ale Califatului Islamic riscă să devină o amenințare serioasă pentru toate regimurile din regiune, dar și pentru comunitatea occidentală. Efectele directe s-au constituit în atacurile de la începutul anului 2015, ce au avut loc în Franța, asupra angajaților publicației „Charlie Hebdo” și asupra sediului unei tipografii, și s-au soldat cu 17 morți, revendicate de Al-Qaida (Yemen) și posibile atentate în Belgia asupra forțelor de poliție, dejucate printr-o amplă

⁸ Bloomberg News, *European Union Stripped of AAA Credit Rating at S&P*, 20 decembrie 2013, disponibil online la: <http://www.bloomberg.com/news/2013-12-20/european-union-loses-aaa-credit-rating-at-s-p-on-weaker-cohesion.html>, accesat la 22.12.2014.

operație antiteroristă, fapt ce a dus la ridicarea nivelului de alertă teroristă în majoritatea statelor pe teritoriul cărora au existat astfel de tentative (Franța, Regatul Unit al Marii Britanii, Germania, Belgia etc.), cu atât mai mult cu cât surse informale vehiculează că „există 20 de celule «latente» pregătite să atace în principalele țări europene”⁹.

În același context al fazelor conflictualității parcurse din februarie 2014 până în prezent, *criza din Ucraina, sub impulsul implicării F. Ruse*, a evoluat dramatic. Inițial, aceasta a fost generată și dezvoltată de nemulțumirea inițială exprimată a maselor față de deciziile politice și scindarea populației ca urmare a orientării politice diferite. O parte din populație mizează pe un viitor occidental (prin integrarea în structurile europene), iar alta pe unul rusesc (prin reîntoarcerea la statutul de pivot geopolitic de susținere a Federației Ruse). Astfel, în prezent, pe teritoriul Ucrainei, în regiunile de sud și est cu populație pro-rusă, se derulează un război hibrid dus atât cu mijloace tradiționale, dar și asimetrice, ceea ce îl face pe zi ce trece tot mai complex.

F. Rusă a reprezentat în perioada Războiului Rece un factor de insecuritate pentru Europa, care s-a acutizat în ultima perioadă prin orientarea acțiunilor sale militare agresive și ilegite către securizarea limitei sale eurasiatice, la limita geografică cu statele europene și foștii sateliți, prin intervențiile militare din Georgia și Ucraina. De aceea, actorul geopolitic rus cu tendințe imperialiste reprezintă un punct fierbinte pe agenda actuală de securitate occidentală, prin efectul pe care îl difuzează generând instabilitate, incertitudine și insecuritate la nivel european și global.

Specialiștii spun că, în mare parte, s-a ajuns la această criză ca urmare a politicii intervenționiste și expansive promovată de Federația Rusă, generându-se efecte majore ce s-au propagat în mediul de securitate regional și global, afectând diferite domenii ale vieții sociale (economic, militar, politic, diplomatic, societal etc.). Analistul Zbigniew Brzezinski afirma într-una din lucrările sale de rezonanță că: „...Rusia nu poate

fi în Europa fără ca Ucraina să fie și ea în Europa, în vreme ce Ucraina poate fi în Europa fără ca Rusia să fie în Europa”¹⁰. Tindem să fim de acord cu Brzezinski odată ce este evident că, prin politicile sale din toate domeniile vieții sociale, președintele Rusiei încearcă să reconstruiască influența rusă în spațiul geopolitic al fostului teritoriu al URSS, să readucă Rusia la statutul de mare putere globală și să promoveze această identitate civilizațională rusă reafirmată pe agenda internațională. În acest scop, Putin folosește tot instrumentarul politic, economic, diplomatic, imagologic și militar de care dispune pentru a-și atinge scopul numit de mulți specialiști ca fiind „imperialist”.

3. Efecte complexe majore ale crizei din Ucraina

În încercarea de realizare a unei grile cât mai cuprinzătoare și coerente de indicatori calitativi, dar și cantitativi, prin care să prezentăm dimensiunile complexe ale crizei ucrainene, am plecat de la premisa că această caracteristică a complexității pe care dorim să o reliefam în modelarea crizelor este reflectată în cel puțin una dintre fazele de evoluție ale acesteia – faza de criză propriu-zisă în care interacțiunile sistemului european de securitate sunt maxime, iar acțiunile separate au repercusiuni asupra tuturor dimensiunilor de securitate ale întregului în termeni de efecte actuale înregistrate.

În prima fază de lucru, am demarcat perioadele de escaladare și deescaladare succesive ale crizei ucrainene, ca urmare a unor factori generatori (așa cum vor fi prezentați ulterior în tabelele realizate în interiorul lucrării) sau atenuanți (cele două acorduri de încetare a focului), realizând construcția sinusoidală a evoluției crizei ucrainene, considerând ca axe principale: intensitatea violenței (de la faza de pace, la cea de conflict armat) și evoluția în timp (de la momentul declanșării mișcării Maidanului – 15 februarie 2014 – până la momentul finalizării mișcării – 15 aprilie 2015).

⁹ *Europa, în alertă după recente atentate teroriste*, 16 ianuarie 2015, disponibil online la: <http://www.rfi.ro/stiri-social-55007-europa-alerta-recente-atentate-teroriste>, accesat la 24.01.2015.

¹⁰ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 138.

În faza de criză propriu-zisă, în care încă ne situăm, se desfășoară o serie de evenimente grave, ce provoacă efecte complexe în planul securității europene. În acest context, pentru cuantificarea complexității crizei ucrainene considerăm ca indicatori esențiali: tipurile și factorii generatori ai acestora din care rezultă tipuri combinate de efecte complexe generate; gradul de intensitate al procesului pe care îl însoțesc; diversitatea

de caz, respectiv criza ucraineană, în cadrul paradigmei complexității. Similaritatea abordării constă în identificarea unor tipare, șabloane ale factorilor generatori și evoluțiilor factuale până la un anumit moment în cadrul subsistemului de securitate ucrainean, comparativ cu evoluția tensiunilor în subsistemul de securitate al R. Moldova, pentru a putea identifica *output*-ul unei eventuale crize în cadrul acestuia. Diferența de

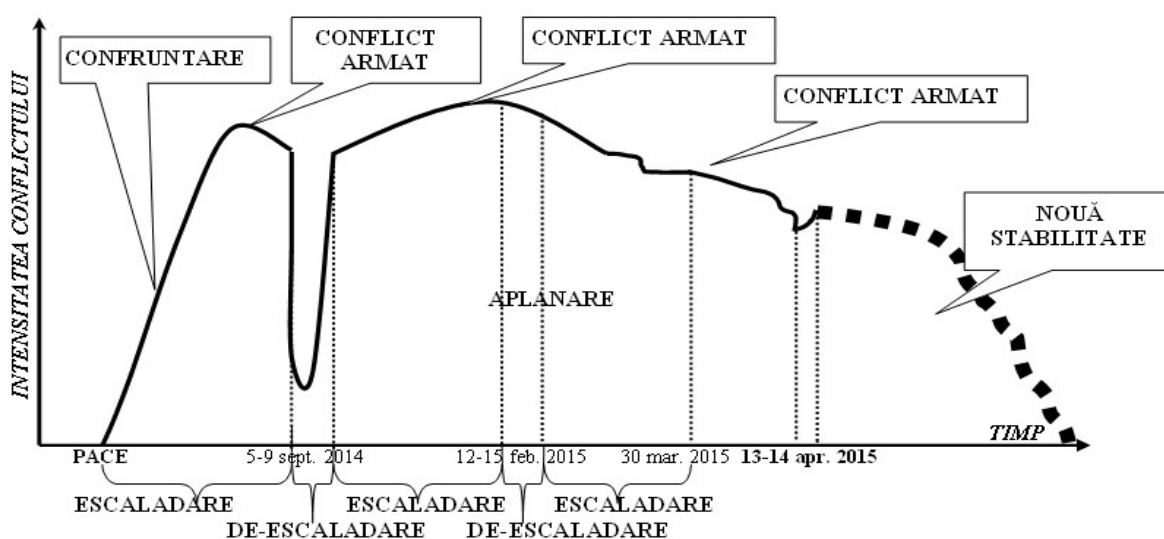

Figura nr. 1: Evoluția crizei ucrainene

actorilor și variabilelor de scenarii; structurile și sistemele afectate; incompatibilitățile între elementele componente ale crizei.

Paradigma complexității folosește analize sistemice pentru a construi reprezentări neclare, multivalente, multinivel și multidisciplinare ale realității¹¹. Unul dintre aceste tipuri de analize este cea specifică pentru studierea complexității cauzale¹² utilizată în cercetările orientate pe studii de caz. Vom utiliza și noi o abordare similară, dar nu identică, fiindcă acest tip de analiză servește scopului cercetării noastre, de analizare a studiului

abordare constă în stabilirea unui input fictiv, dar nu improbabil, al unei intervenții similare a F. Ruse pe acest teritoriu ex-sovietic (ca element de incertitudine specific paradigmei complexității).

Drept pentru care, în acest studiu de caz, am detaliat, pe baza modelului „cutiei negre” (în termeni de input – *black box* – output)¹³, indicatorul *factori generatori și efecte generate în contextul desfășurării crizei ucrainene*, și stabilirea unor relații între anumite situații predictibile și efecte colaterale (neintenționate) generate. Așadar,

¹¹ Kevin Dooley, „A Nominal Definition of Complex Adaptive Systems”, în *The Chaos Network* 8(1), Departments of Management and Industrial & Management Systems Engineering Arizona State University, 1996, p. 1.

¹² Charles C. Ragin, *Using qualitative comparative analysis to study causal complexity*, disponibil online la: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1089061/?page=1>, accesat la 15.04.2015.

¹³ Cutia neagră este o abstracțiune care reprezintă o clasă de sisteme deschise concrete, care pot fi vizualizate doar în ceea ce privește „stimulii săi în termeni de intrări” și „reacțiile sale de ieșire”. Așadar, „constituția și structura cutiei sunt cu totul lipsite de relevanță deoarece acestea sunt pur externe sau fenomenologice. Cu alte cuvinte, numai comportamentul sistemului va fi contabilizat”. A se vedea pe larg: Mario Bunge, „A general black-box theory”, în *Philosophy of Science*, Vol.30, No. 4, JSTOR, 1963, pp. 346-358.

pornim de la o analiză pe baze lineare pentru a identifica unele situații de nelinearitate.

În general, dezechilibrele și incertitudinea de diferite naturi generează crize de diferite naturi, intensități și întindere. Unele crize, odată declanșate, au potențialul de a afecta mediul internațional pe arii mai largi sau mai restrânse (crize interne, regionale – transnaționale sau globale), manifestându-se pe una sau mai multe dimensiuni de securitate. În particular, factorii generatori de crize și conflicte militare majore în diversitatea și complexitatea lor pot fi:

- politici (decizii politice inadecvate, mișcări extremiste, radicale, războaie clasice, conflicte militare, războaie civile, mișcări secesioniste sau segregacioniste, dezintegrarea unor state, existența unor națiuni fără teritoriu de stat, crearea de grupări ostile statului, prăbușirea unor state, regimuri politice totalitare, pierderea încrederii populației în guverne, fragmentarea, instabilitate internă și externă, ambiții ale unor state, permeabilitatea frontierelor etc.);

- diplomatici (tensiuni interstatale, retragerea ambasadelor, lipsa dialogului politic, încălcarea normelor de drept internațional, intervenții externe, nerecunoașterea unor state, dispute teritoriale de vecinătate, co-suveranitatea asupra unor teritorii etc.);

- economici (condiții precare de viață, sărăcia endemică, sancțiuni economice și embargouri impuse unor state care încălcă dreptul internațional, mărirea decalajelor între statele bogate și cele sărace, folosirea irațională a resurselor, lipsa sau limitarea accesului la resurse vitale – apă, energie, alimente, monopoluri asupra unor resurse vitale, răspândirea fenomenelor precum spălarea de bani și corupția etc.);

- sociali (politici diferențiate și discriminatorii pentru diferite categorii de populație, intoleranța, conflicte etnico-religioase, încălcări ale drepturilor omului și cetățeanului, rețele de trafic cu arme, substanțe interzise sau persoane, imigrația ilegală, nemulțumire în rândul populației, crima organizată, subordonarea unor partide organizate pe criterii etnice etc.);

- financiari (șomajul, lipsa veniturilor, deficite bugetare accentuate, piața neagră generalizată,

sărăcia etc.);

- militari (folosirea sau amenințarea utilizării forței armate, diversificarea mijloacelor militare, propagarea de acțiuni asimetrice, alocarea unor sume mari la bugetele militare, deținerea sau producerea armei nucleare, instalarea de scuturi antirachetă, dispariții de potențial militar între state, creșterea gradului de recrudescență al conflictelor în desfășurare, scăparea de sub control a comerțului cu arme și mijloace CBRN etc.);

- informaționali (vulnerabilități în SIC ale unor sisteme complexe, dezinformarea, atacuri informatice asupra unor infrastructuri critice, rețele de socializare care colectează date personale etc.);

- comunicaționali (lipsa comunicării statului cu opinia publică, slaba securizare a comunicațiilor guvernamentale, cenzura, manipularea etc.);

- tehnologici (deținerea de armament în cantități excesive, arme din ce în ce mai sofisticate, centrale nucleare, inginerie genetică aplicată în scop ostil etc.);

- biologici (boli degenerative și incurabile – SIDA, Ebola, tuberculoza etc., mutații genetice naturale și organisme modificate genetic ca bază pentru generarea de alimente pentru populație etc.);

- psihologici (incertitudinea, teroarea, nesiguranța, psihoza, stresul, ura de gen, de rasă, de clasă etc.);

- ecologici, care determină degradarea mediului înconjurător (naturali - ploi abundente, cataclisme, furtuni și uragane, ninsori excesive, înghețuri, deșertificări etc., sau umani - terorism, AMD, poluare excesivă, distrugerea stratului de ozon etc.).

Factorii interni generatori ai crizei ucrainene prin implicarea F. Ruse și a comunității internaționale s-au constituit ulterior, prin exacerbare, în motivații de escaladare a conflictului, așa cum se arăta anterior în Figura nr. 1, cum anumite evenimente au dus la creșterea intensității violenței sau la diminuarea acesteia (de exemplu, cele trei acorduri de încetare a focului din 5 septembrie 2014, 15 februarie 2015 și 13-14 aprilie 2015).

Considerând factorii generatori de crize și conflicte armate în diversitatea și complexitatea lor în general, am realizat tabelul de mai jos.

Putem constata din analiza factorilor identificați ca fiind generatori ai crizei din Ucraina că starea de conflictualitate incipientă a ajuns în stadiul de confruntare datorită unor

Tabelul nr. 3: Tipologia factorilor generatori ai crizei ucrainene

Tipuri de factori generatori de crize complexe	Factori generatori ai crizei din Ucraina
Politici	<ul style="list-style-type: none">- corupția generalizată la nivel politic ucrainean;- existența marilor oligarhi implicați în politica ucraineană;- protestele antiguvernamentale inițiate în 2013 ca urmare a abrogării legii ce permitea folosirea unor limbi ale minorităților ca limbi oficiale în plan regional; <p style="text-align: center;">↓</p> <ul style="list-style-type: none">- scindarea populației din sudul și estul ucrainean între politica prorusă și cea prooccidentală;- lipsa de încredere în guvernul existent la momentul declanșării crizei; <p style="text-align: center;">↓</p> <ul style="list-style-type: none">- preluarea peninsulei Crimeii după referendumul organizat în rândul populației majoritare pro-ruse și încălcările repetate ale suveranității Ucrainei folosindu-se de instrumentele sale militare și paramilitare proruse; <p style="text-align: center;">↓</p> <ul style="list-style-type: none">- criza de legitimitate generată de acțiunile F. Ruse în pofida normelor dreptului internațional.
Diplomatici	<ul style="list-style-type: none">- eșecul inițial al F. Ruse de reincludere a Ucrainei în aria sa de influență, împotriva tendinței majoritare de orientare spre integrare în UE (odată cu semnarea Acordului cu UE în 2013 și refuzul de a participa în nou-creata Uniune Economică Euroasiatică);- lipsa de reacție eficientă a occidentalilor după preluarea Crimeii de către F. Rusă- lipsa unei „voci comune” a UE.
Economici	<ul style="list-style-type: none">- semnarea Acordului de Asociere cu UE de către Ucraina, Georgia și Republica Moldova;- datoria neachitată a Ucrainei față de F. Rusă;- utilizarea de către F. Rusă a instrumentului energetic ca pârghie de putere;- diferențele în materie de venituri materiale între diferitele clase sociale;
Sociali	<ul style="list-style-type: none">- criminalitatea crescută;- diferențele în materie de venituri materiale între diferitele clase sociale;- sistarea repetată a alimentării cu gaz a populației ucrainene, ceea ce a stârnit nemulțumire în rândul acesteia;
Financiari	<ul style="list-style-type: none">- datoria Ucrainei față de F. Rusă neachitată;- semnarea de către Ucraina a unui acord de concesiune pentru exploatarea unui perimetru gazeifer din N-V Mării Negre.
Militari	<ul style="list-style-type: none">- intervenția militară rusă cu 20.000 de efective în Crimeea;- conflictul deschis dintre mișcările separatiste proruse și forțele militare ucrainene;- postarea de trupe ruse la granița cu Ucraina;- continuarea bombardamentelor, în orașul Delbațevo, de către separatiști, după încheierea celui de-al doilea acord de încetare a focului;

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

Informaționali	- prin folosirea de instrumentelor informaționale și mediatice s-a urmărit coerciția psihologică a opiniei publice cu privire la legitimitatea acțiunilor F. Ruse*; - separatiștii au stopat canalele ucrainene de televiziune și radio în Donbas, înlocuindu-le cu cele rusești.
Comunicaționali	- motivarea anexării Ucrainei prin voința poporului și justiție istorică a reprezentat deschiderea unei „cutii a Pandorei” pentru alte mișcări secesioniste din Europa; - declarațiile de la Kremlin pentru promovarea unei legi care facilita obținerea cetățeniei ruse de către cei „care vorbesc fluent limba rusă sau au trăit în URSS”***.
Biologici	- nu au fost identificați.
Psihologici	- folosirea scuturilor umane pentru deghizarea operațiunilor militare ale separatiștilor; - folosirea în discursul rusesc a ideii de „frăție”, familie slavă între ruși și ucraineni.
Ecologici	- nu au fost identificați.
Tehnologici	- din 2010, sistemele informatice ucrainene au fost ținta unui malware „Snake”****; - înarmarea accelerată a armatei ruse.
Geopolitici	- divizarea etnică, politică, socială, religioasă și lingvistică a populației; - poziția geostrategică deținută de Ucraina în calitatea sa de „cap de pod” și „spațiu-tampon” între Occident și Orient; - dorințele imperialiste ale F. Ruse și de redobândire a influenței în fostele teritorii sovietice.

* Justificările rusești de natură psihologică, aduse în sprijinul preluării Peninsulei Crimeea, au fost multiple, dar cele mai importante au fost de genul “reunificarea Crimeii și orașul de glorie rusesc Sevastopol cu Mama Rusia” sau “nedreptatea alipirii Crimeii la RSS Ucraineană în 1954”. A se vedea în detaliu în: Valery Kravchenko, Psychological aspects of “hybrid war” between Russia and Ukraine, disponibil online la: https://www.academia.edu/7342730/Psychological_aspects_of_hybrid_war_between_Russia_and_Ukraine, accesat la 13.02.2015.

** RIA Novosti, Putin Signs Law to Ease Russian Citizenship for Former USSR Residents, 21 aprilie 2014, <http://en.ria.ru/russia/20140421/189284295/Putin-Signs-Law-to-Ease-Russian-Citizenship-for-Former-USSR.html>, accesat la 15.04.2015.

*** Sam Jones, Ukraine: Russia’s new art of war, 28 august 2014, disponibil online la: <http://www.ft.com/cms/s/2/ea5e82fa-2e0c-11e4-b760-00144feabdc0.html#axzz3RctYxH7B>, accesat la 11.02.2015.

elemente de natură sociopolitică accentuate pe fondul scindării opțiunilor provestice și proruse ale populației. Ulterior, pe fondul lipsei unei voințe politice ferme la nivel guvernamental și a altor factori catalizatori ai conflictualității precum: situația socială incertă a populației ucrainene ca urmare a unor fenomene negative precum corupția generalizată, prezența oligarhilor implicați în politică, care prin politicile trasate urmăresc propriile interese și nu pe cele naționale dar și a criminalității crescute și presiunilor diplomatice rusești pentru a reîncadra Ucraina în arealul său de influență, starea de incertitudine și insecuritate a națiunii ucrainene se accentuează. Se ajunge, astfel, la un cumul de factori generatori de criză care se ponderează unii pe alții și se exacerbează luând forme complexe și, combinați cu celelalte

elemente de complexitate (diversitatea actorilor și intereselor în zonă, miza geostrategică reprezentată de Ucraina atât pentru Est cât și pentru Vest, amenințarea la adresa normelor de drept internațional etc.) coroborate cu utilizarea unor forme și mijloace de luptă hibride, așadar complexe, duc la continua metamorfoză a crizei, ceea ce o face greu de gestionat.

Factorii generatori inițiali ai crizei ucrainene au provocat un efect de domino devenind la rândul lor cauze determinante pentru noi efecte. Așadar, cauzele interne ale subsistemului ucrainean de securitate au generat un efect linear.

Ulterior, prin implicarea F. Ruse și a comunității occidentale, factorii interni generatori ai crizei ucrainene s-au exacerbat și au suferit mutații internaționalizându-se, ceea

ce a creat noi motivații pentru acțiunea ambelor părți (ucrainenii proruși se simt susținuți de „Mama Rusia”, considerând că naționalitatea lor dă legitimitate luptei lor, iar cei proeuropeni văd în sancțiunile aplicate F. Ruse și reacțiile comunității occidentale un sprijin și resimt și ei legitimitatea actelor proprii) fapt ce a dus la escaladarea conflictului. În Figura nr. 1 se arată, de altfel, variațiile intensității conflictului în cadrul evoluției temporale a crizei punctându-se momentele de deescaladare ale violențelor (la momentele încheierii acordurilor de încetare a focului din 5 septembrie 2014, 15 februarie 2015 și 13-14 aprilie 2015). Așadar, ulterior, prin acțiunile din exterior ale F. Ruse și reacțiile comunității internaționale, criza internă s-a amplificat și ramificat devenind în sine un sistem dinamic cu evoluție nonlineară (non-cauză și efect), ale cărui componente sunt interactive și conectate la mediul extern. Aceste caracteristici, ale nonlinearității, interactivității elementelor și conectării la mediul extern sunt precondițiile existenței sistemelor complexe adaptative¹⁴.

Sistemele de securitate sunt în sine, sisteme complexe adaptative (părți componente ale sistemului internațional de securitate) fapt pentru care se și numesc „complexe de securitate”. Subsistemul de securitate ucrainean este parte componentă a complexului (sistemului) european de securitate, deși Ucraina nu este stat membru al UE și NATO. Odată cu acțiunile ilegite ale F. Ruse de încălcare a dreptului internațional, criza ucraineană s-a complexificat, căpătând noi nuanțe, dat fiind că în sistemele complexe orice turbulență minoră provenită din mediul exterior sau de la unul dintre actorii implicați poate conduce la ajustări majore, inclusiv de natură a modela structura sistemului, dar și mediul extern acestuia, caracteristică denumită *co-evoluție*. Așadar, mediul dinamic al securității europene a facilitat accelerarea acțiunilor întreprinse de actorii implicați care, interacționând unii cu alții, s-au influențat reciproc transformându-se.

¹⁴ Serena CHAN, „Complex Adaptive Systems”, ESD.83 Research Seminar in Engineering Systems October 31, 2001/November 6, 2001, disponibil online la: <http://web.mit.edu/esd.83/www/notebook/Complex%20Adaptive%20Systems.pdf>, accesat la 15.03.2015.

În momentul de față, F. Rusă vede o amenințare clară la adresa securității sale în acțiunile întreprinse de NATO de instalare a scutului antirachetă pentru protejarea statelor membre ale organizației, atitudinea statelor europene, pe ansamblu, a devenit sceptică și precaută, fapt reliefat în tendința de creștere a bugetelor pentru apărare și discursuri privind reintroducerea serviciului militar obligatoriu, în special în statele aflate pe flancul de sud-est al NATO/UE.

Totuși, unele acțiuni întreprinse în cadrul crizei au fost predictibile, așadar lineare și cu efecte directe similare. Un exemplu este constituit de utilizarea de către F. Rusă a instrumentului energetic ca pârgă de putere prin stoparea în mod repetat a livrărilor de gaz către Ucraina fapt ce a declanșat reacții din partea SUA, statelor membre UE și Canada, care au răspuns cu sancțiuni la adresa F. Ruse care au în prezent repercusiuni serioase asupra economiei rusești și nu numai. Această situație a fost rezultatul afectării alimentării statelor europene cu resurse energetice, lanț în care conductele ucrainene au rol esențial, iar presiunile rusești asupra decidenților politici și populației ucrainene au efect direct asupra politicii energetice europene. Impredictibilitatea a apărut la efecte de generația a 2-a sau a treia (indirecte), unul dintre ele este faptul că armata canadiană a decis trimiterea, până în 2017, a unui eșalon de militari într-o misiune de antrenare a trupelor ucrainene din vestul țării¹⁵. Apare astfel un nou actor geopolitic (informație nouă) ce se implică în sistemul european de securitate: Canada, a 14-a forță militară a globului¹⁶, o altă caracteristică de evoluție a sistemelor complexe adaptative – feedback-ul, ca reacție la continuarea acțiunilor ilegite ale F. Ruse, fapt ce probabil va influența comportamentul tuturor subsistemelor europene care susțin orientarea pro-europeană a Ucrainei, materializându-se în mai multă

¹⁵ CBC News, *Ukraine crisis: Canada sending 200 trainers for Ukraine military*, 14 aprilie 2015, disponibil online pe: <http://www.cbc.ca/news/politics/ukraine-crisis-canada-sending-200-trainers-for-ukraine-military-1.3031806>, accesat la 15.04.2015.

¹⁶ Global Firepower Military Ranks 2015, disponibil online pe: <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, accesat la 15.04.2015.

Tabelul nr. 4: Tipologia complexă a efectelor generate de criza ucraineană

Tipuri de efecte complexe generate	Efecte complexe generate de criza din Ucraina asupra mediului european de securitate
Politice	- înființarea Mișcării „Noua Rusie” (noiembrie 2014).
Politico-diplomatice	- tensiuni în relațiile dintre Occident și F. Rusă materializate în sancțiuni economice și declarații ostile de ambele părți; <div style="text-align: center;">↓</div> - declanșarea crizei relaționale Est-Vest; <div style="text-align: center;">↓</div> - destabilizarea mediului regional de securitate;
Politico-militare	- confruntarea între grupurile pro-ruse și pro-ucrainene ale populației; <div style="text-align: center;">↓</div> - instituirea stării de urgență în regiunile separatiste Donețk și Lugansk; <div style="text-align: center;">↓</div> - declararea F. Ruse ca „stat agresor” de către parlamentul ucrainean.
Politico-sociale	- scăderea atractivității euro-atlanticismului și europenismului în rândul statelor Europei de Est neintegrate în UE și NATO.
Geopolitice	- tensiuni în relațiile dintre statele europene generate de dependența energetică în special a Germaniei față de F. Rusă; - tensiuni SUA – statele membre UE, - interdicții de viză a unor cetățeni ruși.
Diplomatice	- încheierea a trei acorduri de încetare a focului, primul la 5 sept. 2014, ce a fost respectat doar 5 zile, al doilea cu valabilitate din 15 febr. 2015 iar al treilea, în 14 aprilie 2015, fără succes.
Diplomatico-economice	- contradicția între afirmația F. Ruse că datoria totală a Ucrainei față de ea este de 25 mld. dolari, iar a ministrului de finanțe ucrainean că aceasta se ridică la 4,728 mld. dolari*; - eliminarea F. Ruse din G8; - amenințarea rusă cu restricționarea sau interzicerea totală a survolului pentru aeronavele occidentale.
Economice	- amenințarea economiilor europene cu o criză accentuată determinată de criza gazului rusesc; - scăderea prețului la combustibili pentru o perioadă scurtă de timp; - renegocierea contractelor de furnizare a gazelor rusești cu statele europene (de ex., cu Ucraina, Ungaria).
Economico-financiare	- retragerea unor companii importante europene și americane de pe piața rusă; - destabilizarea și apoi colapsul economiei Ucrainei;
Politico-economice	- sancțiuni impuse de UE, SUA și Canada; - necesitatea căutării de soluții noi și rute de transport pentru gazul necesar statelor europene; - încheierea unor acorduri energetice ruso-chineze.
Politico-sociale	- solicitarea secesiunii pe baze etnice de către populația pro-rusă din sudul și estul Ucrainei;

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

Economico-sociale	- exodul a 600.000 ^{***} de oameni din regiunile afectate, din care 400.000 înspre F. Rusă.
Sociale	- colapsul sistemului social al pensiilor și asigurărilor în zonele afectate de conflict; - afectarea condițiilor de viață ale populației din regiune.
Financiare	- înghețarea averilor unor ruși și ucraineni proruși responsabili pentru evoluția crizei; - retragerea băncilor străine și a capitalurilor externe de pe piața rusă; - sancțiuni adoptate de UE împotriva unor indivizi și organizații care au fost implicați în sprijinirea desfășurării de trupe rusești în Ucraina; - scăderea prețului gazului rusesc ce a determinat căderea economiei rusești.
Militare	- conflict militar în forma sa cea mai nouă – război hibrid care încorporează o serie de elemente specifice conflictului militar tradițional și ale celor asimetrice (acțiuni insurgente, teroriste, implicarea unor forțe paramilitare etc.); - pierderea controlului ucrainean la granița cu F. Rusă; - anunțarea desfășurării de exerciții militare rusești, unele cu parteneri din CSTO.
Informaționale	- declanșarea unui război informațional și mediatic.
Comunicaționali-informaționali	- dezinformare și propagandă în masă care afectează întreaga Europă.
Socio-biologice	- mai mult de 5.550 morți în 10 luni ^{****} ; - 12.972 răniți ^{*****} .
Psihologice	- crearea unui sentiment de nesiguranță, teamă în rândul cetățenilor est-europeni cu privire la eventuale încălcări ale frontierelor lor; - manipularea opiniei publice.
Psihologico-sociale	- scăderea nivelului de încredere în democrația și prosperitatea pe care le-ar putea oferi statele europene.
Ecologico-biologice	- distrugerile produse de bombardamente.
Tehnologico-militare	- proiectarea instalării unui centru de comandă și a unui comandament zonal ale NATO pe teritoriul românesc; - instalarea unor unități pentru integrarea forțelor NATO, sub forma unor structuri multinaționale de comandă și control pe teritoriile României, Poloniei, Bulgariei, Estoniei, Letoniei și Lituaniei până în 2016 ^{*****} .
Geopolitice	- preluarea Peninsulei Crimeea de către F. Rusă cu utilizarea forței militare; - afectarea integrității teritoriale a Ucrainei și amenințarea cu afectarea integrității teritoriale a altor state europene; - creșterea conflictualității regionale și globale; - reconsiderarea paradigmei de securitate clasice; - reșezarea relațiilor de putere.

* Russia will not restructure Ukraine's \$3bn debt – finance minister, 11 februarie 2015, disponibil online la: <http://rt.com/business/231239-russia-ukraine-debt-restructure/>, accesat la 12.02.2015.

** BBC News, Ukraine conflict: Death toll rises ahead of peace talks, 11 februarie 2015, disponibil online la: <http://www.bbc.com/news/world-europe-31392473>, accesat la 14.02.2015.

*** Criza din Ucraina. LiveBlog, 17 februarie 2015, disponibil online la: <http://www.europalibera.org/content/liveblog/25197808.html>, accesat la 17.02.2015.

**** BBC News, Ukraine conflict: Death toll rises ahead of peace talks, 11 februarie 2015, disponibil online la: <http://www.bbc.com/news/world-europe-31392473>, accesat la 14.02.2015.

***** Avertismentul Rusiei pentru România, după anunțul NATO: „Vom căuta mijloace de a anihila flota militară românească”, 10 februarie 2015, disponibil online la: <http://www.gandul.info/international/avertismentul-rusiei-pentru-romania-dupa-anuntul-nato-vom-cauta-mijloace-de-a-anihila-flota-militara-romaneasca-13812862>, accesat la 17.02.2015.

încredere în inițiativele luate până în prezent și mai mult curaj pentru acțiunile viitoare.

Dar, mai sunt și o serie de tipuri diferite de factori au generat serii diferite de tipuri de efecte ceea ce dă caracter de complexitate crizei ucrainene. Unele dintre efectele complexe și relații de determinare identificate între ele sunt incluse în tabelul de mai jos.

Așadar, de la o criză cu caracter intern, cu șanse de rezolvare și negociere și linearitate în evoluție, în urma acțiunilor intervenționiste rusești în Crimeea (elementul de surpriză care a constituit limita de trecere de la combinat la complex al crizei), profitând de referendumul în favoarea secesiunii organizat de populația rusă majoritară a peninsulei, trimițând trupe pe teritoriul ucrainean, încălcând astfel norme esențiale ale dreptului internațional legate de integritatea teritorială și suveranitatea statelor recunoscute de comunitatea internațională, situația a scăpat de sub control și a degenerat rapid într-un conflict deschis desfășurat între forțe militare pro-ruse și ucrainene pro-europene. S-a ajuns astfel la o escaladare a conflictului, specialiștii¹⁷ vehiculând ideea de război civil care a determinat aproximativ 600.000 de cetățeni să își părăsească locuințele și să ia calea exodului.

Criza s-a acutizat ulterior, luând forma unui război hibrid (despre care, sunt voci¹⁸ care consideră că, de fapt, îi are ca oponenți direcți pe NATO și F. Rusă, fiind dus cu ajutorul unor intermediari, care a înregistrat, conform Washington Post, până la 14 aprilie 2015, mai mult de 6.000 morți¹⁹ și peste 13.000 răniți atât

din rândul forțelor ucrainene, a separatiștilor dar, cel mai mult, al civililor.

Constatăm astfel că această criză este de fapt una geopolitică, fapt reliefat și de efectele sale înregistrate care arată: afectarea unui anumit statu-quo și deteriorarea stării de echilibru; perceperea fenomenului ca un ansamblu simultan ori succesiv de amenințări, pericole, riscuri; caracter relativ al evoluției crizei; adresabilitatea făcut managementului strategic, respectiv geopolitic și necesitatea unor decizii importante pentru stoparea cursului și stingerea consecințelor. În acest context, criza geopolitică reprezintă fenomenul de alterare temporară ori permanentă a relațiilor dintre actorii geopolitici, respectiv Occident și F. Rusă, care conduce la perturbarea „echilibrului de putere” în arealul sistemului european de securitate și la modificarea raporturilor de putere dintre aceștia. Cauzele acestei crize geopolitice se regăsesc în domeniul de existență și manifestare a intereselor divergente actuale ale actorilor geopolitici din cadrul aceluiași sistem de securitate, ceea ce vulnerabilizează sistemul.

Odată cu încheierea primului acord de încetare a focului, șansele pentru creșterea nivelului de securitate în Ucraina și Europa ar fi trebuit să crească. Astfel, acordul „Minsk 1” a fost semnat la 5 septembrie 2014, dar la numai cinci zile distanță acesta a fost încălcat, trecându-se într-o nouă fază de escaladare a violențelor între armata ucraineană și rebelii proruși. Ostilitățile au continuat din partea separatiștilor nemulțumiți de statutul de autonomie limitată propus la negocieri pentru cele două provincii locuite în majoritate de populație prorusă. Au urmat noi sancțiuni economice adresate Rusiei care au participat la vulnerabilizarea și mai acută a mediului european de securitate.

Maratonul negocierilor de pace de la „Minsk 2” ce a avut loc în 12 februarie 2015, între liderii Federației Ruse, Ucrainei, Franței și Germaniei, a dus la un nou acord de încetare a focului pentru estul Ucrainei, care ar fi trebuit să devină efectiv din 15 februarie 2015²⁰. Discuțiile au fost concentrate pe asigurarea unei încetări a focului,

¹⁷ De exemplu, prof. David Mandel, vorbind despre rolul Rusiei și NATO în războiul civil ucrainean, vezi: David Mandel, *The Role of Russia and NATO in Ukraine's Civil War*, 3 octombrie 2014, disponibil online la: http://therealnews.com/t2/index.php?option=com_content&task=view&id=31&Itemid=74&jumival=12324, accesat la 12.02.2015.

¹⁸ Gordon Hahn, *Inside Putin's Head: The Crisis in Russia and Ukraine and Worst-Case Putin Scenarios*, 7 februarie 2015, <http://www.russiaotherpointsofview.com/european-security/>, accesat la data de 24.03.2015.

¹⁹ Inna VARENYTSIA, *Fighting in eastern Ukraine rages on overnight despite talks*, 14 aprilie 2015, disponibil online la: http://www.washingtonpost.com/world/europe/fighting-in-eastern-ukraine-rages-on-overnight-despite-talks/2015/04/14/0a8f6280-e319-11e4-ae0f-f8c46aa8c3a4_story.html?, accesat la 14.04.2015.

²⁰ BBC News, *Ukraine ceasefire: New Minsk agreement key points*, 12 februarie 2015, disponibil online la: <http://www.bbc.com/news/world-europe-31436513>, accesat la 13.02.2015.

retragerea armamentului greu și crearea unei zone demilitarizate. Deși F. Rusă era prezentă la negocieri, în același timp 50 de tancuri rusești pătrundeau frontierele ucrainene²¹. Unul dintre punctele esențiale ale negocierilor îl constituia reforma constituțională a Ucrainei cu adoptarea unei noi Constituții până la sfârșitul anului 2015 care să includă descentralizarea administrativă a regiunilor Donețk și Lugansk și adoptarea unui statut special permanent pentru acestea. Considerăm că soluția găsită la respectivul acord de încetare a focului, aceea de descentralizare administrativă a regiunilor conflictuale și, probabil, federalizarea ulterioară este exact ce intenționa F. Rusă pentru Ucraina în momentul în care a intervenit în politica internă a Ucrainei.

A urmat un al treilea acord de pace încheiat la 13 aprilie 2015, dar chiar pe parcursul negocierilor numărul victimelor era cel mai mare înregistrat în toată perioada de la încheierea acordului din februarie și până la acel moment²².

În opinia noastră, chiar și în contextul în care F. Rusă este de acord cu punctele prezentate în cadrul acordurilor de încetare a focului și va acționa în consecință, în prezent, separatiștii ruși au ieșit oarecum de sub controlul Kremlinului intrând într-un fel de inerție a conflictului alimentată de neputința acțională a organizațiilor regionale de securitate, ceea ce îngreunează trecerea la o etapă viabilă de de-escaladare a crizei geopolitice generate și difuzate din plan statal către mediul internațional de securitate și crearea premiselor pentru instaurarea unui nou statu-quo mulțumitor pentru toate părțile implicate.

Un alt element deosebit de îngrijorător în prezent îl constituie colapsul economiei rusești care are potențialul de a atrage după sine și alte state ale Europei de Est cu care F. Rusă are relații economice strânse (Polonia sau Ucraina, de exemplu). O altă cale de afectare a democrațiilor europene o mai constituie și întreruperea

furnizării de gaz rusec care este folosit pentru susținerea economiilor multor state europene. De asemenea, continuarea sancțiunilor la adresa Rusiei trebuie realizată cu moderație pentru că niciun stat, european sau nu, nu își dorește o Rusie instabilă și agresivă care să se manifeste în politica internațională, drept pentru care trebuie căutate modalități viabile de cooperare și dialog care să ducă la reinstaurarea păcii și stabilității și reșezarea relațiilor diplomatice într-un format benefic pentru toate părțile afectate.

Concluzii

Complexitatea crizei din Ucraina este dată de diversitatea actorilor implicați, diversitatea intereselor convergente și divergente ale acestora, multitudinea dimensiunilor de securitate națională și internațională afectate de aceasta, dar și paleta largă de factori generatori, care se intercondiționează reciproc generând efecte de tipuri diferite, combinate sau complexe.

Modul în care relaționează elementele componente ale crizei pe etapele evoluției sale conflictuale, în corelație cu principiile paradigmei complexității (care presupun ca părți diverse și complexificate să fie interconectate într-un întreg), ce au fost obiectul analizei prezentate în tabelele nr. 3 și 4 incluse în cuprinsul lucrării de față (factori generatori diverși și efectele complexe în sensul de elemente diverse generate care se condiționează reciproc) îi conferă crizei ucrainene caracterul de complexitate. De asemenea, factorii generatori de unul sau mai multe tipuri, au determinat efecte complexe de tipuri diferite. De exemplu, factorul inițial generator - *scindarea populației din sudul și estul Ucrainei între politica pro-rusă și cea pro-occidentală* – este de tip politico-social, generând pe lângă efecte politice și sociale imediate (*confruntarea între grupurile pro-ruse și pro-ucrainene ale populației și solicitarea secesiunii pe baze etnice de către populația pro-rusă din sudul și estul Ucrainei*) și efecte economice (*destabilizarea economiei Ucrainei*) și geopolitice (*creșterea conflictualității regionale și globale*).

²¹ 50 de tancuri din Rusia au intrat in Ucraina chiar in timpul negocierilor pentru pace, 12 februarie 2015, disponibil online la: <http://www.hotnews.ro/stiri-international-19360220-50-tancuri-din-rusia-intrat-ucraina-chiar-timpul-negocierilor-pentru-pace.htm>, accesat la 17.02.2015.

²² Inna Varenysia, *art. cit.*

Ulterior, datorită implicării F. Ruse în conflictul intra-național, acesta s-a complexificat și mai mult, prin adăugarea laturii internaționale a acestuia. Astfel, ca rezultat al unei evoluții în cascadă a factorilor politici, care s-au transformat rând pe rând din efecte în cauze ale unor noi efecte (de exemplu, preluarea peninsulei Crimeii în urma acțiunilor F. Ruse în pofida normelor dreptului internațional a devenit cauză de generare a crizei de legitimitate, ce a avut ca rezultat declanșarea crizei relaționale Est-Vest (efect politic) dar și crearea unui sentiment de nesiguranță, teamă în rândul cetățenilor est-europeni cu privire la eventuale încălcări ale frontierelor lor (psihologic). Acesta din urmă, a generat, la rândul său o serie de efecte complexe de diferite tipuri: *scăderea atractivității euro-atlanticismului și europenismului în rândul statelor Europei de Est neintegrate în UE și NATO* (politic); *tensiuni în relațiile dintre Occident și F. Rusă materializate în sancțiuni economice și declarații ostile de ambele părți* (diplomatic); *eliminarea F. Ruse din G8* (diplomatic și economic); *retragerea unor companii importante europene și americane de pe piața rusă* (economic); *sancțiuni impuse F. Ruse de UE, SUA și Canada; retragerea unor companii importante europene și americane de pe piața rusă* (economic); *desfășurarea unui conflict militar în forma sa cea mai nouă – război hibrid, care încorporează o serie de elemente specifice conflictului militar tradițional și ale celor asimetrice* (militar) etc. Se mai constată, din tabelele realizate în cuprinsul lucrării, că din factori simpli, precum scindarea populației din sudul și estul Ucrainei între politica pro-rusă și cea pro-occidentală, au rezultat efecte complexe, ca o consecință directă a apariției unui factor de instabilitate sporită, constituit de ingerința F. Ruse în politica națională a unui stat vecin, cu încălcarea legilor internaționale. Mai mult, factori generatori de criză de tipul celor biologici sau ecologici nu au fost identificați, dar efecte în plan biologic și ecologic s-au înregistrat.

Considerând criza pe etapele sale de desfășurare, se constată că în perioadele succesive de escaladare și de-escaladare, au rezultat o serie de efecte complexe, prin natura lor: intensitatea variabilă (la aceiași stimuli, reacții de intensități

diferite), numărul și tipul divers al actorilor afectați de criza ucraineană. Natura complexă a efectelor înregistrate de criza ucraineană rezultă din interconectarea existentă între acestea și sistemul european de securitate pe care îl influențează în mod direct, subsistemul de securitate ucrainean fiind de fapt parte componentă, interconectată a celui european.

Din cele două tabele realizate, ce conțin unii dintre factorii generatori ai crizei și efectele rezultate, se observă că din factori (politici, economici, diplomatici, sociali, financiari, militari, informaționali, comunicaționali, psihologici, etc.) care păreau bine delimitați în categoria lor, au rezultat efecte cu naturi duale (politico-diplomatice, politico-militare, politico-sociale, economico-sociale, economico-financiare, psihologico-sociale, tehnologico-militare etc., și geopolitice, care reprezintă de fapt rezultante complexe ale evoluției factorilor generatori combinați cu efectele individuale sau duale generate. Așadar, majoritatea efectelor generate nu pot fi încadrate strict într-o categorie sau identificat exact arealul lor de generare, afectat de acel tip de efect, și nici alte efecte, care pot deriva din acestea, fapt ce denotă creșterea gradului de incertitudine și risc asupra evoluției crizei, așadar o mărire a complexității crizei ucrainene implică a complexificării subsistemului ucrainean de securitate, sistemului european de securitate și meta-sistemului de securitate globală.

BIBLIOGRAFIE:

1. ÅSLUND, Anders, "Why a Breakup of the Euro Area Must Be Avoided: Lessons from Previous Breakups", în Policy Brief, Nr. PB12-20, Peterson Institute for International Economics, Washington DC, august 2012.
2. ATANASIU, Mirela, „Rolul Ucrainei în politica expansionistă a Federației Ruse”, articol în revista Gândirea Militară Românească nr. 4/2014 editată de Statul Major General al Armatei României, 2014.
3. BRZEZINSKI, Zbigniew, Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice, Editura Univers Enciclopedic, București, 2000.

4. BUNGE, Mario, "A general black-box theory", în *Philosophy of Science*, Vol.30, No. 4, JSTOR, 1963.
5. SAVA, Ion Nicu, *Teoria și practica securității*, Suport de curs, Universitatea București, 2012.
6. World Economic Forum, *Global Risks 2014*, Ninth Edition, Geneva, 2014.
7. Site-ul oficial al revistei Sputnik International, <http://en.ria.ru>
8. Site-ul oficial al postului de radio BBC, www.bbc.com
9. Site-ul oficial al Asian Nation, www.asian-nation.org
10. Site-ul oficial al MarketWatch, www.marketwatch.com
11. Site-ul oficial al HotNews, <http://economie.hotnews.ro>
12. Site-ul oficial al publicației online a România TV - Economica.net, www.economica.net
13. Site-ul oficial al Bloomberg Business, www.bloomberg.com/
14. Site-ul oficial al Radio France International din România, www.rfi.ro
15. Site-ul oficial al rețelei de televiziune RT, <http://rt.com>
16. Site-ul oficial al Red (Team) Analysis Society, www.redanalysis.org
17. Site-ul oficial al ziarului Gândul, www.gandul.info.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului **POSDRU/159/1.5/S/138822**, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”**”.

IMPLICAȚIILE AMPLASĂRII SISTEMULUI DE APĂRARE ANTI- RACHETĂ AMERICAN ASUPRA POLITICII DE SECURITATE NAȚIONALĂ

*Florentin-Gabriel GIUVARĂ**
*Dr. Marius ȘERBESZKI***

Acest articol abordează atât avantajele, cât și provocările pe care le aduce existența elementelor sistemului de apărare anti-rachetă american (BMDUSEPAA) pe teritoriul României. Pe baza analizei din perspectivă diplomatică, informațională, militară și economică și având la bază trei întrebări pertinente – care sunt principalele beneficii din punct de vedere al securității date de existența elementelor US EPAA pe teritoriul României, care sunt riscurile și provocările la care se expune România prin găzduirea elementelor US EPAA la Baza Aeriană Deveselu și dacă există o balanță favorabilă între beneficii și dezavantaje – articolul demonstrează faptul că prezența US EPAA în România reprezintă o schimbare majoră în contextul mai larg al politicii de securitate a României ca membru NATO și al Uniunii Europene, precum și în ecuația complexă de securitate ce caracterizează Zona Extinsă a Mării Negre. Pe lângă avantajele politico-militare, articolul identifică și avantajele economico-sociale luând în considerare investițiile în infrastructura locală și achizițiile publice, iar la nivel național, creșterea semnificativă a rating-urilor atribuite

României de către agențiile de analiză a riscului de țară, asigurându-se astfel un mediu sigur pentru viitoarele investiții străine. Nu este mai puțin adevărat faptul că prezența elementelor sistemului de apărare anti-rachetă pe teritoriul României va duce probabil la intensificarea și multiplicarea riscurilor și provocărilor la adresa securității naționale. De aceea, este deosebit de importantă evaluarea impactului prezenței elementelor sistemului de apărare anti-rachetă la Baza Aeriană Deveselu asupra politicii de securitate a României.

Cuvinte-cheie: *sistemul de apărare anti-rachetă, politică de securitate, Zona Extinsă a Mării Negre, Parteneriatul Strategic România-SUA.*

Introducere

„Simplu spus, noua noastră arhitectură de apărare anti-rachetă în Europa va asigura o apărare mai puternică, mai inteligentă și mai rapidă a forțelor americane și ale aliaților Americii. Este mult mai cuprinzătoare decât programul precedent; ea înglobează capacități demonstrate în practică și sunt eficiente din

* *Cdor. drd. Florentin-Gabriel GIUVARĂ este Șeful de cabinet al Șefului Statului Major General; de asemenea, este doctorand în cadrul Facultății de Comandă și Stat Major din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: ggiuvara@mapn.ro*

** *Cdor. dr. Marius ȘERBESZKI este conferențiar universitar în cadrul Departamentului Forțe Aeriene al Facultății de Comandă și Stat Major din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: serbeszki@yahoo.com*

punct de vedere al costurilor asociate; susține și se bazează pe angajamentul nostru de a proteja teritoriul Statelor Unite împotriva amenințărilor reprezentate de rachetele balistice cu rază lungă de acțiune, asigură și sporește protecția tuturor aliaților din NATO”.

Președintele SUA, Barack Obama, 16 septembrie 2009

La Summitul NATO de la Lisabona din anul 2010, liderii Alianței au adoptat decizia istorică de a dezvolta o capacitate de apărare anti-rachetă care „să asigure acoperirea totală și protecția tuturor statelor membre NATO din Europa, teritoriilor și forțelor militare ale acestora împotriva amenințărilor crescânde reprezentate de proliferarea rachetelor balistice”¹. Cel mai probabil, luarea acestei decizii a fost încurajată de faptul că SUA s-au oferit să asigure „partea leului” – în ceea ce privește senzorii și interceptorii – prin programul European Phased Adaptive Approach (EPAA)². Cu toate acestea,

¹ North Atlantic Treaty Organization, *Lisbon Summit Declaration*, 20 noiembrie 2010, disponibilă la adresa http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_68828.htm, accesată în 23 octombrie 2013.

² Există patru faze ale EPAA:

- Faza I (anul 2011) implică luarea unor măsuri împotriva amenințărilor reprezentate de rachetele balistice cu rază scurtă și medie de acțiune prin întrebuițarea sistemelor anti-rachetă existente la acea dată. Această fază a implicat dislocarea unor nave echipate cu sistemul Aegis și interceptorii SM-3 Block IA. În martie 2011, nava USS Monterey a fost prima navă din cadrul unei rotații de durată care s-a dislocat în Marea Mediterană în sprijinul EPAA. De asemenea, faza I a implicat dislocarea unui radar de avertizare timpurie terestru pe care Turcia a fost de acord să-l găzduiască ca parte a planului de apărare anti-rachetă NATO;

- Faza a II-a (anul 2015) va extinde acoperirea împotriva rachetelor cu rază scurtă și medie de acțiune prin implementarea unui interceptor SM-3 modernizat (Block IB) pe teritoriul României;

- Faza a III-a (anul 2018) va îmbunătăți acoperirea împotriva rachetelor cu rază medie și intermediară prin implementarea unui sistem SM-3 cu interceptori mai avansați (Block IIA) pe teritoriul Poloniei. Această țară a fost de acord să găzduiască interceptorii în octombrie 2009, iar după ratificare, acordul a intrat în faza de execuție;

- Faza a IV-a (anul 2020) a fost proiectată pentru a îmbunătăți abilitatea de a contracara rachetele cu rază medie și intermediară, precum și potențialele rachete balistice intercontinentale viitoare prin dislocarea interceptorilor SM-3 Block IIB. Deoarece Faza a IV-a a EPAA a înregistrat deja o

SUA au precizat foarte clar faptul că se așteaptă ca Alianța să contribuie la eforturile comune de apărare împotriva rachetelor balistice. În acest sens, în data de 13 septembrie 2011, România a semnat „Acordul dintre România și SUA privind dislocarea Sistemului american de apărare împotriva rachetelor balistice în România”. Documentul, intrat în practică în 23 decembrie 2011, preciza înființarea și operarea unui sistem terestru SM-3 BMD (Aegis Ashore System) la Baza Aeriană Deveselu, locul selecționat pentru Faza a II-a a inițiativei US EPAA.

Prin implementarea și operaționalizarea elementelor BMD (Ballistic Missile Defence – apărare împotriva rachetelor balistice) pe teritoriul său în anul 2015, România se va bucura, probabil, de cel mai mare grad de protecție împotriva amenințărilor aeriene din perioada ce a urmat celui de-al doilea Război Mondial. Acest rezultat al parteneriatului strategic cu SUA, asociat cu calitatea de membru al NATO și UE, va oferi României oportunitatea de a-și spori rolul de furnizor de securitate în regiunea Mării Negre³, precum și a statutului său între statele membre NATO și UE.

serie de întârzieri semnificative, în parte datorită fondurilor insuficiente alocate de Congresul SUA pentru achiziționarea interceptorilor de acest tip, ei nu vor mai fi achiziționați sau, dacă se va decide totuși achiziționarea lor, ei vor fi instalați în Alaska (declarația lui Frank A. Rose, Deputy Assistant Secretary, Bureau of Arms Control, Verification and Compliance, “Implementation of the European Phased Adaptive Approach”, prezentată la Universitatea Națională de Apărare, Varșovia, Polonia, aprilie 18, 2013, disponibilă la adresa <http://www.state.gov/t/avc/rls/2013/207679.htm>, accesată în 23 octombrie 2013.

³ De precizat faptul că nu există o înțelegere uniformă în ceea ce privește delimitarea așa-numitei „regiuni a Mării Negre”. Dintr-o perspectivă strict geografică, ea definește zona prin teritoriile celor șase state adiacente Mării Negre: Federația Rusă, Ucraina, Georgia, România, Bulgaria și Turcia. Din perspectivă politico-economică, zona încorporează, de asemenea, Moldova, Armenia și Azerbaidjanul. În termenii cooperării practice, NATO tinde să trateze zona extinsă a Mării Negre ca parte a unei regiuni mai largi care include regiunea Mării Caspice și Asia Centrală. Alți cercetători consideră că o definiție mai extinsă a regiunii ar trebui să includă Balcanii de est, litoralul Mării Negre, Caucazul și regiunea Mării Caspice datorită interacțiunilor militare, comerciale și demografice, precum și altor numeroase interrelații existente în regiune.

1. Importanța prezenței US EPAA în România din perspectiva securității

Conceptul „securitate” este departe de a se bucura de o definiție comună la nivel mondial. Există două abordări principale în definirea securității. Prima se referă la statutul actorilor (indivizi, organizații, națiuni) și definește securitatea ca reprezentând absența amenințărilor la adresa existenței actorilor. Cea de-a doua pornește de la premisa existenței amenințării și definește securitatea ca menținere a riscurilor și vulnerabilităților în limite acceptabile⁴.

diferă inițiativa EPAA a administrației Obama față de abordările BMD ale administrațiilor americane anterioare?

1.1. Amenințarea

În prezent, există o amenințare crescândă reprezentată de proliferarea rachetelor balistice în Orientul Mijlociu. Această amenințare este de așteptat să crească - atât cantitativ, cât și calitativ – în anii ce vor urma având în vedere faptul că Iranul își îmbunătățește continuu inventarul său cu rachete balistice din ce în ce mai capabile și mai precise (figura nr. 1).

Conform comunității de informații a SUA,

Figura nr. 1: Arsenalul de rachete balistice al Iranului

Sursa: US Missile Defense Agency, July 3, 2012

Analizând participarea României la inițiativa de apărare împotriva rachetelor balistice, vom folosi aceleași abordări. Practic, vom analiza prezența US EPAA în România cu ajutorul a două întrebări conceptuale referitoare la securitate: împotriva cui este îndreptat acest sistem de apărare (amenințarea) și cui folosește (beneficiarii)? Cum

„Iranul are deja cel mai larg inventar de rachete balistice din Orientul Mijlociu și își extinde scara, raza de acțiune și gradul de sofisticare a forțelor de rachete balistice, multe dintre ele capabile să transporte încărcătură nucleară”⁵. Așa cum se arată în figura nr. 2, Iranul are deja posibilitatea de a lovi ținte din Europa cu rachete cu rază medie de

⁴ Pentru mai multe detalii, a se vedea Barry BUZAN și Lene HANSEN, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, New York, 2009, p.32, disponibilă la adresa <http://guessoumiss.files.wordpress.com/2011/08/the-evolution-of-international-security-studies.pdf>, accesată în 23 octombrie 2013.

⁵ James. R. CLAPPER, *Unclassified Statement for the Record on the Worldwide Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence*, Washington, DC, 31 ianuarie 2012, p. 6, disponibil la adresa http://www.fas.org/irp/congress/2012_hr/013112clapper.pdf, accesată în 23 octombrie 2013.

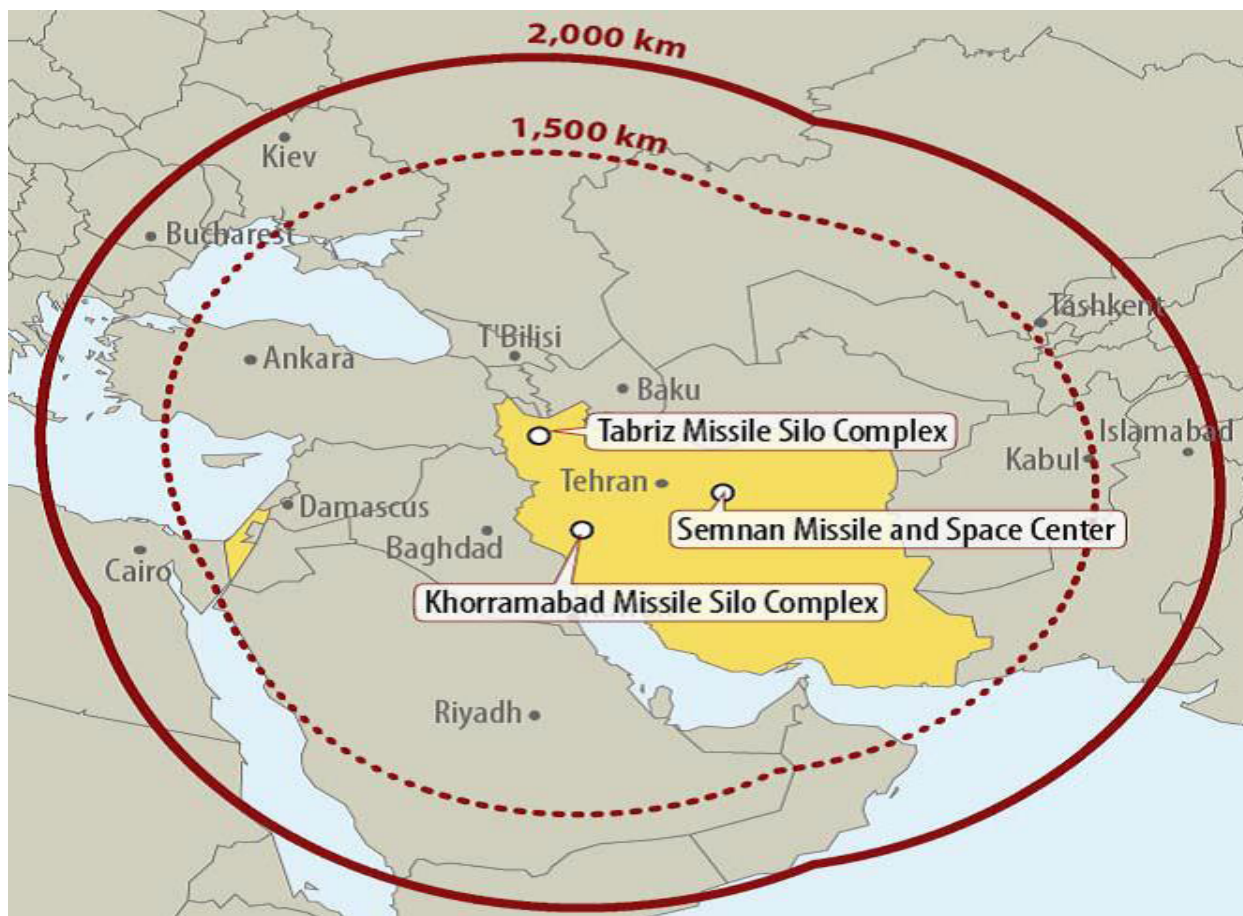

Figura nr. 2: Disponerea și raza de acțiune a rachetelor cu rază medie de acțiune iraniene

Sursa: US Missile Defense Agency, July 3, 2012

acțiune. Mai mult decât atât, există unele evaluări conform cărora Iranul va dispune de rachete balistice capabile să lovească în câțiva ani ținte dispuse în SUA⁶. În aceste circumstanțe, decizia NATO de a întări rolul apărării antibalistice ca factor important de descurajare, împreună cu inițiativa US EPAA, reprezintă o soluție salutară împotriva amenințării rachetelor balistice, în ciuda îngrijorărilor Rusiei că EPAA ar putea amenința capacitățile sale nucleare strategice.

1.2. Beneficiarii

Disponerea elementelor US EPAA la Baza Aeriană Deveselu este importantă atât pentru securitatea României, cât și a Statelor Unite, deoarece această inițiativă are un rol dual.

⁶ Steven A. HILDRETH, *Iran's Ballistic Missile and Space Launch Programs*, Congressional Research Service Report for Congress, 6 decembrie 2012, p. 38, disponibil la adresa <https://www.fas.org/sgp/crs/nuke/R42849.pdf>, accesată în 23 octombrie 2013.

Într-adevăr, US EPAA caută să protejeze mai bine forțele americane și aliate din teatrele de operații din Europa și Orientul Mijlociu, precum și teritoriul SUA și al aliaților săi europeni. El reprezintă un sistem strict defensiv care nu este îndreptat împotriva unui anumit stat, ci are ca scop să contracareze orice atac potențial cu rachete balistice, care ar putea fi îndreptat împotriva statelor europene sau SUA. Atunci când va fi operaționalizat, în anul 2015, sistemul de la Deveselu va îmbunătăți acoperirea teritoriului sud-est european al NATO – inclusiv România – prin asigurarea unei capacități de interceptare (SM-3 Block IB) a rachetelor balistice cu rază scurtă și medie de acțiune (figura nr. 3).

Prin implementarea unui interceptor mai puternic, cu o rază mai mare de acțiune până în anul 2020, sistemul își va îmbunătăți protecția asupra teritoriului SUA împotriva rachetelor balistice intercontinentale potențiale lansate din

Figura nr. 3: European Phased Adaptive Approach – Faza a II-a: Enhanced Medium-Range Missile Defense (2015)

Sursa: RDML Randall M. HENDRICKSON, USN Deputy Director Missile Defense Agency, *Ballistic Missile Defense Update*, 14 august 2012.

zona Orientului Mijlociu (figura nr. 4).

Cu toate acestea, din cauza întârzierii Fazei a IV-a, în parte datorită finanțării insuficiente de către Congresul american a procesului de achiziționare a interceptorilor, este de așteptat ca sistemul SM-3 Block IIB să nu mai fie dezvoltat sau achiziționat în viitorul apropiat.

1.3. EPAA din perspectiva Administrației Obama

Apărarea împotriva rachetelor a jucat întotdeauna un rol important în strategia de securitate internațională a SUA, iar Administrația Obama a făcut din cooperarea internațională în domeniul apărării împotriva rachetelor balistice o prioritate-cheie. Ce anume diferențiază abordarea Administrației Obama față de Administrația Bush de la începutul anilor 2000? Schimbarea esențială dintre cele două abordări este aceea că proiectul

Bush nu era astfel configurat tehnic, încât să răspundă amenințărilor cu rachete balistice cu rază scurtă și medie de acțiune din Orientul Mijlociu și să acopere întregul teritoriu european al NATO. Abordarea Obama prezintă unele avantaje clare în condițiile în care amenințarea crește rapid, iar sistemul va deveni operațional mai repede decât se prevedea în versiunea anterioară⁷. Ea răspunde amenințărilor prezente și va încorpora mai repede și mai ușor noile tehnologii, pe măsură ce acestea devin disponibile. De asemenea, ea echilibrează repartizarea costurilor sistemului BMD între aliații europeni și evită o angajare oficială continuă a SUA în apărarea la nivel european.

⁷ White House - Office of the Press Secretary, *Fact Sheet on U.S. Missile Defense Policy- A Phased, Adaptive Approach for Missile Defense in Europe*, September 17, 2009, disponibil la adresa http://www.whitehouse.gov/the_press_office/FACT-SHEET-US-Missile-Defense-Policy-A-Phased-Adaptive-Approach-for-Missile-Defense-in-Europe, accesată în 23 octombrie 2013.

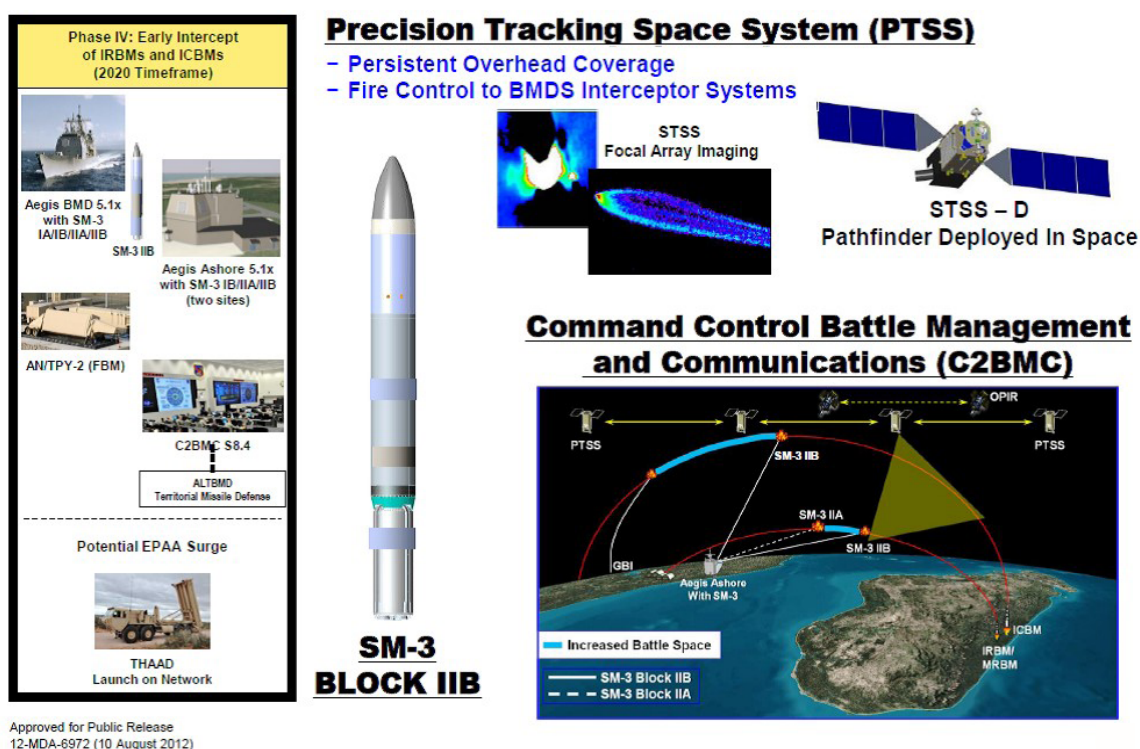

Figura nr. 4: European Phased Adaptive Approach – Faza a IV-a: Early Intercept of IRBMs and ICBMs (2020)

Sursa: RDML Randall M. HENDRICKSON, USN Deputy Director Missile Defense Agency, *Ballistic Missile Defense Update*, 14 august 2012.

Cu toate acestea, rămâne întrebarea dacă EPAA va oferi beneficii în favoarea apărării teritoriului SUA, dată fiind decizia Washingtonului de a anula/reconfigura Faza a IV-a⁸. S-ar putea spune că abordarea Administrației Obama a fost destinată diminuării îngrijorărilor Rusiei, născute de inițiativa anterioară a Administrației Bush, mai degrabă, decât contracarării amenințării rachetelor balistice ale Iranului.

2. Avantaje pentru securitatea României

Din perspectiva politicii de securitate, prezența US EPAA pe teritoriul său oferă României oportunitatea de a-și îmbunătăți statutul politico-militar și social-economic în Regiunea Extinsă a Mării Negre, precum și între statele membre

⁸ Steven J. WHITMORE și John R. DENI, *NATO Missile Defense and the European Phased Adaptive Approach: the Implications of Burden Sharing and the Underappreciated Role of the U.S. Army*, p. 39, U.S. Army War College-Strategic Study Institute (Carlisle Barracks, octombrie 2013), disponibil la adresa <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/PUB1172.pdf>, accesată în 16 noiembrie 2013.

NATO și UE. Inițiativa Administrației Obama va asigura instrumentul militar pentru a îmbunătăți securitatea României și, din perspectivă politică, plasează țara la nivelul statelor proactive din NATO în domeniul apărării antibalistice. Beneficiul imediat va fi unul economic, dacă luăm în considerare investițiile în infrastructura locală și achizițiile publice, iar la nivel național, creșterea ratingului României acordat de agențiile de analiză a riscului de țară, prin asigurarea unui mediu sigur pentru investițiile străine.

2.1. Asigurarea securității în regiunea extinsă a Mării Negre și Balcani

Implementarea US EPAA pe teritoriul României are impact atât la nivel geopolitic, cât și geostrategic regional. Extinderea NATO spre Europa de Est a consolidat comunitatea euro-atlantică pe continent, iar România s-a angajat activ ca promotor al securității și cooperării în această regiune. Mai mult decât atât, România și-a asumat un rol proactiv în menținerea stabilității regionale în zona Mării

Negre⁹. Prezența elementelor US EPAA la Deveselu contribuie la creșterea securității României și statelor vecine, asigurând totodată o punte de colaborare în zona Europei de Sud-Est. Regiunea Mării Negre este departe de a fi caracterizată într-un registru simplist; aici există o serie întreagă de parteneriate bilaterale, precum și puncte sensibile la nivel regional. Rusia rămâne, în continuare, o mare putere ce se străduiește să-și impună politica energetică în zonă, concomitent cu menținerea statelor vecine în sfera sa de influență. De asemenea, Rusia este un adversar declarat al implementării sistemului de apărare împotriva rachetelor balistice pe teritoriul Europei de Est, precum și al extinderii NATO și UE spre est, generând astfel o serie de tensiuni la nivel internațional. Ucraina și Georgia sunt considerate a fi încă în sfera de influență a Moscovei, participând în același timp în cadrul unor programe de parteneriat și cooperare cu NATO și UE. Bulgaria este membră NATO și UE, străduindu-se să-și îmbunătățească și să-și consolideze statutul între celelalte state membre. Turcia, de asemenea stat membru NATO, este un candidat puternic pentru a deveni membru al UE, dar prezintă încă unele probleme în acest sens. În cele din urmă, Republica Moldova, Armenia și Azerbaidjanul sunt încă implicate în dispute de ordin teritorial. Conflictele înghețate existente pe teritoriul acestor state (Abhazia, Osetia de sud, Transnistria și Nagorno-Karabah) prezintă un risc major de instabilitate pentru securitatea regională. România se bucură de statutul de membru NATO și UE, dar nu este nici mare putere, și nici un mare actor regional. Doar poziția sa geografică la intersecția rutelor energetice poate conferi țării un anumit grad de interes în rândul altor actori din regiune. Este greu de evaluat cât de multă încredere în forțele proprii va căpăta România prin dezvoltarea relațiilor la nivel regional, dar cert este faptul că US EPAA a adăugat mai multă claritate și valoare politicii de securitate externă a statului român. Dacă România dorește să-și îmbunătățească rolul de furnizor de securitate în

⁹ Președinția României, *Strategia de Securitate Națională a României*, București 2007, p. 29, disponibilă la adresa <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>, accesată în 16 noiembrie 2013.

regiune, ea va trebui să evalueze cu atenție modul în care celelalte state din regiune vor percepe această importantă schimbare a statutului său de securitate și să-și folosească cu inteligență beneficiile asociate parteneriatului strategic bilateral cu Statele Unite.

2.2. Îmbunătățirea rolului în NATO și UE

Pe lângă îndeplinirea obligațiilor referitoare la apărarea colectivă izvorâte din statutul de membru NATO, implementarea US EPAA va asigura o serie de oportunități pentru îmbunătățirea accesului României la procesul de luare a deciziei în probleme de securitate euroatlantică. Așa cum menționa Secretarul de Stat al SUA, Hilary Clinton, pe timpul ceremoniei de semnare a Acordului, US EPAA va „asigura un rol central pentru România în structura capacităților NATO de apărare împotriva rachetelor balistice aflate în curs de implementare”¹⁰. Baza aeriană Deveselu ilustrează modul în care guvernele american și român implementează deciziile Summitului NATO de la Lisabona, precum și hotărârea lor de a îndeplini angajamentele fundamentale ale securității colective a NATO așa cum sunt formulate în Articolul 5 al Tratatului de la Washington. Oficialii de la București consideră că, prin participarea la inițiativa BMD, România își va îmbunătăți statutul între statele NATO și UE, stabilind totodată canale adiționale de dialog și întărire a cooperării transatlantice, atât în mod bilateral cu SUA, cât și în cadrul NATO. Va fi astfel vocea României mai bine auzită (și ascultată) în organismele euro-atlantice? Prin simpla găzduire a elementelor sistemului BMD pe teritoriul său, România nu va dobândi mai mult „aplomb” față de alte țări europene mai puternice, cum ar fi Marea Britanie, Germania, Franța, Italia și chiar Grecia sau Turcia. Aceasta, mai ales datorită faptului că unele dintre acestea

¹⁰ Cuvântarea Secretarului de Stat al SUA, Hilary Clinton, la ceremonia de semnare a Acordului dintre SUA și România referitor la amplasarea Sistemului de apărare împotriva rachetelor balistice, disponibilă la adresa <http://www.mediafax.ro/politic/washington-baconschi-si-clinton-ausemnata-acordul-privind-amplasarea-elementelor-scutului-antiracheta-in-romania-8743578>, accesată la 16 noiembrie 2013.

– Franța, Marea Britanie – nu vor fi niciodată prea încântate de inițiativa SUA, care reduce abilitatea lor de descurajare nucleară sau postura lor de lideri în probleme de apărare europeană. Cu toate acestea, prin găzduirea elementelor US EPAA, România va căpăta, implicit, o mai mare abilitate de a-și implementa politica de securitate externă în cadrul NATO și UE. Efectul este unul similar celui dat de participarea la operațiile NATO și UE: țările contribuatoare cu trupe sunt „ascultate” cu prioritate față de țările care nu participă cu trupe la astfel de operații.

„Zona” în care România își poate îmbunătăți cu adevărat vizibilitatea este cea a „nou-veniților” în NATO și UE, deoarece „modelul” României poate fi adoptat drept o cale de urmat de către statele respective. Diminuarea capabilităților militare naționale puse la dispoziția NATO și UE pentru apărarea colectivă și operații a devenit o constantă în ultimii ani în rândul alianțelor europene, mai ales printre cei care au intrat în aceste organizații după anul 1999. Acest lucru a determinat apariția unor concepte precum „Smart Defence” (NATO) sau „Pooling and Sharing” (UE) care recomandă „folosirea capabilităților militare – fie naționale, fie procurate în mod multi-național – pe baze colective”¹¹. Din acest punct de vedere, participarea României la programele NATO BMD, Allied Ground Surveillance (AGS)¹² și NATO Airborne Early Warning and Control (NAEW&C)¹³ constituie

exemple concludente, care ar putea fi urmate de alte state din regiune, oferind astfel României mai multă relevanță internațională. Așa cum menționa Secretarul General al NATO, Anders Fogh Rasmussen, o dovadă a faptului că România se bucură deja de „o mai puternică poziție în cadrul structurilor de securitate euro-atlantice o constituie recenta numire a ambasadorului român Sorin Ducaru în funcția de Asistent al Secretarului General al NATO pentru provocări de securitate emergente”¹⁴.

2.3. Parteneriatul Strategic România -SUA: încredere și angajare

Acordul ilustrează excelența parteneriatului strategic România-SUA și reprezintă o cerință pentru dezvoltarea viitoare a acestui parteneriat. Desigur, Acordul aduce beneficii pentru ambele părți. Prin implementarea EPAA la Deveselu, România își întărește securitatea națională și își îmbunătățește statutul de furnizor de securitate în sud-estul Europei, în timp ce SUA continuă să-și promoveze – prin instrumente militare – interesele strategice în zona Mării Negre. Mai mult decât atât, ținând cont de poziția SUA față de criza globală și pivotarea dinspre Europa către Asia, acest parteneriat poate deveni mult mai relevant pentru România decât statutul de membru NATO însuși. În timp ce NATO tinde să se transforme într-o „agenție de asigurări” în care americanii plătesc polița, iar europenii se bucură de dividende, parteneriatul strategic România-SUA reprezintă o garanție suplimentară pentru securitatea țării noastre¹⁵.

multinațională pe deplin integrată și una dintre puținele mijloace militare deținute și operate de NATO!. Disponibil la adresa <http://www.napma.nato.int/>, accesată la 16 noiembrie 2013.

¹¹ European Defense Agency, *EDA's Pooling & Sharing*, 30 ian 2013, p.1, disponibil la adresa http://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/final-p-s_30012013_factsheet_cs5_gris, accesată la 16 noiembrie 2013.

¹² „Capabilitățile de bază ale sistemului AGS deținut și operat de NATO permit Alianței să execute supravegherea persistentă a unor suprafețe mari, de la mare altitudine, platformele aeriene fără pilot acționând de la distanțe mari față de posibilele amenințări și în orice condiții meteorologice sau de timp. Folosind senzori radar avansați, aceste sisteme detectează și urmăresc în mod continuu obiecte în deplasare prin zonele supravegheate și asigură imaginea radar a zonelor de interes și a obiectelor staționare”. Disponibil la adresa http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48892.htm accesată la 16 noiembrie 2013.

¹³ „Programul NATO Airborne Early Warning and Control (NAEW&C) este deseori menționat drept unul dintre cele mai de succes inițiative colective întreprinse de Alianță. Flota de 17 aeronave E-3A reprezintă prima forță aeriană

¹⁴ Comunicat de presă al Ministerului Afacerilor Externe al României: „Ambassador Sorin Ducaru designated NATO Assistant Secretary General for Emerging Security Challenges”, (București, 22 mai 2013) disponibil la adresa <http://www.mae.ro/en/node/19747>, accesată la 16 noiembrie 2014.

¹⁵ Simona R. SOARE, „Planul Obama de apărare anti-rachetă în Europa. Implicații pentru securitatea națională a României”, p. 58, în *Monitor Strategic*, nr. 3-4, București, 2011, disponibil la adresa http://www.academia.edu/1531927/Planul_Obama_de_aparare_antiracheta._Implicatii_pentru_strategia_de_securitate_nationala_a_Romaniei, accesată la 16 noiembrie 2013.

Pe lângă aspectele de securitate, Acordul marchează sporirea cooperării militare dintre România și SUA, americanii angajându-se să sprijine România în procesul de consolidare a capacităților sale de apărare. Un prim pas a fost deja făcut, atunci când SUA a fost de acord să transfere tehnologie pentru avioanele F-16, care au fost achiziționate de România din Portugalia pentru a înlocui vechile aeronave MiG-21. Totodată, Baza aeriană Mihail Kogălniceanu din estul României va servi drept punct de tranzit pentru forțele combatante și echipamentele retrase de SUA din Afganistan¹⁶. Accesul militarilor români la tehnologiile de vârf și informațiile științifice aferente reprezintă un alt avantaj, pe care îl va aduce cu sine existența US EPAA la Baza aeriană Deveselu.

Un aspect mai puțin evident al avantajelor pe care Parteneriatul strategic (inclusiv Acordul) le aduce României este reprezentat de securitatea economică. Securitatea este deseori asociată cu progresul economico-social, deoarece aceasta reprezintă un „scut” la adăpostul căruia se dezvoltă economia și viața socială. Pe lângă creșterea economică directă în zona localității Deveselu – noi oportunități de afaceri care vor duce la noi locuri de muncă și, în cele din urmă, vor asigura un anumit nivel de prosperitate, existența EPAA va asigura un mediu propice pentru mai multe investiții străine la nivel național. Modul în care autoritățile guvernamentale centrale și locale vor ști cum să beneficieze de această oportunitate este o altă chestiune. Cu toate acestea, ca și orice altă decizie strategică, găzduirea US EPAA la Baza aeriană Deveselu nu va aduce numai beneficii. În continuare, vom analiza posibilele riscuri și provocări datorate prezenței elementelor BMD pe teritoriul României.

2.4. Riscuri și provocări la adresa securității României

Implementarea elementelor US EPAA în România va duce, probabil, la o intensificare și multiplicare a riscurilor și provocărilor la adresa

securității țării noastre. Nimeni nu poate nega valoarea adăugată pe care US EPAA o aduce la securitatea României. Totuși, există unele îngrijorări referitoare la faptul că participarea țării la inițiativa BMD poate duce la o creștere a amenințărilor simetrice și asimetrice la securitatea națională. Prezența facilității BMD pe teritoriul României poate transforma țara însăși într-o țintă pentru actori statali și nestatali.

Unul dintre riscurile diplomatice îl reprezintă tensionarea relațiilor cu Rusia, nemulțumită de încheierea acestui Acord, chiar dacă oficialii americani și români s-au consultat cu reprezentanții Rusiei pe timpul tuturor fazelor procesului de negociere. Așa cum afirma ministrul de externe rus, Serghei Lavrov, la Conferința ONU pentru dezarmare din 2011, rușii „insistă asupra faptului că este o nevoie clară de a lua în considerare factorii care afectează negativ stabilitatea strategică [...] cum ar fi instalarea unilaterală a sistemului BMD global”¹⁷. Dar adevăratul motiv al poziției Rusiei este, fără îndoială, „lunga opoziție față de dislocarea infrastructurii militare a SUA pe teritoriile statelor care s-au alăturat NATO în și după 1999”¹⁸. Moscova nu este prea „fericită” de lărgirea NATO. Deși infrastructura și numărul personalului militar american, care va opera interceptorii SM-3 în România, vor fi relativ mici, rușii nu sunt de acord cu prezența lor aici. Probabil este dificil pentru Rusia să vadă cum SUA sporesc garanțiile de securitate pentru o țară ca România care, timp de decenii, s-a aflat în sfera de influență a Moscovei.

Ucraina, un alt actor major non-NATO și non-UE din regiune, se află într-o poziție foarte

¹⁶ U.S. To Use Romanian Air Base as Afghan Transit Hub, (Washington DC, 18 octombrie 2013), disponibil la adresa <http://www.defensenews.com/article/20131018/DEFREG02/310180021/US-Use-Romanian-Air-Base-Afghan-Transit-Hub>, accesată la 16 noiembrie 2013.

¹⁷ Ministerul Afaceriilor Externe al Federației Ruse, Departamentul de informații și presă: „Statement by H.E. Mr. Sergey Lavrov, Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, at the Plenary meeting of the Conference on Disarmament, Geneva, 1 March 2011,” disponibilă la adresa http://www.in.mid.ru/bdcomp/brp_4.nsf/e78a48070f128a7b43256999005bcbb3/2de66a92e764dbb8c3257846004dfd44!OpenDocument, accesată la 16 noiembrie 2013.

¹⁸ Steven PIFER, „Missile Defense in Europe: Cooperation or Contention?”, în *Brookings Arm Control Series*, Paper 8, mai 2012, p. 16 disponibilă la adresa http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2012/5/08%20missile%20defense%20pifer/0508_missile_defense_pifer.pdf, accesată la 16 noiembrie 2013.

delicată. Autoritățile ucrainiene și-au declarat intenția de a participa la proiecte de apărare împotriva rachetelor în Europa. Kievul a fost gata să contribuie cu capacitățile existente și potențialul științific pentru dezvoltarea apărării anti-rachetă. Singura condiție – cauzată de circumstanțe politice – a fost implicarea Rusiei în aceste inițiative. Ucraina s-a străduit să-și ofere serviciile atât SUA, cât și UE, susținând în același timp interesele Rusiei. Declarația emisarului ucrainian la NATO, Igor Dolgov, exprimă cel mai bine poziția Kievului: „Ucraina va contribui la scutul antirachetă european, dacă programul este dezvoltat în cooperare cu Rusia”¹⁹. În prezent, Ucraina suportă consecințele poziției strategice inadecvate adoptate.

Războiul rece s-a încheiat, dar competiția dintre Rusia și SUA continuă, iar regiunea Mării Negre reprezintă un punct de plecare pentru ambii actori pentru a-și „reseta” relațiile existente. Din perspectivă informațională, putem evalua această competiție ca fiind dominată de două percepții contrare: SUA consideră că Rusia încearcă să-și restaureze fostul imperiu sovietic, în timp ce rușii susțin că americanii încearcă eliminarea lor dintr-un spațiu de interes vital pentru ei. România este „prinsă” în această competiție, deoarece US EPAA poate fi o șansă pentru îmbunătățirea securității în zona Mării Negre, dar, în același timp, se poate transforma într-un factor major de destabilizare. Între SUA și Rusia au avut loc câteva runde de negocieri pentru a diminua dezacordurile, fiind propuse diferite variante de cooperare în vederea eliminării suspiciunilor existente, dar pozițiile exprimate par imuabile, cel puțin pentru viitorul apropiat. Deși noul început al relațiilor dintre cele două mari puteri pare promițător, nu trebuie să uităm faptul că rușii afirmă constant că arhitectura de securitate creată după războiul rece nu funcționează, deoarece Rusia nu are un rol semnificativ în luarea deciziilor referitoare la securitatea Europei²⁰.

¹⁹ RIA Novosti: „Ukraine ‘Ready’ to Join Euro Missile Shield Project Agreed with Russia,” Moscova, 7 octombrie 2011, disponibil la adresa http://www.missiledefenseadvocacy.org/news_Category.aspx?categoryID=83&news_id=3561 accesată la 16 noiembrie 2013.

²⁰ Declarația președintelui Medvedev la European Security

Din perspectivă militară, existența facilității BMD pe teritoriul României poate duce la o sporire a riscurilor și amenințărilor îndreptate împotriva țării de către actori statali sau non-statali. Așa cum remarca președintele Traian Băsescu la ceremonia din 28 octombrie 2013 de la Deveselu, ce a marcat începerea construcției facilității BMD: „Ar fi greșit să spunem că nu există riscuri legate de găzduirea US EPAA de către România. Desigur, România devine o țintă prioritară pentru cei ce planifică astfel de acțiuni împotriva unui stat membru NATO, dar riscul trebuie diminuat prin sistemele de securitate existente în astfel de situații. Totuși, cel mai mare risc este de a avea o țară care nu se poate apăra împotriva unor astfel de atacuri”²¹. Scutul antirachetă protejează, dar trebuie, la rândul lui, protejat. Trebuie să existe mijloace de forțe aeriene capabile să descurajeze orice încercare de a lovi această facilitate; trebuie să existe echipamente de securitate adecvate și personal capabil să împiedice producerea unor astfel de situații. Deși va exista un mic număr de personal militar american destinat protejării instalațiilor, responsabilitatea generală pentru apărarea infrastructurii din Deveselu revine militarilor români. De asemenea, atâta timp cât rușii vor considera că inițiativa BMD viciază balanța negociată în ceea ce privește capacitățile nucleare strategice, există posibilitatea ca ei să ia în considerare instalarea rachetelor în zona Mării Negre pentru a contracara elementele BMD implementate în Europa de est.

Dincolo de posibilele atacuri îndreptate împotriva instalațiilor militare de la Deveselu, trebuie luate în considerare și amenințărilor

Meeting în Berlin, iunie 2008: “Problemele Europei nu vor fi rezolvate până când îi va fi realizată unitatea, un întreg organic al tuturor părților componente, inclusiv Rusia”, în Andrei ZAGORSKI, *The Russian Proposal for a Treaty on European Security: From the Medvedev Initiative to the Corfu Process*, disponibil la adresa <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/09/Zagorski-en.pdf>, accesată la 16 noiembrie 2013.

²¹ Președintele Traian Băsescu despre facilitatea BMD de la Deveselu, interviu la Televiziunea Română, București, octombrie 2013, disponibil la adresa http://stiri.tvr.ro/au-inceput-lucrarile-la-proiectul-scutului-antiracheta-de-la-deveselu-editie-speciala-tvr-news_36482.html, accesată la 7 noiembrie 2013.

asimetrice – cum ar fi atacurile teroriste – deoarece acestea se produc și în alte zone. În zona Mării Negre, terorismul a fost considerat mai degrabă un risc decât o amenințare, până în momentul când acesta s-a manifestat sub forma unui atac sinucigaș cu bombă îndreptat împotriva unui grup de turiști israelieni aflați în localitatea Burgas din Bulgaria, în anul 2012. Incidentul din Bulgaria a adus în atenția statelor din zonă nu numai riscul de a fi țintă a atacurilor teroriste, dar și potențialul regiunii de a deveni sursa sau scena unor conflicte, care vor implica actori din arena internațională.

În cele din urmă, din perspectivă economică, riscul reprezentat de prezența facilității BMD pe teritoriul României ține mai mult de problemele financiare ale Alianței. Trebuind să facă față unei crize economice severe, țările NATO (inclusiv SUA) încearcă să-și minimalizeze investițiile în apărarea colectivă. Astfel, trebuie analizate două aspecte. Primul se referă la o posibilă retragere a trupelor și echipamentelor americane de la Deveselu, în cazul în care amenințarea iraniană devine irelevantă. O astfel de decizie ar putea duce la colapsul economic al unei zone slab dezvoltate – așa cum este în prezent zona localității Deveselu – și, la nivel național, la scăderea ratingului de țară al României, diminuându-se astfel nivelul investițiilor străine. Al doilea aspect se referă la o posibilă interpretare greșită a capacităților US EPAA de către liderii politici de la București. Cineva s-ar putea întreba (în mod absolut greșit!) de ce mai avem nevoie de alte capacități de forțe aeriene dacă suntem deja protejați împotriva rachetelor balistice... O asemenea abordare ar putea afecta negativ bugetul alocat apărării, buget care a fost deja drastic redus în ultimii ani... Așa cum o descria Secretarul Gates, NATO tinde să devină o structură cu două paliere, cu membri „care sunt dispuși să plătească prețul și să poarte povara angajamentelor comune, și cei care se bucură de beneficiile oferite de statutul de membru NATO, dar nu doresc să împărtășească riscurile și costurile asociate”²². Fără un sprijin financiar corespunzător din partea statelor contribuatoare, concepte precum „Smart Defence” sau „Pooling

²² Thom SHANKER, „Defense Secretary Warns NATO of ‘Dim’ Future”, *New York Times*, 10 iunie 2011, disponibil la adresa <http://www.nytimes.com/2011/06/11/world/europe/11gates.html>, accesată la 7 decembrie 2013.

and Sharing” destinate să acopere lipsurile existente în cadrul Alianței se vor transforma din „a face mai mult cu mai puțin” în „a face mai puțin cu și mai puțin”... Dacă România nu va investi serios în echipamente militare apte să-i securizeze teritoriul, atunci statutul său în cadrul organizațiilor euro-atlantice poate deveni irelevant.

2.5. Recomandări

România își poate îmbunătăți vizibilitatea în regiunea Mării Negre, precum și în NATO și UE, dacă va analiza cu atenție modul în care alte state percep schimbările importante în statutul de securitate asigurate de existența facilității BMD pe teritoriul său. Poate fi deosebit de dificil pentru România să convingă Rusia că sistemul NATO BMD (inclusiv US EPAA) nu constituie o amenințare pentru capacitățile nucleare strategice ale acesteia. Dar demonstrând o deschidere reală către cooperarea în cadrul NATO și UE, precum și pe plan regional (inițiative în zona Mării Negre), poate relaxa relațiile tensionate prezente.

Este incontestabil avantajul informațional pe care US EPAA, împreună cu inițiativele AGS și NAEW&C, îl aduc României. Totuși, țara noastră trebuie să-și îmbunătățească interoperabilitatea mijloacelor proprii cu cele ale NATO și SUA astfel încât informațiile asigurate de aceste capacități să poată fi procesate și integrate într-un plan coordonat.

Regiunea extinsă a Mării Negre, în special zona caucaziană, prezintă un risc major de instabilitate pentru mediul de securitate regional, datorită conflictelor „înghețate” din Abhazia, Osetia de sud, Transnistria și Nagorno-Karabah, terorismului internațional, crimei organizate și proliferării armelor de distrugere în masă. Atât NATO, cât și UE au exprimat deseori cât de importantă este existența unor state puternice la hotarele lor estice, iar US EPAA vine să confirme această afirmație. România recunoaște importanța propriei securități pentru securitatea generală a organizațiilor euro-atlantice. S-au făcut deja pași importanți prin achiziționarea avionului multirol și modernizarea fregatelor, dar îmbunătățirile majore ale capacităților militare sunt încă blocate datorită bugetului diminuat alocat apărării care trebuie, în anii ce vin, să fie cel puțin la nivelul asumat de România în cadrul NATO.

În cele din urmă, din perspectivă economică, US EPAA asigură un mediu sigur pentru dezvoltarea economică a țării, dar, de unul singur, nu poate face minuni... Fără măsuri legislative corespunzătoare destinate relaxării mediului economic și încurajării/protejării investițiilor străine, este de așteptat ca nu prea multe companii străine să-și dorească să investească în economia românească.

Concluzii

În prezent, proliferarea rachetelor balistice regionale constituie deja o amenințare ce este posibil să crească în anii următori atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ. Recunoscând seriozitatea amenințării rachetelor balistice, șefii de stat și guvern ai țărilor membre NATO au luat decizia istorică, pe timpul Summitului de la Lisabona din anul 2010, de a întări rolul apărării anti-rachetă ca factor important de descurajare, prin extinderea rolului acordat apărării active stratificate în teatru împotriva rachetelor balistice (ALTBMD) asupra apărării teritoriului NATO. De asemenea, ei au fost de acord că noua abordare graduală adaptativă a sistemului de apărare antirachetă american în Europa trebuie să devină parte a arhitecturii sistemului de apărare anti-rachetă al NATO conform principiilor apărării colective exprimate în Articolul 5 al Tratatului de la Washington. Conform angajamentelor asumate, România a fost de acord să găzduiască elemente ale sistemului BMD la Baza aeriană Deveselu în cadrul fazei a doua a inițiativei US EPAA. Nu este nicio îndoială că, din punct de vedere al politicii de securitate, prezența elementelor BMD pe teritoriul său îi va oferi României oportunitatea de a-și îmbunătăți statutul în regiunea Mării Negre, precum și în cadrul NATO și UE. Inițiativa US EPAA va oferi instrumentul militar necesar îmbunătățirii securității României și, din perspectivă politică, plasează țara în rândul statelor proactive în ceea ce privește politica de apărare anti-rachetă a NATO. Securitatea economică va fi, de asemenea, afectată pozitiv, deoarece US EPAA poate asigura un mediu mai sigur pentru investițiile străine. Cu toate acestea, prezența elementelor BMD pe teritoriul României va duce, probabil, la o intensificare și multiplicare

a riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale. Dincolo de retorica oficială a Rusiei și amenințarea balistică iraniană, România trebuie să ia în considerare toate riscurile asimetrice la adresa securității sale, dată fiind complexitatea și natura eterogenă ce le caracterizează.

BIBLIOGRAFIE:

1. BOCUTOĞLU, Ersan și KOÇER, Gökhan, „Politico-Economic Conflicts in the Black Sea Region in the Post-Cold War Era”, *OSCE Yearbook 2006*, februarie 2007.
2. BUTT, Yousaf; POSTOL, Theodore., „Upsetting the Reset: The Technical Basis of Russian Concern Over NATO Missile Defense”, *FAS Special Report No. 1*, septembrie 2011.
3. BUZAN, Barry; HANSEN, Lene, *The Evolution of International Security Studies*, Cambridge University Press, 2009.
4. CLAPPER, James, R., *Unclassified Statement for the Record on the Worldwide Threat Assessment of the U.S. Intelligence Community for the Senate Select Committee on Intelligence*, 31 ianuarie 2012.
5. FRANKE, Volker C.; DORFF, Robert H., *Conflict Management and Peacebuilding: Pillars of a New American Grand Strategy*, octombrie 2013.
6. GAVRILĂ, Georgeta, „Rolul NATO în asigurarea securității Zonei Extinse a Mării Negre”, *Conferința internațională a Centrului pentru Studii Strategice de Apărare și Securitate*, București, 2009.
7. HILDRETH, Steven A., *Iran's Ballistic Missile and Space Launch Programs*, 6 decembrie 2012.
8. HILDRETH, Steven A.; EK, Carl, *Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe*, 23 septembrie 2009.
9. HILDRETH, Steven A.; EK, Carl, *Missile Defense and NATO's Lisbon Summit*, 11 ianuarie 2011.
10. IVANOV, Igor; ISCHINGER, Wolfgang; NUNN, Sam, „Missile Defense: Toward a New Paradigm”, *Carnegie Endowment for International Peace*, februarie 2012.

11. JIMENEZ, Jesus, *Why not Extended Deterrence from Romania? U.S. European Phased Adaptive Approach (EPAA) and NATO's Ballistic Missile Defense (BMD) site at Deveselu Air Base in Romania*, decembrie 2011.
12. LANGEVIN, James R.; TURNER, Michael R., *Missile Defense: European Phased Adaptive Approach Acquisitions Face Synchronization, Transparency, and Accountability Challenges*, 21 decembrie 2010.
13. MOȘTOFLEI, Constantin și SARCINSCHI, Alexandra, *Consecințe ale implementării scutului antirachetă asupra conceptului de echilibru de putere la nivel global*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2010.
14. OBERING III, Henry A. Lt Gen USAF (ret.), *Importance of Missile Defense to US and Global Security*, februarie 2013.
15. PIFER, Steven, „Missile Defense in Europe: Cooperation or Contention?”, *Brookings Arm Control Series, Paper 8*, mai 2012.
16. RONIS, Sheila R., *Grand Strategy: Securing a Path through a Complex Future. Selected Presentations from a Symposium at the National Defense University*, October 2013.
17. ROSE, Frank A., „Missile Defense and European Security”, *Cea de-a opta Conferință internațională privind apărarea antirachetă*, Paris, Franța, 3 iulie 2012.
18. SHANKER, Thom, „Defense Secretary Warns NATO of ‘Dim’ Future”, *New York Times*, 10 iunie 2011.
19. SINOVETS, Polina, „The New European Missile Defense Architecture. Is There a Role For Ukraine?”, în *PONARS Eurasia Policy Memo No. 183*, septembrie 2011.
20. SOARE, Simona R. „Planul Obama de apărare anti-rachetă în Europa. Implicații pentru securitatea națională a României”, în *Monitor Strategic* nr. 3-4, București, 2011.
21. WHITMORE, Steven J.; Deni, John R., *NATO Missile Defense and the European Phased Adaptive Approach: the Implications of Burden Sharing and the Underappreciated Role of the U.S. Army*, octombrie 2013.
22. Ambasada Statelor Unite ale Americii în România, *Amplasamentul elementelor sistemului american de apărare antirachetă de la Baza Aeriană de la Deveselu*, în România, 3 mai 2011.
23. North Atlantic Treaty Organization, *Lisbon Summit Declaration*, 20 noiembrie 2010.
24. North Atlantic Treaty Organization, *Fact Sheet. NATO Ballistic Missile Defence (BMD) Programme*, 6 iunie 2012.
25. Președinția României, *Strategia de Securitate Națională a României*, București, 2007.
26. Romania, Ministry of Foreign Affairs, *Agreement between the United States of America and Romania on the Deployment of the United States Ballistic Missile Defense System in Romania*, 23 septembrie 2011.
27. United States of America, Department of Defense, *Ballistic Missile Defense Review Report*, februarie 2010.
28. White House - Office of the Press Secretary, *Fact Sheet on U.S. Missile Defense Policy - A Phased, Adaptive Approach for Missile Defense in Europe*, 17 septembrie 2009.

MEDIUL GEOPOLITIC ȘI GEOSTRATEGIC DIN ZONA DE INTERES A ROMÂNIEI, ÎN ACTUALUL CONTEXT INTERNAȚIONAL

Dr. Alexandru STOICA *

Acest articol se constituie într-o analiză a mediului geopolitic și geostrategic din arealul de interes al României, reprezentat de două zone importante din vecinătatea apropiată: Europa de Sud-Est propriu-zisă și Regiunea Extinsă a Mării Negre.

Maniera în care Rusia se poziționează în raport cu lumea occidentală cu privire la conflictul din Ucraina, pe care îl susține în vederea recâștigării pozițiilor de influență pe care URSS le-a avut în trecut, natura și amploarea acțiunilor sale, originile și posibilele lor consecințe fac, de asemenea, obiectul interpretărilor personale din cadrul acestui articol.

Cuvinte-cheie: geopolitică, geostrategie, mediu de securitate, Marea Neagră, SUA, Uniunea Europeană, Rusia, Ucraina, interese, criză, securitate.

Preambul

Timpul pare să-și fi ieșit din tâtâni, ar spune un erou shakespearian. Nici măcar conștiinciosul calendar al istoriei nu mai urmează legile până mai ieri imuabile ale măsurării timpului. Sunt istorici care susțin că secolul al XIX-lea ar începe de fapt în 1815, prin Waterloo, și că ar dura până în 1914, odată cu izbucnirea Primului Război Mondial. După același „principiu”, se poate

susține și că secolul XX se întinde între 1914 și 2014. Altfel spus, abia în 2014 intrăm în secolul XXI. De ce? Pentru că, prin ceea ce se numește criza din Ucraina, sau criza din jurul Ucrainei, lumii i se propune o nouă periodizare a istoriei la zi. Secolul XX nu s-ar mai fi „încheiat” odată cu prăbușirea Zidului Berlinului sau Revoluția Română, la sfârșitul lui 1989, ci în primăvara zbuciumată a lui 2014, când parcă s-au repus în mișcare resorturile funeste ale angrenajului Războiului Rece, căruia i se tot prohodește de vreun sfert de secol dispariția, dar pe seama căruia – pe drept sau pe nedrept – sunt puse încă multe din câte se întâmplă în lume. Războiul Rece încă „lucrează”, ca o cenușă radioactivă¹.

Trăim într-o lume care își caută căile de evoluție, generate de strategiile unor state, care reprezintă modele de dezvoltare către ceva... Ceva ce de multe ori vine în contradicție cu tradițiile, cutumele, ideologiile și filosofile de viață din diferite areale geografice. În acest context, căutăm să găsim soluții!²

¹ Corneliu VLAD, „Editorial - Lumea anului 2014 între schimbare și ordine”, în *GeoPolitica, Lumea în mișcare* (Redesenând harta lumii ...?!), nr. 54-55 (1/2014), p. 5.

² Vasile SIMILEANU, „2014”, în *GeoPolitica, Lumea în mișcare* (Redesenând harta lumii ...?!), nr. 54-55 (1/2014), p. 29.

* *Colonel lect. univ. dr. Alexandru STOICA este director al Editurii Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail: samisl3@yahoo.com*

Noul mediu de securitate a influențat și schimbul de idei și de concepte, generând unele noi, diferite de tradiția secolului al XX-lea. Astfel, securitatea regională sau globală este abordată și în termenii cooperării și parteneriatului, iar securitatea națională a ieșit din tiparele apărării teritoriului național, marcând implicarea activă în promovarea intereselor naționale de securitate și la distanțe mari de limita propriilor frontiere.

După 1990, în condițiile din noul mediu de securitate, România a intrat într-un plin proces de reformare a statului ca entitate, dar și într-un plin proces de reconsiderare a securității și apărării naționale. Dacă primul proces este într-o continuă desfășurare, cel de-al doilea a dus la profunde transformări în profilul geopolitic și geostrategic al României, astfel încât, în anul 2015, aceasta se găsește în postura de a fi membră a două organisme puternice în arhitectura de securitate contemporană, NATO și Uniunea Europeană.

Ca membră a NATO și a Uniunii Europene, România se înfățișează mult schimbată față de perioada Războiului Rece, când se afla în zona de influență sovietică. Dubla poziție a României, de membră a NATO și de parte integrantă a unei Uniuni Europene aflată pe drumul de la economic la politic și militar, înseamnă și afirmarea unei poziții naționale în problemele majore ale securității regionale și globale. Securitatea națională nu se poate construi în afara exigențelor și limitărilor ce sunt proprii mediului de securitate actual.

1. Aspecte geopolitice și geostrategice pe zonele de interes ale României

Arealul de interes al României, din punct de vedere geopolitic și geostrategic, este reprezentat de două zone importante: Europa de Sud-Est propriu-zisă și Regiunea Extinsă a Mării Negre.

Europa de Sud-Est constituie un complex de securitate distinct în spațiul continental european, individualizat geografic, cultural, istoric, etnic, economic și religios. Succint, Europa de Sud-Est relevă: legătura nemijlocită a Occidentului cu Orientul Apropiat prin Balcani; caracterul puternic fragmentar al entităților statale, proces accentuat odată cu destrămarea statului iugoslav;

existența unor numeroase litigii istorice pe teme teritoriale, tacite, deschise sau conflictuale, după caz; prezența tuturor statelor balcanice în Consiliul European, în OSCE, precum și în coordonatele organizaționale ale Consiliului de Cooperare Regională. De asemenea, se observă puternice tendințe de integrare, fără nicio excepție, din partea tuturor statelor, ținutele organizaționale fiind, evident, Uniunea Europeană și Alianța Nord-Atlantică.

Uniunea Europeană a elaborat o politică de sprijinire a integrării treptate în Uniune a statelor din Balcanii de Vest. La 1 iulie 2013, Croația a devenit primul dintre cele șapte state care s-a alăturat UE, iar Muntenegru, Serbia, fosta

Figura nr. 1: Hartă cu zonele de interes pentru România

Republică Iugoslavă a Macedoniei și Albania au fost acceptate oficial ca state candidate. Sunt în curs negocieri de aderare cu Muntenegru și cu Serbia. Bosnia și Herțegovina și Kosovo sunt potențiale țări candidate³.

Europa de Sud-Est poartă încă urmele confruntării pe corpul ei istoric, pe de o parte, a înfruntării geopolitice dintre marile puteri europene tradiționale (Rusia, Germania, Marea Britanie și Franța) și, pe de altă parte, dintre cele două superputeri ale realității postbelice, URSS și SUA.

³ http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/ro/displayFtu.html?ftuId=FTU_6.5.2.html, Fișe tehnice privind Uniunea Europeană – Balcanii de Vest, accesat la 12.01.2014.

Elementele care dau conținut și potențează mediul geopolitic și geostrategic sud-est european, în opinia unor specialiști în domeniu, sunt: menținerea în regiune a unei zone cu un grad ridicat de risc pentru securitatea europeană; existența unor crize nesoluționate, care pot degenera în conflicte cu consecințe nefaste pentru afirmarea condiției umane; disputele de natură etnică și religioasă, cu un semnificativ potențial conflictual, evidente în Macedonia, Serbia, Bosnia și Herțegovina; revendicările teritoriale care tensionează cronic relațiile dintre statele implicate, exemplificând, în acest sens, raporturile dintre Grecia și Turcia, dintre Grecia și Macedonia; tendințele de autonomie, dar și spre independență, ale unor comunități etnice; pătrunderea și extinderea fundamentalismului islamic, îndeosebi al celui cu nuanțe radicale, în Kosovo și în Bosnia și Herțegovina; tendințele unor state de a deveni lideri zonali, evidente fiind cazurile Greciei și Turciei; acțiunile Federației Ruse de a refăce sferele de influență pierdute după încheierea Războiului Rece; intensificarea eforturilor unor state balcanice pentru îndeplinirea cerințelor de integrare în organismele europene și euroatlantice; intensificarea amenințărilor de natură nonmilitară la adresa securității statelor sud-est europene: corupția, crima organizată, traficul ilegal de droguri și arme, imigrația ilegală.

Din spațiul reprezentat de Europa de Sud-Est, sunt de evidențiat mai multe aspecte: dezvoltarea, în această regiune, a Politicii de Securitate și Apărare Comune (PSAC); concentrarea eforturilor instituțiilor europene, în spațiul balcanic, pe întărirea statalității, și pe lichidarea efectelor distructive ale conflictelor armate din spațiul ex-iugoslav; intensificarea controlului asupra rutelor de est și de sud din Europa ale traficului de droguri, crimei organizate, precum și a altor factori generatori de riscuri asimetrice; creșterea rolului factorului militar în gestionarea situațiilor conflictuale și postconflictuale; relansarea economică după dispariția efectelor crizei economico-financiare din anii 2008-2010.

Spațiul sud-est european cunoaște o reanimare acută a intereselor a trei mari actori în a-și statornici și dezvolta influențele în zonă: Federația Rusă, Uniunea Europeană și SUA,

fiecare acționând în baza propriilor interese. Cei trei mari actori ai scenei relațiilor internaționale cunosc cel mai bine acel dicton al politicii internaționale conform căruia „statele nu au nici prieteni, nici dușmani, au numai interese”.

Zona iugoslavă rămâne problematică pentru statele din apropiere, dar se află sub control, prin constituirea unui cordon de siguranță, în cadrul NATO, din care fac parte Slovenia, Croația, România, și Bulgaria. În ceea ce privește problematica specifică Regiunii Extinse a Mării Negre (REMN), România se află în două ipostaze: parte a acestei zone, dar și stat aflat în vecinătatea imediată a emisferei estice a acesteia, emisferă puternic generatoare de multiple surse de insecuritate, mai ales din momentul în care Peninsula Crimeea a fost înglobată în cadrul Federației Ruse printr-o mișcare „fulger”, fără ca marii actori ai lumii cu interese în această zonă să se poată opune de facto.

Totodată, prin natura dispunerii sale la frontiera răsăriteană a Uniunii Europene și, implicit, la contactul cu placa turnantă a criminalității est-transfrontaliere, România își asumă constrângerile care decurg din riscul generat de contactul nemijlocit cu sursele active de insecuritate majoră; absoarbe în mare măsură pericolele, riscurile și amenințările care periclitează securitatea Uniunii Europene dinspre Răsărit; are responsabilitatea securizării frontierei estice a Uniunii; intervine nemijlocit în combaterea și contracararea unora dintre aceste riscuri, pericole și amenințări.

Aflată la intersecția a trei axe geostrategice majore – Europa, Orientul Mijlociu și Asia Centrală – regiunea geopolitică a Mării Negre este una dintre cele mai semnificative zone de tranzit al resurselor energetice și spațiul unde sunt prezente riscuri majore și conflict de interese cu un impact puternic asupra securității euroatlantice⁴.

Problema de securitate cea mai presantă în REMN o reprezintă, însă, tensiunea sporită dintre procesul de democratizare și consolidare a unor state moderne, independente și suverane

⁴ Paraschiva BĂDESCU, „Regiunea Extinsă a Mării Negre: provocări și oportunități”, în *GeoPolitica, Gambitul reginei – Geopolitică la Marea Neagră*, nr. 57 (3/2014), p. 55.

și strategia Rusiei de a-și menține și extinde sfera sa de influență în spațiul ex-sovietic și la nivel internațional. După dezintegrarea URSS, Rusia a traversat o criză de identitate. Privită permanent ca o mare putere, la sfârșitul erei sovietice a fost incapabilă să soluționeze conflictele violente în interiorul țării, fără ca vina să aparțină vreunui actor din afară. De atunci, Rusia s-a străduit să-și recâștige statutul de putere mondială, sau cel puțin cel de putere regională, făcând uz de strategii de politică a puterii, îndeosebi în spațiul ex-sovietic, pentru a-și recâștiga sfera de influență⁵.

Acțiunile sale în Ucraina constituie un act fără precedent de violare a principiilor de drept internațional, care au generat controlul complet al Crimeii, devenită o platformă intermediară pentru Rusia în vederea proiectării mijloacelor de forță înspre Caucazul de Sud și Balcani, unde, prin folosirea relațiilor bune pe care le are cu Serbia, încearcă, de asemenea, să-și extindă influența și controlul. Mai nou, Rusia încearcă să-și extindă influența în Balcani și prin ademenirea Greciei într-o capcană întinsă Uniunii Europene, profitând de impasul economic în care se află această țară, cât și de neînțelegerile existente între liderii marilor puteri europene și cei ai Atenei. Numeroase tendințe separatiste susținute, în grade diferite de Moscova, constituie permanente focare de instabilitate regională și națională.

În acest context, asistăm cu îngrijorare la creșterea amenințărilor militare în această zonă a lumii. Deja ne aflăm într-o perioadă de re poziționare a mijloacelor și forțelor de acțiune în plan militar, perioada declarațiilor mai mult sau mai puțin amenințătoare fiind de domeniul trecutului. Practic, Războiul Rece se transformă cu repeziciune într-un conflict din ce în ce mai cald, care poate potența, după interese sau strategii, reizbucnirea conflictelor înghețate de la granița răsăriteană a României. Practic, România se află într-o situație paradoxală: avem cele mai puternice garanții de securitate, dar pericolele care ne înconjoară sunt din ce în ce mai numeroase.

Pe de altă parte, manifestări ale globalizării militare în această zonă din ce în ce mai fierbinte a globului sunt evidente, analizând următorii indicatori: gradul de expansiune imperială sau neoimperială; prezența militară străină din ce în ce mai accentuată; reprezentarea diplomatică

militară; piața armelor și echipamentelor letale și neletale care, se pare, va fi într-o puternică expansiune; cheltuielile destinate apărării, care vor crește semnificativ în anii următori; apartenența la alianțe și acordurile de cooperare militară; consecințe ale industriei de apărare; incidența intervențiilor militare și a conflictelor militare premeditate; re poziționarea forțelor și mijloacelor militare; folosirea mijloacelor și principiilor războiului de tip hibrid.

Regiunea Extinsă a Mării Negre se confruntă cu o varietate de riscuri și probleme, dar și cu oportunități pentru soluționarea acestora. OSCE, Consiliul Europei, UE, NATO și ONU sunt prezente în zonă prin diferite mecanisme și programe. Însă, față de o politică încă ezitantă a Occidentului și de agresivitatea unei politici extensive a Moscovei doritoare să-și refacă și mențină „spațiul său de influență”, țările din zonă sunt marcate de îngrijorare în ceea ce privește rolul și locul lor în viitoarea evoluție a ordinii mondiale. De aceea, este necesară mai multă sinergie între organizațiile internaționale și mai multă energie pentru a orienta întreaga regiune pe o cale solidă de stabilizare, democrație și dezvoltare economică⁶.

În același timp, este evident că SUA și Uniunea Europeană au un interes major în a-și diversifica sursele de aprovizionare cu energie, iar Marea Neagră este o rută ideală prin care petrolul și gazele naturale provenite din alte surse decât Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) și regiunea Golfului Persic să ajungă pe piețele europene. Potențialul acestor surse este considerabil. Regiunea Extinsă a Mării Negre este o zonă tradițională de tranzit și important furnizor de energie. Resursele energetice și potențialul de transport energetic din Caucazul de Sud constituie un garant important al securității energetice a Europei în viitorii ani⁷.

De asemenea, Regiunea Extinsă a Mării Negre este spațiul în care se confruntă nemijlocit interesele a patru actori globali, Federația Rusă, SUA, NATO și UE, România fiind membră a celor două organisme, unul european și unul euroatlantic, dar interesele sale au, în acest context, un puternic caracter național.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem* p. 56.

⁵ *Ibidem*.

Paralel cu transformările radicale politice și economice, statele din zonă s-au confruntat cu riscuri și amenințări pentru securitatea și stabilitatea națională și regională printre care evenimentele din Georgia, războiul ruso-georgian din 2008, problema flotei și a Peninsulei Crimeea în relațiile ruso-ucrainene, conflictul dintre Armenia și Azerbaidjan privind Nagorno-Karabah, mișcările separatiste din Republica Moldova (Transnistria), conflicte etnice și teritoriale existente sau potențiale, o cronică subdezvoltare economică și sărăcie. La acestea se adaugă și unele probleme „vechi” care sunt încă prezente în relațiile dintre statele regiunii, cum ar fi disputa între Grecia și Turcia privind apele teritoriale și insulele din Marea Egee, situația minorităților ș.a. Generatoare a unei crize internaționale fără precedent în perioada postbelică o constituie, după cum am arătat, anexarea Crimeii de către Rusia și situația extrem de tensionată din Ucraina, țară care și-a pierdut de facto partea răsăriteană, aflată sub controlul milițiilor proruse.

Stabilitatea, securitatea și pacea în această regiune sunt amenințate, de asemenea, de noi riscuri, care includ manifestări de extremism, separatism sau terorism, precum și dispute teritoriale, cursa regională a înarmărilor, probleme ale mediului înconjurător și creșterea crimei organizate transnaționale.

Conflictele nerezolvate pe teritoriul unor state sau între statele din Caucazul de Sud reprezintă un risc potențial de reizbucnire a ostilităților și noi valuri de imigranți, constituind un obstacol important pentru dezvoltarea întregii regiuni.

Autoproclamata republică transnistreană rămâne o pârghie importantă prin care Moscova acționează pentru menținerea trupelor ruse și promovarea intereselor sale în zonă. Orice soluție posibilă în soluționarea acestui conflict trebuie să prevadă îndeplinirea de către Rusia a angajamentelor de la Istanbul, și anume retragerea trupelor sale de pe teritoriul Moldovei.

De asemenea, mutațiile geopolitice și geostrategice din Regiunea Extinsă a Mării Negre evidențiază dispariția formelor de suficiență militară națională și tendințele de interconectare militară și de securitate cu caracter aplicativ și diluarea intensității cheltuielilor militare

naționale, determinată, în principal, de o anume raționalizare a potențialului industrial de apărare și creșterea remarcabilă a efortului diplomatic afectat dezangajării conflictualiste.

Până în februarie 2014 se putea vorbi despre o diminuare sensibilă a posibilității apariției unui conflict major, concomitent cu afirmarea reală a probabilității gestionării conflictelor locale și accentuarea trăsăturilor esențiale ale globalizării, proces ce determină calitățile evolutive ale fenomenului. De la această dată, însă, Rusia a hotărât că trebuie să-și arate supremația în zona ex-sovietică și, sub pretextul că vine în ajutorul etnicilor ruși din Crimeea, care au fost nedreptățiți de regimul de la Kiev, a ocupat cu ajutorul armatei acest teritoriu ucrainean. Apoi, printr-un referendum nedemocratic, care nu a fost recunoscut nici de Ucraina, nici de Uniunea Europeană și SUA, și-a alipit acest teritoriu. La 1 martie 2014, președintele rus Vladimir Putin a solicitat și a obținut în unanimitate permisiunea camerei superioare a Parlamentului Federației Ruse pentru a utiliza forțele armate ale țării pe teritoriul Ucrainei. Oficialii NATO au somat Rusia să înceteze toate operațiile militare, avertizând că este amenințată pacea Europei și a Regiunii Extinse a Mării Negre și că va suporta sancțiunile impuse de forurile internaționale. Dar președintele Vladimir Putin nu a ținut cont de aceste solicitări, dimpotrivă.

Criza din Ucraina, anexarea Peninsulei Crimeea de către Federația Rusă în martie 2014 și destabilizarea gravă a sud-estului acestei țări au un impact puternic asupra situației strategice din Regiunea Extinsă a Mării Negre. În justificarea acțiunilor sale în Ucraina, Rusia a recurs la aceleași motive ca în cazul invaziei Georgiei, în 2008 – apărarea etnicilor ruși.⁸

Anexarea acestei peninsule de la Marea Neagră, punct strategic vital, a adus Federației Ruse lărgirea prezenței sale teritoriale în Regiunea Extinsă a Mării Negre, inclusiv a celui mai important port la Marea Neagră – Sevastopol, și apropierea de flancul de sud-est al NATO.

Practic, Kremlinul are acum capacitatea de a-și proiecta forța militară înspre sudul Ucrainei

⁸ Peeter DORAN, Marta SIKORSKI, „Crisis in Crimea”, în *CEPA Bulletin*, nr. 35, martie 2014.

și Balcani, inclusiv Turcia, ceea ce constituie o amenințare reală pe care NATO și țările membre ale acesteia din regiune nu o pot ignora⁹. Este de

are operațională o importantă bază navală.

Pe de altă parte, Peninsula Crimeea a devenit o puternică „fortăreață militară”, de

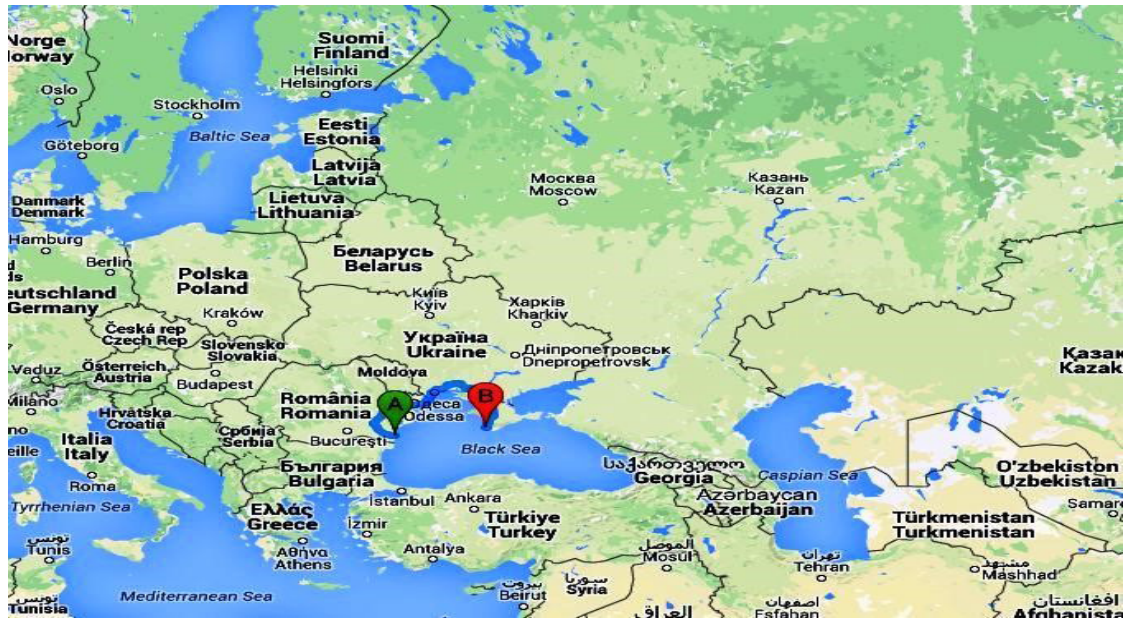

Figura nr. 2: Hartă cu evidențierea distanței dintre România și Federația Rusă

remarcat că distanța dintre România și Federația Rusă, în linie dreaptă, după anexarea Peninsulei Crimeea, este de aproximativ 220 de mile marine (400 de km), după cum lesne se observă din figura nr. 2. În portul Sevastopol, Federația Rusă

unde pot fi lansate atacuri aeriene și nu numai. Odată cu schimbarea echilibrului de forțe în Marea Neagră, importanța relației ruso-turce capătă o și mai mare substanță, aceste două state

Tabelul nr. 1 – Elemente ale potențialului militar al unor state

Indicatori	Țara				
	Rusia	SUA	Ucraina	România	Turcia
Populație totală (milioane locuitori)	142,5	320,2	44,29	21,73	81,62
Militari activi	766.055	1.400.000	160.000	73.350	410.500
Militari în rezervă (milioane)	2,485	1,1	1	0,08	0,183
Buget apărare (mld. dolari) - 2014	60,40	577,1	4,88	2,19	18,183
Forțe terestre					
Tancuri	15.398	8.848	2.809	875	3.778
Vehicule blindate	31.298	41.062	8.217	1.456	7.550
Tunuri autopropulsate	3.972	1.934	1.302	-	1.013
Piese de artilerie tractate	4.625	1.299	1.669	413	697
Lansatoare de rachete	3.793	1.331	625	188	811
Forțe aeriene					
Avioane	3.429	13.892	222	111	1.020
Elicoptere	1.120	6.196	90	81	443
Forțe navale					
Portavioane	1	20	-	-	-
Fregate	4	10	1	3	16
Distrugetoare	12	62	-	-	-
Corvete	74	-	3	7	8
Submarine	55	72	-	-	13

Sursa: <http://globalfirepower.com/countries-listing.asp>, accesat la 14.01.2015.

⁹ Paraschiva BĂDESCU, *op. cit.*, p. 58.

fiind puteri regionale care vor avea o și mai mare influență în arhitectura de securitate și așa fragilă a Mării Negre. Ankara este destul de rezervată față de noile schimbări strategice dintr-o regiune pe care a dominat-o printr-un parteneriat special cu Federația Rusă menit să le promoveze interesele geostrategice, să le consacre statutul de puteri regionale și să prevină prezența navală a NATO sau americană prin invocarea subiectivă a Convenției de la Montreux privind regimul navelor de război din statele care nu sunt riverane Mării Negre¹⁰.

Noua situație va avea repercusiuni importante și pe termen lung, determinând comunitatea euroatlantică să regândească natura relației cu Moscova, mai ales a NATO și SUA. Statele din Regiunea Extinsă a Mării Negre, care au conflicte înghețate pe teritoriul lor sau regiuni proruse cu tendințe separatiste, nu mai pot acum să ignore posibilitatea intervenției armate ruse, iar actori regionali importanți, precum România și Turcia, vor trebui să aibă în vedere întărirea capacităților lor militare și, în cazul României, creșterea prezenței NATO în regiune¹¹. Nu trebuie să omitem că, din punct de vedere politic, diplomatic, economic și militar, Turcia reprezintă cel mai important partener din această regiune a lumii pentru România.

În momentul de față, Europa se dorește în afara conflictului, iar Statele Unite nu doresc o implicare militară directă, căutând alte rezolvări pe plan local. În același timp tranzitul navelor de luptă al neriveranilor este limitat de Convenția de la Montreux, ceea ce constituie un impediment în formarea unei forțe navale permanente în Marea Neagră. În aceste condiții, acest plan local nu se poate referi decât la o continuare susținută a luptei ucrainenilor, fără de care orice strategie occidentală ar fi anulată, despre o susținere logistică occidentală și despre o întărire a pozițiilor României și Turciei în regiunea Mării Negre. Polonia se află puțin decalată față de direcția de evoluție a conflictului, însă împreună cu România poate crea, printr-o cooperare apropiată și coerentă,

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Alexandru SAVU, „Criza din Ucraina și noua ecuație de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, în *Pulsul Geostrategic*, nr. 170, 20 iunie 2014.

acea centură de siguranță între Marea Neagră și Marea Baltică, care se dorea a fi înfăptuită în perioada interbelică: Intermarium, pentru propria siguranță și siguranța Europei. Condițiile actuale sunt favorabile pentru continuarea centurii până la Marea Caspică, pentru a lega cele trei mări: Marea Baltică, Marea Neagră și Marea Caspică și a forma o regiune stabilă și sigură a Europei, care să cuprindă Turcia, Bulgaria, România și Polonia.¹²

În calitate de a doua mare putere militară a lumii, Federația Rusă a intervenit în forță în conflictul din Ucraina, prin sprijinirea masivă cu tehnică de luptă modernă, muniție și armament a separatiștilor prorusi din estul Ucrainei, fapt ce a generat cea mai mare ruptură dintre Occident și Moscova de după destrămarea Uniunii Sovietice. De la începutul conflictului din Ucraina și până în prezent, peste 6.000 de persoane și-au pierdut viața, iar alte câteva mii au fost rănite, multe dintre acestea fiind persoane civile, neimplicate militar. Distrugerile nu sunt încă calculate, dar se pot face cu ușurință estimări, acestea ajungând la zeci de miliarde de dolari. Practic, Ucraina este în pragul dezastrului și în cel al pierderii statalității, în ciuda încheierii la începutul acestui an a Acordului de la Minsk, pe care părțile aflate în conflict nu-l respectă.

Deși în momentul de față este prea puțin probabil să se declanșeze un conflict militar între SUA și Federația Rusă, în tabelul nr. 1 am prezentat, spre exemplificare, câteva elemente ale potențialului militar al celor două țări, iar pentru a avea o imagine relativ completă, din punct de vedere militar, am inserat și câteva date referitoare la România, Ucraina și Turcia. Cu un buget alocat forțelor armate de aproximativ 577 de miliarde de dolari în anul 2014, SUA domină Federația Rusă la capitolul forțe navale și aeriene, aceasta din urmă având un avantaj în ceea ce privește forțele și mijloacele terestre. Dacă Statele Unite și Rusia ocupă primele două poziții într-un clasament al forțelor militare la nivel global, România se află pe locul 51, Ucraina pe poziția 25, iar Turcia pe poziția 10, aceasta reprezentând

¹² Adrian FILIP, „Geopolitica Mării Negre la interferența a trei civilizații”, în *GeoPolitica, Gambitul reginei – Geopolitică la Marea Neagră*, nr. 57 (3/2014), p. 52.

un element de echilibru în arealul Mării Negre. Nu trebuie să omitem că, Turcia este a treia țară ca importanță militară în NATO, având, ca mărime, a doua armată din rândul țărilor Alianței Nord-Atlantice.

În acest context, Regiunea Extinsă a Mării Negre este, în didactica geopolitică și geostrategică a realității globale, un exemplu care relevă creșterea rolului NATO și nu diminuarea acestuia, cum se anticipase imediat după încheierea Războiului Rece.

În ceea ce privește rolul Uniunii Europene în REMN, asistăm mai degrabă la un relativ eșec decât la rezultate încurajatoare. În condițiile în care instrumentele de acțiune ale Uniunii sunt limitate, atât din punct de vedere al coerenței acționale, cât și al mijloacelor efective.

În ceea ce privește problemele din domeniul securității și apărării, Uniunea Europeană, prin Tratatul de la Lisabona, și-a creat și oferit oportunități de a avansa. A devenit evident că acest lucru nu este suficient. În pofida operațiilor relativ numeroase la care Uniunea participă, există încă o ruptură semnificativă între instrumentele militare pe care le are la dispoziție (Grupurile tactice de luptă) și colecția improvizată de mijloace naționale pe care le utilizează, de fapt, atunci când este solicitată să intervină.

Pentru a înțelege mai bine ceea ce se întâmplă cu aportul Uniunii Europene la rezolvarea crizei din Ucraina, putem face apel la exemplul dat de evenimentele din Libia, care au premers debarcării de la putere a lui Muammar Gaddafi. Așadar, în cazul acțiunii din Libia, din cauza absenței atât a consensului politic, cât și a mijloacelor militare adecvate, a fost necesară formarea unei coaliții de voință, iar, mai apoi, Alianței Nord-Atlantice i-a fost solicitat să preia comanda. Este evident că, odată cu declanșarea operației militare împotriva regimului de la Tripoli, Politica de Securitate și Apărare Comună a UE a fost marginalizată, exact în momentul în care aceasta era necesară și avea, în consecință, o șansă să-și demonstreze viabilitatea în practică.

Deci, pentru a deveni cu adevărat un concept funcțional atât din punct de vedere politic, cât și militar, Politica de Securitate și Apărare Comună trebuie reanalizată și fundamentată, astfel încât capacitățile militare să fie puse în acord cu

obiectivele Uniunii. Numai în aceste condiții, Uniunea Europeană poate deveni un actor global, chiar o superputere, dar numai dacă se manifestă printr-o singură voce și dacă își dezvoltă, în același timp, propriile capacități militare.

În fond, la momentul actual, SUA și Federația Rusă au cheia rezolvării problemei ucrainene și a realizării stabilității în Regiunea Extinsă a Mării Negre.

2. Implicații ale instalării unor elemente ale scutului antirachetă și ale constituirii celor două comandamente NATO în România asupra securității naționale

Pentru conceptualizarea și operaționalizarea eforturilor integrate de apărare a teritoriului național prin sisteme antirachetă la sol, pe platforme de luptă aeriene și navale, este oportună prezentarea unor elemente referitoare la participarea României la sistemul american de apărare antirachetă din Europa, având în vedere și recente evoluții în acest domeniu, care au generat reacții virulente din partea oficialilor de la Moscova.

Astfel, pentru a înțelege mai bine contextul, este necesar să fie prezentate câteva repere ale operaționalizării scutului antirachetă în țara noastră, elemente ale acestuia fiind materializate în Figura nr. 3¹³.

*Protejarea Statelor Unite față de un posibil atac cu rachete balistice este o prioritate esențială a securității naționale. Avem de-a face cu o amenințare crescândă la adresa trupelor, a aliaților și partenerilor noștri*¹⁴ apreciază fostul secretar american al Apărării, Robert Gates, în prefața unui raport de 60 de pagini, dat publicității în februarie 2010, în care se găsesc informații importante în legătură cu scutul antirachetă.

Raportul Pentagonului subliniază că, *în momentul de față, doar Rusia și China au capacitatea de a lansa un atac masiv cu rachete balistice asupra teritoriului american, însă acest*

¹³<http://www.hotnews.ro/stiri-esential-10115463-infografic-scutul-antiracheta-cum-functioneaza-unde-amplasat-care-sunt-costurile.htm>, accesat la 12.01.2015.

¹⁴ Departamentul Apărării al SUA, *Ballistic Missile Defense Review Report*, februarie 2010, http://www.defense.gov/bmdr/docs/BMDR%20as%20of%2026JAN10%200630_for%20web.pdf, accesat la 12.01.2015.

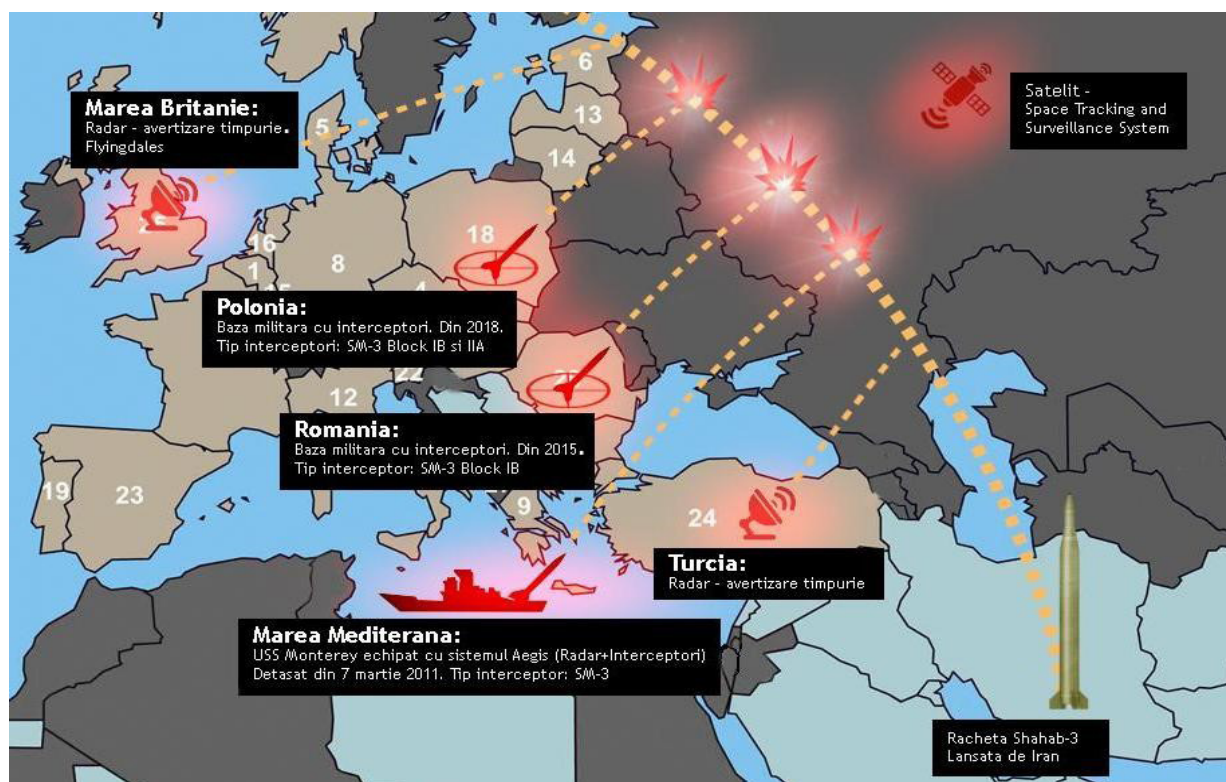

Figura nr. 3: Elemente ale scutului antirachetă

lucru este prea puțin probabil și nu reprezintă un obiectiv pentru Apărarea cu Rachete Balistice (BMD). Cu Rusia, administrația de la Washington intenționează să ajungă la un statut militar conform cu relația lor de după Războiul Rece¹⁵.

În textul acestui raport se evidențiază faptul că puteri zonale precum Iranul și Siria, în Orientul Mijlociu sau Coreea de Nord, în N-E Asiei, dețin rachete balistice cu diferite raze de acțiune, care reprezintă amenințări importante la adresa forțelor SUA, a aliaților și partenerilor din zone unde Statele Unite au trimis trupe și mențin relații de securitate¹⁶, ...iar sistemele de apărare antirachetă ale SUA sunt esențiale pentru întărirea intimidării zonale¹⁷, ...pe baza unor principii ale abordării zonale: Statele Unite vor întări arhitectura intimidării zonale. Această arhitectură trebuie să se bazeze pe relații solide de cooperare și pe împărțirea sarcinilor între SUA și aliați; SUA vor urmări o abordare gradual-adaptativă pentru fiecare zonă, care să se suprapună pe amenințările specifice zonei

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

respective, ținând seama de scopul, amploarea și ritmul lor; precum și de capacitățile necesare desfășurării de forțe. Acest obiectiv nu impune obligativitatea unei arhitecturi globale de apărare antirachetă care să integreze aliații. Statele Unite vor crea structuri regionale care să beneficieze în comun de puternice facilități militare, conturate pe baza oportunităților și necesităților din zonele respective; pentru că, în următoarea decadă, oferta de sisteme antirachetă din fiecare regiune/zonă nu va face față cererii, Statele Unite vor construi dispozitive mobile, care vor putea fi deplasate dintr-o regiune/zonă în alta în situații de criză¹⁸.

În data de 4 februarie 2010, Consiliului Suprem de Apărare a Țării (CSAT) a dat curs invitației făcute de președintele SUA, Barack Obama, cu privire la implicarea României în construirea sistemului american de apărare împotriva rachetelor balistice în Europa. Hotărâre CSAT a reprezentat un pas important în direcția creșterii gradului de securitate națională, contribuind, totodată, la întărirea parteneriatului strategic dintre țara noastră și SUA și la

¹⁸ Ibidem.

consolidarea statutului României ca partener de încredere și furnizor de stabilitate și de securitate pentru statele care aparțin de NATO și de Uniunea Europeană.

Decizia CSAT cu privire la implicarea țării noastre în sistemul american de abordare adaptivă, în etape, a apărării împotriva rachetelor balistice în Europa este în deplin acord cu hotărârile luate la nivelul Alianței Nord-Atlantice. Acest tip de abordare a stimulat preocupările NATO pentru domeniul apărării antirachetă, pe baza principiilor solidarității colective și indivizibilității securității statelor membre ale Alianței.

La 13 septembrie 2011, în capitala SUA, Washington, s-a semnat Acordul între România și Statele Unite cu privire la amplasarea unor elemente ale sistemului de apărare împotriva rachetelor balistice în România¹⁹.

Dezvoltarea sistemului de apărare împotriva rachetelor balistice în Europa, cu stabilirea unor interceptori și în România, se va face în patru etape. Implicarea țării noastre va avea loc în etapa a doua a programului american, când baza de la Deveselu va deveni operațională, începând cu sfârșitul anului 2015. Interceptorii care vor fi amplasați în această bază militară au un rol important în apărarea teritoriului național, distrugerea eventualelor lovituri inamice urmând să aibă loc prin efectul energiei cinetice. Scutul antirachetă garantează acoperirea integrală a teritoriului României, iar la finalizarea acestuia va acoperi teritoriul tuturor statelor Alianței. În esența sa, nu este decât o facilitate defensivă.

În ceea ce privește costurile pentru amenajarea bazei de la Deveselu, este de subliniat faptul că acestea vor fi suportate în totalitate de partea americană.

Strategia antirachetă a SUA se va modifica în sensul creșterii gradului de reacție imediată. În următorii zece ani, așa cum rezultă din *Ballistic Missile Defense Review Report*, din februarie 2010, vor fi amplasate mai multe baze de interceptare terestre, care să poată fi redislocate oricând și care, împreună cu sistemele instalate pe nave de luptă, să se adapteze în permanență multiplelor și diverselor amenințări specifice. Însă, adevărata confruntare este una de natură psihologică, în

¹⁹http://www.mae.ro/sites/default/files/file/tratate/2011.09_scut_ro.pdf, accesat la 12.01.2015.

care realitatea faptelor ne trimite într-un periculos joc al *intimidării*. Din acest motiv, pare firească schimbarea doctrinei militare a Federației Ruse, deoarece orice sistem antirachetă slăbește forța de intimidare în folosirea rachetelor de către alt stat.

În opinia multor specialiști în domeniul securității, instalarea unor elemente ale scutului antirachetă american pe teritoriul României este benefică pentru apărarea țării, dar crește semnificativ riscul unui atac asupra teritoriului național, îndreptat, îndeosebi, împotriva elementelor scutului antirachetă.

Al doilea element care a atras reacții virulente din partea Kremlinului îl reprezintă constituirea pe teritoriile aliaților răsăriteni - Polonia, România, Bulgaria, Letonia, Estonia și Lituania - a NATO Force Integration Units (Unități pentru Integrarea Forțelor NATO - NFIU), cu structură multinațională de comandă și control, care vor asigura o prezență vizibilă și permanentă a NATO pe teritoriul aliaților din estul Europei. Această hotărâre a fost luată în cadrul reuniunii miniștrilor apărării din statele membre NATO, în data de 5 februarie 2014, și a avut la bază deciziile luate la Summitul din Țara Galilor, în 2014.

De asemenea, pe lângă acest centru de integrare, România va găzdui pe teritoriul național un Comandament Multinațional de Divizie, care va funcționa ca un centru de comandă-control în cazul dislocării de forțe pe flancul răsăritean al NATO. Practic, țara noastră va avea, începând cu anul 2016, când comandamentul constituit la București va fi operațional 80%, iar din anul 2018, integral operațional, trupe permanente ale Alianței pe teritoriul național²⁰.

Comandamentul de divizie de la București, format din aproximativ 300 de ofițeri, jumătate din alte state membre decât România, se va baza pe sprijinul nemijlocit al Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. În acest context, este posibil ca Marea Britanie să aibă o prezență militară mai activă în România și în regiunea Mării Negre. În măsura în care Marea Britanie și-a asumat flancul sudic față de amenințările prezente, flanc din care face parte și

²⁰ http://www.dcnnews.ro/decizie-strategica-pentru-romania-comandament-nato-la-bucure-ti_466716.html, accesat la 05.02.2015.

România, Germania se va ocupa de regiunea de nord a Europei, iar Franța va rămâne concentrată și ancorată pe problemele care vin dinspre Africa²¹.

După primirea în NATO, măsurile care s-au aprobat astăzi pentru România sunt foarte importante, putem să le spunem chiar istorice, vizavi de reasigurarea pe flancul estic al Alianței și al Uniunii Europene. Aceste structuri multinaționale NATO de comandă și control reprezintă materializarea deciziei adoptate la Summitul din 2014, privind asigurarea unei prezențe vizibile și persistente a NATO pe teritoriul țărilor aliate. Aceste unități vor avea un rol cheie pentru legătura dintre forțele naționale și cele NATO, asigurând elementul de comandă și control în situații în care noua forță de reacție a Alianței, cea cu nivel ridicat de operativitate, va fi dislocată²².

Instalarea unor elemente ale scutului antirachetă american și constituirea de comandamente NATO pe teritoriul României au declanșat o serie de declarații provocatoare, inadecvate și fără fundament ale unor oficiali de la Moscova din care rezultă că țara noastră s-a transformat într-o „platformă de susținere a SUA și NATO în apropierea granițelor rusești, iar guvernul României sacrifică securitatea în regiunea Mării Negre când acceptă ca NATO să-și disloce, din motive tactice, trupe pe teritoriul său”. „România trebuie să conștientizeze consecințele suplimentării efectivelor Alianței pe teritoriul său”, iar „planurile NATO sunt confrunționale”²³.

În urma celor prezentate referitor la instalarea unor elemente ale scutului antirachetă și ale constituirii celor două comandamente NATO în România, apreciez că ne aflăm în fața unui

paradox: România este supusă unor pericole și amenințări multiple, dar are parte și de cele mai importante și mai puternice garanții de securitate din istoria sa.

Concluzii

În contextul afirmării intereselor geostrategice ale actorilor globali în Regiunea Extinsă a Mării Negre, în prezent, agresiunea la scară largă, de tip clasic, prin folosirea forțelor armate convenționale împotriva României, dar și împotriva oricărui alt stat membru al Uniunii Europene sau al Alianței Nord-Atlantice este improbabilă și desuetă geopolitic. România, ca stat membru al uniunii Europene și al NATO, se confruntă însă cu noi amenințări, mult mai variate, mai puțin vizibile și mai puțin previzibile. România este, în egală măsură, ținta potențială a tuturor amenințărilor care se manifestă la adresa NATO și a UE, cu mențiunea că au un efect nemijlocit cele generate în proximitatea geopolitică și geostrategică a țării.

Principalele amenințări care pot pune în pericol valorile fundamentale ale arhitecturii democratice a statului român, precum și interesele sale naționale, dar și cele care decurg din calitatea de membru al comunității europene și euroatlantice sunt: escaladarea conflictelor regionale, agresivitatea crescută a Federației Ruse, terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă aflate sub control nonstatal, crima organizată, statele eșuate, degradarea mediului, pandemiile, corupția. Amenințările la adresa securității naționale menționate nu se manifestă în temeiul singularității de sine stătător, ci în corelație cu cele pe care le potențază sau de care sunt potențate.

În prezent, în arealul de interes al țării noastre se conturează o realitate extrem de periculoasă, în care este posibilă declanșarea și întărirea necontrolată a unei adevărate curse a înarmărilor.

De asemenea, arealul strategic căruia îi aparține România este bogat în conflicte locale, unele deschise și de mare amploare, altele latente sau potențiale, cu determinări semnificative pentru pacea, stabilitatea și securitatea regională și europeană. Caracterul

²¹ *Ibidem*.

²² Declarația ministrului apărării naționale, Mircea Dușa, după încheierea reuniunii miniștrilor apărării din statele membre NATO, Bruxelles, 5 februarie 2015, <http://www.mediafax.ro/social/dusa-cele-doua-comandamente-nato-din-romania-vor-functiona-in-bucuresti-13960263>, accesat la 01.03.2015.

²³ Declarații ale purtătorului de cuvânt al Ministerului de Externe de la Moscova, Alexander Lukașevici, <http://www.mediafax.ro/politic/mae-rus-romania-trebuie-sa-fie-constienta-de-consecintele-suplimentarii-capacitatilor-na-to-14104350>, accesat la 05.03.2015.

lor interstatal și intrastatal, interetnic sau religios are, în fapt, o neechivocă geneză politică, ca efect, în principal, al dezmembrării URSS și ambițiilor rezultate din credința liderilor de la Kremlin că aceasta a reprezentat „cea mai mare catastrofă geopolitică a secolului XX”.

Este doar ideal, sau poate fi și realitate, ca România să-și manifeste și să-și facă viabile interesele de securitate într-un mediu geopolitic apropiat sau extins de granițele naționale, mediu de interese pentru NATO, SUA, Federația Rusă, Uniunea Europeană, Turcia și China? Răspunsul poate fi afirmativ, dar pentru aceasta, ceea ce numim *voință națională* trebuie să se manifeste astfel încât să se poată construi *Intermarium* o zonă de stabilitate, pace și prosperitate, zonă în care România să devină un actor important.

Oportunitățile strategice pe care România le are la dispoziție pentru a-și face viabile interesele în mediul geopolitic în care se manifestă pot fi: promovarea și stimularea cooperării regionale; reactualizarea dialogului privind strategia NATO/UE pentru REMN; promovarea intereselor țării în cadrul proceselor decizionale ale Alianței Nord-Atlantice cu privire la provocările actuale din mediul de securitate regional; participarea la dezvoltarea conceptuală și operațională a politicii securitate și apărare comună a UE; dezvoltarea parteneriatelor strategice; implicarea în procesul de implementare și dezvoltare a politicilor NATO și UE în spațiul balcanic, în Caucaz, în Asia Centrală și în Orientul Mijlociu; fundamentarea și demararea unor proiecte energetice de interes european în REMN; implicarea în promovarea și consolidarea intereselor statelor din regiunea Mării Negre pentru realizarea unor mecanisme de securitate zonală și asistență pentru reformarea sectorului de securitate; definirea și asumarea explicită a obiectivelor strategice ale securității naționale, pe segmentul operaționalizării și afirmării ei militare.

În opinia mea, o analiză profundă și asupra acestor oportunități strategice este absolut necesară, în condițiile în care mediul de securitate impune obligația elaborării unei noi Strategii de apărare națională a țării, care să definească, printre altele, interesele naționale, resursele și modul de acțiune prin care acestea să devină viabile.

BIBLIOGRAFIE:

1. DE TINGUY, Anne, „Moscovia și lumea. Ambiția grandorii: o iluzie?”, Editura Minerva, București, 2008.
2. BERCA, Alex, „Ucraina: un punct de vedere geopolitic”, Editura TopForum, București, 2014.
3. CONSTANTIN, Ionuț, „Rusia. Paradigma eurasiatică între teorie și realități”, Editura TopForum, București, 2014.
4. DORAN, Peeter; SIKORSKI Marta, „Crisis in Crimea”, în *CEPA Bulletin*, nr. 35, martie 2014.
5. FILIP, Adrian, „Geopolitica Mării Negre la interferența a trei civilizații”, în *GeoPolitica, Gambitul reginei – Geopolitică la Marea Neagră*, nr. 57 (3/2014).
6. Revista GeoPolitica, *Lumea în mișcare (Redesenând harta lumii...?!)*, Anul XII, nr. 54-55 (1/2014).
7. Revista GeoPolitica, *Gambitul Reginei – geopolitică la Marea Neagră*, Anul XII, nr. 57 (3/2014).
8. MARPLES, R. David, „Rusia în secolul XX”, Editura Meteor Press, București, 2014.
9. PARASCHIVA, Bădescu, „Regiunea Extinsă a Mării Negre: provocări și oportunități”, în *GeoPolitica, Gambitul reginei – Geopolitică la Marea Neagră*, nr. 57 (3/2014). SAVU Alexandru, „Criza din Ucraina și noua ecuație de securitate în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, în *Pulsul Geostrategic*, nr. 170, 20 iunie 2014.
10. SIMILEANU, Vasile, „2014”, în *GeoPolitica, Lumea în mișcare (Redesenând harta lumii ...?!)*, nr. 54-55 (1/2014).
11. STOICA, F. Alexandru, „Arhitectura globală de securitate – repere de analiză”, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.
12. STOICA, F. Alexandru, „Marii actori statali și Uniunea Europeană în competiția globală de interese”, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2014.
13. VICOL, Sorin, „Geopolitică și geostrategie în Regiunea Extinsă a Mării Negre”, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2008.

14. VLAD, Corneliu, „Editorial - Lumea anului 2014 între schimbare și ordine”, în *GeoPolitica, Lumea în mișcare* (Redesenând harta lumii ...?!), nr. 54-55 (1/2014).
15. <http://e-politic.ziuanews.ro> (E-politic.ro este un serviciu de informare publică alcătuit din ziașiști specializați în selecția de știri naționale și internaționale, investigații și dezvoltări, politică și analiză).
16. <http://globalfirepower.com> (furnizează date cu privire la potențialul militar al statelor lumii).
17. <http://www.dcnews.ro> (site de știri și analize).
18. <http://www.defense.gov> (site-ul Departamentului Apărării al SUA).
19. <http://www.europarl.europa.eu> (site-ul Parlamentului Uniunii Europene).
20. <http://www.hotnews.ro> (site de știri și analize).
21. <http://www.mae.ro> (site-ul Ministerului Afacerilor Externe al Guvernului României).
22. <http://www.mediafax.ro> (site de știri și analize).
23. <http://www.nato.int> (site-ul NATO).

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului **POSDRU/159/1.5/S/138822**, cu titlul **„Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – „SmartSPODAS”**.

DIMENSIUNEA POLITICĂ A ARTEI RĂZBOIULUI SCRISĂ DE SUN TZU ȘI BAZA TEORETICĂ A JOCULUI SĂU

Dr. Mateusz HUDZIKOWSKI *

Punctul de plecare al acestei lucrări este binecunoscuta întrebare metodologică despre relațiile reciproce dintre sferile activității umane. Aceste domenii sunt politica, războiul și economia. În această lucrare, politica și războiul sunt analizate în mod particular. Diverse surse academice arată diferite puncte de vedere ale cercetătorilor axați pe această temă abstractă și metodologică.

„Arta războiului” scrisă de Sun Tzu, una dintre cele mai vechi și populare cărți de strategie, constituie punctul central al acestei lucrări și studiu de caz. Textul clasic chinezesc este adesea perceput ca un manual universal al activității umane eficiente (din punct de vedere praxiologic). Prin urmare, se aplică nu numai problemelor militare ci, în lumea contemporană, și relațiilor de afaceri și sociale. Principala problemă analizată este aplicarea potențială a principiilor strategice Sun Tzu în politică și implicațiile acesteia. Dimensiunile politice ale „Artei războiului” sunt analizate din trei perspective. La început au fost descrise referirile directe către politică, apoi baza praxiologică a principiilor lui Sun Tzu și, în final, câteva aspecte ale teoriei jocurilor care au fost dezvoltate mai mult.

„Arta războiului” lui Sun Tzu se referă în mod direct la politică doar în câteva cazuri, iar remarcile sale sunt în mod clar prea limitate

pentru a-l considera un gânditor politic. Cu toate acestea, un aspect praxiologic mai larg al ideilor lui Sun Tzu le face potrivite pentru a fi aplicate și în alte domenii ale vieții sociale. Teza principală a acestui articol este că sensul și valoarea cărții lui Sun Tzu sunt mult mai puțin importante decât posibila sa interpretare (sau interpretarea greșită) a actorilor politici și militari.

Cuvinte cheie: Sun Tzu, arta războiului, praxiologie, teoria jocurilor, strategie, politică, război.

Repere introductive

Chiar de la început, ar trebui să explic inspirația care m-a condus la scrierea acestui articol.

În anul 2008 a fost publicat (din păcate, doar în limba poloneză) un document care, printre altele, dezbătea și aplicarea principiilor strategice ale *Artei războiului* a lui Sun Tzu în domeniul afacerilor. Articolul intitulat (în traducere) *Trei secțiuni de praxiologie* a fost scris de profesorul Mirosław Sułek de la Universitatea din Varșovia care mai apoi a folosit mai multe argumente împotriva utilizării gândirii lui Sun Tzu în scopul de a înțelege lumea economiei¹. Autorul a

¹ Mirosław SUŁEK, *Trzy działy prakseologii*, „Rocznik naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie”, z. 1-2, t. II, Ciechanów 2008, pp. 51–70.

* Mateusz HUDZIKOWSKI, doctor în Științe Politice, este conducătorul echipei de cercetare a teoriei jocului în cadrul Societății Poloneză de Geopolitică. E-mail: mhudzikowski@us.edu.pl, mateusz.hudzikowski@gmail.com

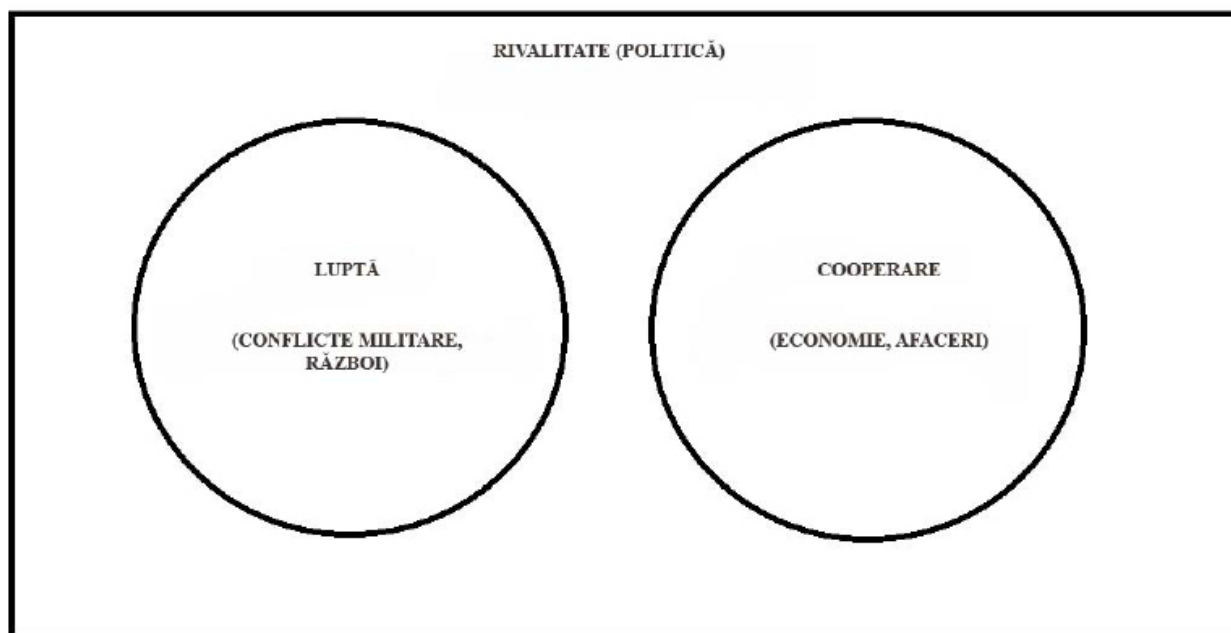

Figura nr. 1: Referindu-se la articolul citat al lui M. Sułek, politica este descrisă ca un domeniu caracterizat de interacțiuni de rivalitate (luptă mixtă și cooperare). Politica influențează celelalte două domenii: război și economie. Ambele pot fi folosite pentru îndeplinirea obiectivelor politice. Schema propusă este doar una dintre posibilele reprezentări ale relațiilor reciproce dintre politică, război și economie.

declarat că textul savantului chinez se referă doar la strategia militară. El a demonstrat după cum urmează: „(...) praxiologia este împărțită în trei secțiuni care se disting în funcție de sistemele de relații umane. Acestea sunt: cooperare, luptă și rivalitate. (...) Cooperarea este un joc cu suma pozitivă iar lupta este un joc cu suma negativă, în timp ce rivalitatea este un joc cu suma zero (sau un joc cu suma constantă). Economia este o teorie a cooperării – arta războiului este o teorie a luptei, însă teoria politicii este o teorie a rivalității. Cooperarea și lupta sunt sisteme diferite ale relațiilor umane, așadar este imposibil să aplice principiile, elaborate în teoria de luptă pentru a descrie economia afacerii și invers.”²

Indiferent dacă suntem sau nu de acord pe această temă cu M. Sułek, apare o altă întrebare: Dar despre politică, prezentată în lucrarea citată ca „rivalitate” și „joc cu suma zero” sau „joc cu suma constantă”? Pot principiile *Artei războiului*, care constituie un exemplu al „artei războiului” în general, să fie aplicate politicii (sau cel puțin strategiei politice sau conflictelor politice)?

1. Baza teoretică

1.1. Metodologia de cercetare

O parte a problemei subliniate de M. Sułek, explicată pe scurt la început, este punctul de plecare al cercetării mele în continuare.

În rezumatul articolului său, autorul polonez oferă un răspuns parțial și incomplet la întrebarea de mai sus. El descrie politica, în special relațiile internaționale, ca rivalitate ce constituie sinteza luptei și a cooperării. În funcție de tipul și importanța intereselor contradictorii, rivalitatea poate conține mai multe „elemente de luptă” sau mai multe „elemente de cooperare”. Conform acestui raționament, rivalitatea pare să însemne luptă plus cooperare. Atunci ar trebui să tratăm politica ca pe o uniune simplă dintre conflictul militar și economie? Politica este mai degrabă ceva mai mult decât două domenii caracterizate de luptă și cooperare luate împreună, deși această problemă nu a fost încă explicată în lucrarea cercetătorului polonez.

Probabil politica are un caracter predominant în raport cu celelalte două domenii.

² *Ibidem.*

Aceasta înseamnă că politica este cea care controlează atât domeniul militar, cât și pe cel economic. Pe de altă parte, este de asemenea posibil ca ambele să influențeze mai mult sau mai puțin politica. De asemenea, din perspectiva celor trei sisteme de relații umane (menționate de M. Sułek), politica pare să fie plasată „deasupra” celorlalte două sisteme, adică rolul său este predominant deasupra luptei (inclusiv exemplul său cel mai tipic: lupta armată) și deasupra cooperării (adică economia). M. Sułek a denumit politica ca „sferă de regulament” (presupun că termenul este omologul „economiei de reglementare”), în contradicție atât cu domeniul acțiunilor militare cât și cu domeniul economiei, percepută ca „sferă reală a activității umane” (presupun că acest termen este omologul evident al „sferei economice reale”).

Aceasta este mai degrabă o problemă metodologică care merită să fie analizată într-o altă lucrare. Din punct de vedere al temei lucrării de față, cea mai importantă concluzie este că sfera de rivalitate se referă uneori la luptă, așadar lupta este prezentă din când în când în politică. Ca urmare, politica nu se bazează numai pe comportament cooperativ (pașnic) ci se transformă de asemenea într-o „rivalitate puternică”, inclusiv lupta armată, violența și lupta mortală. În acest fel, fiecare „artă a războiului” (ca teorie de luptă) ar putea avea propria dimensiune politică și normele sale ar putea avea legătură – într-o anumită măsură – cu universul politicii.

Revenind la subiect, tema acestui articol este de a încerca să răspundă la întrebarea dacă principiile *Artei războiului* lui Sun Tzu pot fi aplicate în politică. Întâi trebuie cercetat dacă există premise pentru „construirea punții” dintre aceste concepte chinezești antice de strategie și relațiile politice. Teza acestui text este aceea că astfel de premise ar putea fi găsite (1) în referințe directe către politică, (2) în norme mai abstracte care ar putea fi adaptate lumii politice și (3) în unele probleme de teoria jocurilor care pot dezvălui similitudini în mecanismele de cooperare, rivalitate și luptă în strategia militară și în strategia politică. Ca urmare, există trei etape de analiză ale acestei lucrări:

a.) Politică: Spune Sun Tzu ceva clar despre politică?

b.) Praxiologică: Poate sfatul său politic, în termeni abstracti, să aibă legătură cu politica? și ultima dar nu cea din urmă,

c.) Teoria jocurilor: Oferă teoria jocurilor vreo explicație cu privire la această problemă?

Astfel, acest studiu de caz al *Artei războiului* poate constitui o introducere către o problemă mai amplă despre relațiile reciproce dintre politică, economie și război (și caracterele lor de bază).

1.1. Ce este arta războiului și de ce este ea atât de populară în rândul experților occidentali nonmilitari?

Arta războiului este titlul unui vechi manual chinezesc de strategie militară. Numeroase surse indică, în medie, anul 500 î.Hr. ca data sa de apariție. Autorul său, unul dintre cei mai cunoscuți gânditori orientali, a fost probabil un savant, comandant militar și consilier politic. Trebuie să recunoaștem totuși că atât studiile despre *Arta războiului*, cât și comentariile contemporane ale cărții, atașate în prefață și termenii de dicționar, oferă adesea informații diverse și contradictorii. Geneza textului, care este neclară, și popularitatea sa viitoare par să aibă mai mult în comun un tip de legendă a unui fapt confirmat³. De exemplu Wikipedia engleză sugerează (după S. Griffith) că unul dintre daimyo (membru al elitei samurailor) ai perioadei Sengoku Jidai în Japonia, Takeda Shingen, a spus că citirea lui Sun Tzu a fost mai semnificativă pentru victoriile sale militare decât armele pe care le deținea⁴. Potrivit aceleiași surse, în mod surprinzător, mulți dintre comandanții militari și politici ai secolului al XX-lea sunt suspecți că citesc și aplică *Arta războiului*⁵. Astfel de teze trebuie să fie tratate cu prudență. Cu toate acestea, un lucru important este faptul că textul chinezesc s-a răspândit de-a lungul secolelor într-o mare parte din Asia și în lumea occidentală.

³ Krzysztof GAWLIKOWSKI, *Strategie na konflikt i negocjacje. O Sztuce wojny Mistrza Sun. Reguły wojowania Mistrza Sun (fragmety)*, *Azja-Pacyfik* 1/1998, p. 207-224.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/The_Art_of_War

⁵ *Ibidem*.

Am decis să tratez textul strategic chinezesc ca pe o exemplificare a relațiilor reciproce dintre strategia militară și cea politică mai ales din cauza popularității sale extraordinare. Desigur, cartea lui Sun Tzu a devenit un bestseller contemporan și un element de cultură populară. Există o mulțime de ediții moderne ale *Artei războiului*. Alte cărți, mai mult sau mai puțin regăsite în ea, reprezintă interpretarea acestei gândiri strategice clasice și se referă în mod frecvent la domenii care sunt destul de departe de aplicația sa tipică, militară. Centrul de afaceri și relațiile sociale sunt exemplele cele mai evidente. Politica este o problemă separată. Există, totuși, mult mai puține texte decât cele care leagă *Arta războiului* și politica. Răspunsul cel mai simplu este că manualele politice sunt mai puțin populare și atractive pentru un cititor obișnuit decât cărțile despre afaceri. Sau poate legătura dintre *Arta războiului* și politică este atât de evidentă încât nu este nevoie de nicio altă transpunere?

Cu toate acestea, ideile lui Sun Tzu sunt subiect comun de cercetare în rândul personalului academic și a altor experți în domenii precum securitate, strategie, studii militare, geopolitică și așa mai departe. Ceea ce este mai important, cercetătorii politici se axează uneori pe această temă.

Cu siguranță, un lucru important este acela că *Arta războiului* este tratată în mod constant ca o carte clasică despre strategie și nu numai despre strategie militară, ci și despre afaceri și calea politică de acțiune. Și chiar dacă o astfel de aplicare largă nu este bine fundamentată metodologic, opiniile comune despre folosirea acestei cărți rămân dificile. În plus, nu numai occidentalii se află sub influența carismatică a lui Sun Tzu. „Gândirea sa clasică este extrem de populară în China modernă”, confirmă unul dintre traducătorii săi polonezi, expert în cultura chinezească, J. Zawadzki⁶. Astfel, constituie un important element al culturii chinezești⁷ (și

⁶ Sun Tzu i inni, *Sztuka wojny i 36 chytrych sztuczek*, tradusa de J. Zawadzki, a se vedea prefața traducătorului. Text integral disponibil la: http://tlumacz-literatury.pl/index.php?page=publikacje_sztukawojny.

⁷ Krzysztof GAWLIKOWSKI, „The Strategic Tradition as an Essential Part of Chinese Culture”, [in:] *Opera in ho-*

poate și o parte a culturii sale politice, dar acest lucru ar trebui confirmat într-un alt studiu de cercetare). K. Gawlikowski susține că, în China contemporană, principiile lui Sun Tzu sunt aplicate și altor domenii în afară de cel militar, chiar și problemelor din viața de zi cu zi sau relațiilor interpersonale⁸.

Deci unde se află originea popularității occidentale a *Artei războiului*? În primul rând, când lumea occidentală descoperea treptat cultura orientală, elementele sale păreau să fie delicatose exotice. Dar în timpul progresului politic și economic dinamic al țărilor din Asia de Est (Japonia a fost prima, apoi așa numiții „tigri asiatici”, cum ar fi Coreea de Sud, și în cele din urmă China), unele soluții din Est, de exemplu în managementul strategic, s-au dovedit a fi considerate de occidentali ca extrem de eficiente. Și pentru că fundamentele lor erau adesea construite pe tradițiile și filozofia orientală, atenția observatorilor a fost axată pe astfel de rădăcini – și printre ele pe *Arta războiului*, care este principalul strămoș al gândirii strategice din Est. Printre cercetătorii politici motivația era aceeași: puterea în creștere a Chinei moderne este un argument sigur pentru a-l citi pe Sun Tzu.

În al doilea rând, unele aspecte psihologice erau de asemenea importante. Fiecare manual face o promisiune de predare a ceva folositor. Manualul de strategie, în special, oferă o oportunitate de a învăța cum să-ți atingi obiectivele, cum să acționezi eficient și să profiți de situație. Într-o formă mai blândă, în conștiința unui om obișnuit astfel de cărți oferă o posibilitate importantă de a obține victoria și a înfrânge adversarul, indiferent de domeniul în cauză. Eficiența acestor tipuri de cărți este tentantă, însă nu este întotdeauna adevărată. În pofida acestui fapt, aceasta este logica pieței libere. De aceea afacerile, teoretic un domeniu de cooperare economică, sunt uneori

norem venerandi Stanislavi Kuczerae natalia sua octogesima quinta celebrantis – Sinologi mira k jubileju Stanislava Kuchery. Sobranie trudov, ed. S.V. Dmitriev, „Uchionyje Zapiski Otdiela Kitaja Rossijskoj Akademii Nauk” vypusk 11, Moskva 2013, p. 427-455.

⁸ Krzysztof GAWLIKOWSKI, *Strategie na konflikt i negocjacje. O Sztuce wojny Mistrza Sun*. Reguły wojowania Mistrza Sun (*fragmenty*), Azja-Pacyfik 1/1998, pp. 207-224.

percepute ca un câmp de luptă și diverse manuale de strategie destinate acțiunilor militare sunt folosite așa cum ar putea fi folosite de oamenii de afaceri. În ceea ce privește politica, fiecare cale de a-și impune propria voință și de a-și realiza interesul politic este bună, așa că, dacă există o mică posibilitate de a crește șansele de succes politic, cum ar fi obținerea de putere sau influență sau pur și simplu răsturnarea concurenților, un politician abil trebuie să o folosească.

1.2. Ce traducere a fost folosită și de ce traducerea este atât de importantă în acest caz?

Un misionar iezuit francez din China, Joseph Marie Amiot, a realizat în secolul al XVIII-lea prima traducere europeană a *Artei războiului* (în franceză)⁹. În prezent, cercetarea privind receptarea gândirii Sun Tzu (și strategia militară chineză *in extenso*) în Franța este condusă de Yann Couderc¹⁰.

Există mult mai multe traduceri în engleză ale lui Sun Tzu. Una dintre cele mai cunoscute este aceea a lui Lionel Giles (1910)¹¹, care a fost folosită pentru citatele din această lucrare.

Traducerea este unul dintre cei mai importanți factori în desfășurarea unei cercetări bazate pe o sursă străină. Dificultatea este de două ori mai mare în acest caz deoarece (1) limbile chineze¹² sunt dificile pentru utilizatorii din Vest și (2) există îndoieli despre când și cum a fost creată *Arta războiului* și cine exact a fost autorul. Ca rezultat, sunt prezente unele complicații metodologice.

În plus, când se analizează cărți care sunt

ușor bazate pe textul lui Sun Tzu, cum ar fi *Arta războiului pentru directori*¹³ și versiunile sale în limbi străine, situația devine foarte dificilă. În primul rând, nu știm dacă autorul *Artei războiului pentru directori* a folosit textul chinezesc original sau mai degrabă a utilizat o traducere existentă. În al doilea rând, dacă și în ce măsură a avut loc un proces de interpretare subiectivă când autorul aplică fragmente din *Arta războiului* la anumite probleme de luare a deciziilor (în acest caz în managementul afacerilor). În cele din urmă, cartea lui a fost tradusă într-o altă limbă (în acest caz, poloneză¹⁴). O astfel de operațiune în mai multe faze crește riscul unei erori sau al unei interpretări greșite dacă tratăm produsul cărții ca pe o referință academică sau de specialitate.

Cu siguranță, există anumite riscuri și atunci când folosim traducerea englezească a textului original sau textul original în sine. Totuși, aceasta din urmă pare să fie mult mai puțin problematică.

Alte aspecte legate de traducere sunt prezentate de J. Zawadzki. Confuzia în ceea ce privește numele autorului *Artei războiului* (Sun Tzu, Sun Zi sau Sun Wu?) este cauzată, în primul rând, de diferitele sisteme de transcriere. Numele Sun Tzu este scris în sistemul Wade-Giles, în timp ce Sun Zi este același nume descris de transcrierea *hanyu pinyin*. Ambele înseamnă „Maestrul Sun” (Sun ca nume de familie). Tzu sau Zi înseamnă „maestru”; aceste era un nume dat filozofilor și gânditorilor. Primul nume a lui Sun Tzu¹⁵ a fost Wu, așa că Sun Tzu, Sun Zi și Sun Wu era (probabil) aceeași persoană¹⁶.

Un alt aspect important este faptul că unele texte strategice, scrise de Sun Pin (Wade-Giles, Sun Bin în *hanyu pinyin*) sunt uneori atribuite în mod eronat operelor lui Sun Tzu. Lucrările

⁹ *Art militaire des Chinois, ou Recueil d'anciens traités sur la guerre, composés avant l'ère chrétienne, par différents généraux chinois...* Traduit en français, par le P. Amiot, missionnaire à Peking, revu & publié par M. Deguignes, A Paris, chez Didot l'ainé, 1772. Ediția este disponibilă la: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k298488s> (Gallica. Bibliothèque numérique).

¹⁰ Yann COUDERC, *Sun Tzu en France*, Nuvis, 2013. Ve-deți de asemenea: <http://suntzuffrance.fr/>.

¹¹ SUN TZU (SUN Wu), *The Art of War*, Tradusă cu introducere și note de Lionel Giles, M.A., 1910. Text integral disponibil la: Project Gutenberg. <http://www.gutenberg.org/ebooks/132>.

¹² Există o mulțime de dialecte chinezești: mandarină, cantoneză și așa mai departe.

¹³ D. G. KRAUSE, *The Art of War for Executives*, New York, 1995.

¹⁴ D. G. KRAUSE, *Sztuka wojny w biznesie*, Gliwice, 2004.

¹⁵ Transcrierea Wade-Giles a numelui său este mai frecventă.

¹⁶ *Sun Tzu i inni, Sztuka wojny i 36 chytrych sztuczek*, tradusă de J. Zawadzki, vedeți prefața traducătorului. Text integral disponibil la: http://tlumacz-literatury.pl/index.php?page=publikacje_sztukawojny.

ambilor scriitori sunt adesea analizate împreună și tipărite ca o singură carte. Din când în când, alte texte strategice chinezești sunt incluse într-o singură publicație cunoscută sub numele de *Arta războiului*. Aceasta s-a întâmplat și în cazul traducerii Părintelui Amiot.

2. Trimiteri directe către politică

La începutul celei mai importante părți din această cercetare, vă propun să începem cu ancheta de bază: Sun Tzu spune ceva direct legat de politică? Există fragmente în textul său care să susțină teza că această carte nu ar trebui tratată doar ca un manual militar clasic, ci și ca un set de norme care privesc chestiuni politice?

Dacă răspunsul este pozitiv, ar fi un motiv care să confirme teza aplicațiilor politice a textului strategic chinezesc. Problemele rămase vor fi: Cât de mult vorbește Sun Tzu despre politică și maniera în care concluziile sale (realizate în jurul anului 500 î.Hr.) sunt încă folositoare în secolul XXI. În orice caz, dacă răspunsul este negativ sau nu este destul de convingător, ar trebui să facem cercetări suplimentare pe mai departe.

Prima narațiune directă despre politică poate fi găsită chiar la începutul cărții:

„Sun Tzu a spus: Arta războiului este de importanță vitală pentru stat. Este o chestiune de viață și de moarte, o cale fie spre siguranță, fie spre ruină. Prin urmare, este un subiect de cercetare care nu poate fi în nici un caz neglijat.”¹⁷

Acest clasic și binecunoscut paragraf nu necesită explicații suplimentare în afară de unele concluzii. Statul poate fi interpretat ca un simbol politic. Războiul, din cauza „importanței sale vitale”, este un element al politicii statului. Ca urmare, când este vorba de război, este vorba și de politica statului în același timp. Aceasta seamănă cu concepția lui Clausewitz, conform căreia „războiul este doar continuarea politicii prin alte mijloace”¹⁸.

¹⁷ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 2: Laying Plans”, Traduse cu introducere și note de Lionel Giles, M.A., Project Gutenberg, versiunea pdf de Tomas Ukkonen disponibilă la <https://archive.org/details/TheArtOfWarBySunTzu>, p. 29.

¹⁸ Carl von CLAUSEWITZ, *On War*, New Jersey 1984, p. 87.

Pe de altă parte, poate că mai potrivit pentru a fi citat este următorul concept al lui Mao Zedong: „Războiul este continuarea politicii”. În acest sens, războiul înseamnă politică și războiul în sine este o acțiune politică; încă din timpuri străvechi nu a existat niciodată un război care să nu fi avut caracter politic... Cu toate acestea, războiul are propriile sale caracteristici specifice și în acest sens, el nu poate fi egalat cu politica în general. „Războiul este continuarea politicii prin alte ... mijloace. „Când politica ajunge la un nivel la care nu poate funcționa prin mijloace obișnuite, războiul continuă până la îndeplinirea obiectivelor... Când obstacolul este îndepărtat și scopul politic a fost îndeplinit, războiul se încheie. Cu toate acestea, dacă obstacolul nu este complet eliminat, războiul va trebui să continue până când țelul este complet realizat... Prin urmare, se poate spune că politica este un război fără vărsare de sânge, în timp ce războiul este politică cu vărsare de sânge.”¹⁹ *Nota bene*, Mao era extrem de interesat de gândirea strategică chinezească clasică²⁰.

Un alt citat referitor la stat poate fi consultat când Sun Tzu analizează costurile războiului prelungit:

„Din nou, în cazul în care campania este prelungită, resursele statului nu vor mai fi egale.”²¹

și

„Sărăcia visteriei statului determină ca armata să fie menținută prin contribuții de la distanță. Contribuția pentru a menține armata la distanță face ca oamenii să fie mai săraci.”²²

¹⁹ Zedong MAO, *On Protracted War*, Peking, 1966, Versiunea Online: Mao Tse Tung Internet Archive (marxists.org) 2000, <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/red-book/ch05.htm>.

²⁰ Krzysztof GAWLIKOWSKI, „*The Strategic Tradition as an Essential Part of Chinese Culture*”, [in:] *Opera in honorem venerandi Stanislavi Kuczerae natalia sua octogesima quinta celebrantis – Sinologi mira k jubileju Stanislava Kuchery. Sbornik trudov*, ed. S.V. Dmitriev, „Uchionyje Zapiski Otdiela Kitaja Rossijskoj Akademii Nauk” vypusk 11, Moskva 2013, p. 427-455.

²¹ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 3: Waging War”, p. 34.

²² *Idem*, p. 35.

În următoarele rânduri ale acestui capitol, Sun Tzu atrage atenția asupra costurilor acțiunilor militare. Statul și cetățenii săi suportă cele mai multe cheltuieli de război. Războiul are implicații evidente în sfera politică și în economie. Alte observații interesante care pot fi menționate ca gândire economică sunt foarte vizibile în capitolul patru (*Atac prin stratagemă*):

„Sun Tzu a spus: *În arta practică de război, cel mai bun lucru dintre toate este preluarea intactă și întregă a țării a inamicului; ruinarea și distrugerea ei nu este atât de bună. Deci, de asemenea, este mai bine să recapturezi o armată întregă decât să o distrugi, să capturezi un regiment, un detașament sau o companie, decât să le distrugi.*”²³

Acesta face trimitere la o teorie din geoeconomie. Preluarea teritoriilor care plătesc dividende și controlează infrastructura (în special coridoarele de transport și centralele electrice) sunt percepute ca un mod mult mai bun de a obține dominația decât lupta militară deschisă (în anumite condiții). După părerea lui Sun Tzu, armata are un rol incontestabil în stat, deși:

„Acum generalul este bastionul statului; dacă bastionul este complet din toate punctele de vedere, statul va fi puternic; dacă bastionul este deficitar, statul va fi slab.”²⁴

Paragrafele următoare dezvoltă această idee, argumentând că armata ar trebui să fie gestionată în mod corespunzător pentru a fi un instrument eficient în mâna unui conducător politic. Sun Tzu nu critică controlul civil asupra armatei. În schimb, el sugerează ca experții să fie lăsați să conducă armata și respinge intervenția conducătorului pe probleme militare:

„Există trei moduri în care un conducător poate aduce probleme armatei sale.

(...) Prin încercarea de a governa o armată în același fel în care el administrează un regat, ignorând condițiile specifice unei armate.”²⁵

Rolul unui conducător ar trebui să se limiteze la angajarea în armată a personalului competent.

Autonomia acțiunilor militare a fost subliniată printr-o declarație strictă:

„Există comenzi ale suveranului care nu trebuie ascultate.”²⁶

Sun Tzu, care probabil a fost un comandant militar, prezintă opinii care sunt similare cu paradigma realismului în teoria relațiilor internaționale contemporane:

„Arta războiului ne învață să nu ne bazăm pe probabilitatea ca inamicul să nu apară, ci pe disponibilitatea noastră proprie de a-l primi; nu pe șansa ca el să nu atace, ci mai degrabă pe faptul că ne-am creat poziția noastră inatacabilă.”²⁷

Ca un realist politic, gânditorul chinez este conștient de pericolul constant care este prezent în mediul internațional (deși acest lucru poate fi contestabil dacă ne gândim la China antică):

„Nu putem intra în alianțe până nu cunoaștem planurile vecinilor noștri.”²⁸

Un alt punct important se referă la inteligența care permite statului să reacționeze în funcție de schimbarea situației și să-și realizeze propria strategie prin mijloace politice sau militare. Prin urmare, un factor cu informații cruciale apare în raționamentul lui Sun Tzu. După cum vom vedea în paragrafele următoare, informația joacă un rol critic în aspectele de teoria jocurilor. Sensul informațiilor este semnificativ în perspectiva teoriei jocurilor. Următoarele rânduri pot fi, de asemenea, interpretate ca un accent pe previziunea efectivă și pe analiza politică:

„Astfel, ceea ce permite suveranului înțelept și bunului general să lupte și să cucerească, și să obțină lucruri dincolo de oamenii obișnuiți, este preștiința. (...) Cunoașterea dispozițiilor inamicului poate fi obținută de la alți oameni. Prin urmare, folosirea spionilor...(...) Așadar, doar conducătorul luminat și generalul înțelept sunt aceia care vor folosi cea mai înaltă inteligență parte a armatei în scopul spionajului și prin urmare vor obține rezultate foarte bune.”²⁹

²⁶ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 9: Variation in Tactics”, p. 70.

²⁷ *Ibidem*, p. 72.

²⁸ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 8: Maneuvering”, p. 63

²⁹ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 14: The Use of Spies”, p. 122-129.

²³ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 4: Attack by Stratagem”, p. 37.

²⁴ *Ibidem*, p. 40.

²⁵ *Ibidem*, p. 40.

Aceste fragmente sunt cu siguranță un exemplu interesant referitor la ceea ce gândește scriitorul chinez despre problemele statului și cele de război. După cum putem vedea, există câteva citate de-ale lui Sun Tzu care se referă în mod direct la politică, deși unele dintre ele necesită o interpretare mai aprofundată. Astfel, puriștii din științele politice și relațiile internaționale pot argumenta că *Arta războiului* este doar un manual militar și nu poate fi aplicat gândirii politice, deoarece acestea sunt sfere diferite și de natură distinctivă. Pe de altă parte, dacă presupunem că politicienii folosesc războiul ca pe un instrument politic sau că războiul însuși este extinderea politicii dar prin mijloace diferite, tot ceea ce se referă la subiectele militare are și o semnificație politică și poate fi tratat ca politică *sensu largo*.

În concluzie, este necesar să se verifice dacă alte premise din textul lui Sun Tzu sugerează că ar putea fi aplicat politicii.

3. Norme praxiologice

Potrivit lui M. Sulek și altor câțiva autori, orice artă a războiului (în general), sau teorie de luptă se referă la numeroase principii care pot fi reduse pentru următoarele aspecte: paritatea obiectivelor/activelor, economia de forțe, surprinderea, inițiativa, manevra, sinergia, durabilitatea³⁰. Într-adevar, norme similare numite „principii de război” (cum ar fi concentrarea de forțe, economia efortului, flexibilitatea) sunt explicate în documentele de doctrină a apărării a multor țări, precum: Regatul Unit³¹ (unele dintre aceste norme au fost introduse de Clausewitz în *Principiile războiului*³²).

³⁰ Mirosław SULEK, *Trzy działy prakseologii*, „Rocznik naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie”, z. 1-2, t. II, Ciechanów 2008, s. 51–70.

³¹ Joint Doctrine Publication 0-01 (JDP 0-01) (4th Edition) din Noiembrie 2011, http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/FDB67DF9-5835-47FD-897D-CA82C17EC7A5/0/20111130jdp001_bdd_Ed4.pdf

³² *Principles of War* de Carl von Clausewitz, tradusă și editată de Hans W. Gatzke Copyright Septembrie 1942, The Military Service Publishing Company, <http://www.clausewitz.com/readings/Principles/index.htm>

Arta războiului oglindește și extinde principiile de război. Într-o anumită măsură, aceasta conține, de asemenea, mai multe norme praxiologice abstracte care apar a fi capabile să fie asimilate de alte domenii ale activității umane. Conceptul praxiologiei chinezești (*xingweixue* pe continent sau *xingdongxue* în Taiwan) și bazele sale au fost inventate de Krzysztof Gawlikowski în 1990³³. Multiple paragrafe ale *Artei războiului* lui Sun Tzu pot fi analizate din punct de vedere praxiologic, și, în acest fel, pot fi extrase principiile care vor fi aplicate în politică.

Următorul citat este despre realizarea de câștiguri materiale și folosirea a cât mai puțină forță:

„În arta practică de război, cel mai bun lucru dintre toate este preluarea intactă și întregă a țării a inamicului; ruina și distrugerea ei nu este atât de bună. (...) Excelența supremă constă în distrugerea rezistenței inamicului fără luptă.”

„De aceea, conducătorul abil cucerește trupele inamicului fără nici o luptă; el le capturează cetățile fără asediarea lor; el le răstoarnă regatul fără operații lungi în teritoriu.”³⁴

Multe alte sfaturi derivă din cei mai importanți termeni praxiologici: economisirea (acțiuni care scad costurile și cresc productivitatea) și eficientizarea (atingerea scopurilor cu o investiție minimă a resurselor)³⁵. Prin urmare, Sun Tzu dă sfatul unei gândiri economice, fără irosirea activelor și a energiei. Pur și simplu a spus: beneficii maxime, muncă minimă.

³³ La un simpozion în China (1990) și mai târziu în lucrarea : *Sun Wu as the Founder of Chinese Praxiology, Theory of Struggle and Science (Sun Wu ca fondator al praxiologiei chinezești, teoria luptei și științei)*, Hemispheres (Warsaw), no 9 (1994), pp. 9-22. O astfel de cercetare a fost găsită în : Krzysztof GAWLIKOWSKI, „The Strategic Tradition as an Essential Part of Chinese Culture”, [in:] *Opera in honorem venerandi Stanislavi Kuczerae natalia sua octogesima quinta celebrantis – Sinologi mira k jubileju Stanislava Kuchery. Sobranie trudov*, ed. S.V. Dmitriev, „Uchionyje Zapiski Otdiela Kitaja Rossijskoj Akademii Nauk” vypusk 11, Moskva 2013, pp. 427-455.

³⁴ SUN TZU, *The Art of War*, Chapter 4: Attack by stratagem, p. 39

³⁵ Paul T. MCCLURE, *Book Review of Praxiology: An Introduction to the Sciences of Efficient Action by Tadeusz Kotarbiński*, RAND Corporation, 1970.

„Astfel, cea mai înaltă formă de tactică este sustragerea planurilor inamicului; următoarea, între cele mai bune, este prevenirea joncțiunii forțelor inamice, următoarea este atacarea armatei inamicului în teritoriu; iar cea mai proastă politică dintre toate este asediarea cetăților”³⁶.

Alte rânduri spun:

„Nefericirea este soarta cuiva care încearcă să câștige bătăliile și să reușească în atacurile sale fără cultivarea spiritului de întreprindere; ca rezultat este pierderea de timp și stagnarea generală. Prin urmare, zicala: conducătorul înțelept își stabilește bine planurile înainte; generalul abil își cultivă resursele. Nu vă mișcați până nu vedeți un avantaj; nu vă folosiți trupele până nu există ceva de câștigat; nu luptați decât dacă situația este critică”³⁷.

Aici putem găsi conceptele care privesc inițiativa și planificarea – element praxiologic central – și economisirea resurselor. Realizarea unei strategii se transpune în poziție strategică avantajoasă care ar putea împiedica consolidarea eforturilor inutile. Aceste principii introduse de Tadeusz Kotarbiński au fost prezentate în publicații praxiologice³⁸. Și în final:

„Cine este primul în teritoriu și așteaptă sosirea inamicului, va fi gata pentru luptă; cine este al doilea în teritoriu și trebuie să se grăbească în luptă va ajunge epuizat”³⁹.

Acest citat din *Arta războiului* este aproape identic ca înțeles cu un altul dintr-o carte contemporană de praxiologie⁴⁰: „Poziția. Este mai ușor să menții poziția cuiva decât să o apuci. Primul venit, primul servit. Este mult mai ușor să aperi decât să ataci”⁴¹.

³⁶ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 4: Attack by stratagem”, pp. 37-38.

³⁷ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 13: The Attack by Fire”, p. 119.

³⁸ KONSTANTY PIŁEJKO, *Prakseologia – nauka o sprawnych działaniu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, pp. 168-174, 183-201.

³⁹ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 7: Weak Points and Strong”, p. 53.

⁴⁰ A.N. : nu are nici o legătură cu Sun Tzu, se referă doar la T. Kotarbiński.

⁴¹ KONSTANTY PIŁEJKO, *Prakseologia – nauka o sprawnych działaniu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1976, p. 193.

Atunci trebuie confirmată teza despre existența unor principii praxiologice universale din spatele cuvintelor lui Sun Tzu. Aceste norme ar fi utile pentru un factor politic constient sau cel puțin pentru ca o cercetare academică să descrie și să explice comportamentul politicianilor? Dacă suntem de acord că activitatea politică este un exemplu particular al activității umane și că eficiența în politică are aceeași dimensiune praxiologică ca eficiența în activitatea umană, atunci sensul de bază al sfaturilor citate poate fi aplicat în politică și nu există nicio contradicție. Acest lucru este evident când ne concentrăm pe priorități, economia de forță, o bună planificare și alte elemente similare.

Problema apare la un nivel mult mai complex de analiză. În cazul unei situații ipotetice în care, de exemplu, se cere un comportament de cooperare pentru o bună soluționare a problemei, atitudinea antagonistă ar fi contra-eficientă (sau nefavorabilă) pentru cel puțin unul dintre agenți, și uneori chiar pentru toți participanții. O astfel de atitudine își poate avea bazele în tratarea interacțiunilor politice ca manevre de război, când un fel de „teorie de luptă” este adaptată acolo unde nu ar trebui să fie folosită. Chiar și o simplă interpretare greșită a unui text ca *Arta războiului* poate implica: strategie ineficientă, decizii greșite, pierderi de beneficii potențiale pentru una sau toate părțile, extinderea conflictului și așa mai departe. De exemplu, deși Sun Tzu nu explică cum se face războiul total sau cum se distruge inamicul în mod complet, cititorul îl poate înțelege în mod eronat și apoi să-și perceapă adversarul său politic ca pe un dușman, nu ca pe un rival în jocul politic sau, de exemplu, ca pe un partener de negocieri. Acesta este motivul pentru care interpretarea contează. Percepția pare a fi un factor decisiv din punct de vedere al teoriei jocurilor și aceasta problemă va fi tratată în următoarele paragrafe.

4. Anumite aspecte legate de teoria jocurilor

4.1. Fundamente

Aplicarea teoriei jocurilor în domeniul militar este aproape la fel de veche ca însăși teoria jocului. Utilitatea acestei metode în studiile militare (cel

Tabelul nr. 1: Exemple de diverse tipuri de jocuri de strategie în război și în politică*

CRITERIU	TIPUL JOCULUI	RĂZBOI	POLITICĂ
Mutări	Mutare secvențială	Răspuns la atacul de frontieră	Negociere Bilaterală: respingerea / acceptarea ofertei
	Mutare simultană	Orice exemplu de dilemă a prizonierului	Orice exemplu de dilemă a prizonierului
Conflict de interese	Suma zero (suma constantă)	Obținerea teritoriului important	Alegeri Prezidențiale
	Fără suma zero (suma pozitivă)	Mentținerea puterii și a existenței sigure datorită luptei constante (cazul ciocnirilor continue dintre grupările armate din Irak după 2004 neinteresate de cooperare pasnică)	Alianța internațională
	Fără suma zero (suma negativă)	Conflict nuclear în care ambele părți suferă daune majore sau distrugere totală	Destrămarea coaliției și pierderea puterii
Numărul de jucători	Jucat o dată	Război nuclear global	Cursă electorală
	Repetat*	Conflicte armate mici repetate în zonă	Tratative multilaterale internaționale continue, ex. peste programul nuclear iranian sau al Coreei de Nord
Informații	Complete	Probabil nu există un exemplu practic, astfel de situații apărând în jocuri de strategie, cum este șahul	Probabil nu există un exemplu practic, astfel de situații apărând în jocuri de strategie, cum este șahul
	Altele**	Comune în realitate, ex. intelligence	Comune în realitate, ex. obiective ascunse ale politicii străine
Reguli	Fixe	Pot fi stabilite dacă există condiții obiective de câștigare a conflictului de către fiecare parte (ex. ajungerea la zonele strategice, ocuparea unui teritoriu important, distrugerea forțelor inamice etc.)	Procesul legislativ (dar se poate încerca manipularea acolo unde este posibil)
	Manipulabile	Război informațional	Discurs politic
Acorduri	Cooperative	Posibile, ex. conflict armat multilateral cu schimbarea alianțelor /acordurile de încetare a focului	Sistemul relațiilor internaționale
	Non-cooperative	Există, ex. conflictul armat bilateral / război total	Lipsa relațiilor diplomatice oficiale ¹

Sursa proprie a autorului având la bază clasificarea lui Dixit și Skeath.

* În plus, ele pot fi repetate cu același jucător sau cu alții.

** Deși A. Dixit și S. Skeath nu se ocupă de această problemă, există jocuri de informații complete, perfecte, sigure și simetrice: Eric RASMUSEN, *Games and information, An Introduction to Game Theory*, Ediția a 4-a, Wiley-Blackwell, 2006. Problema informației în teorie face analiza mai complexă. Pe de altă parte, este un punct de vedere interesant că jucătorii știu unii despre alții și despre mutările lor, cum le influențează alegerile și cum factorii psihologici afectează jocul.

puțin în unele cazuri) a fost dovedită încă de la începutul Războiului Rece⁴². În prezent, teoria jocurilor este una dintre paradigmele dominante în științele politice și relațiile internaționale⁴³.

⁴² În timp ce cartea lui John von Neumann și Oskar Morgenstern *Teoria Jocurilor și Comportamentul Economic*, publicat în 1944, este în mod obișnuit considerată a fi începutul studiilor despre teoria jocului, au existat totuși numeroase studii care au precedat această carte.

⁴³ Błażej SAJDUK, *Tradycyjne metody analizy polityki zagranicznej [in:] Podmiotowość geopolityczna. Studia nad polską polityką zagraniczną*, ed. Krzysztof SZCZERSKI, Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, Warszawa,

Cu toate acestea, „principiile teoretice de bază ale teoriei jocurilor sunt limitate, atât în ceea ce privește domeniile în care sunt aplicate cât și în ceea ce privește puterea lor de motivație în aceste domenii”, a apreciat G. L. Munck cu privire la politica comparativă⁴⁴. În opinia mea, aceeași remarcă se poate referi și la relațiile internaționale

2009, pp. 59-86. Vedeți de asemenea: Błażej SAJDUK, *Główne nurty analizy politycznej*, „Przemyskie studia politologiczne” nr 1 (1) 2007, Przemysł 2007.

⁴⁴ Gerardo L. MUNCK, *Game theory and comparative politics. New Perspectives and Old Concerns*, World Politics 53 (Ianuarie 2001), pp. 173-204.

cât și la orice alt domeniu cu care are legătură.

Arta războiului și texte similare au fost deja studiate prin prisma teoriei jocurilor⁴⁵. Unele jocuri (în funcție de teoria jocurilor) pot fi construite cu ușurință în baza textului lui Sun Tzu. Nu este deloc surprinzător, având în vedere faptul că teoria jocului are în vedere modele matematice de conflicte.

Întrebarea rămâne: există și alte motive pentru conectarea *Artei războiului* cu politica, în afară de simpla interpretare textuală sau extragerea mai multor reguli generale de acțiune? Pe de altă parte, este posibil ca teoria jocurilor să neghe faptul că acestea ar trebui să fie conectate?

Pare evident că unele probleme de teoriaa jocurilor devin factori comuni atunci când comparăm principiile *Artei războiului* cu problemele politice. Așa cum au declarat Avinash Dixit și Susan Skeath: „Jocuri similare (pentru interacțiunile sociale - M.H.) au loc în afaceri, politică, diplomație, războaie – de fapt, ori de câte ori oamenii interacționează în scopul încheierii unor acorduri reciproce amiabile sau în rezolvarea conflictelor. Fiind recunoscute, astfel de jocuri îți vor îmbogăți înțelegerea asupra lumii din jurul tău, și te vor transforma într-un participant mai bun în toate afacerile sale. (...) Științele politice vin repede din urmă. (...) Psihologia și filozofia interacționează de asemenea cu jocurile de strategie. Teoria jocurilor a devenit un furnizor de concepte și tehnici de analiză pentru multe discipline, unii chiar ar putea afirma că pentru toate disciplinele cu excepția celor care lucrează cu obiecte complet neînsuflite”⁴⁶.

Având la bază clasificarea jocurilor de strategie sugerată de A. Dixit și S. Skeath, încerc să compar diferite tipuri de jocuri și exemplele lor caracteristice războiului și politicii. Autorii citați mai sus sugerează următoarele întrebări în scopul clasificării unui joc: (1) Mișcările jocului

sunt secvențiale sau simultane? (2) Interesele jucătorilor sunt în conflict total sau există și o parte comună? (3) Jocul are loc o dată sau în mod repetat, cu aceiași adversari sau alții? (4) Jucătorii au informații complete sau egale? (5) Regulile jocului sunt fixe sau flexibile? (6) Acordurile de cooperare sunt executorii?⁴⁷

După cum putem observa, diverse tipuri de jocuri strategice sunt observate atât în război, cât și în politică. Prin urmare, nu ajută la nimic să presupunem că războiul (inclusiv acțiunile militare) poate fi descris doar ca un tip de joc în funcție de teoria jocurilor, cum ar fi lupta, rivalitatea sau cooperarea. A considera că politica este singurul domeniu în care este aplicată teoria jocurilor este înșelător. Astfel, vom considera că războiul se referă la anumite mecanisme de teorie a jocurilor și poate fi de naturi diferite. Războiul nu este singurul joc; poate dezvălui unele jocuri. Prin analogie, diverse jocuri pot fi găsite în politică. Dar politica, de asemenea, nu este singurul domeniu în care se aplică teoria jocurilor .

4.2. Cea mai importantă problemă: jocurile cu suma zero sau jocurile cu suma diferită de zero?

Pornind de la afirmația de la paragraful anterior, putem să rezolvăm dilema dacă lucrarea lui Sun Tzu, ca un exemplu al „teoriei de luptă”, poate fi aplicată politicii care este un fenomen de natură diferită față de război.

În lucrarea sa, M. Sulek indică trei tipuri de jocuri (în funcție de teoria jocurilor). Aceasta este baza viitoarei diviziuni dintre economie, politică și război și a caracterelor lor diferite, întrucât ele reprezintă diferite tipuri de jocuri. Din păcate, ideea nu a fost dezvoltată în articolul menționat, așa că noi putem să o luăm ca punct de referință, și nu ca pe o teorie completă. Potrivit cercetătorului polonez, cooperarea economică este un joc cu suma pozitivă în care fiecare participant câștigă, deși părți diferite ale acestei relații pot obține diverse recompense (întotdeauna mai mari decât zero). Nici unul, nici celălalt nu pierde (în termeni matematici, vedeți paragraful următor).

⁴⁵ Vedeți: Emerson M. S. NIOU, Peter C. ORDESHOOK, *A Game-Theoretic Interpretation of Sun Tzu's The Art of War*, Journal of Peace Research Mai 1994 vol. 31 nr. 2, pp. 161-174; Christopher COTTON, Chang LIU, 100 Horsemen and the empty city. A game theoretic examination of deception in Chinese military legend, Journal of Peace Research Martie 2011 vol. 48 nr. 2, p. 217-223.

⁴⁶ Avinash DIXIT, Susan SKEATH, *Games of Strategy*, New York, Londra, 1999, pp. 1-2.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 18-23.

În al doilea rând, războiul (lupta) ar trebui considerată ca un joc cu suma negativă. Aceasta înseamnă că fiecare parte a jocului caracterizată prin luptă devine un câștig negativ. Aici, nici unul nici celălalt nu poate obține un rezultat mai mare decât zero. Toată lumea pierde în termeni matematici.

În cele din urmă, politica (rivalitatea) este un joc cu suma zero (sau un joc cu suma constantă) deoarece victoria unui jucător este în același timp înfrângerea adversarului său. Ce câștigă unul, celălalt pierde.

Cu toate acestea, „deși similari, acești termeni (suma zero, suma pozitivă, suma negativă – M.H.) diferă de termenii «câștig-câștig, câștig-pierdere, și pierdere-pierdere» care se referă la câștiguri și pierderi în raport cu așteptările”, spune Brad Sprangler⁴⁸. De fapt, aceasta este mai degrabă o perspectivă materială căreia îi lipsește o analiză mai profundă a dimensiunii psihologice. O concluzie simplă este aceea că fiecare parte a unui conflict are de pierdut când are loc războiul. Un astfel de raționament este atractiv, dar îndoielnic. Am putea găsi cu ușurință exemple de diverse jocuri care cuprind fenomenul numit război, cum a fost prezentat în Tabelul nr. 1. Mai mult decât atât, războaiele sunt caracterizate în mod egal de cercetătorii teoriei jocurilor ca un joc cu suma zero, nu ca un joc cu suma negativă⁴⁹.

Există, de asemenea, o problemă a liniei de demarcație între politică și război (Tabelul nr. 1). Un astfel de sistem permite derularea „jocurilor multi-nivel”. Putem să ne imaginăm o situație în care un lider politic este de acord cu începerea unui război care va fi cu siguranță pierdut și el știe acest lucru. În același timp, celelalte obiective (și alte recompense) ale sale egalează înfrângerea militară. Din acest punct de vedere, un război nu se limitează doar la acțiuni militare, ci este parte

dintr-un fenomen mai amplu (politica). Pentru acest jucător, înfrângerea într-un joc cu suma negativă este compensată de un câștig pozitiv într-un alt joc (care probabil este de altă natură). În astfel de cazuri – înfrângere aici, victorie acolo – combinația este un fel de sacrificiu strategic, ca în jocul de șah sau Go, iar ambele jocuri care au avut loc – câștigate și pierdute – sunt în același timp o parte dintr-un alt „joc mai mare”. Dar putem conchide unde se termină lupta și începe rivalitatea și invers?

Această problemă arată cât de complicată este analiza naturii gândirii strategice când sunt comparate politica, războiul și economia. Concluzii alternative pot apărea când schimbăm modelul reprezentat în Tabelul nr. 1. Orice ipoteză inițială de acest fel – politica este egală cu războiul, politica este doar o parte a războiului, războiul este doar o parte a politicii – influențează imediat considerațiile caracterului legat de teoria jocurilor din ambele fenomene. Restricționată, perspectiva tehnică este cu siguranță percepută ca o cale de a simplifica problemele științifice, făcând „modelele din realitate” rezolvabile așa cum o cere teoria jocurilor. O presupunere *a priori* este aceea că politica este întotdeauna un joc cu suma zero și în acest fel elimină o discuție mai amplă. Pe de altă parte, însă, această abordare metodologică poate omite cu ușurință factori importanți și să ignore relații mai complexe.

Există un caz al jocului pierdere-pierdere în *Arta războiului*: războaiele prelungite care sunt cu siguranță prezentate ca un joc cu suma negativă. Sun Tzu spune:

„Nu există nicio instanță a unei țări care să fi beneficiat în urma unui război prelungit.”⁵⁰

Într-un astfel de caz, ne imaginăm că importanța cheltuielilor financiare, pierderilor umane și materiale este atât de mare încât orice beneficiu chiar și victoria unui război câștigat nu le poate contrabalansa. A. Dixit și S. Skeath evidențiază aceeași problemă⁵¹. Pe de altă parte însă, găsim în *Arta războiului* următorul sfat:

„Când înconjurați o armată, lăsați o cale de ieșire liberă. Nu presați dușmanul disperat prea

⁴⁸ Brad SPANGLER, *Positive-Sum, Zero-Sum, and Negative-Sum Situations. Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, Universitatea din Colorado, Boulder. Postat: Octombrie 2003 <<http://www.beyondintractability.org/essay/sum>>.

⁴⁹ De exemplu : Ziemowit M. PIETRAŚ, *Teoria gier jako sposób analizy procesów podejmowania decyzji politycznych*, Lublin 1997, s. 51.

⁵⁰ Sun Tzu, *The Art of War*, „Chapter 3: Waging War”, p. 34.

⁵¹ Avinash DIXIT, Susan SKEATH, *op. cit.* p. 19.

tare. Aceasta este arta războiului."⁵²

Nu presați prea tare. Dușmanul nu trebuie distrus? Din nou, interpretarea poate varia. Unii cititori vor pretinde că este un exemplu faptul că situația „câștig-câștig” în război este posibilă și poate că este mai ușor să învingi un adversar când pierderea lui nu este totală. În mod clar, cel puțin o parte este victorioasă conform paragrafului citat, așa că acesta nu este un exemplu de joc cu suma negativă. Sun Tzu nu apare ca un războinic agresiv care încearcă să zdrobească forțele inamice cu orice preț. El nu pare să perceapă acțiunile militare ca pe un joc cu suma zero. În timp ce uneori este conștient că ambii adversari pot suferi pierderi inutile, el sugerează tactici „mai blânde” pentru unele cazuri:

*„Prin urmare, a lupta și a câștiga toate bătăliile nu reprezintă excelența supremă; excelența supremă constă în distrugerea rezistenței inamicului fără luptă.”*⁵³

Fiecare generalizare a naturii războiului și a politicii ar fi vicioasă. Înțelegerea recompensei jucătorilor și, prin urmare, indicarea unui model propriu al teoriei jocurilor este crucială atunci când se caută o strategie eficientă. Așadar, există exemple de diverse modele de joc în textul comandantului chinez. Poate fi util să ne referim la un astfel de model ca la orice altă problemă similară în luptă, sau chiar în politică. În concluzie, o parte din metodele lui Sun Tzu par a fi eficiente în condițiile date. Ca urmare, numeroase studii de caz după *Arta războiului* apar ca fiind interpretate din punct de vedere politic.

4.3. Alte aspecte legate de teoria jocurilor

Din punct de vedere al teoriei jocului, sunt multe puncte interesante în *Arta războiului* care se referă la aspecte bine-cunoscute ale teoriei jocului. Cel mai evident pare a fi cazul informațiilor și al războiului psihologic. Sun Tzu sfătuiește inducerea în eroare a adversarului prin dezinformare, înșelăciune și surpriză:

„Întregul război se bazează pe înșelăciune. Prin urmare, când suntem pregătiți de atac,

⁵² Sun Tzu, *The Art of War*, „Chapter 8: Maneuvering”, pp. 67-68

⁵³ Sun Tzu, *The Art of War*, „Chapter 4: Attack by Stratagem”, p. 37.

trebuie să părem că nu suntem pregătiți; când ne folosim forțele, trebuie să părem inactivi; când suntem aproape, trebuie să-l facem pe dușman să creadă că suntem departe; când suntem departe, trebuie să-l facem să creadă că suntem aproape. Folosim momeli pentru a atrage dușmanul. Simulăm dezordine și-l atacăm. Dacă este apărut în toate punctele, fii pregătit pentru el. Dacă este mai puternic, ferește-te de el. Dacă inamicul tău are un temperament coleric, încearcă să-l iriți. Pretinde că ești slab, ca să devină arogant. Dacă s-a oprit, nu-l lăsa în pace. Dacă forțele lui sunt unite, separă-le. Atacă-l unde nu este pregătit, fă-ți apariția unde nu se așteaptă.”

Există mai multe concluzii importante aici: (1) înșelăciunea este o parte din joc, (2) dezinformarea este un element obligatoriu care te împiedică să ai informații corecte cu privire la joc, (3) războiul psihologic este superior ciocnirilor deschise, pentru că oferă recompense mai mari la costuri mai mici, (4) dușmanul trebuie determinat să acționeze irațional și (5) trebuie aleasă strategia optimă. După cum putem observa, jocurile cu informații complete sunt aproape imposibil de găsit în realitate și sunt doar modele teoretice. Exemple de jocuri cu informații complete sau perfecte sunt mai ușor de găsit în lupta armată sau în conflictele politice. Oricum, seamănă cu trecerea unui joc cu mai multe informații într-un joc „negură de război”, dacă ne referim la Clausewitz⁵⁴. Deși politica pare a fi un domeniu în care nu este foarte greu să găsești informații (chiar dacă nu este un exemplu de joc cu informații complete), observațiile lui Sun Tzu ar putea fi aplicate în acest domeniu. Este de dorit să fii mai bine informat decât un adversar politic; este bine să-l inducem în eroare în cazul unui conflict sau rivalitate.

Problema cunoștințelor și informațiilor reciproce a fost, de asemenea, descrisă într-unul din capitolele faimoase ale *Artei războiului*:

„De aceea se spune: Dacă îți cunoști inamicul și te cunoști pe tine însuși, nu trebuie să te temi

⁵⁴ Carl von CLAUSEWITZ, *On War*, New Jersey, anul ediției necunoscut, Capitolul 3, p. 101: „Războiul este tărâmul incertitudinii; trei sferturi dintre factorii pe care se bazează acțiunea în război sunt învăluți într-o ceață de mai mare sau mai mică incertitudine”.

de rezultat în o sută de bătălii. Dacă te cunoști pe tine, dar nu cunoști inamicul, pentru fiecare victorie câștigată vei suferi și o înfrângere. Dacă nu-ți cunoști inamicul și nici pe tine, vei cădea în fiecare bătălie."⁵⁵

„A te cunoaște pe tine însuși” poate fi înțeles ca un apel la gândirea rațională: evaluarea deține poziție, obiective dorite, strategie posibilă și alegerea soluției optime atât în domeniul militar, cât și în cel politic.

Un echivalent al războiului informațional în politică îl reprezintă relațiile publice, propaganda politică și discursul politic (lupta prin cuvinte, nu prin violență). În plus, politicienii încearcă de foarte multe ori să-și irite antagoniștii, să-i provoace în scopul de a-i face să acționeze așa cum își doresc ei. Asemănarea este evidentă.

Există încă un paragraf în care gânditorul chinez se referă la emoții și iraționalitate:

*„Niciun conducător nu ar trebui să-și pună trupele în teritoriu doar pentru a-și face pe plac; nici un general nu ar trebui să lupte într-o bătălie doar din ciudă. Dacă este în avantajul tău, fă o mutare înainte; dacă nu, stai unde ești. Furia se poate schimba la un moment dat în bucurie; necazul poate fi urmat de conținut. Dar un regat care a fost distrus o dată nu mai poate reveni la viață. Prin urmare, conducătorul luminat este atent și bunul general plin de precauție. Acesta este modul de a păstra pace în țară și armata intactă.”*⁵⁶

Concluzia este simplă: Controlează-ți emoțiile, în caz contrar daunele vor fi considerabile. Este un apel la alegerea rațională? Aici ajungem la punctele slabe ale teoriei jocurilor: ipoteza raționalității jucătorilor și problema de cuantificare. Ambele sunt subliniate în discuțiile privind aplicarea teoriei jocurilor în științele sociale. Problema principală este că emoțiile, percepția și prejudecățile cognitive sunt aspecte importante care au loc în procesul de luare a deciziilor în general. Acești factori influențează orice decident. În ceea ce privește liderii militari sau politici, importanța lor nu poate fi exclusă. În mod similar, analiza politicii și a inteligenței nu rămâne neatinsă. Erorile umane

⁵⁵ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 4: Attack by Stratagem”, p. 42.

⁵⁶ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 13: the Attack by Fire”, pp. 119-120.

simple pot avea un impact uriaș asupra percepției mediului internațional și, ca urmare, implicații politice și militare mai largi⁵⁷. Astfel, cuvintele lui Sun Tzu rămân doar un sfat bun. Problema raționalității este chiar mult mai complicată: *ce înseamna să fii rațional?* Este o întrebare bună. Pentru a alege cea mai bună strategie posibilă (în mod obiectiv) sau mai degrabă strategia considerată ca o condiție optimă (din punct de vedere al unui jucător)?

O altă mare problemă a teoriei jocurilor care apare în cartea lui Sun Tzu este *cuantificarea*.

*„Acum generalul care câștigă o bătălie face multe calcule în templul său înainte ca bătălia să aibă loc. Generalul care pierde o bătălie face doar câteva calcule în prealabil. Astfel, multe calcule duc la victorie, și puține calcule duc la înfrângere: cât de multe calcule posibil! Este clar în acest punct că eu pot să prevăd cine are șanse să câștige și cine să piardă.”*⁵⁸

Așadar, Sun Tzu recomandă calcularea. Este totul cuantificabil așa cum vor teoreticienii jocurilor? După cum știm, jocurile cu forma normală sunt reprezentate printr-o matrice de recompensă. Valoarea recompensei este crucială deoarece, din punct de vedere matematic, aceasta permite alegerea corespunzătoare a strategiei. Principala problemă rămâne valoarea recompensei. Cum poate fi ea măsurată în toate cazurile? Chiar dacă presupunem că Sun Tzu s-a gândit la planificare mai degrabă decât la cuantificare, apare o altă problemă: prognoză și previziune. Aceași planificare nu este suficientă în anumite condiții; planificatorul trebuie, de asemenea, să încerce să prezică anumiți factori, inclusiv mutările și comportamentul jucătorilor. Aceasta se referă atât la aspectul militar, cât și la cel politic. Deși studiile viitoare au fost dezvoltate de mai mulți ani, prin folosirea supercomputerelor și a software-ului inteligență de artificială, ele vor avea totuși unele limitări metodologice⁵⁹.

⁵⁷ Wojciech ZAJĄCZKOWSKI, *Zrozumieć innych. Metoda analityczna w polityce zagranicznej*, Warszawa 2011, pp. 75-82, 102-111.

⁵⁸ SUN TZU, *The Art of War*, „Chapter 2: Laying Plans”, p. 32.

⁵⁹ Błażej SAJDUK., *Czy w nauce o stosunkach międzynarodowych możliwe jest efektywne prognozowanie? [w:] Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, (red.) B. Krauz- Mozer, P. Ścigaj, Księgarnia Akademicka, 2013: 93 – 118.

		URSS	
		Retragere	Menținere
SUA	Blocadă	Compromis (3,3)	URSS câștigă (2,4)
	Atac aerian	SUA câștigă (4,2)	Conflict (1,1)

Figura nr. 3: Matricea jocului Chicken prezentând criza rachetelor cubaneze (1962). Valorile recompenselor sunt mai ușor de evaluat în cazul modelelor conflictelor militare (sau a modelelor conflictelor politice care ar putea fi dovedite în conflictele militare) în care potențialele pierderi sunt cuantificabile. În cazul deciziilor pur politice, recompensele par a fi incalculabile; ca urmare, ele sunt adesea prezentate într-un mod arbitrar⁶⁰.

În cele din urmă, indiferent dacă folosirea *Artei războiului* este bine fondată din perspectiva metodologiei, și indiferent de domeniul în care este aplicată, apare o altă întrebare cu caracter mai degrabă psihologic și cognitiv. Ce se întâmplă dacă acest text este aplicat (chiar impropriu) domeniilor diferite de cel militar? Ce probleme poate provoca? Presupunând că modalitățile de acțiune descrise de Sun Tzu sunt eficiente, ele pot oferi un fel de „avantaj praxiologic” unuia dintre actori. Dacă sunt ineficiente, nu ar trebui să influențeze pozițiile actorilor (sau a jucătorilor, în ceea ce privește strategia jocului). În cazul unui scenariu mai rău, ar putea înrăutăți situația jucătorului ghinionist.

După cum putem observa în Figura nr. 4, folosirea ineficientă a acestor reguli praxiologice nu influențează, jocul are rezultate egale ca atunci când ele nu sunt folosite deloc.

⁶⁰Sursa: Blake KAPLAN, *Creating and Solving the Cuban Missile Crisis*, Math 89S: Game Theory and Democracy, Duke, Duke University, 2014. Despre abuzurile teoriei mișcărilor în relațiile internaționale vedeți de asemenea: Randall W. STONE, *The Use and Abuse of Game Theory in International Relations. Theory of moves*, The Journal of Conflict Resolution, April 2001 vol. 45 nr. 2 216-244.

AVANTAJUL CUI?				
	A folosește	A folosește ineficient	A folosește auto-distrugere	A nu folosește
B folosește	egal	B	B	B
B folosește ineficient	A	egal	B	egal
B folosește auto-distrugere	A	A	egal	A
B nu folosește	A	egal	B	egal

Figura nr. 4: O matrice simplă de joc care arată confruntarea a doi jucători (A și B) folosind sau nu principiile lui Sun Tzu. Pentru fiecare dintre ei, există patru cazuri posibile: 1) un jucător folosește principiile lui Sun Tzu, 2) el le folosește, însă, ori sunt ineficiente, ori jucătorul nu este destul de abil să le folosească eficient, 3) el le folosește, dar își distruge propria sa strategie (cel mai rău caz) sau 4) un jucător pur și simplu nu le folosește.

În afară de auto-distrugerea prin folosirea necorespunzătoare (e.g. când sunt aplicate în domenii în care ar fi contra-productive), este întotdeauna mai bine să aplicăm *Arta războiului* în cazul în care oponentul profită de carte. Această concluzie a fost ilustrată de un model de joc cu suma diferită de zero, construit cu ajutorul tabelului de mai sus, care este ilustrat în Figura nr. 5.

	A folosește (1)	A folosește ineficient sau nu folosește (0)	A folosește auto-distrugerea (-1)
B folosește (1)	1 / 1	1 / 0	1 / -1
B folosește ineficient sau nu folosește (0)	0 / 1	0 / 0	0 / -1
B folosește auto-distrugerea (-1)	-1 / 1	-1 / 0	-1 / -1

Figura nr. 5: Un model de joc cu suma diferită de zero explică de ce este întotdeauna mai bine să folosim metodele lui Sun Tzu în zone în care se justifică din punct de vedere metodologic. Software-ul Gambit indică faptul că strategia (B folosește, A folosește) (marcat în nuanța cea mai închisă) este echilibrul Nash al acestui joc (nici un jucător nu are nimic de câștigat doar prin schimbarea propriei strategii).

Potrivit ipotezei, folosirea eficientă a *Artei războiului* este profitabilă pentru un utilizator (îi oferă avantaj = un punct), iar folosirea ineficientă nu dăunează nimănui. Nu există nicio dilemă a prizonierului aici (cooperare/rivalitate alternativă). În plus, recompensele sunt păstrate

cât mai simplu posibil (avantajul este un punct, dauna este minus un punct, restul este nul). Evident, orice schimbare a valorilor aritmetice a recompenselor poate avea un impact asupra rezultatelor jocului. Echilibrul Nash menționat anterior este în același timp optimul lui Pareto, ceea ce înseamnă că „un rezultat al jocului este optimul lui Pareto dacă nu există niciun alt rezultat care să-l facă pe fiecare jucător cel puțin la fel de bun. Așadar, un rezultat optim în viziunea lui Pareto nu poate fi îmbunătățit fără rănirea a cel puțin un jucător”⁶¹. Prin urmare, aplicarea comună a *Artei războiului* în condițiile date nu este doar justificată, ci este și cea mai stabilă poziție într-un

această carte reprezintă un avantaj pentru noi, doar dacă presupunem că cititorul o folosește în același timp eficient și noi decidem de asemenea să o folosim pentru a-i contrabalansa avantajul. Lipsa cunoștințelor în privința abilității celuilalt jucător de a practica metodele lui Sun Tzu nu are nicio influență (cu excepția simplei confuzii).

Este ușor de imaginat viitoarea dezvoltare a acestui model: penalitatea pentru extinderea conflictului dacă doar un jucător este „șoim războinic” și cel de-al doilea este „porumbel”; posibilitatea ca folosirea necorespunzătoare de către un jucător să dăuneze ambelor părți, diferite niveluri de recompense, factori aleatorii și așa mai

AVANTAJUL CUI? (FACTOR DE INFORMAȚII LIMITAT)				
	A a citit și folosește	A a citit și nu folosește	A nu a citit și nu folosește	A a citit dar nu știm dacă folosește (nu folosește/ folosește alternativ)
B a citit și folosește	egal	B	B	B/egal
B a citit și nu folosește	A	egal	egal	egal/A
B nu a citit și nu folosește	A	egal	egal	egal/A
B a citit dar nu știm dacă folosește (nu folosește/ folosește alternativ)	A/egal	egal/B	egal/B	A/B

Figura nr. 6: Dacă strategia lui Sun Tzu este eficientă (și este eficientă modelului), este mai bine să o folosim pentru orice eventualitate. Chiar dacă știm că celălalt jucător o aplică sau nu, dar noi nu o aplicăm, el poate obține avantaj⁶³

astfel de joc. Acest model simplu ar putea explica în termenii teoriei jocurilor popularitatea acestei cărți de bază a gândirii strategice chinezești?

Modelul devine mai complicat dacă sunt introduși factorii informaționali. Gândirea reciprocă: „El știe că eu știu că amândoi l-am citit pe Sun Tzu” este un exemplu al regreselor de tipul „el-crede-că-eu-cred”, ca să-l cităm pe Peter Ordeshook⁶². În modelul de mai jos (Figura nr. 6), având informații că cealaltă parte a citit

departe. Cu siguranță, raționamentul poate fi chiar mult mai complex. O altă complicație pe care o putem adăuga este întrebarea: „El a citit Sun Tzu. Folosește lucrarea întotdeauna, uneori, rar sau niciodată?” cu un model potrivit care descrie această „bătălie de inteligență” care transformă lupta armată sau conflictul politic într-un joc psihologic.

În concluzie, ce s-ar întâmpla dacă cineva urmează principiile *Artei războiului* când face politică? Ce impact ar putea avea, chiar dacă presupunem că regulile nu sunt eficiente sau potrivite pentru politică? O mare parte a

⁶¹ <http://www.gametheory.net/dictionary/ParetoOptimal.html>.

⁶² Peter ORDESHOOK, *Game Theory and Political Theory: An Introduction*, Cambridge University Press, 1986, p. 143.

⁶³ Sursa: sursa proprie a autorului.

implicațiilor depinde de percepția externă a acestei strategii. Dacă este agresivă (din cauza comportamentului unui jucător războinic) sau dacă este percepută ca o agresiune (deoarece unii jucători consideră *Arta războiului* ca pe o strategie ostilă adaptată condițiilor de război și nu relațiilor politice), conflictul poate escalada. Atitudinile de cooperare vor fi probabil înlocuite de cele necooperante.

Concluzii

Arta războiului de Sun Tzu se referă direct la politică doar în câteva cazuri. Ea prezintă un punct de vedere interesant al gândirii clasice chinezești cu privire la rolul statului și al războiului. Acesta ar putea fi, de asemenea, un element de discuție mai largă pe cele trei sfere ale activității umane: relațiile reciproce între sfera politică, sfera războiului și sfera economică, caracteristicile lor și principiile de acțiune în cadrul acestor domenii. Mai mult, trimiterile lui Sun Tzu către politică sunt prea limitate pentru a concluziona că el a fost un gânditor politic, deși ideile sale sunt cruciale în ceea ce privește gândirea strategică. Un lider politic și un cercetător politic ar trebui totuși să știe că această carte de război „este de o importanță vitală pentru stat”.

Sensul mai multor fragmente suplimentare este legat de baza normelor praxiologice abstracte ale acțiunii eficiente. Astfel, principiile *Artei războiului* conțin, în unele cazuri, un sens care permite aplicarea lor în alte domenii. Politica este doar un exemplu. Desigur, o astfel de interpretare și transfer nu sunt întotdeauna corecte din punct de vedere metodologic, luând în considerare caracterul strict, aproape tehnic al multor pasaje din *Arta războiului* care se referă mai ales la aspectele militare. Cu toate acestea, observăm o mare popularitate a acestei cărți printre cititorii (și utilizatorii) non-militari.

Ca rezultat, partea cognitivă a fenomenului pare a fi cheia pentru înțelegerea impactului pe care-l poate avea urmărirea principiilor *Artei războiului* când se face politică. Întrebarea dacă este justificată urmărirea teoriei de luptă conținută acolo, chiar în cazul în care strategia

de acțiune a cuiva nu se referă la lupta armată sau la vreun aspect al conflictului militar, este mai degrabă teoretică. Cert este că lucrarea lui Sun Tzu este adesea folosită în alte domenii. Prin urmare, ar trebui mai degrabă să întrebăm ce se întâmplă când un admirator fascinat de *Arta războiului* o folosește atunci când nu trebuie (din punct de vedere metodologic). Este eficient pentru strategia sa sau are vreo influență asupra unei posibile extinderi a conflictului?

Teoria jocurilor apare ca bază fundamentală pentru acest tip de probleme. Aici, interpretarea unei situații, condusă de jucători, pare să fie unul dintre factorii cei mai importanți, împreună cu elemente precum informațiile, percepția, raționalitatea jucătorilor și așa mai departe. Jocul psihologic care are loc în mintea adversarului este la fel de important ca partea materială a conflictului. În cele din urmă, în multe cazuri, jucătorii decid ce joc vor juca: rivalitate subtilă cu suma diferită de zero sau doar un conflict brutal cu suma zero.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, *Art militaire des Chinois, ou Recueil d'anciens traités sur la guerre, composés avant l'ère chrétienne, par différents généraux chinois...* Traduit en français par P. Amiot, missionnaire à Peking, revu & publié par M. Deguignes, a Paris, chez Didot l'ainé, 1772, edition available at <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k298488s> (Gallica.Bibliothèque numérique).
2. ***, *Joint Doctrine Publication 0-01 (JDP 0-01) (4th Edition)* dated November 2011, http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/FDB67DF9-5835-47FD-897D-CA82C17EC7A5/0/20111130jdp001_bdd_Ed4.pdf
3. CLAUSEWITZ, Carl von, *On War*, New Jersey 1984, p. 87.
4. CLAUSEWITZ, Carl von, *Principles of War*, Translated and edited by Hans W. Gatzke, Copyright September 1942, The Military Service Publishing Company, <http://www.clausewitz.com/readings/Principles/index.htm>
5. COTTON, Christopher; LIU, Chang, „100 Horsemen and the empty city. A game

- theoretic examination of deception in Chinese military legend”, *Journal of Peace Research*, March 2011, vol. 48, no. 2.
6. COUDERC, Yann, *Sun Tzu en France*, Nuvis, 2013. See also: <http://suntzuffrance.fr/>.
7. DIXIT, Avinash; SKEATH, Susan, *Games of Strategy*, New York, London, 1999, pp. 1-2.
8. GAWLIKOWSKI, Krzysztof, *Strategie na konflikt i negocjacje. O Sztuce wojny Mistrza Sun, Reguły wojowania Mistrza Sun (fragmenty)*, *Azja-Pacyfik* 1/1998, pp. 207-224.
9. GAWLIKOWSKI, Krzysztof, *Sun Wu as the Founder of Chinese Praxiology, Theory of Struggle and Science*, Hemispheres (Warsaw), no 9 (1994).
10. GAWLIKOWSKI, Krzysztof, „The Strategic Tradition as an Essential Part of Chinese Culture”, in *Opera in honorem venerandi Stanislavi Kuczerae natalia sua octogesima quinta celebrantis – Sinologi mira k jubileju Stanislava Kuchery. Sobranie trudov*, ed. S.V. Dmitriev, „Uchionyje Zapiski Otdiela Kitaja Rossijskoj Akademii Nauk” vypusk 11, Moskva 2013, pp. 427-455.
11. KAPLAN, Blake, *Creating and Solving the Cuban Missile Crisis*, Math 89S: Game Theory and Democracy, Duke University, 2014.
12. KRAUSE, D. G., *Sztuka wojny w biznesie*, Gliwice, 2004.
13. KRAUSE, D. G., *The Art of War for Executives*, New York, 1995.
14. MAO, Zedong, *On Protracted War*, Peking, 1966, Online Version: Mao Tse Tung Internet Archive (marxists.org) 2000, <https://www.marxists.org/reference/archive/mao/works/red-book/ch05.htm>.
15. MCCLURE, Paul T., *Book Review of Praxiology: An Introduction to the Sciences of Efficient Action by Tadeusz Kotarbiński*, RAND Corporation, 1970.
16. MUNCK, Gerardo L., „Game theory and comparative politics. New Perspectives and Old Concerns”, *World Politics* 53, (January 2001), pp. 173–204.
17. NIOU, Emerson M. S.; ORDESHOOK, Peter C., „A Game-Theoretic Interpretation of Sun Tzu’s The Art of War”, *Journal of Peace Research*, May 1994, vol. 31, no. 2.
18. ORDESHOOK, Peter, *Game Theory and Political Theory: An Introduction*, Cambridge University Press, 1986.
19. PIETRAŚ, Ziemowit M., *Teoria gier jako sposób analizy procesów podejmowania decyzji politycznych*, Lublin, 1997.
20. PIŁEJKO, Konstanty, *Prakseologia – nauka o sprawnym działaniu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa, 1976, pp. 168-174; 183-201.
21. RASMUSEN, Eric, *Games and information, An Introduction to Game Theory*, 4th Edition, Wiley-Blackwell, 2006.
22. SAJDUK., Błażej, „Czy w nauce o stosunkach międzynarodowych możliwe jest efektywne prognozowanie?”, *Podejścia badawcze i metodologie w nauce o polityce*, (red.) B. Krauz- Mozer, P. Ścigaj, Księgarnia Akademicka, 2013, pp. 93 – 118.
23. SAJDUK, Błażej, „Główne nurty analizy politycznej”, *Przemyskie studia politologiczne*, nr. 1 (1) 2007, Przemysł, 2007.
24. SAJDUK, Błażej, „Tradycyjne metody analizy polityki zagranicznej”, *Podmiotowość geopolityczna. Studia nad polską polityką zagraniczną*, ed. Krzysztof SZCZERSKI, Krajowa Szkoła Administracji Publicznej, Warszawa, 2009.
25. SPANGLER, Brad, *Positive-Sum, Zero-Sum, and Negative-Sum Situations. Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder, posted October 2003, <http://www.beyondintractability.org/essay/sum>.
26. STONE, Randall W., „The Use and Abuse of Game Theory in International Relations. Theory of moves”, *The Journal of Conflict Resolution*, April 2001 vol. 45 no. 2, pp. 216-244.
27. SUŁEK, Mirosław, „Trzy działy prakseologii”, *Rocznik naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Warszawie*, z. 1-2, t. II, Ciechanów 2008, pp. 51–70.
28. Sun Tzu i inni, *Sztuka wojny i 36 chytrych sztuczek*, translated by J. Zawadzki, see the translator’s preface. Full text available at: http://tlumacz-literatury.pl/index.php?page=publikacje_sztukawojny.

29. SUN TZU (SUN Wu); *The Art of War*, Translated with introduction and notes by Lionel Giles, M.A., 1910. Full text available at Project Gutenberg. <http://www.gutenberg.org/ebooks/132>.

30. SUN TZU, *The Art of War*, translated with introduction and notes by Lionel Giles, M.A., Project Gutenberg, pdf version by Tomas

Ukkonen, available at <https://archive.org/details/TheArtOfWarBySunTzu>

31. ZAJĄCZKOWSKI, Wojciech; *Zrozumieć innych. Metoda analityczna w polityce zagranicznej*, Warszawa 2011, pp. 75-82; 102-111.

Traducere din limba engleză: Alina Albu

ANALIZA FACTORILOR DE PUTERE ȘI INFLUENȚA LOR ASUPRA SUA, UE ȘI LUMII ARABE

*Dr. Mihaela GHEORGHE**

Prezentul articol vizează identificarea și analiza factorilor de putere în cadrul centrelor de putere la nivel global, dar și în Lumea Arabă. Multitudinea și diversitatea factorilor de putere, eficiența în utilizarea lor, adaptarea la condițiile existente în vederea realizării obiectivelor propuse constituie o prioritate în contextul unui mediu în permanentă schimbare. Influența pe care statele o exercită la nivel global are la bază, pe de o parte, resursele naturale și umane, și, pe de altă parte, capacitatea de a utiliza aceste resurse și de a se orienta pentru asigurarea unui mediu de securitate stabil.

Cuvinte-cheie: *resurse naturale, crizele, provocări și amenințări, mișcările populare, politici sociale, politici economice și financiare.*

1. Manifestarea factorilor de putere la nivelul SUA

Factorii de putere conferă un anumit statut, o anumită atitudine pe plan global și determină relațiile dintre actorii statali. Factorii de natură geografică, economică, socială, demografică, militară contribuie la stabilirea gradului de influență pe scena internațională și la delimitarea posibilităților de a acționa la nivel global și de a stabili, ca obiectiv primordial, urmărirea și îndeplinirea propriilor interese. Apariția crizei la

nivel mondial a constituit o provocare, aceasta manifestându-se, nu doar pe plan economic, social și financiar, ci și pe planul reorganizării formelor de guvernământ, prin apariția de partide politice și – extrem de important – intenția de respectare a principiilor democratice (Lumea Arabă)¹.

Analizând aspectele ce concură la stabilirea unui anumit statut la nivel global, factorul teritorial prezintă, de asemenea, importanță deosebită. În acest context, SUA ocupă locul trei, după Federația Rusă și Canada. Poziția geografică și resursele aferente s-au constituit a fi un beneficiu pentru SUA, favorizând obținerea unei poziții de putere mondială și având o influență considerabilă pe toate planurile, amplasarea pe glob constituind premisa pentru statutul de super-putere a lumii pentru SUA. Canada și Mexic – țările învecinate – nu reprezintă o amenințare la adresa SUA, iar oceanele care o încadrează se constituie ca o separare de statele rivale, descurajând aceste state de la eventualele tentative. Acest aspect este susținut și de cantitatea impresionantă de armament nuclear operațional pe care SUA îl dețin, acesta fiind un element suplimentar pentru poziția mondială a acesteia.

¹ Mihai-Ștefan STUPARU, *Problematika drepturilor omului în statele arabe din Golf*, București, Editura I.R.D.O., 2011, pp. 241-245.

**Mihaela GHEORGHE, doctor în Științe Militare și Informații, este economist în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: ella712000@yahoo.com*

Poziția geografică a favorizat dezvoltarea SUA ca putere continentală semnificativă².

Am prezentat câteva elemente favorabile unui actor statal, elemente date de poziția geografică și implicațiile pe care le poate avea o amplasare geografică bună. Resursele, împreună cu poziția geografică, constituie un avantaj pentru SUA. Având o climă cu precădere temperată, arctică și semiaridă (zonele cu climă semiaridă fiind favorabile agriculturii), SUA dispun și de resurse alimentare considerabile. Resursele energetice – care constituie un alt punct forte pentru SUA – se datorează tot particularităților geografice ale acesteia. Petrolul – o altă resursă extrem de importantă – plasează SUA pe locul al treilea pe plan mondial privind producția de petrol (10,7% din producția totală)³. Producția de gaze naturale este, de asemenea, foarte importantă, SUA deținând locul întâi la nivel mondial, depășind Federația Rusă.

America de Nord s-a evidențiat nu doar ca unul din principalii producători de produse petroliere, dar a și identificat și valorificat noi surse energetice, cum ar fi nisipurile petroliere din Canada, resursele de petrol din apele SUA și ale Mexicului, gazele de șist, biocombustibilii etc.

Analiza tendințelor privind utilizarea resurselor, tendințe ce au constituit obiect de studiu în diverse lucrări⁴, ne îndreptățește să afirmăm că America de Nord va deveni noul Orient Mijlociu în ceea ce privește resursele energetice. Identificarea și valorificarea acestora, schimbările pe plan demografic, metodele de reducere a consumurilor de combustibil, toate au concurat la înregistrarea unor avantaje pe

plan economic, constituind un punct forte pentru deținerea unei anumite poziții în raporturile de putere. Eficientizarea resurselor energetice înseamnă o independență energetică, acest aspect fiind aproape atins de către SUA, și, de aici, o anumită poziție în raporturile de putere cu alte state puternice, de exemplu China, care devine din ce în ce mai dependentă de resursele energetice. Influența pozitivă a dezvoltării securității energetice asupra crizei economice și financiare se va reflecta și asupra ratei șomajului. Nivelul ratei șomajului nu constituie o problemă dificilă în SUA (6,1%), neavând același impact pe care îl are în cadrul statelor membre ale Uniunii Europene (10,0%)⁵, unde rata șomajului poate fi un punct vulnerabil, conducând la slăbirea coeziunii UE. O rată ridicată a șomajului în zona europeană conduce la o deplasare a forței de muncă spre SUA și spre Occident⁶. Revoluția în plan energetic, sistemul bancar, reconsolidarea sistemului imobiliar, reducerea deficitului bugetar în anul 2013, stabilitatea politică – toate acestea sunt elemente ce au contribuit la consolidarea SUA pe plan economic și neutralizarea efectelor crizei economice și financiare din 2007.

Un alt factor ce prezintă importanță în analiza influenței factorilor de putere este cel demografic, din acest punct de vedere SUA sunt pe locul al treilea în lume, fiind depășite de China și India⁷. Un anumit segment de populație activă din alte state se orientează către SUA, astfel că procesul de îmbătrânire a populației are un efect mai redus pe plan demografic. SUA au acceptat populația venită din alte state, fiind deschise în a integra nou-sosiții în societatea americană.

Factorul de ordin militar a fost influențat de criza economică și financiară, însă fondurile bugetare

² George Friedman, *The Geopolitics of the United States, Part 1: The Inevitable Empire*, 28 May 2012, <http://www.stratfor.com/analysis/geopolitics-united-states-part-1-inevitable-empire>, accesat la 12.08.2014.

³ International Energy Agency, *Key World Energy Statistics 2014*, p. 11, URL: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2014.pdf>, accesat la 21.01.2015.

⁴ Eduard L. Morse, Aakash Dashi, Eric G. Lee, Seth M. Kleinman, Daniel P. Ahn, Anthony Yuen, *Energy 2020. North America, The New Middle East?*, City Global Perspectives and Solutions, 20 March 2012, <http://www.ourenergypolicy.org/energy-2020-north-america-the-new-middle-east>, accesat la 21.01.2015.

⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD (2015), *Unemployment rate (indicator)*. doi: 10.1787/997c8750-en, URL: <http://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm#indicator-chart>, accesat la 21.01.2015.

⁶ National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, December 2012, pp. 9-11, www.dni.gov/nic/globaltrends, accesat la 21.01.2015.

⁷ Population Reference Bureau, *2014 World Population Data Sheet*, 2014, URL: http://www.prb.org/pdf14/2014-world-population-data-sheet_eng.pdf, accesat la 21.01.2015.

alocate nu au fost reduse semnificativ, SUA încă investind cel mai mult pe plan militar. Deși bugetul alocat apărării a fost diminuat, Washingtonul nu a fost mai puțin dispus să investească în apărare, nefiind foarte mult afectat de criza economică și financiară, conform unei statistici a Biroului de Management și Buget al Guvernului SUA optica privind alocarea fondurilor menținându-se și în anul 2015, suma alocată în acest an fiind de aproximativ 577 miliarde de dolari⁸. Armata SUA este constituită pe bază de voluntariat, acest aspect angajând fonduri considerabile, suficiente pentru a asigura o motivație viabilă celor ce activează în diferite teatre de operații. Puterea militară a SUA constă, așadar, în investiția de fonduri în materiale de apărare, echipamente, armament etc., în existența de trupe foarte bine pregătite, dar și în dezvoltarea tehnologică și nucleară specifică.

Sursele de putere specifice unipolarității se manifestă încă, atribuindu-le SUA statutul de actor major pe scena internațională, deși contextul la nivel internațional a evoluat de la o lume unipolară la o lume multipolară. Dar puterea și abordarea acesteia sunt relative la momentul actual, existența unui actor statal cu putere comparabilă fiind exclusă, SUA demonstrând stabilitate politică și socială, economică și militară.

Caracterul relativ al puterii este evident și, datorită schimbărilor la nivel intern și extern, SUA au adoptat o politică de reconsiderare a priorităților strategice pe baza surselor de putere existente și a modificărilor apărute în mediul internațional de securitate.

Relevante din punct de vedere al influenței factorilor de putere sunt relațiile dintre SUA și UE care au evoluat de la simple relații diplomatice în anii '90 la relații de cooperare bazate pe valori și principii împărtășite: „democrație, drepturi fundamentale, stat de drept, demnitate umană, solidaritate”, cei doi actori dând sens comunității transatlantice nu doar în sens geografic, ci și din punctul de vedere al împărtășirii unor norme comune. Dat fiind faptul că societatea internațională a început să se confrunte cu

amenințări din ce în ce mai complexe și mai greu de abordat, UE și SUA au fost nevoite să își consolideze periodic parteneriatul și să elaboreze noi planuri de acțiune.

2. UE – influența factorilor de putere

Uniunea Europeană se confruntă cu diferite provocări și amenințări pe plan intern și extern. Criza economică și financiară, o nevoie stringentă de restructurare a instituțiilor, de adaptare la concurența mondială din ce în ce mai acerbă sunt elemente ce necesită adoptarea anumitor politici, capabile să contracareze efectele negative generate de criză și să asigure o utilizare eficientă a potențialului economic, financiar, de resurse naturale și umane pentru a asigura o poziție favorabilă pe plan internațional. Politica economică și financiară are ca obiectiv aderarea statelor la moneda euro. Moneda unică este administrată de către Banca Centrală Europeană. Statele membre trebuie să-și alinieze politicile economice, punând accent pe crearea de locuri de muncă și pe creșterea economică. Prin cercetare, inovație și tehnologie de înaltă acuratețe se pun bazele unei economii durabile, o economie bazată pe cunoaștere, o economie ce trebuie să acorde atenție schimbărilor climatice, resurselor energetice, educației, problemelor sociale etc.

Politica socială și a forței de muncă are în vedere reducerea șomajului și obținerea unui procent de 75% al populației ocupate, reducerea numărului de elevi ce recurg la abandonul școlar și reducerea numărului de persoane care se confruntă cu sărăcia extremă. Au fost adoptate măsuri și reguli comune ce reglementează concedierile colective, durata de muncă, remunerațiile, contractele de muncă pe durată limitată, activitatea cu timp parțial de muncă etc., acestea fiind măsuri care au în vedere utilizarea eficientă a resursei umane existente, dar și crearea unor condiții optime pentru valorificarea potențialului intelectual și îmbunătățirea condițiilor de trai.

Politica resurselor energetice și politica de mediu au la bază un Plan energie-climat, prin care se vizează diminuarea până în 2020 a emisiilor de gaze cu efect de seră, reducerea consumului de

⁸ Office of Management and Budget, *Historical Tables, Budget of the US Government: Fiscal Year 2013*, p. 74, www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2013/assets/hist.pdf, accesat la 21.01.2015.

energie cu 20% și utilizarea energiei regenerabile pentru susținerea necesităților energetice. Au fost elaborate și politici regionale, agricole și maritime, vizând controlul prețurilor pe piețele internaționale (politica agricolă), reducerea practicilor de poluare a mărilor și oceanelor, protecția mediului înconjurător, creșterea măsurilor de supraveghere și dezvoltare a regiunilor de coastă, precum și a zonelor de frontieră.

Alinierea și corelarea prevederilor legislative specifice țărilor membre UE constituie un alt obiectiv urmărit, având în vedere asigurarea libertății, securității, dreptului la replică, la muncă, la educație și la protecție socială.

În urma constituirii Consiliului European de Cercetare au fost alocate aproximativ 7,5 miliarde de euro pentru cercetare și inovație, dar este un procent modest alocat din PIB (1,8%) comparativ cu SUA, care alocă 2,6% din PIB.

PESC (Politica Externă și de Securitate Comună) stă la baza inițiativelor statelor în domeniul securității, având ca obiectiv menținerea climatului de securitate, de libertate și de asigurare a unui nivel de viață superior. Aspectele de ordin militar sunt coordonate de către Agenția Europeană pentru Apărare. Colaborarea organismelor din UE cu cele din SUA, Canada, Africa, America Latină se realizează pe baza diferitelor parteneriate de ordin strategic, acorduri ce reflectă relațiile de colaborare cu statele lumii, relații stabilite pentru apărarea intereselor proprii, dar și a celor general valabile. Relații de colaborare au fost dezvoltate și cu Federația Rusă, China, Ucraina, Asia, India etc.

UE înregistrează un PIB de aproximativ 17 miliarde de dolari, 25,8% din PIB-ul la nivel mondial, fiind considerată cea mai importantă zonă economică de pe glob. Pe plan comercial, UE este cel mai important partener comercial al SUA, Chinei, Federației Ruse și Indiei.

UE dispune de cantități mari de cărbune, dar depinde de importurile de hidrocarburi din Iran, Africa de Nord și Federația Rusă. Uniunea importă cobalt (Federația Rusă – 96%), magneziu (91% din China), germaniu (47% din China), grafit

(57% din China) etc.⁹, dispunând de capacități industriale remarcabile. La producția de avioane civile, UE este situată pe primele locuri la nivel mondial, în domeniul aviației militare fiind plasată după SUA. Uniunea deține o poziție considerabilă în domeniul telefoniei mobile, fiind și al doilea utilizator de internet la nivel mondial. La nivelul producției de hidrocarburi, trei dintre primele cinci locuri la nivel mondial sunt ocupate de state cu sediul în UE. Aproximativ 30% din centralele nucleare se găsesc în UE. Valorificarea bogățiilor naturale, tradițiilor și obiceiurilor, menținerea frumuseților naturale, constituie o motivație viabilă pentru dezvoltarea turismului, UE atrăgând peste 50% din numărul total de turiști la nivel mondial¹⁰.

Criza manifestată la nivel global a influențat și UE, aceasta confruntându-se cu datorii publice la cote alarmante (Germania, Grecia, Franța, Italia, Belgia etc.), creșterea șomajului, reducerea nivelului de trai și apariția condițiilor de austeritate. Consecințele acestei situații au impus o anumită disciplină bugetară, o monitorizare a creșterilor salariale, o promovare a competitivității și eficienței la crearea de noi locuri de muncă, o monitorizare a sistemului financiar și un plan de restructurare în cazul statelor insolvabile. Aplicarea unor strategii de convergență și în plan regional (strategii europene de convergență), încercarea de a avea o piață comună – fără un stat federal – problemele de natură politică, financiară, socială, economică, corupția și evaziunea fiscală sunt câteva elemente ce au determinat apariția crizei din UE. Fără abordarea problemelor statelor din Est, fără stabilirea rolului important pe care societățile transnaționale îl au, fără anihilarea fenomenului

⁹ European Commission, *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the review of the list of critical raw materials for the EU and the implementation of the Raw Materials Initiative*, URL: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/files/docs/crm-communication_en.pdf, accesat la 21.01.2015.

¹⁰ UNWTO *World Tourism Barometer*, January 2015, vol. 13, URL: http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/international_tourist_arrivals_by_subregion_4pr_en.pdf, accesat la 20.01.2015.

de corupție, Uniunea Europeană ar putea avea un viitor incert.

În situația României, consolidarea fiscală trebuie să influențeze investițiile publice, reforma sectorului de stat, programarea bugetară etc. În UE (inclusiv în România), instituirea unei discipline bugetare, a unui control privind dezechilibrele interne, monitorizarea piețelor interne, sunt măsuri care se impun pentru adaptarea la noile provocări manifestate pe plan economic. La nivelul Uniunii au fost înregistrate următoarele: reducere a creșterii economice, mediu fragil la nivel structural pe piața muncii, decalaje economice între țările din Vest, Centru, Sud și Sud-Est, piață internă fragmentată, criză din zona euro, procent ridicat de șomaj, dar noi parteneriate (măsuri necesare pentru menținerea unui mediu de securitate și stabilitate), precum cele cu Federația Rusă, SUA, state din Mediterană etc. Și România, în calitate de membru al UE, a urmărit promovarea unei politici pe direcții euro-atlantice, prin integrarea în structurile NATO și UE. România a adoptat reformele de integrare bancară, de disciplină fiscală și bugetară.

Pe plan militar, contribuția României cu efective militare este notabilă, participând la diferite misiuni internaționale și ale NATO. Schimbările produse la nivel global și regional au influențat și poziția României, care este situată în vecinătatea Federației Ruse. Ca urmare, în România au fost instalate o bază militară americană la Marea Neagră și un scut antirachetă la Deveselu, un proiect defensiv, care va fi integrat în sistemul NATO antirachetă.

UE prezintă multe puncte nevralgice capabile să producă o destabilizare și o fragmentare și doar printr-o colaborare permanentă între statele membre, prin elaborarea de politici de susținere a inițiativelor pe plan economic, politici fiscale, eradicarea corupției și evaziunii fiscale, promovarea interesului pentru educație, adoptarea politicilor de creștere a nivelului de trai, utilizarea eficientă a resurselor naturale, dezvoltarea unor structuri durabile, bazate pe cooperare, dezvoltarea industriei și agriculturii, dezvoltarea turismului, reducerea șomajului, adoptarea unei

discipline bugetare, prin analizarea obiectivă și adaptarea la condițiile actuale specifice fiecărui stat se pot obține rezultate optime la nivel regional și global.

3. Lumea Arabă și factorii de putere specifici

În contextul manifestării crizei la nivel global, și țările arabe s-au confruntat cu apariția crizelor, a revoltelor în rândul maselor populare, condiții ce au impus formarea de partide politice și instituirea principiului alegerilor democratice, reguli ce ar trebui respectate de către toate statele din zonă, dar Arabia Saudită și țările ce aparțin zonei Golfului le neglijează. Astfel, s-a dezvoltat Al-Quaeda, o organizație fundamentalistă concentrată pe lupta armată.

Mișcarea Ennahda (Tunisia), după obținerea unui număr considerabil de voturi (37%), în octombrie 2011, a procedat la formarea guvernului (islamist) și la elaborarea unei constituții. Se remarcă, totuși, o schimbare de mentalitate și de acțiune în rândul islamiștilor, fiind interesați de ocuparea unor poziții morale conservatoare și economic liberale, însă Arabia Saudită este guvernată de o poliție religioasă. În Egipt, islamul este religie de stat, iar Frăția Musulmană, care este cea mai veche organizație politică, trebuie să ia în considerare armata și alte forțe interne. Mișcările populare, multitudinea de curente religioase, de partide și grupări politice au o influență și asupra relațiilor dintre statele arabe și statele puternice ale lumii. Fenomenele de globalizare și regionalizare se manifestă concomitent în Orientul Mijlociu și Orientul Apropiat. Statele arabe sunt membre ONU, FMI, au încheiat parteneriate cu UE, SUA, China etc., iar marile companii americane, europene și asiatice (în special Japonia) au relații de colaborare cu statele arabe pe diferite domenii de activitate. Per ansamblu, în ultimul deceniu a fost evidentă o renaștere a lumii arabe, dar nu numai pe plan economic, ci și politic și de colaborare și transparență. Totuși, confruntările armate au existat permanent între țările lumii arabe, poate cea mai vizibilă luptă fiind între Israel și țările arabe vecine.

Aparent, conflictul dintre țările arabe și Israel pare o competiție de forțe între câțiva actori statali (Israel, Egipt, Iordania, Siria și Liban), dar, la o analiză mai atentă, se remarcă dimensiunile regionale și globale ale acestui conflict. Transformarea Israelului în prima putere politico-militară a zonei (1948-1967), manifestarea diferitelor conflicte la nivel local, interesele statelor occidentale pentru resursele naturale din zonă (petrolul) au fost factorii ce au determinat apariția conflictelor și, indiscutabil, implicarea marilor puteri în aplanarea conflictelor. Disputele militare dintre țările arabe și Israel au devenit bază de referință pentru mediul de securitate din Orientul Mijlociu și Apropiat, pentru raporturile de putere dintre state la nivel regional și global. Influența americană și europeană în lumea arabă, globalizarea economică și democratică au modificat coordonatele bazei de conflict, conducând la restricționarea libertății de acțiune pentru actorii regionali musulmani. Teritoriile Palestiniene s-au constituit într-un stat independent, la începutul anului 2005, au fost organizate alegeri democratice, organizația radicală Hamas având câștig de cauză pe plan politic. Condițiile proclamării statului palestinian și instaurării păcii în zonă constau în renunțarea la politicile teroriste, la menținerea trupelor israeliene în zonă, aceste obiective fiind pe cale de realizare. Sfârșitul anului 2010 și începutul anului 2011 au adus multiple conflicte economico-sociale în lumea arabă.

Revoltele arabe au fost stimulate de organizații islamice radicale, acest aspect influențând inițiativa instaurării unei strategii a democratizării lumii arabe, neputând fi democratizată decât în favoarea islamiștilor¹¹. Democratizarea lumii arabe este percepută diferențiat de către membrii lumii arabe, islamiștii tineri fiind tentați spre acceptarea democrației și spre transparență și deschidere pe plan economic și politic, iar membrii conservatori rămân încă fideli principiilor religioase specifice, așa cum afirma Ashraf El Sherif, expert de la Universitatea Americană din Cairo¹².

¹¹ *Current History*, ianuarie 2012, vol. 111: 740, p. 14.

¹² *Current History*, decembrie 2011, vol. 110: 740, p. 358.

În toamna anului 2011, conducerea guvernelor din Tunisia și Maroc a fost preluată de partide islamiste moderate, ce sunt însă în imposibilitatea de a soluționa problemele social-economice din aceste țări. Revoluțiile arabe par să fi influențat cel mai mult statele europene, acestea având foarte multe relații de colaborare cu statele din lumea arabă. Rivalitățile dintre Maroc și Algeria, dintre Egipt și Siria, dintre Egipt și Arabia Saudită sunt acum depășite de rivalitatea dintre Iran și Arabia Saudită, ce este de ordin confesional, dar și de ordin economico-politic, Iranul extinzându-și activitatea în zonă.

În publicația *Le Monde Diplomatique*¹³, conflictul Iran – Arabia Saudită este perceput ca o ciocnire între stânga islamică și puterile conservatoare proamericane. În perioada 2011-2012, Turcia a întâmpinat probleme majore pe planul politicii externe, Ankara fiind surprinsă de revoltele arabe. În anul 2011, Turcia a aderat la poziția Arabiei Saudite, SUA și NATO în problema Libiei, în mare parte datorită firmelor turcești în dezvoltare pe teritoriul Libiei. Revoltele au condus la imposibilitatea unor guverne arabe de a schimba societatea, aceste guverne fiind încă influențate de politici de clan, birocrație și corupție, dar relațiile tribale, cu precădere în Siria, Algeria, Iordania, Maroc, Egipt etc. sunt foarte puternice¹⁴. Și în Egipt, perioada 2011-2012 a adus schimbare prin instalarea la putere a Frăției Musulmane, stabilindu-se o relație complexă cu forțele armate, cu grupările radicale, cu partidele nereligioase și cu minoritatea creștină.

Concluzii

Prezentul articol analizează și identifică factorii de putere manifestați în contextul actual în SUA, UE și Lumea Arabă, căutând să evidențieze influența pe care o au asupra mediului politic, economic și social, un mediu caracterizat printr-o permanentă schimbare. Fie că a fost vorba de apariția crizelor, a revoltelor, a dependenței reciproce de resurse naturale,

¹³ Comentariu Alain Gresh în *Le Monde Diplomatique*, decembrie 2011.

¹⁴ B. Dumerme, *CETRI*, 28 decembrie 2011.

materiale și umane, de constituirea partidelor politice în funcție de interese religioase sau de altă natură, de susținerea intereselor externe pe anumite considerente, de menținerea unor rivalități, manifestarea factorilor de putere a fost evidentă și a influențat mediul global de securitate. Utilizarea eficientă a resurselor naturale este de importanță majoră în condițiile apariției riscului de reducere cantitativă a acestora și de creștere a gradului de dependență față de ele.

Pe plan economic, politic, cultural, educațional etc., factorii de putere se manifestă mai amplu sau mai slab, determinând relații de interdependență între diferiți actori statali. Influența factorilor de putere determină evoluția relațiilor în mediul de securitate global.

În funcție de interesele și obiectivele stabilite, de resursele naturale existente, de determinarea în depășirea crizelor de orice natură, se conturează profilul fiecărui actor statal și se stabilește locul deținut în mediul global.

Utilizarea factorilor de putere disponibili, valorificarea resurselor existente și identificarea obiectivelor concrete sunt elemente definitorii pentru deținerea unei poziții favorabile în mediul global.

BIBLIOGRAFIE:

1. DUMERME, B., *CETRI*, 28 decembrie 2011.
2. FRUNZETI, Teodor, *Lumea marilor puteri*, Editura Oprescu Sebastian Top Form, București, 2013.
3. FRUNZETI, Teodor, *Securitatea națională și războiul modern*, Editura Militară, București, 1999.
4. FRIEDMAN, George, *The Geopolitics of the United States, Part 1: The Inevitable Empire*, 28 May 2012, <http://www.stratfor.com/analysis/geopolitics-united-states-part-1-inevitable-empire>.
5. HEN, Cristian; LEONARD, Jacques, *Uniunea Europeană*, ediția a X-a, Editura Coresi, București, 2003.
6. MILLER, Benjamin, *States, Nations and the Great Powers – The Sources of Regional War and Peace*, Cambridge University Press.
7. MORSE, Eduard L.; DOSHI, Aakash; LEE, Eric G.; KLEINMAN, Seth M.; AHN, Daniel P.; YUEN, Anthony, *Energy 2020. North America, The New Middle East?*, City Global Perspectives and Solutions, 20 March 2012, <http://www.ourenergypolicy.org/energy-2020-north-america-the-new-middle-east>.
8. PARIS, Gilles, *Le monde arabe. Toujours en manque d'un leader*, în "Le Monde. Bilan Geostrategie. Les nouveaux repparts de forces planetaires", ediție 2010.
9. PAUL, Vasile; COȘCODARU, Ion, *Centrele de putere ale lumii*, Editura Științelor Sociale și Politice, București, 2003.
10. SARCINSCHI, Alexandra, *Securitatea spațiului de interes: actori, instrumente și tendințe*, Editura UNAp "Carol I", București, 2007.
11. STUPARU, Mihai-Ștefan, *Problematika drepturilor omului în statele arabe din Golf*, București, Editura I.R.D.O., 2011.
12. ***, OECD Data, Unemployment rate 2014, <http://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm#indicator-chart>.
13. ***, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, draft version, 2014, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/raw-materials/files/docs/crm-communication_en.pdf.
14. ***, *Current History*, decembrie 2011 și ianuarie 2012.
15. ***, International Energy Agency, *Key World Energy Statistics 2014*, URL: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/KeyWorld2014.pdf>.
16. ***, National Intelligence Council, *Global Trends 2030: Alternative Worlds*, December 2012, pp. 9-11, www.dni.gov/nic/globaltrends.
17. ***, Office of Management and Budget, *Historical Tables, Budget of the US Government: Fiscal Year 2013*, p. 74, www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2013/assets/hist.pdf.

18. ***, Population Reference Bureau, 2014 *World Population Data Sheet*, 2014, URL: http://www.prb.org/pdf14/2014-world-population-data-sheet_eng.pdf.

19. ***, UNWTO *World Tourism Barometer*, January 2015, vol. 13, URL: http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/international_tourist_arrivals_by_subregion_4pr_en.pdf

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul “**Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească**”, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!

VULNERABILITĂȚILE DEMOGRAFICE ALE ROMÂNIEI CU POSIBIL IMPACT GEOPOLITIC

Cătălina TODOR*

Demografia este unul dintre factorii de putere foarte importanți în geopolitică, fapt confirmat de literatura de specialitate încă din perioada clasică. Transformările demografice actuale la nivel mondial întăresc și mai mult necesitatea analizelor de profil. Privitor la cazul României, studierea acestei dimensiuni este imperativă datorită acutelor evoluții negative demografice. Practic, ea se încadrează în anumite tendințe regionale caracteristice Uniunii Europene (din perspectiva declinului, tendințelor de îmbătrânire demografică), dar și în cele specifice Europei Centrale și de Est (problematice emigrației, avortului etc.). Aceste evoluții stau sub semnul unei crize demografice acute, cu posibile repercusiuni pe termen lung, nu numai la nivel societal, ci chiar geopolitic. În acest context, prezenta cercetare își propune să ofere, într-un cadru teoretic bine delimitat și o analiză cât mai completă a principalelor vulnerabilități demografice cu care România se confruntă și care pot trasa principalele sale pericole societale și geopolitice pe termen lung.

Cuvinte-cheie: demografie, geopolitică, declin demografic, îmbătrânirea populației, migrație, vulnerabilități, riscuri.

Introducere

Încă din perioada clasică, de apariție a primelor demersuri teoretice și academice în direcția geopoliticii, demografia a fost constant considerată ca unul dintre cei mai importanți factori de putere ai ecuației geopolitice, în primă fază de o manieră deterministă (școala germană)¹, apoi de una nuanțată, cea a posibilului (școala franceză și într-o oarecare măsură și cea anglo-americană), alături de factori de altă natură precum economici, militari etc. Analizând literatura perioadei clasice, putem afirma că cele mai importante aspecte demografice cu relevanță geopolitică specifice acestor abordări sunt dimensiunea numerică a populației și cea structural-etnică și confesională, dar și elemente legate de distribuția și organizarea sa.

Revenind în actualitate, importanța și relevanța prezenței demografiei, ca parte integrată a analizelor geopolitice este evidențiată

¹ În ceea ce ne privește propria raportare, astăzi ne disociem de orice elemente deterministe și justificatoare ale agresiunii specifice școlii germane clasice, optând pentru o geopolitică nepartizantă, recunoscându-i însă meritele de a fi structurat unele dintre conceptele cu care și astăzi operează geopolitica, chiar dacă sensul lor a căpătat noi valențe.

* Cătălina TODOR este doctorand în geopolitică și geografie umană la Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de Geografie, Cluj-Napoca, România. E-mail: todorcatalina@yahoo.com

și de evoluțiile demografice fără precedent² (evoluțiile numărului populației diferențiate regional: creștere, stagnare, declin; noul fenomen de îmbătrânire demografică; fluxul migrațiilor așa cum nu s-a mai manifestat până în prezent), ce generează nevoia de cercetări specifice asupra acestei nișe: demografie-geopolitică. Drept urmare, nume cu greutate în domeniul geopoliticii actuale internaționale, precum: Yves Lacoste, Frédéric Encel, Gyula Csurga, Nayef Al-Rodhan, Alexandr Dughin, Francis P Sempa, Samuel Phillips Huntington, George Fridman, Zbigniew Brzezinski, Francis Fukuyama, Colin Flint, Bert Champman etc., dar și personalități ale mediului academic românesc³, toți aduc în discuție, fie la nivel teoretic, fie la nivelul cazurilor concrete, legătura dintre demografie și geopolitică. Putem constata că în actualitate s-au păstrat majoritatea dimensiunilor relevante ale demografiei pentru geopolitică, precum evoluția numerică a populației, distribuția sa, structura etnică-confesională, dar s-a și accentuat necesitatea ca analizele să cuprindă din ce în ce mai mult dinamica migrațiilor (prezente și în perioada clasică, dar nu la anvergura de astăzi) și cele legate de structura pe vârste, având în vedere intensificarea acestor două fenomene în actualitate.

Drept urmare, este imperativ ca analizele geopolitice să se aplece asupra problematicilor demografice, iar la nivel de stat este imperativ ca punctele tari, dar și vulnerabilitățile demografice să fie monitorizate în permanență. În acest context, pentru că realitățile imediate asupra cărora ar trebui să se concentreze cele mai importante demersuri științifice sunt cele ale dimensiunii naționale, bineînțeles studiate în complexitatea lor regională și globală, ne axăm analiza asupra cazului concret al României, țară ce prin evoluțiile demografice ale ultimelor decenii ne oferă un teren de cercetare foarte vast și complex.

² Asupra cărora ne-am concentrat demersurile de cercetare începând cu 2011 și până în prezent.

³ În urma analizei literaturii de specialitate putem considera că unele dintre cele mai importante demersuri în acest sens sunt cele ale lui S. Tămaș, D. Frăsineanu, P. Dobrescu și V. Simileanu, însă putem afirma că relația dintre demografie și geopolitică se regăsește la majoritatea geopoliticienilor de seamă ai spațiului nostru și îi mai putem menționa pe S. Neaguț, C. Hlihor, D. Bușe, I. Bădescu etc.

1. Demografie și geopolitică. Cadru teoretic

Demografia este și în actualitate unul dintre cei mai importanți factori ai puterii geopolitice, însă pentru ca ea să aibă relevanță în cadrul analizelor geopolitice trebuie să se țină cont de unele aspecte.

1. Atunci când discutăm de demografie ca factor al puterii trebuie să o considerăm în cadrul unui factor de putere mai complex, și anume populația, care cuprinde și dimensiunea calitativă a populației, pe lângă cea cantitativă dată de demografie.⁴ Iată ce afirma, încă din 2000, Ramesh Dutta Dikshit: „Aspectele privitoare la populație au impact asupra laturii politice; preocuparea directă a geografilor politici este legată de mărimea populației, distribuția sa, calitatea și structura sa.”⁵

2. Demografia este un factor al puterii, ce poate genera atât putere, cât și vulnerabilitate, prin natura evoluțiilor sale.

3. Cele mai importante aspecte ce trebuie avute în vedere din perspectiva relației demografie-geopolitică sunt, în linii mari, cele structurate de către Gyula Csurgai în 2013⁶: „Principalii factori care pot avea impact asupra evoluției demografice a populațiilor sunt următorii: 1. Ratele mortalității și natalității: diferențele dintre acești factori în cazul unor populații date (rata totală a fertilității de 2.1 este necesară pentru continua reînnoire a populației); 2. Factorul vârstă și generațional: compoziția populației în concordanță cu vârsta și distribuția pe generații; 3. Raportul de gen: distribuția masculin-feminin; 4. Densitatea populației; 5. Distribuția geografică a populației; 6. Dinamicile de migrație: internă (din cadrul unei țări) și externă (între state); 7. Colonizarea unui

⁴ Chiar dacă obiectivele acestei cercetări se opresc la o analiză a dimensiunii cantitative – demografice.

⁵ Ramesh Dutta DIKSHIT, *Political Geography - the spaciality of politics*, New Delhi, Tata McGraw Hill, 2000, p. 65.

⁶ Elemente la care am făcut apel și într-o cercetare anterioară (Cătălina TODOR, „Geopolitical and security aspects of immigration. A demographic perspective. Study case Romania”, în cadrul volumului Ediției a XII-a a Conferinței Internaționale Strategii XXI, The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment, Volum 1, noiembrie 25-26, 2014, București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pp. 297-315, p. 298 (A).

teritoriu; 8. Mișcări ale populației influențate de politici de stat pentru a modifica structura etno-demografică a unui anumit teritoriu; 9. Schimbările la nivelul populației cauzate de conflictele armate (de exemplu epurarea etnică, război civil, genocid, printre altele); 10. Schimbări ale populației cauzate de dezastre naturale și/sau epidemii; 11. Constituirea populației diasporei: acest grup poate exercita o influență asupra unei configurații geopolitice date.”⁷ De altfel, și Vasile Simileanu, în 2010, prezenta din perspectivă teoretică totalitatea aspectelor demografice relevante geopolitic sub forma: (1) caracteristicilor populației⁸: mărimea populației, densitatea, structura pe grupe de vârstă (piramida vârstelor și semnificația modelelor sale), repartiția pe sexe, distribuția spațială; (2) proceselor populaționale aferente unui popor: fertilitate, natalitate (factorii determinanți ai natalității), mortalitate, densitate și (3) elementelor ce țin de structura etnică a statului, prezentate sub cupola preocupărilor asupra minorităților, aici fiind incluse și dinamicele migrației, de vreme ce acestea pot genera schimbări ale structurii etnice; (4) datele demografice au valență geopolitică doar analizate evolutiv și comparativ. Adică din perspectiva unei unități teritoriale/stat/regiuni considerate, trebuie ca datele demografice să fie analizate o dată în funcție de evoluția lor în timp pentru această unitate/stat/regiune, doar așa putându-se constata acele modificări creatoare de oportunități sau vulnerabilități, și în al doilea rând, datele trebuie să facă obiectul unei analize comparative, fie de natură internă a diferitelor grupuri etnice din interiorul unității/statului/regiunii, fie de natură externă a statului/unității teritoriale/regiunii în raport cu alte unități/state/regiuni relevante geopolitic.

Astfel că următoarele opinii ale mediului academic național și internațional sunt esențiale ca punct de pornire pentru orice analiză în direcția nișei de cercetare demografie-geopolitică:

S. Tămaș, 1995: „Populația este o variabilă esențială în ecuația puterii. Populația este o resursă a puterii, dar și subiectul acțiunilor de

putere... de aceea toate statele inventariază stocul de populație și urmăresc fluxurile demografice (nașteri, morți etc.) care modifică acest stoc... din punct de vedere calitativ, populația este relevantă prin diverse aspecte: etnie, cultură, religie, gradul de pregătire profesională etc.”⁹

Francis P. Sempa, 2012: „analizele demografice relative capătă însemnătate strategică doar în momentul în care sunt luate în considerare în contextul geografic, economic, industrializării (sau lipsei acesteia), globalizării și a revoluției informației, culturii, natura guvernării și a altor factori geopolitici.”¹⁰

Gyula Csurgai, 2013: „Evoluția demografică a populațiilor poate avea un impact considerabil asupra configurațiilor geopolitice putând să afecteze relațiile de putere dintre state. Declinul demografic al unei țări poate avea impact asupra poziției sale de putere la nivel regional sau global. ...În interiorul statelor, factorii demografici pot avea impact asupra relațiilor interetnice dintre grupul majoritar și minorități. În acest context problematica împărțirii puterii (power-sharing) în cadrul statelor multietnice poate fi menționată.”¹¹

George Friedman, 2009: cifra critică = 2,1. În contextul inegalității evoluției numerice a populației, acesta atrage atenția asupra importanței pe care o are la nivel de stat această cifră: RTF (rata totală a fertilității¹²) de minim 2,1, considerând-o „cifra

⁹ Sergiu TĂMAȘ, *Geopolitica - O abordare prospectivă*, București, Editura Noua Alternativă, 1995, p. 160.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Gyula CSURGAI (Ed), 2013, *op. cit.*, p. 11.

¹² Indicator recunoscut internațional ca *total fertility rate (TFR)* ce reprezintă „numărul mediu al copiilor per femeie, dacă toate femeile ar trăi până la sfârșitul perioadei active din perspectiva posibilității maternității, în concordanță cu o rată de fertilitate specifică fiecărei vârste. Acesta arată potențiala schimbare a populației unui stat” în conformitate cu CIA FACTBOOK date disponibile la https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/notesanddefs.html?fi_eldkey=2127&alphaletter=T&term=Total%20fertility%20rate. Accesat la data de 2.12.2014 Sau Conform INSSE: rata totală de fertilitate, denumit și „indicatorul conjunctural al fertilității”, „reprezintă numărul mediu de copii născuți-vii de către o femeie în cursul întregii sale perioade fertile. Pentru a calcula rata se însumează ratele specifice de fertilitate pe ani de vârstă, obținându-se astfel o imagine sintetică a intensității fertilității.” Informație disponibilă la [http://www.insse.ro/cms/files/Web_IDD_BD_ro/O1/O1_11-Rata totala de fertilitate.doc](http://www.insse.ro/cms/files/Web_IDD_BD_ro/O1/O1_11-Rata%20totala%20de%20fertilitate.doc). Accesat la data de 2.12.2014

⁷ Gyula CSURGAI (Ed), *Geopolitics and Demography*, Geneva, International Centre for Geopolitical Studies, 2013, p. 12.

⁸ Vasile SIMILEANU, *Geopolitica - Centre de putere*, București, Ed TopForm, 2010.

critică” și afirmând că: „acesta este numărul de copii pe care fiecare femeie ar trebui să-l aibă, în medie, pentru a menține o populație mondială stabilă. Orice sub această cifră înseamnă descreșterea populației; orice altceva nu mai contează.”¹³

P. Dobrescu, 2008: „Nici un element semnificativ al lumii de azi nu poate fi înțeles fără o raportare directă sau mediată la populație, la ritmul ei de creștere, la nivelul ei de instrucție, la gradul ei de sănătate.”¹⁴ „Populația reprezintă principalul «material de construcție» din care se ridică și în care se fixează influențele geopolitice. Configurația demografică de astăzi desenează cu limpezime raporturile geopolitice de mâine. Și nici o analiză geopolitică nu poate face abstracție de evoluția populației.”¹⁵ „Populația nu este factorul explicativ al puterii națiunilor. În mod de sine stătător, populația nu poate explica ascensiunea unui stat. Dar prezența ei este obligatorie în ecuația decolării, ascensiunii și consacării unei comunități naționale. Este vorba nu despre o simplă prezentă ci de una susținută de număr și pe puterea pe care o dă numărul.”¹⁶

Un ultim considerent al literaturii de specialitate în domeniu este în legătură cu relevanța analizelor demografice mai ales pentru cazul specific al României și aici ne vom raporta la poziția susținută de P. Dobrescu cu privire la „obsesia populației” în istoria poporului român. Acesta, bazându-și analiza și pe argumente specifice lui S. Mehedinți afirmă următoarele: „Preocupările specialiștilor români în domeniul creșterii populației nu sunt deloc ieșite din comun în zonă. «Obsesia populației» reprezintă expresia descoperirii unui adevăr esențial. ... În această regiune ea reprezintă cheia ecuației geopolitice.”¹⁷ „Asemenea cugetări nu puteau să apară decât într-un spațiu în care istoria avertizase că principalul sprijin al unui popor este numărul

său, iar principalul reazem al unui stat, populația. Un spațiu geografic restrâns, un spațiu poftit de-a lungul istoriei, un spațiu supus la diferite presiuni, inclusiv de ordin demografic. De aceea, principalul mijloc de supraviețuire ar fi sporirea populației, creșterea elementului autohton. Densitatea internă apare drept cea mai potrivită formă de a contracara presiunea demografică externă, de a preveni diverse primejdii cu care un stat mic, plasat într-un spațiu de interferențe demografice, va fi întotdeauna confruntat.”¹⁸

Deci iată că, pentru un popor care în istoria sa și-a bazat unele dintre cele mai importante obiectivele geopolitice (cel de supraviețuire într-un spațiu de intersecție al intereselor internaționale și chiar și cel al unirii) pe factori de natură demografică, analizele de acest gen sunt și mai relevante. Conchidem prin a susține că, dacă analizele demografice trebuie să fie nelipsite oricărei analize complete și complexe geopolitice, cu atât mai mult pentru cazul României acestea sunt esențiale datorită considerentelor de ordin istoric (așa cum am văzut: „obsesia populației”), dar mai ales datorită evoluțiilor demografice dramatice ale ultimelor decenii, aceasta constituindu-se și în principala motivație ce stă la baza prezentului demers de cercetare.

2. Dimensiunea numerică a populației României. Perspectiva evolutiv-comparativă a declinului

Începând mai ales cu 2013, o serie de cercetări personale au avut ca scop identificarea și analizarea principalelor vulnerabilități demografice ale României. În urma acestora putem afirma cu certitudine că țara noastră se află în fața unor evoluții foarte delicate din perspectivă demografică, ce o pot vulnerabiliza pe termen mediu și lung și chiar având potențial de a genera amenințări la adresa securității naționale, dar și situației sale geopolitice.

Magnitudinea acestui gen de transformări este pusă sub cupola termenului de „criză demografică latentă” așa cum atrage atenția V. Ghețău, încă din

¹³ George FRIEDMAN, *Următorii 100 de ani – Previzuni pentru secolul XXI*, București, Ed Litera, 2009, p.53.

¹⁴ Paul DOBRESCU, *Geopolitica*, București, Ed. Comunicare.ro, 2008, p. 102.

¹⁵ *Idem*, p. 117

¹⁶ *Idem*, p. 74.

¹⁷ Paul DOBRESCU, Alina BÂRGĂOANU, *Geopolitica*, București, Ed. Comunicare.ro, 2001, p. 95.

¹⁸ Paul DOBRESCU, 2003, *op. cit.*, p. 114.

2007 (mai ales cu privire la evoluția numerică a populației).¹⁹ Principalele vulnerabilități demografice vor fi analizate atât din perspectivă evolutivă la nivel de stat, dar și comparativă internă (grupurile etnice intrastatale) și externă din prisma României ca stat membru al Uniunii Europene, dar și ca stat al NATO, ce face parte din grupul fostelor state ale Blocului Estic²⁰, ca stat al Zonei Mării Negre²¹ și mai ales ca actor al realităților de vecinătate.

La nivel intern, asistăm clar la transformări negative ale numărului populației, instalate imediat după 1989. Putem afirma că modul de aplicare a politicii demografice specific perioadei comuniste, prin impunere, mai ales a decretului 770 din 1966, și apoi incertitudinea evoluțiilor care au marcat perioada de după 1989, la care se adaugă starea socioeconomică a României postdecembriste și politicile demografice ulterioare, caracterizate mai de grabă de nonintervenție, așa cum bine observă Ioan Mărginean încă din 2000,²² au dus la declinul iminent al populației țării noastre, chiar începând cu primii ani după Revoluție.

Populația României scade continuu de aproximativ 25 de ani și în conformitate cu predicțiile ONU este de așteptat să scadă chiar și după 2100. Deja populația țării noastre a

înregistrat o reducere cu aproape un sfert din totalul său în doar 20 de ani²³, iar estimările arată că va urma să mai piardă, în conformitate cu predicțiile ONU (2013)²⁴, încă 18,53% din populația sa până în 2050 și 42,34% până în 2100. Situația până în 2050, ar putea fi însă și mai dramatică, dacă considerăm estimări naționale realizate în baza datelor ultimului recensământ: în conformitate cu datele furnizate de V. Ghețău, România ar urma să piardă încă aproape un sfert din populația sa până în 2050, ajungând să numere în 2050, 14 mil. locuitori²⁵.

La nivel comparativ și evolutiv interstatal, într-un studiu anterior făceam apel la date din 2009 publicate de *US Census Bureau* în conformitate cu care România figura în topul mondial al țărilor cu cel mai mare declin al populației între anii 2008-2040, alături de state precum Rusia, Japonia, Ucraina, Germania, Italia, Spania (K. Kinsella, Wan He, 2009, p. 23).²⁶ Actualizând cu cele mai recente estimări, în 2013, ONU previziona că România va fi una dintre țările a cărei populație va înregistra un declin de peste 15% din totalul populație până în 2050, alături de: Belarus, Bulgaria, Croația, Cuba, Georgia, Letonia, Lituania, Republica Moldova, Rusia, Serbia și Ucraina²⁷; țara noastră rămânând în topul țărilor cu cel mai consistent declin previzionat al

¹⁹ Vasile GHEȚĂU, *Declinul Demografic și Viitorul Populației României – O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*, București, Editura ALPHA MDN, 2007, p. 1.

²⁰ Blocul estic = state tampon (Estonia, Letonia, Lituania, Belarus, Ucraina, Georgia) + state foste satelit URSS (Polonia, Germania – considerând doar Germania de Est, Cehia, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria) + Albania + statele fostei Iugoslavii (Slovenia, Croația, Bosnia și Herțegovina, Muntenegru, Serbia, Kosovo, Macedonia)

²¹ Zona Mării Negre = spațiu circumscris teritoriilor statelor care au ieșire la Marea Neagră – România, Bulgaria, Turcia, Georgia, Rusia și Ucraina, (Cristina BOGZEANU, *Evoluția mediului de securitate în Zona Extinsă a Mării Negre și influența acesteia asupra configurării forțelor navale ale României pe termen mediu și lung*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2012, p. 8.)

²² Ioan MĂRGINEAN, „Oportunitatea Politicilor Demografice În România”, *Calitatea Vieții*, XII, nr. 1-4, 2000, pp. 3-6. p. 5, disponibil la <http://www.revistacalitateavietii.ro/2000/CV-1-4-2000.pdf>. Accesat la data de 20.04.2012.

²³ Vasile GHEȚĂU, *Drama noastră demografică – Populația României la recensământul din octombrie 2011*, București, Editura Compania, 2012, p. 17.

²⁴ Bazate pe estimările lui 2010, și nu pe datele ultimului recensământ, din 2011.

²⁵ Vasile GHEȚĂU, 2012, *op. cit.*, p. 47. V. Ghețău punea la îndoială anumite predicții UN Census încă din 2007 (V. Ghețău, 2007, p. vii.), iar în baza recensământului din 2011 și tendințelor asociate prevede că populația României va fi în jurul a 14 mil. Totuși, conform ONU, populația ar urma să înregistreze în jur de 17-18 mil. de locuitori, în varianta medie (Profil România, 2013, vol. 2), însă trebuie să considerăm că aceste tendințe au la bază ca cele mai recente date, statisticile recensământului anterior din 2002.

²⁶ Date folosite anterior în Cătălina TODOR, „O altfel de criză: criza demografică românească, simptome, evoluție și consecințe”, *Revista de Antropologie Urbană*, nr.2/2013, București, Ed. Oscar Print, p. 63.

²⁷ ***, *World Population Prospects The 2012 Revision - Volume II: Demographic Profiles*, New York, United Nations, 2013.

populației la nivel mondial.

În ceea ce privește raportarea la dimensiunile regionale relevante unei analize geopolitice²⁸, România se află în rândul statelor cu o poziție critică nu numai la nivel mondial, dar și regional.

- România ca stat membru al Uniunii Europene este surclasată în topul declinului demografic doar de către Bulgaria, fiind statele cu cel mai dramatic declin al Uniunii. În cadrul acesteia regăsim trei tipuri de state: cele care vor înregistra o creștere a populației (Luxemburg: +38,97% pentru 2050, +40,94% pentru 2100; Irlanda: +34,15%, +47,62; Suedia: +27,20%, +54,21%; Regatul Unit: +17,82%, +24,34%; Danemarca: +14,59%, +25,95%; Franța: +15,78%, +25,03%; Austria: + 11,33%, + 14,10%; Belgia: + 10,18%, +15,10%; Cipru: + 22,82%, +4,71%; Finlanda: +6,05%, +7,33%; Cehia: +6,29%, +5,04%)²⁹ atât pentru orizontul lui 2050, cât și pentru 2100³⁰; state cu modificări ne semnificative (Olanda: +1,82%, -3,91%), pe care le putem considera în stagnare și state aflate în declin, unele chiar într-un declin profund, aici încadrându-se România, cu o scădere de -18,53%, pentru intervalul 2015- 2050 și de -42,34% pentru 2015-2100, alături de state precum: Bulgaria (-31,28%, -52,18%), Croația (-16,87%, -36,19%), Letonia (-19,94%, -30,22%), Polonia (-10,78%, -31,71%), Estonia (-13,70%, -26,17%), Germania (-12,58%, -31,45%), Lituania (-16,65%, -31,38%), Slovacia (-8,15%, -28,36%), Ungaria (-10,59%, -23,50%), Grecia (-3,97%, -15,70%), Malta (-1,88%, -20,94%),

²⁸ Utilizăm datele furnizate de ONU în 2013, previziuni formulate în conformitate cu date ale lui 2010, chiar dacă avem date mai actuale pentru cazul țării noastre și a altor state; le vom considera pe acestea datorită bazei comune de raportare atât ca an, cât și ca mod de realizare a tendințelor, extrem de relevante pentru comparația interstatală.

²⁹ Date obținute prin calculul propriu al modificării procentuale a populației pentru 2050 față de 2010 și 2100 față de 2010 din datele furnizate de publicația ONU, 2013.

³⁰ Desigur dacă raportăm această creștere la nivelul creșterilor realizate în state ale regiunilor cu populație aflată în creștere explozivă (ex: Nigeria cu o populație estimată a fi mai mare cu 260% în 2050 față de 2015) nu este extremă și mai degrabă una care conduce treptat către stagnare sau un declin al populației.

Slovenia (-1,50%, -12,22%), Italia (-0,81%, -9,76%), Spania (+4,42%, -9,78%).

- Din perspectiva statelor Blocului Estic, exceptând Cehia (singura țară care va înregistra o creștere a populației), toate statele se află în declin demografic și, în afară de Slovenia, care ar urma să piardă aproximativ 12% din populația sa până în 2100, acestea ar urma să piardă cel puțin un sfert din populația lor până în 2100, iar cele mai dramatice cazuri sunt cele ale: Belarusului (-22,46%, -40,98%), României (-18,53%, -42,34%), Ucrainei (-26,90%, -46,51%), Bulgariei (-31,28%, -52,18%) și Serbiei³¹ (-26,67%, -57,97%). Dintre acestea putem afirma că statele care nu sunt membre ale NATO au o situație mai nefavorabilă (majoritatea cu un declin estimat de peste 35%) decât majoritatea celor membre, care vor înregistra un declin în jurul de 30% până în 2100, dar cu toate acestea România alături de Bulgaria au estimate scăderi ale populației similare statelor non-NATO, fiind cele mai semnificative din rândul statelor NATO.³²

- Zona Mării Negre: singurul stat care comportă creștere este Turcia (+31,14%, +19,86%), iar pentru restul statelor clasamentul este: Bulgaria (-31,28%, -52,18%), Ucraina -26,90%, -46,51%, România (-18,53%, -42,34%) Georgia (-18,81%, -31,05%), Rusia (-15,82%, -29,06%), din nou țara noastră fiind fruntașă din perspectiva declinului populației.

- Statele vecine. Toate statele sunt în declin din această perspectivă, însă Ungaria este cea mai avantajată în raport cu România și vecinii săi. Un clasament al acestora este: Serbia³³ (-26,67%, -57,97%), Moldova (-30,47%, -52,36%), Bulgaria (-31,28%, -52,18%), Ucraina (-26,90%, -46,51%), România (-18,53%, -42,34%), Ungaria (-10,59%, -23,50%).

Figura nr.1 și figura nr.2 evidențiază foarte clar situația anterior analizată.

³¹ Aici cei de la ONU au inclus și populația Kosovo.

³² Alte state care nu apar anterior analizei: Albania (-1,77%, -29,61%), Muntenegru (-10,16%, -31,9%), Macedonia (-10,51%, -36,86%), Boznia și Herțegovina (-13,36%, -38,27%), Georgia (-18,81%, -31,05%),

³³ Pentru Serbia rămâne valabilă mențiunea anterioară (cei de la ONU au inclus și populația Kosovo)

În concluzie, România, din perspectiva comparației cu statele regiunilor de interes geopolitic pentru aceasta, are una dintre cele mai

• *RTF*. Acest indicator a început să înregistreze valori dramatice pentru România, rămânând la o valoare aproape constantă din 1995

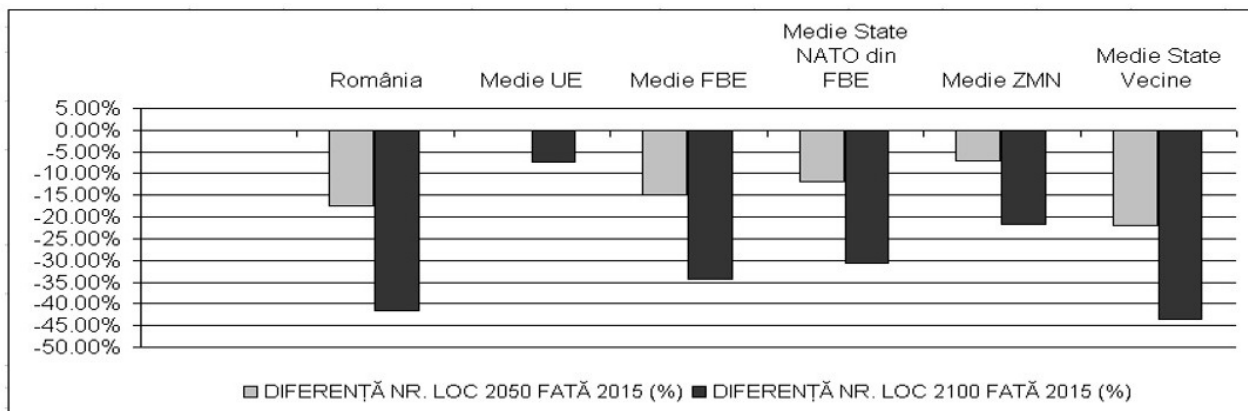

Figura nr. 1: Perspectivă comparativă a declinului populației României în raport cu media regiunilor de interes geopolitic pentru aceasta³⁴

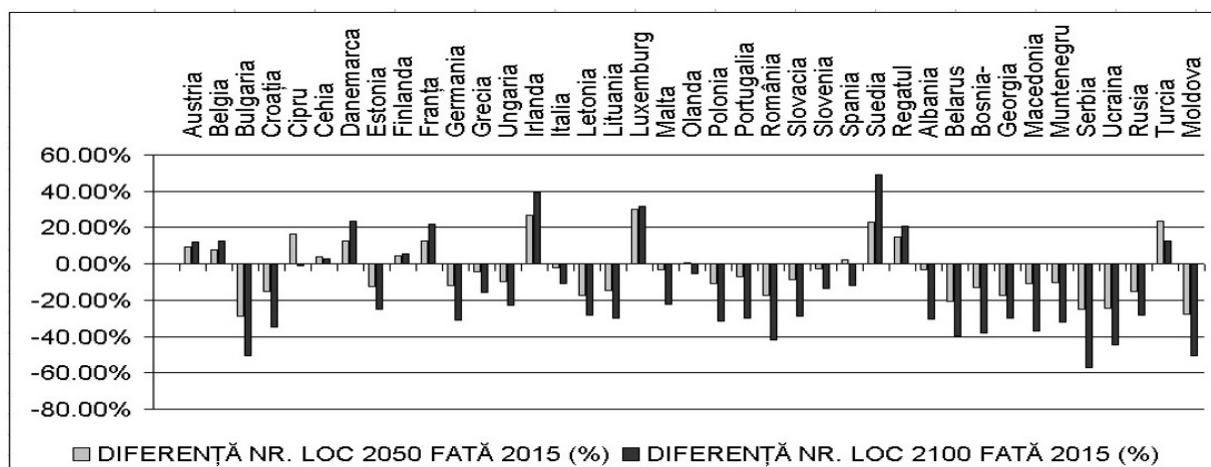

Figura nr. 2: Perspectivă comparativă a declinului populației României în raport cu statele regiunilor de interes geopolitic pentru aceasta

precare situații, atât din Uniunea Europeană, cât și dintre statele membre ale NATO ale fostului Bloc Estic, cele ale Zonei Mării Negre și chiar în raport cu vecinii săi direcți.

La nivel demografic, trei tipuri de evoluții majore stau la baza acestui declin: sporul natural (diferența dintre natalitate și mortalitate; pentru estimări este esențial indicatorul RTF), emigrația masivă și numărul extrem de mare al avorturilor.

până în 2010, de 1,3, așa cum remarcă și Vasile Ghețău³⁵. Actualizând cu estimările făcute de CIA pentru 2014, România rămâne în jurul acestei valori, cu un RTF estimat de 1,32. Raportându-ne la situațiile regionale de interes, în cadrul UE, țara noastră se află pe ultimele poziții, fiind mult sub media UE de 1,6, și aflându-se în rândul statelor cu valori sub 1,4 precum: Lituania (1,29), Polonia (1,33), Slovenia (1,33), Letonia (1,35), Slovacia

³⁴ Unde FBE = Fostul Bloc Estic

³⁵ Vasile GHEȚĂU, *op. cit.*, 2012, p. 60 apud Cătălina TODOR, *op. cit.*, p. 63.

(1,39). La polul opus se află statele cu cele mai favorabile situații din cadrul UE, din perspectiva RTF, precum: Franța (2,08), Irlanda (2), Regatul Unit (1,9), Suedia (1,88), Olanda (1,78), Luxemburg (1,77), Danemarca (1,73), Finlanda (1,73), chiar și Belgia (1,65)³⁶, dar și acestea sub nivelul de stabilitate de 2,1. În ceea ce privește statele fostului Bloc Estic, nici unul dintre acestea nu înregistrează valori ce să depășească 1,77, media regiunii fiind de 1,41. Doar Georgia (1,77), Macedonia (1,59), Moldova (1,56) și Albania (1,5), au valori ceva mai ridicate. România (1,32) se află pe a patra poziție, doar Bosnia-Herțegovina (1,26), Lituania (1,29) și Ucraina (1,3) având valori mai scăzute³⁷. Dintre aceste state, cele membre NATO³⁸ nu au cea mai favorabilă poziție a regiunii: România (1,32) se clasează pe penultimul loc fiind surclasată doar de Lituania (1,29). Ei îi urmează: Polonia (1,33),

Albania (1,5)³⁹. În Zona Mării Negre, Turcia (2,08) este singurul stat cu o situație favorabilă demografică, iar România (1,32), Ucraina (1,3) și Bulgaria (1,44) sunt țările cu cele mai scăzute valori, în timp ce restul înregistrează: 1,61 - Rusia, 1,77 - Georgia⁴⁰. Interesant este faptul că Rusia, ca actor global și regional important cu o rată simțitor mai mare decât cea a României, își consideră evoluția demografică foarte dramatică, fiind una dintre temele de mare interes și pentru geopoliticianul rus Alexandr Dughin⁴¹, în timp ce țara noastră nu pare să dea semne în această direcție. În raport cu statele vecine, țara noastră alături de acestea are una dintre cele mai scăzute valori la nivel mondial, doar Moldova înregistrând valori ceva mai mari, dar nu suficiente pentru un prag de stabilitate. Clasamentul din acest punct de vedere este: Ucraina (1,3), România (1,32), Ungaria (1,42), Serbia (1,42), Bulgaria (1,44),

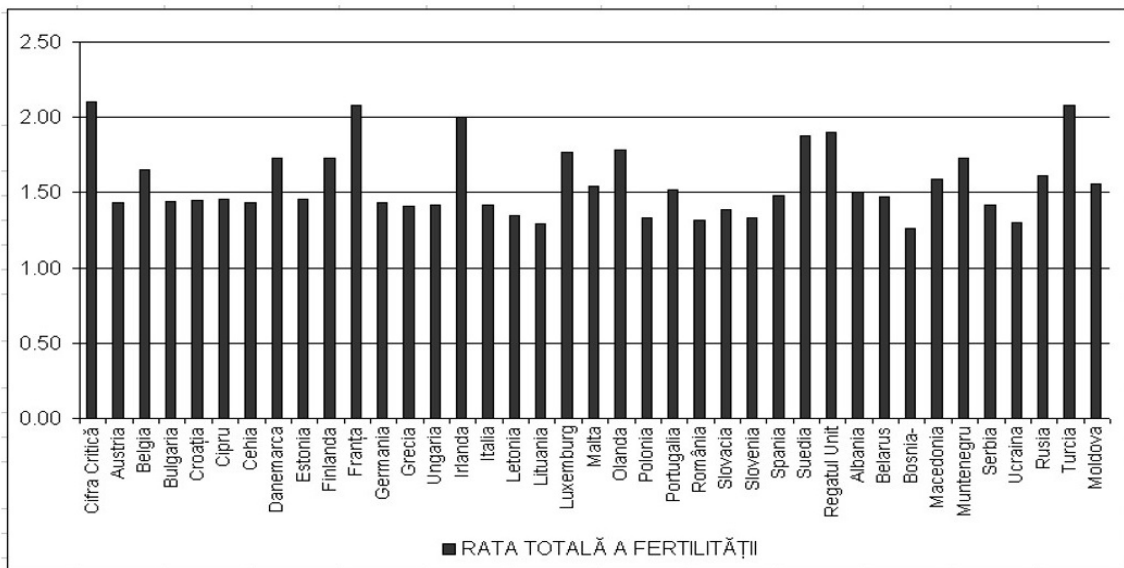

Figura nr. 3: Perspectivă comparativă a RTF a României în raport cu statele regiunilor de interes geopolitic

Slovenia (1,33), Letonia (1,35), Slovacia (1,39), Ungaria (1,42), Germania (1,43), Cehia (1,43), Bulgaria (1,44), Croația(1,45) Estonia (1,46),

Moldova (1,56). Figura nr. 3 subliniază cele constatate.

- *Emigrația masivă*. Scăderea populației

³⁶ Site oficial al Central Intelligence Agency, *The World FactBook*, Rata totală a Fertilității, date disponibile la <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2127.html#xx>. Accesat la data de 05.12.2014.

³⁷ *Idem*.

³⁸ Site oficial NATO, State membre, date disponibile la http://www.nato.int/cps/ro/natohq/nato_countries.htm. Accesat la data de 05.12.2014.

³⁹ Site oficial al Central Intelligence Agency, *The World FactBook*, Rata totală a Fertilității, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2127.html#xx>. Accesat la data de 05.12.2014.

⁴⁰ *Idem*.

⁴¹ Alexandr Dughin, *Bazele geopoliticii*, Volum I, *Viitorul Geopolitic al Rusiei - cu postfață de Prof. Ilie Bădescu*, București, Editura Eurasiatrică, 2011.

estimată nu ia în calcul și emigrația, însă după cum putem observa cu ajutorul datelor statistice și interpretărilor mediului academic, aceasta își aduce un aport substanțial la declinul populației, cel puțin pe termen mediu. V. Ghețău afirmă că emigrația „va eroda numărul populației rezultat din proiectare, cel puțin pentru următorii 10-15 ani, dacă avem în vedere decalajul economic și social dintre țara noastră și țările dezvoltate, și intențiile de plecare confirmate de cercetări selective recente.”⁴² La nivel intern se estimează că după 1989 „între 10 și 15% din populația aceasta a participat la fluxul de migrație, în special către țările din Vestul continentului, după ce, în primii ani, au fost epuizate ca ținte ale intențiilor și planurilor de migrație destinațiile SUA și Canada.”⁴³ Populația țării, care a scăzut între cele două recensăminte cu 12%, își datorează această evoluție negativă în proporție de 83.92% emigrației, în timp ce mișcarea naturală a contribuit în acest interval cu doar 16.07%.⁴⁴ La nivel european, într-un studiu precedent făceam apel la următoarele date Eurostat: „în 2007 românii erau 19% din totalul migrantilor intra-comunitari⁴⁵, iar în 2011, conform Eurostat, aceștia se constituiau în cel mai semnificativ grup de emigranți europeni, surclasând Turcia și Marocul la acest capitol⁴⁶, având ca destinații principale Italia, Spania, Germania și Ungaria⁴⁷, dar dintre acestea în special Italia și Spania unde

⁴² Vasile GHEȚĂU, *op. cit.*, 2012, p.58 apud Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2013, p. 64.

⁴³ Luis ULRICH et all, 2011, *op. cit.*, p. 39 apud Cătălina TODOR, „The post-communism romanian emigration. An analyze of its characteristics and its effects on security”, Proceeding-urile Ediției a X-a a Conferinței Internaționale „Strategii XXI” - *Strategic changes in security and international relations*, volum 1, 10 – 11 aprilie, 2014, București, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, pp. 389-405 (B).

⁴⁴ Vasile GHEȚĂU, *op. cit.*, 2012, p. 12 apud Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2014 (B).

⁴⁵ Ionel STOICA, *Tentația migrației - necesitate și oportunitate într-o lume globalizată*, 2011, Ed Militară, București, p. 197.

⁴⁶ Site oficial EUROSTAT http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-031/EN/KS-SF-12-031-EN.PDF. Accesat la data de 15.12.2013.

⁴⁷ Recensământ 2011, date disponibile la <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>. Accesat la data de 06.12.2014.

erau concentrați 78% din emigranți români, cu 42% (Italia), respectiv 36% (Spania) din aceștia.”⁴⁸ Trecând la dimensiunea comparativă, putem afirma că în cadrul Uniunii Europene se regăsesc două tendințe principale: (1) țări europene ca destinații importante pentru imigranți și (2) țări sursă – unde emigrația, mai ales cea pentru muncă, se află la cote înalte. România se încadrează în ultima categorie și este de subliniat faptul că se găsește în poziția de mare exportator de forță de muncă, deși exportă o resursă pe care nu ar trebui să și-o permită să o exporte, având în vedere declinul important al populației. Dacă analizăm indicatorul migrația netă pentru 2010-2014⁴⁹ al Băncii Mondiale, se poate observa foarte clar că, în cadrul Uniunii Europene, în timp ce țări precum Regatul Unit al Marii Britanii (900.000), Franța (649.998), Germania (549.998), Italia (900.00), Spania (599.997), dar și state precum Suedia (200.000), Austria (150.001) sau Belgia (150.007) sunt fruntașe la capitolul import imigranți, state ca România (-44.999), Bulgaria (-50.000), Polonia (-38.090), Croația (-20.000), Lituania (-28.394) sau Letonia (-10.000) sunt fruntașe la exportul resursei umane, deși nici una dintre acestea nu se află în fața unui excedent de populație, ci au un declin al acesteia⁵⁰. În ceea ce privește Blocul Estic, România face parte din rândul statelor cu emigrație semnificativă, state cu valori pozitive fiind doar: Germania, Cehia, Ungaria, Slovenia și Slovacia. România, de altfel, face parte și din rândul statelor NATO ale regiunii care înregistrează valori semnificativ negative. La nivelul statelor Zonei Mării Negre, singurele cu valori pozitive semnificative sunt Turcia (350.000) și Rusia (1.100.002), România înscriindu-se în rândul acelor cu valori semnificativ negative. Ca state vecine, situația este favorabilă pentru Ungaria (75.000), în

⁴⁸ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-031/EN/KS-SF-12-031-EN.PDF. Accesat la data de 15.12.2013 apud Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2014 (B).

⁴⁹ Indicatorul „migrația netă” se referă la numărul net total al migrantilor într-o perioadă de timp, adică numărul total al imigranților minus cel al emigranților, incluzând atât cetățenii cât și non-cetățenii. Datele reprezintă estimări pe cinci ani : 2010-2014. (Banca Mondială)

⁵⁰ Site oficial Banca Mondială, date disponibile la <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>. Accesat la data de 06.12.2014

timp ce România (-44.999) se înscrie în rândul restului vecinilor săi: Moldova (-103.050), Ucraina (-40.006), Serbia (-99.999), Bulgaria (-50.000). Problematika emigrației nu este doar una strict numerică. Într-un studiu anterior⁵¹ arătam că emigrația, pe lângă contribuția pe care o aduce la declinul populației, atât direct, cât și indirect prin cazurile de reîntregire a familiei peste hotare, alterează și dimensiunea structurală, contribuind la îmbătrânirea

apelează la astfel de proceduri.⁵² Raportându-ne la perspectiva comparativă interstatală, constatăm că poziția României în cadrul Uniunii Europene este una dintre cele mai critice, atât legislativ (prin faptul că legea permite avortul liber la cerere, fiind nerestrictivă)⁵³- de altfel, la nivelul statelor europene în majoritatea lor legea permite avortul liber, existând puține state care îl interzic cu excepția punerii în pericol a vieții mamei (Irlanda) - cât și din perspectiva ratei acestuia,

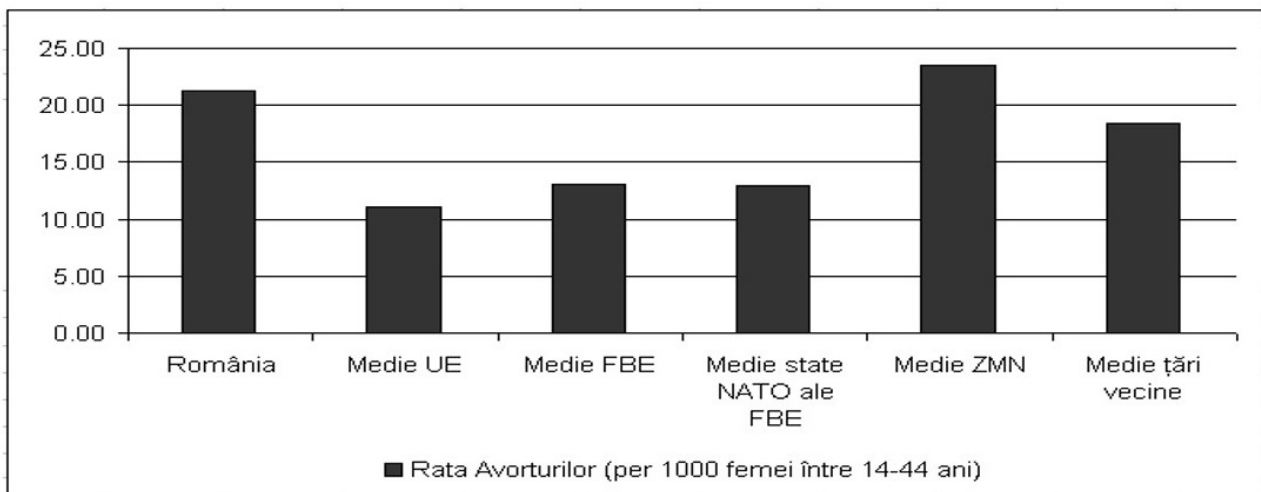

Figura nr. 4: Rata avorturilor în România în raport cu media regiunilor de interes

populației, prin faptul că majoritatea celor ce emigrează sunt din segmentul activ de vârstă, iar apariția fenomenului de brain-drain are potențial de a afecta calitatea populației viitoare active a țării, căruia i se adaugă și problematica copiilor implicați în acest fenomen (copii rămași acasă, copii născuți în afara granițelor naționale și copii aflați în procesul de reîntregire a familiei în afara granițelor naționale) cu repercusiuni asupra dimensiunii numerice și calitative a populației.

- *Numărul avorturilor.* Din perspectivă evolutivă internă, după ce o lungă perioadă de timp avorturile au fost interzise (prin decretul 770, până în 1989), s-a ajuns actualmente ca numărul lor să fie de 50 la 100 născuți vii. Într-un studiu anterior remarcam: „această procedură nu numai că împiedică nașterea cu aproximativ 50% anual a mai multor copii, dar este de natură să pună în pericol sănătatea viitoare și chiar capacitatea de a mai naște, a femeilor care

clasându-se pe a doua poziție, după Estonia (25,5), în topul țărilor UE cu cea mai mare rată, mult peste media europeană (11,96), cu o valoare de 21,3. Alte state din acest top european mai sunt: Suedia (20,8), Bulgaria (19,7) și Ungaria (19,4). La polul opus sunt: Austria (1,4), Croația (4,7), Irlanda (4,5), Polonia (0,1). Blocului Estic are o medie (12,97) mai mare decât cea a UE. România se află tot în top alături de: Georgia (26,5), Estonia (25,5), Ucraina (21,2), Bulgaria (19,7), Ungaria (19,4), la polul opus fiind: Croația (4,7), Germania (6,1), Polonia (0,1), Bosnia-Herțegovina (1,4). România ca stat membru al NATO din acest bloc se află pe prima poziție a topului, urmată de Bulgaria și apoi Ungaria. În

⁵² Călin Georgescu în Vasile Ghețau, *op. cit.*, 2012, p. 6 apud Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2013, p. 64.

⁵³ În România acesta se poate efectua conform legii în următoarele cazuri: sarcinilor care pot pune în pericol viața mamei, pentru menținerea sănătății fizice și mentale a femeii, în cazul violului, în cazul sarcinilor cu handicap, pentru motive economice și sociale și la cerere (ONU, World Abortion Policies 2013).

⁵¹ Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2014 (B).

Zona Mării Negre toate statele au o rată foarte ridicată, România fiind întrecută totuși doar de Rusia (37,4), Georgia (26,5), Turcia înregistrând cea mai scăzută valoare (15,1), iar în rândul vecinilor clasamentul este: România, Ucraina, Bulgaria, Ungaria, Serbia (10,7).⁵⁴ Situația țării noastre din această perspectivă este cel mai bine conturată de figura nr.4, în care România este raportată la media regiunilor de interes.

3. Dimensiunea structurală – îmbătrânirea populației. Situația României în contextul regional relevant geopolitic

Din perspectivă evolutivă internă, într-un studiu anterior arătam că România se înscrie în trendul european: în 2011 UE-27 avea 17,5% din populația de 65 ani și peste, conform Eurostat, în 2060 vârstnici vor însuma aproximativ 29,5% din populația UE-27, iar România va ajunge cel mai probabil de la 16% populație de 65

statistice extrem de relevante: vârsta medie și rata dependenței vârstnicilor⁵⁶. Vârsta medie la nivelul Uniunii Europene pentru 2015 este de 41,1, pentru 2050 de 44, 75, iar pentru 2100 este estimată la 47,58 ani. România se înscrie în aceste realități, fiind puțin sub media europeană: 40 ani pentru 2015, 48,8 pentru 2050 și 47,4 pentru 2100. În ceea ce privește Blocul Estic, se poate observa că, în general, statele care fac parte din Uniunea Europeană tind să aibă valori ceva mai crescute decât fostele state URSS sau statele fostei Iugoslavii. Media acestui bloc este ceva mai mică decât cea a Uniunii Europene, de 40,22 ani pentru 2015, însă în ceea ce privește predicțiile, pentru 2050 sunt mult mai acute decât în cazul acesteia, cauze fiind declinul populației mai pronunțat, emigrația etc, astfel că este estimată o medie de 48,61 ani, urmând ca pentru 2100 media să revină sub media valorilor europene la 46,91 ani. În ceea ce privește statele NATO ale acestui bloc, situații ceva mai

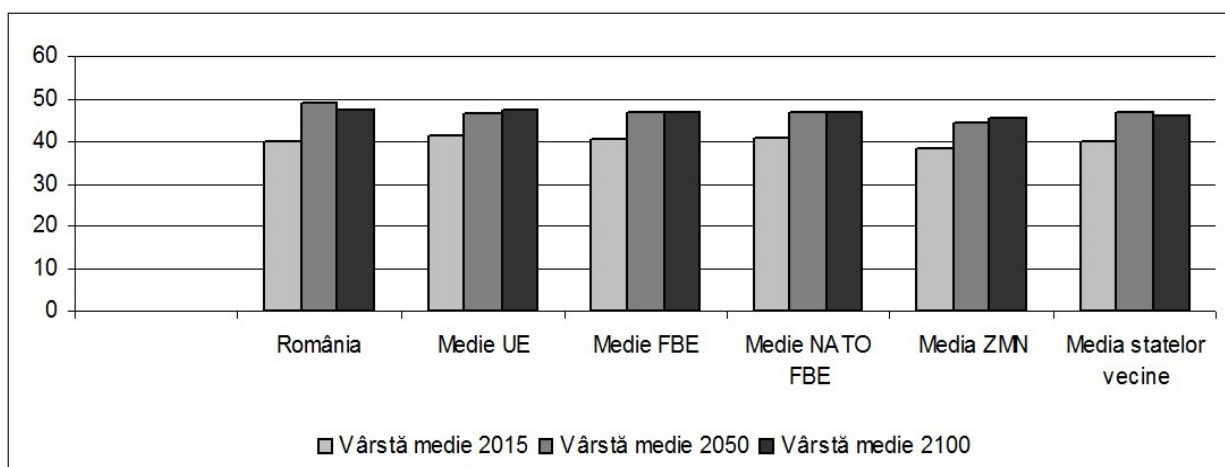

Figura nr. 5: Evoluția vârstei medii a României raportată la vârsta medie a regiunilor de relevanță

ani și peste în 2011, la 28%⁵⁵. Actualizând și completând studiile cu dimensiunea regională de analiză, facem referire la două tipuri de date

⁵⁴ ***, *World Abortion Policies 2013*, Națiunile Unite, Departamentul Afacerilor Economice și Sociale, Divizia Populație, date disponibile la http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf. Accesat la data de 06.12.2014.

⁵⁵ Vasile GHEȚĂU, *op. cit.*, 2012, p. 61 apud Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2013, p. 65.

favorabile se înregistrează în Lituania (39,7; 44,2; 44,5), Letonia (41,7; 42,7; 43,4), Estonia (41,3; 44,4; 45,1), în general statele NATO având o medie mai mare de vârstă decât restul. În ceea ce privește Zona Mării Negre, România se situează undeva pe la mijlocul clasamentului, atât din perspectiva valorii estimate pentru 2015, cât și pentru 2050 și 2100: Bulgaria (43,4; 48,0;

⁵⁶ Această rată de dependență a vârstnicilor reprezintă numărul persoanelor dependente (65 ani și peste) per 100 persoane de vârstă activă (15-64 ani).

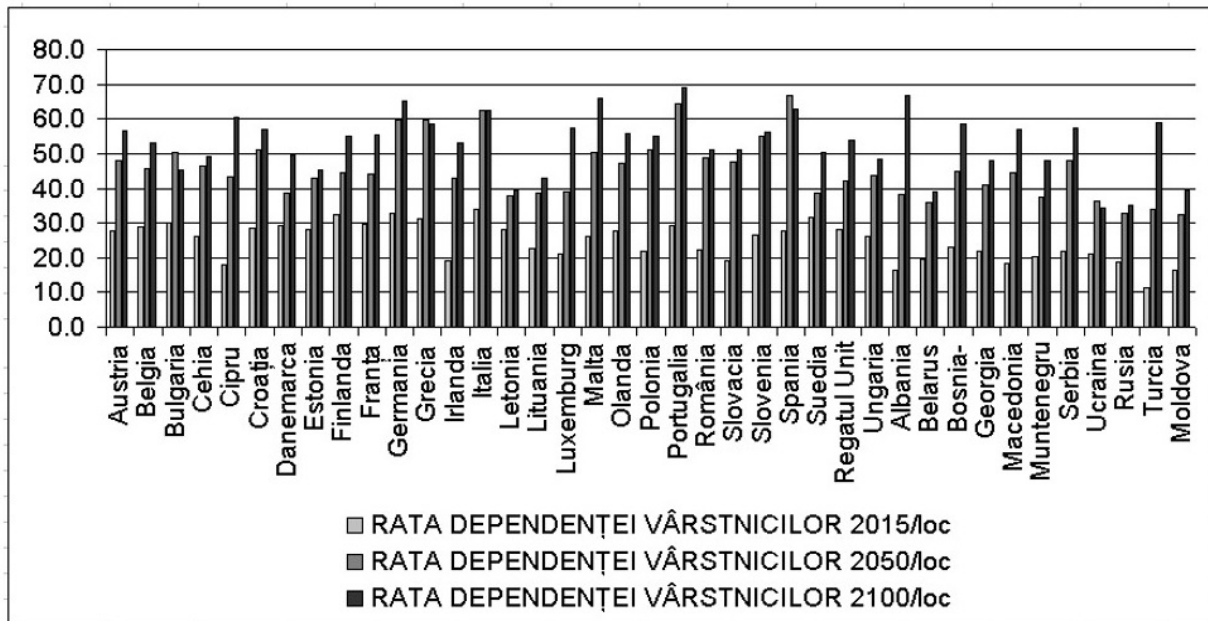

Figura nr. 6: Evoluția ratei dependenței vârstnicilor României în raport cu statele regiunilor relevante geopolitic

45,3), România (40; 48,8; 47,4), Turcia (30,1; 42,4; 49,4), Georgia (38,1; 43,4; 46,4), Ucraina (39,9; 43,4; 42,7), Rusia (38,5; 41,7; 42,4). Din perspectiva vecinilor săi, România are una dintre cele mai acute situații, alături de Bulgaria și pe termen lung de Serbia: România (40; 48,8; 47,4), Ungaria (41,0; 46,1; 46,5), Bulgaria (43,4; 48,0; 45,3), Ucraina (39,9; 43,4; 42,7), Moldova (36,3; 45,8; 44,7), Serbia (39,3; 50,6; 49,3).

Din perspectiva ratei de dependență a vârstnicilor, România (2015: 22,3, 2050: 48,8; 2100: 51,0) se clasează sub media Uniunii Europene pentru 2015 (26,95), iar pentru 2050 se apropie de aceasta (48,27), urmând ca pentru 2100 să se situeze din nou sub media valorilor UE (54,48). Cu toate acestea situația nu este una cu potențial mai favorabil față de Uniunea Europeană, pentru că, actualmente, fără un dezechilibru din acest punct de vedere, țara noastră are dificultăți în susținerea bugetară a categoriilor dependente și nu pare a fi proactivă în direcția unor măsuri de prevenție pe termen lung riscurilor economice ce vor însoți cu siguranță dezechilibrul creat de dublarea ratelor dependenței vârstnicilor și scăderii populației active. Comparând cu situația Blocului Estic, România se află peste media acestuia (2015: 23,75; 2050: 44,97; 2100: 50,46) și totuși aliniată

la valorile statelor NATO din cadrul acestuia și sub media Zonei Mării Negre (cu 2015: 20,96; 2050: 40,58; 2100: 45,5) și dintre vecinii săi, una dintre cele mai ridicate rate de dependență alături de Serbia: România, Moldova (2015: 16,4, 2050: 31,5; 2100: 39,5), Ucraina (2015: 21,2, 2050: 36,3; 2100: 34,5), Ungaria (2015: 26,1, 2050: 43,8; 2100: 48,5), Serbia (2015: 21,7, 2050: 48,1; 2100: 57,5), Bulgaria (2015: 31,1, 2050: 50,5; 2100: 45,3).

4. Dimensiunea structural-etnică: omogenitatea populației și potențialul conflictual

Într-un studiu anterior făceam o analiză de relevanță pentru dimensiunea evolutivă internă a omogenității populației și constatam că între ultimele două recensăminte nu s-au înregistrat modificări semnificative (2002: 89,5% români, 2011: 88,9%), și că România continuă să se numere printre țările cu un grad ridicat de omogenitate, cu toate că, din punct de vedere istoric, s-a aflat la răscrucea civilizațiilor fiind invadată de multe ori în decursul istorie de către alte popoare și ținând seama de intensul flux

migratoriu al acestui secol, care precum putem observa afectează considerabil situația statelor Europei Occidentale⁵⁷.

În urma datelor publicate în *The World Factbook* – CIA, putem constata următoarele

între 75,8% (Moldova) și 83,2% (Serbia)⁵⁸.

Totuși, potențialul de conflictualitate tinde să apară și la state cu un grad ridicat de omogenitate, mai ales când avem minorități semnificativ procentual (de obicei peste 5%)

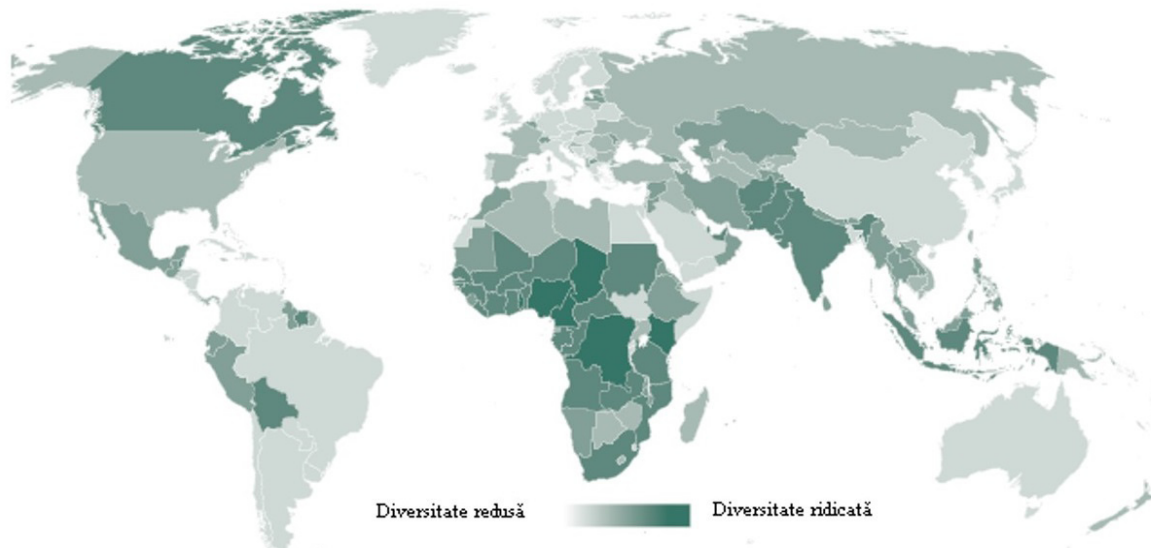

Figura nr. 7: Diversitatea culturală la nivel global în 2013⁵⁹

la nivel regional: România se află printre statele Uniunii Europene cu un grad ridicat de omogenitate, existând și state cu un grad foarte mare de omogenitate precum: Austria (91,1% austrieci), Germania (91,5% germani), Finlanda (93,4%), Ungaria (92,3% maghiari) sau Polonia (96,9% polonezi), dar și state cu un grad mai scăzut de omogenitate precum: Belgia (58% flamanzi, 31% valoni), Estonia (68% estonieni), Letonia (61,1% letoni, 26,2% ruși), Cehia (64,3% cehi). Blocul Estic tinde să aibă procente mai mici ale populației majoritare, față de media Uniunii Europene, iar statele membre NATO ale acestui bloc au situații diverse de la grade foarte ridicate de omogenitate (Ungaria, Polonia, Germania, Croația), crescute (România, Lituania, Slovacia, Slovenia, Albania, Bulgaria), la grade mai reduse (Cehia, Estonia, Letonia). În Zona Mării Negre statele au un nivel relativ ridicat de omogenitate, România fiind printre fruntașe: Bulgaria (76,9%), România (88,9%), Turcia (70-75%), Georgia (83,8%), Ucraina (77,8%), Rusia (77,7%). Între statele vecine, România este surclasată doar de către Ungaria, restul statelor având valori cuprinse

⁵⁷ Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2013, p. 66.

concentrate în anumite areale, care au intenții iredentiste, iar aici putem face apel la datele din *Conflict Barometer 2013*. La nivelul Uniunii Europene, România se află printre statele care au pe teritoriul său un conflict cu substrat etnic, alături de Belgia (fracțiunile valone, autonomie; grad intensitate: 1⁶⁰); Croația (sârbii, autonomie, grad de intensitate: 1); Cipru (turcii, secesiune; grad de intensitate: 2); Estonia (minoritatea rusă, autonomie, grad intensitate: 1); Lituania (minoritatea rusă, autonomie, grad intensitate: 1); România (minoritate maghiară, autonomie,

⁵⁸ Site oficial Central Intelligence Agency, *The World FactBook*, Grupurile etnice ca procent din totalul populației, date disponibile la <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2075.html#ro>. Accesat la data de 07.12.2014.

⁵⁹ Rich Morin, Centrul de Cercetare PEW, date disponibile la <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2013/07/18/the-most-and-least-culturally-diverse-countries-in-the-world/>. Accesat la data de 07.12.2014.

⁶⁰ Unde: 1=dispută, 2=crize non-violente, 3= crize violente, 4=război restrâns, 5=război în ***, *Conflict Barometer 2013*, Heidelberg Institute for International Conflict, 2013, p. 30 date disponibile la http://hiik.de/de/downloads/data/downloads_2013/ConflictBarometer2013.pdf. Accesat la data de 07.12.2014.

grad intensitate: 1); Slovacia (minoritatea maghiară, autonomie, grad intensitate: 1); Spania (naționaliștii catalani, secesiune, grad intensitate: 1; bascii, secesiune, grad intensitate: 1); Regatul Unit (scoțienii, secesiune, grad de intensitate: 1 și Irlanda de Nord, secesiune, grad de intensitate: 3). La nivelul Blocului Estic putem remarca faptul că multe dintre state se confruntă cu conflicte la a căror cauză contribuie și factorul etnico-demografic, în afară de statele ce fac parte din UE mai putem aminti: Belarus (fracțiunile croate, autonomie, grad de intensitate: 1), Georgia (Aphazia și Osetia, secesiune, grad intensitate: 2; armenii și azerii, autonomie, grad intensitate: 1), Ucraina (conflictele prezente au și cu substrat demografic, fiind încurajate de existența unei minorități considerabile ruse), Bosnia Herțegovina (croații autonomie și secesiune, grad intensitate: 1), Serbia (minoritatea albaneză, autonomie, grad intensitate: 2; minoritatea bosniacă, autonomie, grad intensitate: 1; minoritatea sârbă versus guvernul Kosovo, 2013, grad intensitate: 3). În ceea ce privește Zona Mării Negre, România, chiar dacă înregistrează conflicte de intensitate mică (dispute), se află printre țările cu o situație relativ bună din această perspectivă, dacă comparăm cu situația Georgiei, Ucrainei sau chiar a Rusiei (minoritatea ingușă, supremație subnațională, grad intensitate: 1; grupurile militante islamiste, secesiune, grad intensitate: 4; sau ca parte în conflicte cu Estonia, Georgia, Letonia, grad intensitate: 1 și Ucraina). Din perspectiva țărilor vecine, România are o poziție mai fragilă decât Ungaria sau Bulgaria, dar mult mai stabilă decât Moldova (Transnistria: populația rusă, secesiune, grad intensitate: 3), Serbia sau Ucraina.⁶¹

Tot din perspectiva omogenității, o altă posibilă arie de interes ar putea fi evoluția populației rrome. Într-un studiu precedent făceam apel la următoarele date: existența unei RTF de aproximativ 3 ori mai mare a populației rrome față de români, drept pentru care, dacă actualmente oficial ei reprezintă aproximativ 3% din populația țării (real estimați undeva la 1,5 milioane), este posibil ca, până la orizontul lui 2050, numărul populației de etnie rromă să

⁶¹ ***, *Conflict Barometer 2013*, Heidelberg Institute for International Conflict, 2013, p. 29-30, date disponibile la http://hiik.de/de/downloads/data/downloads_2013/ConflictBarometer2013.pdf. Accesat la data de 07.12.2014.

fie semnificativ geopolitic. Organizația Partida Rromilor estimează undeva la 40% din populația României până în 2050, dar V. Ghețău susține că rămâne de văzut cum va influența emigrația lor masivă către spațiul occidental comportamentul demografic, inclusiv natalitatea⁶². Din perspectivă comparativă putem observa că în România avem cea mai mare comunitatea a populației rrome și din perspectiva Uniunii Europene, Blocului Estic, Zonei Mării Negre, dar și în rândul vecinilor săi, urmată în de aproape de Bulgaria. Practic această etnie este concentrată mai ales în țările fostului Bloc Estic: România, Bulgaria, Serbia, Muntenegru, Albania, Croația, Slovenia, Ungaria, Slovacia, Cehia, Polonia, dar și în țări de interes precum Turcia.

În ceea ce privește problematica imigranților, România încă nu se înscrie în trendul european, care înregistrează vulnerabilități de securitate internă, mai ales la nivelul mediului urban ca urmare a formării unor concentrări de populație minoritară cu fond cultural mult diferit de cel al statului gazdă (populația musulmană a marilor metropole occidentale). Însă, sunt păreri în mediul academic conform cărora trendurile pe termen lung ar putea înscrie țara noastră în tendințele Europei Occidentale, chiar dacă poate nu la aceeași scală, prin urmare și aspectul imigrației este unul ce ar trebui intens monitorizat pentru că ar putea aduce modificări în structura etnică. În 2011, în România, imigranții se constituiau în 0.75% din populația țării, în timp ce media Uniunii Europene era de 10%⁶³. S. Neaguț, L. di Comite și M.C. Neacșu au în vedere următoarele argumente pentru care imigrația în România s-ar putea transforma din una de tranzit într-una de destinație: scăderea valorilor puternic negative ale ratelor migrației din 1990 până în prezent, criza demografică, dezechilibrul pieței muncii, calitatea de membru al Uniunii Europene și tendința de creștere economică.⁶⁴

⁶² Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2013, p. 70.

⁶³ The Migration Observatory – Oxford University date disponibile la <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/data-and-resources/maps/census-map-migrant-population-eu-countries-2011>. Accesat la data de 01.09.2014 apud Cătălina TODOR, *op. cit.* 2014 (A).

⁶⁴ Silviu NEAGUȚ, Luigi di COMITE, Marius-Cristian NEACȘU, „Immigration – socio-economical implications. The case of Romania”, *Amfiteatru Economic Journal*, Vol XII, No. 28, iunie 2010, p. 577.

5. În loc de concluzii: evoluțiile demografice ale României factor generator de vulnerabilitate

Corelând cadrul teoretic cu rezultatele analizei indicatorilor, putem afirma cu certitudine că evoluțiile demografice ale României nu creează un potențial de putere, ci vulnerabilitate.

În urma analizei anterioare, cele mai importante vulnerabilități demografice pot fi sistematizate după cum urmează:

- *Declinul demografic:* România ar urma să piardă aproape jumătate din populația sa până în 2100, având una dintre cele mai grave situații la nivelul Uniunii Europene, poziționându-se tot în rândul celor mai dramatice evoluții și în rândul statelor Blocului Estic, dar și a statelor membre NATO, precum și în cadrul Zonei Mării Negre, iar în rândul statelor vecine având o situație ceva mai favorabilă, doar Ungaria înregistrând un declin mai mic.

- *Problematika emigrației masive trebuie corelată cu declinul populației.* România se află printre fruntașe la nivel european ca „țară exportatoare” de migranți, în condițiile în care nu vorbim de un excedent al populației, fapt ce adâncește declinul populației și contribuie la îmbătrânirea acesteia (prin emigrarea segmentului activ al populației), generând și un potențial de vulnerabilitate în direcția calitativă a resursei umane: aici amintim două fenomene – brain-drain-ul și problematica copiilor emigranților (cei rămași acasă, cei aflați în procesul de reîntregire a familiei în afara granițelor naționale și cei născuți în străinătate). Brain-drain-ul, în cele două coordonate importante ale sale – emigrarea tinerilor înalt calificați și emigrarea medicilor – au potențial de a lipsi România de o resursă umană extrem de importantă pentru dezvoltarea sa durabilă. Problematika copiilor emigranților poate duce la vulnerabilități în ceea ce privește formarea viitoarei resurse active umane (a se vedea rezultatele cercetării anterioare cu privire la tipul de consecințe aduse de emigrația masivă la nivelul familiei și copiilor implicați în acest fenomen)⁶⁵. La nivel regional am putut observa

că România are cea mai gravă evoluție dintre statele membre ale Uniunii: dacă cele occidentale sunt destinații, chiar dacă înregistrează o creștere ușoară, stagnare sau declin al populației, țările estice ale acesteia au un numitor comun din perspectiva declinului și emigrației. În rândul lor, România este fruntașă. La nivelul altor zone de interes putem aminti că Turcia are o evoluție similară a emigrației către UE, dar și un excedent al populației ce îi permite acest lucru, iar din perspectiva relațiilor de vecinătate Ungaria are o situație favorabilă: cu un deficit estimat ceva mai mic decât al României, reușește să fie în rândul țărilor destinație pentru migrație, în timp ce pentru România dinamica este inversă și la modul cel mai acut posibil.

- *Numărul avorturilor este o altă coordonată care adâncește declinul demografic,* dar este de natură să creeze și un potențial vulnerabil pentru sănătatea femeilor care apelează la aceste proceduri, astfel putând exista repercusiuni la nivelul viitoarei resurse umane. Din această perspectivă, România din nou are una dintre cele mai dramatice situații, atât la nivelul Uniunii Europenei, cât și a statelor fostului Bloc Estic, cea mai defavorabilă poziție între statele membre NATO ale regiunii Zonei Mării Negre, fiind și fruntașă în rândul statelor vecine.

- *Îmbătrânirea populației.* Din această perspectivă, țara noastră urmează trendul european, cu toate că se află puțin sub medie. Ca stat membru NATO din regiunea Blocului Estic, România se situează în rândul statelor cu valori ceva mai favorabile. La nivelul Zonei Mării Negre se află la mijlocul clasamentului. În ceea ce privește vecinii săi, alături de Bulgaria, înregistrează una dintre cele mai negative evoluții. Chiar dacă din această perspectivă se află sub media europeană și în trendul regional, acest lucru nu înseamnă că va avea mai puține dificultăți generate de această evoluție, pentru că România, spre deosebire de statele occidentale, se confruntă și actualmente cu problematica susținerii categoriilor dependente (vârșniciei și copii) ca urmare a evoluției mai puțin favorabile a economiei. Astfel, cu o rată dublă a

⁶⁵ Cătălina TODOR, *op. cit.*, 2014 (B).

dependenței vârstnicilor în 2050, față de cea de acum, cu siguranță România se va confrunta nu numai cu vulnerabilități, am putea spune chiar cu riscuri și implicații economice și, apoi, societale complexe.

• *Problematicile structurii etnice.* Chiar dacă la nivel intern, deocamdată, nu avem modificări semnificative din perspectiva structurii etnice a populației, am identificat însă două minorități care pot constitui vulnerabilitate pentru România. Chiar dacă din perspectiva omogenității etnice România se află printre statele cu un grad ridicat la nivelul Uniunii Europene, Zonei Mării Negre, între statele vecine fiind surclasată doar de către Ungaria, țara noastră se află și printre acele state ale Uniunii Europene care au pe teritoriul lor un conflict etnic, chiar dacă de intensitate redusă (dispută). La nivelul Blocului Estic se înscrie în dinamici mai favorabile, unele dintre statele acestei regiuni întâmpinând conflicte de intensitate mai mare: Ucraina, Georgia, Serbia. În ceea ce privește raportarea sa la statele vecine, România are o situație ceva mai nefavorabilă decât Ungaria sau Bulgaria, însă în comparație cu restul vecinilor aceasta are o situație stabilă. În ceea ce privește minoritatea rromă, în țara noastră se află cea mai numeroasă comunitate în comparație cu toate dimensiunile regionale supuse analizei și aceasta ar putea să crească semnificativ, astfel încât să aducă vulnerabilități considerabile societale, având în vedere faptul că actualmente întâmpină dificultăți în integrarea acestora, nefiind acum procentual la nivelul preconizat pentru 2050. Tot din perspectiva structurii etnice, sunt de urmărit și dinamicele imigrației, chiar dacă momentan evoluția acestora nu prefigurează o transformare a structurii etnice.

Toate aceste puncte determină România să aibă una dintre cele mai dezavantajate poziții demografice în cadrul realităților regionale relevante geopolitic pentru țara noastră: Uniunea Europeană, statele fostului Bloc Estic, regiunea european-estică a NATO, Zona Mării Negre, vecinătatea.

Unele dintre aceste evoluții sunt certificate ca vulnerabilități la nivel statal prin prezența lor în această categorie la nivelul strategiei naționale de securitate și a celei de apărare.

Astfel, în cadrul *Strategiei de Securitate Națională a României* regăsim: „următoarele fenomene sunt generatoare de preocupări sau pericole: dependența accentuată de unele resurse vitale greu accesibile; *unele tendințe negative persistente în plan demografic și migrația masivă*; nivelul ridicat al stării de insecuritate socială, persistența stării de sărăcie cronică și accentuarea diferențelor sociale; proporția redusă, fragmentarea și insuficiența implicare a clasei de mijloc în organizarea vieții economico-sociale; fragilitatea spiritului civic și a solidarității civice; infrastructura slab dezvoltată și insuficient protejată; starea precară și eficiența redusă a sistemului de asigurare a sănătății populației; carențele organizatorice, insuficiența resurselor și dificultățile de adaptare a sistemului de învățământ la cerințele societății; organizarea inadecvată și precaritatea resurselor alocate pentru managementul situațiilor de criză; angajarea insuficientă a societății civile în dezbateră și soluționarea problemelor de securitate.”⁶⁶

De asemenea și la nivelul *Strategiei Naționale de Apărare*, 2010, la capitolul vulnerabilități, alături de cele de natură legislativă, administrativă, bugetară, instituțională, media, de dezvoltare regională, a infrastructurii critice, a crimei organizate, se regăsesc și cele demografice sau cu substrat demografic precum: „tendințele demografice negative și procesul de îmbătrânire a populației” și „degradarea coeziunii familiilor ca urmare a fenomenului migrației, cu consecințe puternic negative asupra copiilor și tinerilor”⁶⁷.

Prin urmare, nișa de cercetare geopolitică-securitate-demografie ar trebui să se numere printre principalele arii de interes național, ce să

⁶⁶ *Strategia de Securitate Națională a României* disponibilă la <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>, p. 16. Accesată la data de 11.07.2014.

⁶⁷ *Strategia Națională de Apărare. Pentru o Românie care garantează securitatea și prosperitatea generațiilor viitoare*, București, 2010, p. 14, disponibilă la <http://www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf>. Accesată la data de 11.07.2014.

servească drept cadru pentru măsuri concrete. Fără o implicare activă a statului în vederea atenuării acestor vulnerabilități, ele se pot transforma în reale riscuri pentru evoluția societală și chiar geopolitică a României pe termen lung.

Conchidem prin aceea că demografia rămâne un element important pentru România în cadrul analizelor geopolitice și de securitate, ce va trebui foarte atent monitorizat și asupra căruia ar trebui chiar intervenit pentru atenuarea unor evoluții cu potențial destabilizator.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. CSURGAI Gyula (Ed), *Geopolitics and Demography*, Geneve, International Centre for Geopolitical Studies, 2013.
2. DOBRESCU Paul, *Geopolitica*, București, Ed. Comunicare.ro, 2008.
3. GHEȚĂU Vasile, *Drama noastră demografică – Populația României la recensământul din octombrie 2011*, București, Ed. Compania, 2012.
4. SIMILEANU Vasile, *Geopolitica - Centre de putere*, București, Ed TopForm, 2010.
5. TODOR Cătălina, „O altfel de criză: criza demografică românească, simptome, evoluție și consecințe”, *Revista de Antropologie Urbană*, nr.2/2013, București, Ed. Oscar Print, pp. 59-76.
6. ***, *World Abortion Policies 2013*, Națiunile Unite, Departamentul Afacerilor Economice și Sociale, Divizia Populația, date disponibile la http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/policy/WorldAbortionPolicies2013/WorldAbortionPolicies2013_WallChart.pdf.
7. ***, *Conflict Barometer 2013*, Heidelberg Institute for International Conflict, 2013, date disponibile la http://hiik.de/de/downloads/data/downloads_2013/ConflictBarometer2013.pdf.
8. ***, *World Population Prospects The 2012 Revision - Volume II: Demographic Profiles*, New York, United Nations, 2013.
9. ***, *Strategia Națională de Securitate a României*, București, 2007, disponibilă la <http://www.presidency.ro/static/ordine/SSNR/SSNR.pdf>.
10. Site oficial al Central Intelligence Agency, *The World FactBook*, date disponibile la <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/docs/>
11. Site oficial Banca Mondială, date disponibile la <http://data.worldbank.org/indicator/SM.POP.NETM>.

”Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul **“SOCERT. Societatea cunoașterii, dinamism prin cercetare”**, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/132406. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. Investește în Oameni!”

PROCESUL DECIZIONAL - DE LA RĂZBOIUL DE GENERAȚIA ÎNTÂI LA REVOLUȚIA ÎN AFACERILE MILITARE POST-RĂZBOI RECE

*Dr. Niculai-Tudorel LEHACI**

În multitudinea transformărilor suportate de acțiunea militară în decursul istoriei există câteva elemente care ies în evidență, se accentuează și ajung în final să devină o caracteristică dominantă a fiecărei generații de conflict. Acest articol încearcă, fără pretenții exhaustive, să realizeze o trecere în revistă, am putea spune chiar o analiză, a principalelor războaie ale epocii moderne, clasificate de către specialiști în „generații”, din punctul de vedere al actului decizional.

Cuvinte-cheie: *decizie, război, forțe, proces, conflict.*

Introducere

Planificarea acțiunilor militare este prezentată de cele mai multe publicații de specialitate ca fiind un proces. Deși nu putem nega utilitatea abordării prin prisma procesualității, apreciez ca fiind mult mai important faptul că planificarea oferă factorilor de decizie un model logic de rezolvare a problemelor complexe. Luarea deciziei la timp și cu eficiență este o cerință a comenzii structurilor militare la toate nivelurile. Cea mai mare parte a artei comenzii constă în

recunoașterea la timp a circumstanțelor și a momentului în care se impune o nouă decizie. Aceasta depinde de existența unei judecăți bune și a inițiativei. Cel mai favorabil caz este cel în care un comandant ia la timp decizia, devansându-l pe inamic. În mod implicit este necesară abilitatea de a ști dacă este nevoie să se ia o decizie, și dacă da, când trebuie luată. Un posibil răspuns ne poate fi oferit prin identificarea mutațiilor survenite în cadrul actului decizional militar în decursul istoriei, cu preponderență în generația modernă de conflicte.

1. Decizia și războiul

Intersecția domeniului cognitiv (specific uman), cu cel informațional și cu cel fizic al infrastructurii mediului în care observăm, înțelegem, decidem și acționăm a fost transpus sintetic de către colonelul Boyd în ciclul OODA Loop de elaborare a deciziilor, respectiv: Observare, Orientare, Decizie, Acțiune. Prin natura sa, inclusiv prin fundamentul de dezvoltare, acest ciclu este un proces de luare a deciziilor militare, ale cărui etape sunt strâns legate de procesul permanent de verificare și schimb de informații dintre realitatea spațiului de

** Maior dr. Niculai-Tudorel LEHACI este lector universitar în cadrul Departamentului forțe terestre din Facultatea de comandă și stat major a Universității Naționale de Apărare „Carol I”. E-mail: lehaci.tudorel@unap.ro*

luptă și măsurile cuprinse în planurile întocmite la nivelul comenzii¹. Schimbările generate de-a lungul timpului în acest domeniu au adus multiple modificări ale modului de abordare pe această linie, cu influențe directe asupra modului de desfășurare a acțiunilor, schimbări resimțite parcă mai accentuat odată cu provocările create de era informațională.

Dacă recurgem la o interpretare militară familiară, prin care facem apel la amplificarea celor patru secvențe ale procesului decizional, observăm că, pentru obținerea succesului, cuvântul cheie este superioritate, fiind necesar:

- să vedem primii și în plus să vedem mai mult decât potențialul inamic, astfel încât să dobândim superioritate informațională;
- să înțelegem mai repede și mai bine intențiile inamicului și situația proprie, astfel încât să obținem superioritatea cunoașterii;
- să decidem mai repede și mai bine, astfel încât să realizăm superioritate decizională;
- să acționăm decisiv, astfel încât să obținem efecte superioare.

Înțelegerea modului de ducere a războiului și determinarea direcției către care ne îndreptăm în ceea ce privește războiul viitorului pot fi explicate și prin acțiunile și intervențiile efectuate în decursul timpului asupra fiecărei etape a ciclului decizional prezentat anterior. Cercetători ai Institutului American de Studii Strategice din cadrul Colegiului de Război clasifică războaiele moderne în patru generații²:

- războiul de generația întâi:
 - exemplu: războaiele napoleoniene;
 - caracteristici: armate de dimensiuni mari;
 - metoda de luptă: om contra om.
- războiul de generația a doua:
 - exemplu: primul război mondial;
 - caracteristici: armate de dimensiuni mari;
 - metoda de luptă: artilerie fixă contra om.
- războiul de generația a treia:
 - exemplu: al doilea război mondial;
 - caracteristici: tranziție rapidă de la o manevră la alta; războiul fulger (blitzkrieg);

- metoda de luptă: tancuri/bombardiere împotriva orașelor/armatelor.

- războiul de generația a patra:
 - exemplu: războiul din Vietnam;
 - caracteristici: descurajarea inamicului;
 - metoda de luptă: propaganda orientată asupra populației.

Pe lângă cele patru generații determinate și analizate de institutul mai sus amintit, Mark Safranski, creatorul blogului Zenpundit.com, în articolul *Unto the Fifth Generation of War (Spre războiul de generația a cincea)*, încearcă să aducă în atenție și să realizeze o proiecție a celei de a cincea generație de război³, care, în opinia mea, poate avea la bază transformările din domeniile doctrinar, tehnologic și organizațional survenite în perioada post-Război Rece, transformări sintetizate de către specialiștii militari în conceptul de „Revoluție în Afacerile Militare post-Război Rece”. Mark Safranski afirmă că războiul viitorului va însemna lichidarea sistematică a rețelelor inamicului și a simpatizanților acestuia, ceea ce ne duce cu gândul că acțiunile vor fi direcționate în special către primele etape ale ciclului decizional. Considerând că generațiile anterioare de război se caracterizează prin tendința de a intra cât mai adânc în teritoriul inamicului, războiul de generația a cincea se desfășoară într-un spațiu comun, însă nu în teritoriul inamicului, ci mai degrabă cât mai în adâncime, în mintea inamicului. În mod esențial, acesta reprezintă un război total dus împotriva unei societăți în ansamblu sau a unei părți a acesteia și probabil la acest moment nu există un „mai în adâncime” pentru generația aceasta de război.

O radiografie sumară efectuată asupra domeniului conducerii militare și relațiile acestui domeniu, cu transformările survenite în modalitățile de ducere a luptei, cu mutațiile conflictelor ne relevă, o legătură de cauzalitate între aceste elemente. Referindu-se la fluiditatea mediului de securitate, secretarul apărării american Donald Rumsfeld aprecia că: „...noile amenințări apar și evoluează pe neașteptate, adesea fără avertismente, pentru a ne surprinde.

¹ Cristea DUMITRU și Ion ROCEANU, *Războiul bazat pe rețea*, Editura UNAp, București, 2005, p.82.

² www.strategicstudiesinstitute.army.mil/conf/strat/Panel5-wilcox.pdf. Accesat în data de 27.01.2015.

³ <http://zenpundit.blogspot.ro/2005/07/unto-fifth-generation-of-war.html>. Accesat în data de 26.01.2015.

Nu ne putem permite să nu ne schimbăm, cu rapiditate chiar, dacă sperăm să trăim în această lume”.⁴

Mai mult, printr-o analiză a războaielor din perspectiva principalelor intrări și ieșiri în cadrul fiecărei faze a procesului decizional observăm că tendința generală existentă în fiecare generație de război a fost să acționeze și să pătrundă cât mai adânc în fazele ciclului decizional al adversarului, manifestând o tendință inversă procesului (fig. nr. 1).

relativ simetrice ambelor părți beligerante, fiind cunoscute în special condițiile de teren, în timp ce locația precisă a fiecărei armate era de cele mai multe ori indisponibilă comandanților. Așadar, războiul de generația întâi poate fi definit ca fiind conflictul care se axează pe abilitățile comandanților de a acționa în vederea distrugerii forțelor inamicului.

Caracteristica de bază a războiului de generația a doua este „atacul la baionetă”, acțiunea fiind

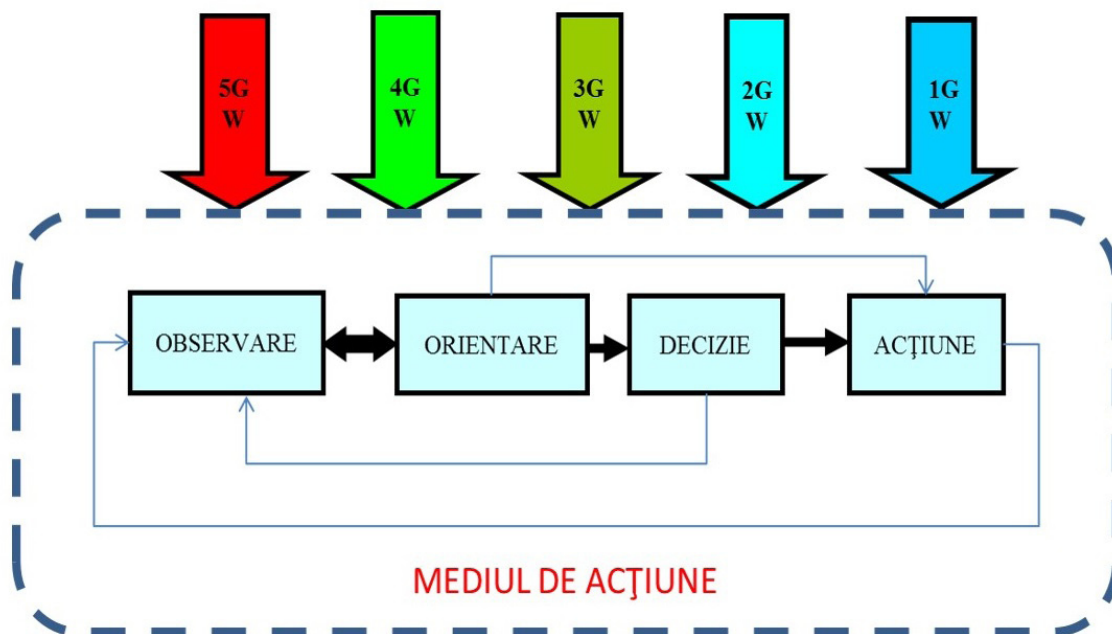

Figura nr. 1

2. Generațiile războiului

În războaiele de generația întâi, precum războaiele napoleoniene caracterizate de specialiști ca fiind reprezentative acestei generații, campaniile au fost îndreptate cu preponderență asupra fazei de acțiune a ciclului OODA. Armatele, extrem de fluide, au mărșăluit peste tot unde „bocancii” soldaților le-au putut duce. Ne întrebăm de ce comandații alegeau să intervină doar în această etapă? Explicația constă în faptul că mijloacele la dispoziție ofereau informații

relativ simplă. Conflictul relevant al acestei generații poate fi considerat Primul Război Mondial, caracterizat prin marșuri lungi ale armatelor, deplasări samarizate sau transport cu trenul spre linia frontului, unde s-au oprit și s-au confruntat. Se știa exact poziția trupelor proprii, unde era inamicul, iar luptătorul știa unde urma probabil să moară (în câmpul de sârmă ghimpată și mine, lovit de focul încrucișat al inamicului). Cum a fost afectat ciclul decizional în acest caz? Relativ simplu, prin apariția telegrafului și începuturile comunicațiilor moderne care reușesc să pună la dispoziția comandanților mai multe informații însă, în același timp, sunt asaltați și de o multitudine de date și fapte fără importanță. Acest lucru poate fi tradus prin faptul

⁴ Donald H. RUMSFELD, *US Secretary of Defence*, Address to the House Armed Services Committee, Washington, D.C., 5 February 2003.

că vârful războiului se mută în profunzimea ciclului OODA, conflictul fiind centrat în jurul capacității inamicului de a se orienta și decide, în opinia majorității analiștilor militari acțiunile de acest fel fiind elemente definitorii ale războiului de generația a doua.

Războiul de generația a treia merge mai departe în fazele ciclului decizional și manifestă tendința de îndepărtare de acțiune. Spre exemplu, Al Doilea Război Mondial a fost de asemenea fluid, comparabil cu campania lui Lawrence al Arabiei din Primul Război Mondial, însă scopul războiului a fost de a paraliza inamicul prin incertitudine. Acțiunile celei de a treia generații a războiului sunt centrate cu prioritate în jurul capacității inamicului de a se orienta. Imposibilitatea sau, de multe ori, incapacitatea de a distinge clar între concentrarea și dispersarea forțelor, distragerea sau captarea atenției au interzis inamicului, de multe ori, posibilitatea de a-și crea o imagine completă, de ansamblu, asupra a ceea ce se întâmplă pe câmpul de luptă, ceea ce noi numim astăzi imagine operațională comună. Așadar, din punct de vedere al actului decizional, faza de orientare „a primit” imperativele caracteristice ale acestei generații de război.

În timp ce războaiele din vechile generații au fost caracterizate de fluiditate, războiul de generația a patra poate fi asimilat unui „gaz”. Acesta se întinde peste tot, de multe ori necontrolat și în cele mai multe cazuri armatele obișnuite, convenționale întâmpină dificultăți în determinarea profilului luptei. Până la un anumit punct, a patra generație de război se concentrează pe imaginea din mintea inamicului, asemănător războiului de generația a treia. Totuși, în timp ce războiul de generația a treia încearcă doar să distrugă imaginea de ansamblu, cel de generația a patra urmărește, pe lângă distrugerea unei imagini și construcția uneia noi. Această nouă imagine este construită în mare parte de către sau în cadrul procesului decizional, între fazele de „Observare” și „Orientare”, când oamenii „așteaptă și văd”, acțiune reprezentată grafic în figura de mai sus conform săgeții duble dintre cele două faze. Prin crearea condițiilor operaționale și tehnice de adoptare și implementare a deciziilor,

prin care acestea sunt transpuse cu o rapiditate mai mare decât capacitatea de reacție a adversarului, comandantul forței are posibilitatea să modeleze mediul pentru a-l utiliza cât mai eficient în raport cu nevoile și obiectivele sale⁵. Astfel, superioritatea în luarea deciziei depinde în mare măsură de stabilirea și menținerea unei poziții dominante în colectarea și procesarea informațiilor și mai mult, în partajarea cunoștințelor pe timpul tuturor fazelor unei operații.

Dacă prin războiul de generația a treia s-a încercat și s-a reușit să se paralizeze adversarul folosind îndoiala, războiul de generația a patra a încercat și putem observa că în majoritatea cazurilor a reușit să-l neutralizeze prin secătuirea voinței sale. Astfel, în majoritatea analizelor, această generație este privită ca un conflict bazat pe observare și orientare. Războiul de generația a patra îl lasă pe inamic să vadă, să aștepte, însă îi inhibă dorința de a face ceva, îl privează de abilitatea de a „vrea” să facă ceva. Mai mult decât atât, în practică, războiul de generația a patra încearcă să acționeze asupra societății civile a inamicului, să o „distrugă” transformând-o într-o masă de manevră, de multe ori incapabilă să se organizeze, unii autori fiind chiar mai radicali denumind-o „gloată de lași fără minte”. Așadar, a patra generație a războiului se bazează pe incertitudine în proximitatea fazelor de observare și orientare, prin crearea, exploatarea și nu în ultimul rând mărirea acesteia și ancorându-se într-o atmosferă generală haotică, creată de evenimente care par ambigue, chiar contradictorii. Având la bază dorința de a submina valorile esențiale de care adversarul depinde și, implicit, a maximiza fricțiunile interne ale acestuia această generație de conflict scoate la iveală teamă, anxietate și slăbiciuni.

Păstrând modelul de analiză, din punct de vedere al actului decizional, războiul de generația a cincea intră și mai profund în ciclul OODA și alunecă preponderent spre faza de observare. A cincea generație a războiului este concentrată în special asupra puterii intelectuale a inamicului,

⁵ Teodor FRUNZETI, Mircea MUREȘAN, Gheorghe VĂDUVA, *Război și haos*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009, p. 112.

spre deosebire de generațiile anterioare care vizau fie concentrarea asupra puterii fizice, ca în cazul primelor generații, fie moralul ca în cazul generației a patra. Datorită remarcabilelor transformări resimțite în decursul timpului în natura războiului însuși, tranzițiilor de la economiile bazate pe forță brută la economiile bazate pe forța creierului, războiul, atât de devastator în trecut, cu implicații majore prin aplicarea forței brute și mecanice, a devenit mai apoi războiul bazat pe forța creierului⁶. Acționând într-un mediu relativ abstract, se apreciază că războiul de generația a cincea, în anumite circumstanțe, ar putea fi dus fără ca cealaltă parte să știe cu cine luptă, iar printr-un mod de executare exemplar, se pot crea premisele ca una dintre părți nici să nu știe că a fost în război. Actorii, beligeranții celei de a cincea generații pot fi chiar agențiile de informații, care, specializate în construirea și modelarea impresiilor, induc dezinformare, creează un cadru de falsă realitate, care să afecteze încă din faza inițială procesul de luare a deciziei de către inamic.

Se poate astfel induce ideea că evoluția către generația a cincea de război vine firesc, pe fundamentul Revoluției în Afacerile Militare (*Revolution in Military Affairs – RMA*) post-Război Rece, lucru de altfel adevărat, însă în opinia mea cu un anumit decalaj. Mai precis, dacă mutațiile principale din domeniul afacerilor militare își au originea ori au survenit în anii '90, primii ani post-Război Rece, mutațiile din zona războiului au fost resimțite după anii 2000, odată cu acțiunile din Afganistan și chiar al doilea conflict din Irak. Evoluțiile rapide, de multe ori exponențiale, în domeniul științei și tehnologiei au produs un efect deosebit asupra domeniului militar și au impus reorientări, regândiri și chiar reorganizări în ansamblul acțiunilor militare. Observăm schimbări majore în ceea ce privește organizarea forțelor și a sistemelor de conducere prin utilizarea mijloacelor automatizate și prelucrare automatizată a datelor, schimbări în zona tehnicii de luptă și a munițiilor și de ce nu în

⁶ Alvin TOFFLER, Heidi TOFFLER, *Război și antirăzboi. Supraviețuirea în zorii secolului XXI*, Editura Antet, București, 1995, p. 22.

ansamblul doctrinar, al sistemului de principii al luptei armate. Spre exemplu, în timp ce acțiunile clasice asigurau o libertate de acțiune cel puțin 50% din cele 24 ore ale zilei, azi tehnologiile implementate asigură forțelor capacitatea de a se deplasa și duce acțiuni de luptă în orice condiții de timp, anotimp și stare a vremii, practic 24 ore din 24. Cu alte cuvinte, la baza Revoluției în Afacerile Militare, respectiv transformărilor din domeniul organizațional și doctrinar stă un alt domeniu al conceptului RMA, respectiv tehnologia. În sprijinul celor prezentate stă și afirmația lui James Adams care, vorbind despre arta războiului, spunea că necesită acum noi tactici, care să profite de era informațiilor.⁷ Tehnologia crește rolul armelor de înaltă precizie, determină strategia, iar armatele își manifestă tendința de a schimba orientarea prioritară din zona spațiilor către o orientare spre timp. Observăm cum domeniile care definesc conceptul amintit se condiționează și se dezvoltă reciproc respectând principiul bulgărelui de zăpadă. Astăzi, războiul viitorului este o materializare a viitorului războiului⁸ și nimeni nu se mai îndoiește de metamorfozele care s-au produs, se produc și se vor produce în arta militară, implicit în zona deciziei militare.

Punând în balanță elementele descrise anterior putem fi de acord cu teoreticianul francez F. Foch, care afirma că „...la război nu există decât cazuri particulare; totul este deosebit, nimic nu se repetă. Pe același teren, în aceleași circumstanțe de timp și de loc va trebui să se procedeze în mod diferit”.⁹ A proceda diferit înseamnă, de altfel, a decide diferit. Astfel, această afirmație poate fi tradusă și prin decizii diferite în circumstanțe asemănătoare. Dar ce ne face să luăm decizii diferite? Probabil atât factorii interni, subiectivi, cât și cei externi. Chiar dacă locul, spațiul este același fiecare confruntare este unică prin tehnică, prin momentul angajării, prin modul

⁷ James ADAMS, *Următorul – ultimul război mondial. Arme inteligente și front pretutindeni*, Trad. de Mihnea COLUMBEANU, Editura Antet, București 1998, p. 55.

⁸ Mircea MUREȘAN, Gheorghe VĂDUVA, *Războiul viitorului, viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004, pp. 98-99.

⁹ Ferdinand FOCH, *Principiile războiului. Conducerea războiului*. Editura Militară, București, 1975, p. 37.

de execuție a focului, prin concepție, manevră și prin nenumărate alte elemente, chiar prin rezultatele așteptate. Ca urmare, acești factori ne pot conduce spre decizii diferite. Planificatorii acțiunilor militare sunt nevoiți să ia în calcul elemente care până nu demult aveau relevanță mică ori erau ignorate din motive de eficiență.¹⁰

Concluzii

Schimbările fundamentale traversate de omenire în decursul istoriei, schimbările de ordin tehnologic și apetitul pentru asimilarea rapidă a noilor tehnologii au dus la schimbări majore ale produselor, serviciilor și organizațiilor. Tehnologia își difuzează rapid puterea atât către persoane, cât și către organizațiile și națiunile pregătite și capabile să o folosească. În majoritatea cazurilor însuși organismul militar este motorul schimbării, al dezvoltării, având ca fundament nevoia de securitate sub toate formele ei. Această schimbare, pe lângă faptul că reprezintă o oportunitate, poate fi mai ales o provocare pentru structuri în general și pentru decidenți în special.

Modelul OODA Loop este un model decizional general valabil. Din punctul de vedere al războiului, pentru înțelegerea ciclului Boyd, este esențială viteza cu care un comandant parcurge complet acest model decizional pentru a obține succesul. Având în vedere că procesul de comandă și control vizează adaptarea structurii militare la realitatea situației de pe câmpul de luptă, devine evident faptul că, de rapiditatea parcurgerii etapelor, depinde adaptarea la situația reală. În același timp este necesar a fi identificate și cunoscute și situațiile probabile, când acest proces devine vulnerabil întrucât planificarea nu are ca scop numai rezolvarea unei situații în viitorul apropiat, ci mai degrabă realizarea condițiilor necesare obținerii de succese pe termen lung.

În concluzie, multitudinea căutărilor orientate către transformarea acțiunii militare prin utilizarea la un nivel maxim a facilităților tehnologice

disponibile la un moment dat, ne conduce spre ideea fermă că războiul a constituit și va constitui o oglindă a epocii în care s-a desfășurat sau se va desfășura.

BIBLIOGRAFIE:

1. ADAMS James, *Următorul – ultimul război mondial. Arme inteligente și front pretutindeni*, Trad. de Mihnea Columbeanu, Editura Antet, București 1998;
2. ALEXANDRESCU Grigore, DOLGHIN Nicolae, MOȘTOFLEI Constantin, *Fizionomia acțiunilor militare*, Editura U.N.Ap., București 2004;
3. DUMITRU Cristea și ROCEANU Ion, *Războiul bazat pe rețea*, Editura UNAp, București 2005;
4. FOCH F. *Principiile războiului. Conducerea războiului*. Editura militară, București, 1975;
5. FRUNZETI, Teodor; MUREȘAN, Mircea; VĂDUVA, Gheorghe, *Război și haos*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2009;
6. MUREȘAN, Mircea; VĂDUVA, Gheorghe, *Războiul viitorului, viitorul războiului*, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004;
7. RUMSFELD H. Donald, *US Secretary of Defence*, Address to the House Armed Services Committee, Washington, D.C., 5 February 2003;
8. TOFFLER, Alvin; TOFFLER, Heidi, *Război și antirăzboi. Supraviețuirea în zorii secolului XXI*, Editura Antet, București, 1995;
9. www.strategicstudiesinstitute.army.mil/
10. <http://zenpundit.com/>

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.

¹⁰ Grigore ALEXANDRESCU, Nicolae DOLGHIN, Constantin MOȘTOFLEI, *Fizionomia acțiunilor militare*, Editura UNAp, București, 2004, p.7

EVOLUȚIA ORGANISMULUI MILITAR POST-RĂZBOI RECE

*Dr. Costinel NIȚU**

Încheierea Războiului Rece a surprins și generat nedumerire în rândul opiniei publice internaționale și organismelor de securitate. Omenirea a fost pusă în fața unor noi caracteristici ale mediului internațional de securitate, în care democrația s-a răspândit rapid, fiind necesar reanalizarea rolului instituțiilor internaționale în asigurarea securității globale. Evenimente ce au urmat au influențat și condus la transformarea organismului militar în vederea adaptării acestuia pentru îndeplinirea misiunii de bază – realizarea apărării și securității militare.

Dispariția axei principale de securitate la nivel global a însemnat o provocare, dar și o oportunitate pentru actorii rămași în scenă. Problema cea mai stringentă în acel moment se referea la securitatea globală, cine și cum o va putea administra, supraveghea și asigura. Odată cu limitarea amenințărilor militare de mare amploare și intensitate, în perioada ce a urmat, multe state au analizat și planificat implementarea unor modificări în segmentul strategiilor de apărare, a unor schimbări doctrinare pentru susținerea acțiunilor militare. Structurile militare, ca elemente principale implicate în furnizarea răspunsului la situațiile de război și criză, și-au schimbat treptat fizionomia astfel încât au devenit mai reduse numeric, flexibile, mobile, organizate modular, autosustenabile, cu o mare capacitate combativă, apte să poarte acțiuni militare departe de țara de origine, în medii geografice și psiho-sociale foarte diverse.

Locul armatelor de masă a fost luat de structuri profesionalizate, implicate în rezolvarea unor misiuni diverse în cadrul alianțelor/coalițiilor politico-militare. Amplul și complexul proces de modernizare a organismului militar a fost susținut și modelat în acest timp de tehnologiile specifice erei informaționale.

Cuvinte-cheie: acțiune, luptă, mediu, militar, război, organism, securitate

Introducere

Secolul al XX-lea, secolul celor două conflagrații mondiale, al conflictelor zonale și tensiunilor generate de Războiul Rece, a fost marcat de o impresionantă și neîntreruptă cursă a înarmărilor. Sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a reprezentat speranța că pacea și armonia între popoare va triumfa, diplomația va înlocui puterea armelor, democrația va guverna națiunile. Nu a fost așa. Perioada postbelică s-a transformat într-o cursă nebună a înarmărilor și o luptă prelungită. Vechii aliați (SUA și URSS) au devenit adversari, războiul „cald” a devenit „rece” și s-a transformat într-o confruntare nonmilitară deschisă, dar limitată. Războiul Rece, fenomen ce a influențat relațiile internaționale peste patru decenii (1947-1991), a produs mutații majore, la nivel planetar, mediului de securitate, dar și celui economic, politic, cultural etc.

Colapsul Uniunii Sovietice, la sfârșitul anului 1991, a însemnat încheierea Războiului Rece

* Col. dr. Costinel NIȚU este conferențiar universitar în cadrul Facultății de Comandă și Stat Major, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: costinelnit@yahoo.com

când, cel puțin teoretic, s-a produs o relaxare în relațiile internaționale, practic însă, acest moment a declanșat procesul cererii și enunțării unei serii de teorii privind noua ordine mondială, de căutări pentru adaptarea sistemelor existente la situația creată. A fost momentul când, în mod spontan, s-a trecut de la bipolarism, la unipolarism și de acolo la un multipolarism cu poli asimetrice în termeni de putere. Unilateralismul, care s-a impus spontan prin căderea unuia din polii opuși, a pus în discuție toate principiile de drept ale ordinii bipolare: egalitatea suverană, neintervenția, nerecurgerea la forță și la amenințarea cu forța etc.¹ Omenirea s-a văzut în fața unei noi arhitecturi globale, democrația s-a răspândit rapid, rolul instituțiilor internaționale a trebuit reanalizat.

Aceste evenimente au influențat și transformarea organismului militar (reforma militară), pentru adaptarea acestuia în vederea îndeplinirii misiunii de bază – apărarea și securitatea militară a statului.

Studiul organismului militar, din perspectivă dialectică, răspunde unor necesități actuale, ce pot fi considerate din unghiuri diferite. În primul rând, așa menționa o necesitate care nu este de ordin strict militar, ci se referă la cunoașterea mediului de securitate și a legilor ce-l guvernează, pentru a înțelege mai bine fenomenul militar în ansamblul societății și a înțelege mai bine posibilitățile, tendințele și consecințele sale. O asemenea cunoaștere poate fi considerată ca fiind foarte utilă în vederea fundamentării realiste și științifice a concepției despre ceea ce își dorește întreaga omenire – *pacea*.

O altă abordare necesară studiului evoluției organismului militar este cea a domeniului militar propriu-zis, a conceperii și organizării structurilor militare, desfășurării și conducerii acțiunilor armate în ansamblul eforturilor comunității internaționale de menținere a păcii. În aceste condiții, studiul luptei armate ca obiect specific al științei militare, poate constitui, la fel ca oricare fenomen social, obiect al cunoașterii

științifice, ea are legități obiective și o dialectică proprie, o metodologie, instrumente de cercetare și conceptualizare adecvate.

În aceste condiții, pentru a face față noilor provocări, organismul militar s-a adaptat continuu, atât din punct de vedere conceptual, doctrinar (doctrină adecvată situației), al dotării/înzestrării adecvate noilor situații, cât și structural (reorganizarea forțelor armate).

Armata, ca sistem, alături de poliție și serviciile de informații, sistemul judiciar și alte agenții, reprezintă pilonul de bază al sectorului de securitate internațională.

Totuși, și în perioada post-Război Rece, realitatea ne-a demonstrat că, în ciuda eforturilor diplomatice sau de altă natură, în lume, pentru asigurarea păcii, recurgerea la forță, la forța armată, a rămas, în unele cazuri, singura soluție eficientă pentru rezolvarea unor situații conflictuale.

1. Mediul de securitate post-Război Rece

Cel puțin din punct de vedere declarativ, odată cu destrămarea URSS au fost respinse confruntările de natură militară dintre cele două grupuri cu sisteme politice și ideologii diferite. Acest moment, deosebit de important, a constituit practic sfârșitul Războiului Rece și începutul unei noi ere în relațiile interstatale. S-a produs o schimbare sistemică în relațiile internaționale ce afectau toate domeniile de activitate, îndeosebi pe cel militar, fapt ce a necesitat, din partea specialiștilor, căutarea de noi soluții în vederea adaptărilor noilor obiective politice pentru dezvoltarea relațiilor de cooperare între state și alianțe. Practic, omenire a intrat într-o eră în care viziunile (din toate domeniile de activitate) s-au dovedit foarte diferite în comparație cu cele care au guvernat perioada Războiului Rece. Sfârșitul oricărei ordini anunță o nouă epocă de incertitudine și chiar de dezordine.²

Dispariția axei principale de securitate la nivel global a însemnat o provocare, dar și o oportunitate pentru actorii rămași în scenă. Modul neobișnuit în care s-a finalizat acest tip de război,

¹ Adrian SEVERIN, *De la „Ordinea Războiului Rece” la „Noua Dezordine Globală”* disponibil la http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/De la Razboiul Rece la dezordinea globala.pdf . Accesat la 23.01.2015.

² *Idem*.

lipsa unui tratat de pace între foștii combatanți, a surprins și generat nedumerire în rândul opiniei publice internaționale și organismelor de securitate. Problema cea mai stringentă în acel moment se referea la securitatea globală, cine și cum o va putea administra, supraveghea și asigura. În rezolvarea acestei probleme, un rol deosebit îi revenea opiniei publice. Aceasta căuta un nou sens al identității umane, se pronunța împotriva oricăror tendințe dictatoriale și pentru aplicarea normelor, principiilor, a valorilor democrației reale pentru consolidarea drepturilor omului. A fost momentul în care se începea proiectarea unui nou model de putere.

Sistemul bipolar, odată cu dispariția sa, a impus necesitatea definirii unui nou sistem de relații internaționale, o nouă ordine sistemică, a influențat în mod apreciabil evoluția reformei militare. Opinia publică și-a intensificat presiunea asupra factorului politic, fapt ce a necesitat revizuirea vechilor concepte referitoare la mediul de securitate și începutul unui amplu proces de adaptare și reducere a armatelor. Perioada care a urmat a necesitat, din parte experților, ample discuții privind paradigme de constituire a noii ordini mondiale, de la o revitalizare a formulei „concertului de putere” la tripolaritate sau multipolaritate.³ Perioada ce-a urmat Războiului Rece poate fi analizată în întregul ei sau având ca reper evenimentele din 11 septembrie 2001. Între anii 1991 și 2001, încheierea Războiului Rece a însemnat configurarea unui nou concept strategic, o suspendare (cel puțin temporară) a conflictului între cei doi poli de putere și ocuparea poziției centrale de către amenințările asimetrice, escaladarea terorismului și divergențelor religioase. După 11 septembrie 2001, securitatea globală a căpătat noi valențe, fiind influențată îndeosebi de poziția oficială ce afirma că „America este o națiune în război” (Rumsfeld, 2005, p.1).⁴ O Americă ce

s-a dovedit vulnerabilă la loviturile perfide ale flagelului numit terorism, ce se răspândea cu repeziciune și nu respecta nici o valoare morală, nici o normă democratică.

Summitul din iunie 1991, unde președinții Mihail Gorbaciov și George H. W. Bush au pus bazele parteneriatului sovieto-american, a consfințit instaurarea Statelor Unite ca singura superputere mondială. Practic, acest parteneriat a contribuit la primul triumf american (războiul din Golful Persic) în noua sa calitate. Războiul din Golf, unde SUA au condus o coaliție formată din 35 de state, a arătat posibilitatea și capacitatea unui dialog constructiv între cei doi poli de putere și neimplicarea directă a Rusiei în soluționarea acestor probleme.

Tensiunea generată de existența celor două blocuri politico-militare încetase, însă pe glob nu domnea pacea. Existau numeroase focare ce emanau violență și produceau confruntări armate în interiorul statelor. Aceste acțiuni secesioniste, însă, nu aveau implicații la nivel mondial și, în mod deosebit, nu afectau interesele SUA pentru ca acestea să-și manifeste poziția de lider mondial.

Deși nu au fost implicate în mod direct în ostilitățile anilor '90 mari puteri militare, acești ani au fost deosebit de sângeroși. Rusia, în prag de colaps, incapabilă să-și exercite influența dincolo de granițe și preocupată de gravele probleme interne (eșecul Cecenia și CSI), nu s-a implicat în afara teritoriului fostei URSS. De partea cealaltă, dacă Rusia nu putea, Statele Unite nu aveau și nu erau dispuse să intervină militar pentru a restabili ordinea în mod unilateral.

Experiențele multinaționale de restabilire/ impunere a păcii sub egida Națiunilor Unite din Somalia și Bosnia-Herțegovina nu au fost favorabile SUA și au arătat lumii limitările în ceea ce privește securitatea colectivă, au arătat lipsa de pregătire și organizare a statelor pentru astfel de misiuni. În războiul din Golf, un război specific erei industriale, în care s-a folosit cu precizie puterea de foc (îndeosebi utilizând bombardamente aeriene), forțele americane au obținut triumful militar și diplomatic, fiind condiționate de contextul favorabil, însă nu același lucru se poate spune despre războaiele ce au urmat

³ Mihail E. IONESCU, „Reforma apărării în România în era post-Război Rece – eseu”, în *OCCASIONAL PAPERS, Anul VII. Nr. 15, 2008, Armată și societate în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Modernizarea societății românești și reforma organismului militar*, Editura Militară, București, p. 108.

⁴ Colin S. GRAY, *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Editura POLIROM, 2010, p. 257.

când această realitate neobișnuit de favorabilă, nu s-a repetat.⁵

Perioada post-Război Rece nu a fost una liniștită. În fiecare parte a globului, indiferent dacă analizăm Asia, Africa sau Europa, au existat războaie (uneori doar lupte) interstatale de nivel local, fără semnificație strategică sau politică.

Analizând puterea strategică a momentului post-Război Rece se poate lesne observa că, pe toate scalele standard, superioritatea Statelor Unite era atât de mare față de celelalte state încât nu a fost anticipată oficial apariția unui „competitor de același rang”. Competitorul remarcabil a cărui amenințare să poată fi luată în seamă nu s-a lăsat mult așteptat. La fel de abrupt cum a dispărut amenințarea sovietică și care timp de peste patru decenii a dat coerență și sens politicii și strategiei americane, tot așa a apărut și terorismul. Terorismul a înlocuit amenințarea sovietică și, călăuzit de motivații religioase, s-a declarat dușmanul tuturor „sioniștilor și cruciaților”, deschizând astfel „era terorii”. Națiunea dominantă, iarăși în competiție, a declarat război terorii și teroriștilor, preluând conducerea la nivel mondial împotriva acestui adversar perfid.

Războiul clasic, preponderent regulat, interstatal era înlocuit de unul atipic, neregulat în care inamicul este greu de localizat și instabil din punct de vedere spațial. Atacurile din 11 septembrie 2001 au avut ca efect imediat declanșarea schimbărilor în politica și strategia Statelor Unite. Reacția americană a influențat și dominat politica la nivel mondial. Al-Qaeda și „gazdele” ei au devenit, pentru statele democratice, principala amenințare în privința securității naționale și mondiale. Afganistanul și apoi Irakul au fost ținte în lupta împotriva terorismului internațional. Lupta împotriva acestora a scos la iveală multe neconcordanțe în privința adaptării armatelor, organizate și înzestrate clasic, în vederea obținerii victoriei și consolidării acesteia.

La început de mileniu, realitatea ne prezintă o lumea ce tinde să redevină aparent multipolară. Hegemonul mondial, SUA, secondat de actorii

de importanță regională este angajat în lupta cu terorismul internațional islamic, considerat adversarul bipolar lipsă din ecuația anilor '90. China începe să abandoneze statutul de putere regională, pe plan extern dorește să își asume răspunderi în măsura în care este acceptată ca actor egal în drepturi cu ceilalți actori globali⁶, practic aspiră la statutul de putere mondială. Japonia acceptă să participe la misiunea de menținere a păcii în Irak, în timp ce India rămâne latentă și precaută.

În Europa, Germania, printr-o politică prudentă și echilibrată, se disociază clar de amintirea istorică, urmărind, din punct de vedere economic, profitabilitatea și succesul în condiții de echidistanță politică față de parteneri, în timp ce Franța și Italia par mai agresive economic și politic, având un comportament corporatist colonial. Marea Britanie pare să-și fi pierdut identitatea unei entități statale europene și are mai degrabă comportamentul unui „stat federal american”.

Lupta împotriva terorismului a scos în evidență necesitatea unei protecții ridicate și nuanțate. Un atac nuclear asupra SUA, venind din partea unor țări precum Iran sau Coreea de Nord, este luat în calcul în mod foarte serios, alături de posibilitatea folosirii armelor chimice sau biologice în atentate. Protecția teritoriului național și accesul la resurse naturale vitale constituie obiective primordiale ale politicii externe americane. Practic, întreaga politică internațională de asigurare a securității mondiale gravitează în jurul hegemonului american. Acesta nu neglijează, pentru echilibrarea balanței de forțe și evitarea ascensiunii rapide a unui stat ostil, susținerea statelor aliate prin constituirea unei forțe de intervenție rapidă utilizată în momentele decisive.

Hegemonia SUA poate prezenta un caracter oarecum temporar, politica internațională fiind, în prezent, influențată atât de actorii statali, cât și de actorii nonstatali/nonetatici (organizații, corporații, indivizi). În absența unei multipolarități evidente, SUA se bazează pe o netă superioritate tehnologică și informațională, fiind tentată de o unipolaritate temporară.

⁵ *Idem*, p. 167.

⁶ Adrian SEVERIN, *op. cit.*, f.a.

Derularea evenimentelor și analiza perioadei post-Război Rece a scos în evidență faptul că, pentru a stabili nevoia de securitate, în condițiile actualului mediu de securitate, nu mai este suficient să se ia în considerare numai amenințările de natură militară, ci și cele de natură economico-financiară, informațională, teroristă ori de altă natură.

Politicile internaționale, ce au guvernat perioada post-Război Rece, au căutat noi coordonate, prin creșterea interdependențelor politice și economice. Economia a devenit regională prin dimensiune și circulație monetară, cu perspective de globalizare.

2. Organismul militar după încheierea Războiului Rece

Odată cu încheierea Războiului Rece, nevoia schimbărilor din domeniul militar, la nivel politico-strategic, a căpătat implicații deosebite. Era nevoie de atingerea unor finalități politice, ce trebuiau să facă față nevoilor noului mediu de securitate și amenințărilor tot mai diverse. Necesitatea acestor schimbări a produs o revoluție în afacerile militare, ce a transformat societatea și statul, organismul militar, a schimbat fundamental cadrul, modul de ducere, cât și structura războiului. Noul concept de securitate, în era globalizării, este atotcuprinzător, adică transcende domeniului îngust al militarului, pentru a ne referi la economic, politic, cultural, demografic etc.⁷

Revoluția în afaceri militare, atribuită atât ca idee, cât și ca domeniu de cercetare americanilor, reprezintă o schimbare paradigmatică în sfera războiului și poate fi generată de noua tehnologie, noi concepte operaționale sau noi tipuri și structuri de forțe. Aceasta caută să utilizeze noi tehnologii pentru transformarea modului în care unitățile militare pot duce războiul.⁸ Fără a se rezuma la simple modernizări, revitalizări sau adaptări, fiind circumscrise unui proces de lungă durată,

revoluțiile în afaceri militare presupun progrese majore în capacități și capabilități militare. Ele vizează schimbări profunde, fundamentale, acordând întâietate absolută tehnologiei, influențează întregul „sistem de sisteme“ din rândul categoriilor de armamente, a munițiilor aferente și platformelor de luptă.

Datorită impactului produs de încheierea Războiului Rece și pe care îl au fenomenele și procesele politice, economice, sociale, culturale și militare, externe și interne, pe de o parte, și integrarea regională și globalizarea, pe de altă parte, armatele cunosc fenomene și procese de schimbare, sub toate aspectele și pe toate planurile.⁹

În privința organismului militar, odată cu limitarea amenințărilor militare de mare amploare și intensitate, în perioada ce a urmat Războiului Rece, multe state au analizat și planificat implementarea unor modificări în segmentul strategiilor de apărare, a unor schimbări doctrinare pentru susținerea acțiunilor militare. Astfel, s-a constatat necesitatea modificării conceptelor de ducere a acțiunilor armate, adaptarea doctrinelor la noile situații, realizarea unor structuri suplimentare și modulare, dotate/înzestrate în mod corespunzător situațiilor în care sunt întrebuintate.

Armatele cele mai instruite și dotate, pregătite pentru o confruntare majoră, în timpul Războiului Rece, s-au văzut nepregătite, mai puțin competente, am putea spune neadaptate în combaterea unor structuri neregulate, ce nu respectau principiile războiului.

În aceste condiții, pentru organismul militar se prefigura un nou tip de război, caracterizat prin sporirea confruntărilor în domeniile civile și utilizarea mai eficientă a luptei armate, prin folosirea unor grupări de forțe de valoare mai mică, dar cu o înaltă specializare, ce vor avea la dispoziție un sistem complex de protecție, senzori de recunoaștere și arme inteligente.

Structurile militare, ca principale elemente implicate în furnizarea răspunsului la situațiile de război și criză, și-au schimbat, treptat, fizionomia, astfel încât au devenit mai reduse

⁷ Mihail E. IONESCU, *op. cit.*, 2008, p. 112.

⁸ Eugen BĂDĂLAN, (coord.), *Concepte Strategice și Operative de Actualitate*, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, 2004, p. 2.

⁹ Petre DUȚU, *Perspective în evoluția armatelor naționale*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2007, p. 5.

numeric, flexibile, mobile, organizate modular, autosustenabile, cu o capacitate combativă mai mare, apte să poarte acțiuni militare departe de țara de origine, în medii geografice și psiho-sociale foarte diverse.

Perioada post-Război Rece a debutat cu semnarea, la data de 19 noiembrie 1990, la Paris, de către un număr de 22 de state (din Europa plus SUA) a Tratatului cu privire la Forțele Armate din Europa (TCFE). Deși inițiat în timpul Războiului Rece și axat pe realizarea echilibrului, prin reducere, dintre Occident și Orient, Tratatul CFE și-a adus o contribuție majoră la reducerea forțelor armate. Această reducere a forțelor, tehnicii de luptă și armamentului a fost însă compensată prin implementarea celei mai dezvoltate tehnologii.

Evoluția tehnico-științifică contemporană, extrem de spectaculoasă, s-a răsfrânt și se răsfrânge, într-o măsură pregnantă, atât asupra evoluției societății, cât și în dezvoltarea organismului militar, sub toate aspectele. Societatea informațională în plină dezvoltare se impune în domeniul militar prin perfecționarea și integrarea în doctrinele militare curente a planurilor de modernizare necesare pentru a câștiga războiul în spațiul de luptă modern.¹⁰ Domeniul cercetării tehnice și tehnologice a cunoscut o intensificare a acțiunilor, în vederea proiectării și realizării de tehnică și armament, cu performanțe superioare, ce trebuia să suplinească armatele de masă, ce începeau să se dizolve.

Dacă în perioada interbelică armamentul a fost realizat ad-hoc, ca răspuns la cererea de război și s-a limitat îndeosebi la cel portabil, al Doilea Război Mondial a schimbat concepția de înzestrare, optându-se pentru platforme de luptă și arme cu bătaie lungă și eficiență crescută. Acestea erau desfășurate pe mijloace de transport (terestre, aeriene și navale) ce dispuneau de protecție prin blindaj. Ulterior, strategiile de descurajare dezvoltate de SUA și URSS au creat industrii de armament cu funcționare continuă pentru a elimina abordarea precedentă „tocmai la timp”. Aceste industrii,

în foarte multe state, au dat naștere corporațiilor militare private, astfel alăturându-se serviciilor și activităților externalizate, dezvoltând fenomenul de *privatizare a securității*. Actualmente, platformele de luptă dispun de sisteme integrate de informații, de protecție activă și pasivă, de mijloace cinetice.

Arta militară a trebuit adaptată la noua realitate generată de proliferarea amenințărilor și acțiunilor neconvenționale, creșterea și diversificarea misiunilor forțelor armate. Terminarea Războiului Rece a fost momentul când s-a deschis calea către revoluționarea artei militare prin declanșarea tranziției de la puterea militară, percepută ca forță brută (care distruge), la puterea militară care influențează, descurajează lupta armată și participă la construirea securității.¹¹

Etapele produse, până în prezent, în procesul de restructurare și transformare a organismului militar, problemele noi apărute în desfășurare, după cum este și firesc, demonstrează deosebita amploare, complexitatea și profunzimea acestuia și, de ce nu, interesul pe care l-a declanșat în rândul specialiștilor militari pentru a face față noilor cerințe.

Concluzii

În condițiile actuale și, probabil, în viitor, desfășurarea acțiunilor militare va fi marcată, în mod deosebit, de evoluțiile în domeniul tehnologic, cu implicații determinante asupra necesității și posibilității adaptării organismului militar, pentru a proteja forțele participante la acțiuni armate, în vederea supraviețuirii și îndeplinirii misiunilor primite.

Consider că organismul militar a evoluat accentuat pentru a face față schimbărilor esențiale determinate, în special, de: deplasarea pretextelor conflictelor militare din zona ideologică spre zona preponderent economică, psihologică, culturală, etnică și religioasă, dar și informațională, amestecând agresiunea clasică cu

¹⁰ Costinel NIȚU, *Sisteme integrate de cercetare și mascare în mediul operațional contemporan*, Editura UNAp „Carol I”, București, 2013, p. 50.

¹¹ Teodor FRUNZETI; Vladimir ZODIAN; Răzvan BESCHEA, „Știința militară la începutul mileniului III”, în *Lumea 2011*, Ed. Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2011, p. 710.

noi tipuri de agresiune impuse în mod special de tehnologie; renunțarea la folosirea formei brute a forței și adoptarea unor modalități mult mai subtile, chirurgicale; creșterea rolului de *ultimă soluție* a rezoluțiilor organismelor internaționale de securitate pentru menținerea/restabilirea păcii în zone de conflict, însă păstrarea opțiunii militare în rolul de *cea mai bună soluție* prin care o superputere politico-militară să-și impună interesele; acțiunile asimetrice care vor dicta noile caracteristici ale luptei și care se referă îndeosebi la mobilitate, suplețe, descentralizare, manevrabilitate, adaptabilitate, continuitate, ritm înalt de acțiune, digitalizare, amplificarea forței de lovire; vastitatea operațiilor în toate dimensiunile temporare și într-un spațiu multidimensional etc.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂDĂLAN, Eugen, (coord.), *Concepte Strategice și Operative de Actualitate*, Centrul Tehnic Editorial al Armatei, 2004.
2. COLIN, S. Gray, *Războiul, pacea și relațiile internaționale. O introducere în istoria strategică*, Editura POLIROM, 2010.
3. DUȚU, Petre, *Perspective în evoluția armatelor naționale*, Ed. UNAp. „Carol I”, 2007.

Lumea 2011, Ed. Centrului Tehnic Editorial al Armatei, București, 2011 .IONESCU, Mihail E., „Reforma apărării în România în era post-Război Rece – eseu”, în OCCASIONAL PAPERS, Anul VII. Nr.15, 2008, *Armată și societate în România în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea. Modernizarea societății românești și reforma organismului militar*, Ed. Militară, București.

5. NIȚU, Costinel, *Sisteme integrate de cercetare și mascare în mediul operațional contemporan*, Ed. UNAp, 2013.

6. SEVERIN, Adrian, *De la „Ordinea Războiului Rece” la „Noua Dezordine Globală”* disponibil la http://www.fisd.ro/PDF/mater_noi/De_la_Războiul_Rece_la_dezordinea_globala.pdf.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

4. FRUNZETI, Teodor; ZODIAN, Vladimir,

INFLUENȚA MIJLOACELOR AEROSPAȚIALE FĂRĂ PILOT UMAN LA BORD ASUPRA REVOLUȚIEI ÎN AFACERILE MILITARE

*Dr. Laurențiu-Răducu POPESCU**

Revoluția în Afaceri Militare și locul mijloacelor aerospațiale fără pilot uman la bord constituie o temă de actualitate, care pune analiștilor militari multe probleme. Ca efect al acestor frământări, prin analiza de față, voi căuta să scot în evidență tocmai aceste soluții inovatoare ale noilor tehnologii și transformările pe care această categorie de tehnică o va genera în conceptele actuale. De asemenea, sunt prezentate ultimele noutăți privind integrarea RPAS-urilor în spațiul aerian european controlat.

Cuvinte-cheie: *Revoluție în Afaceri Militare, aeronave fără pilot uman la bord (Unmanned Aerial Vehicles - UAV), sistem fără pilot uman la bord (Unmanned Aerial Systems - UAS), sisteme pilotate de la distanță (Remotely Piloted Aircraft System - RPAS), roboți aerieni.*

Introducere

Începând cu anii 1990, în gândirea militară apare conceptul de Revoluție în Afaceri Militare (RMA). Conceptul este considerat a avea origine americană, deși elementele sale definitorii se întâlnesc și în alte zone de pe mapamond. Salturile calitative se bazează pe acumulările cantitative și nimic cu adevărat important nu se petrece izolat.

Definirea RMA a început cu Andrew Marshall la începutul anilor 1990, director al Oficiului de Evaluare din Departamentul American: „O revoluție în afaceri militare (RMA) este o schimbare de fond în natura războiului, determinată de aplicarea inovatoare a noilor tehnologii care, combinate cu schimbările profunde ale doctrinei militare și conceptelor operaționale și organizaționale, modifică radical caracterul și conducerea operațiilor militare.”¹

În continuare, voi evidenția tocmai aceste soluții inovatoare ale noilor tehnologii (vehicule aerospațiale fără pilot uman la bord) și transformările pe care această categorie de tehnică le va genera în domeniul doctrinei și strategiilor militare și mai ales în tacticile tehnice și procedeele de luptă. Pentru început, voi aborda noile posibile domenii de confruntare ale Revoluției în Afaceri Militare (RMA) și implicarea mijloacelor aerospațiale fără pilot uman la bord în acestea.

¹ Traian ANASTASIEI, *Revoluția în afaceri militare și implicațiile pentru domeniul cercetării tehnologice și întărirea cooperării industriale*, Seminar internațional ICO-MIL-2007, București, 2007.

** Comandor dr. ing. Laurențiu-Răducu POPESCU este conferențiar universitar în Departamentului forțe aeriene al Facultății de Comandă și Stat Major din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București, și președintele Asociației „UVS România”. E-mail: lpopescu@uvsr.org*

1. Domenii de confruntare

Un domeniu de confruntare² este o formă a războiului cu obiective militare unice și caracterizate de asocierea cu forțe sau sisteme particulare. Pentru exemplificare, putem aminti de câteva domenii de confruntare din perioada interbelică, supuse atenției de analiștii militari, și anume: *războiul blindatelor*, *războiul portavioanelor*, *războiul amfibiu* și *bombardamentul aerian strategic*. Comparativ cu acestea au fost identificate în ultima perioadă de timp patru posibile domenii de confruntare: *lovitura de precizie*, *războiul informațional*, *manevra dominantă* și *războiul spațial*. După cum se poate observa, acest proces este în permanentă schimbare și direct condiționat, în primul rând, de componenta tehnologică a perioadei analizate. Revenind la ultima perioadă, putem afirma că, *lovitura de precizie* este cea mai dezvoltată din punct de vedere conceptual, celelalte aflându-se în diferite stadii de conceptualizare, urmând ca toate să parcurgă drumul lung de certificare. Aceasta nu presupune că vor fi dezvoltate simultan și în totalitate în perioada imediat următoare. Mai degrabă, este posibil ca aceste domenii de confruntare ale actualei RMA să se intersecteze în cadrul viitoarelor schimbări ale modului de desfășurare a războiului. Acest proces presupune o gândire imaginativă deosebită, din partea planificatorilor militari, fără de care s-ar pierde avantajul deținut de forțele proprii asupra adversarului. Cel mai bun exemplu în acest sens îl reprezintă cele două războaie din Irak.

În continuare, voi descrie succint cele patru domenii posibile, și anume *lovitura de precizie*, *războiul informațional*, *manevra dominantă* și *războiul spațial*.

Lovitura de precizie reprezintă abilitatea de a localiza țintele inamice, fie ele fixe sau mobile și de a le distruge/anihila în cel mai scurt timp, cu pierderi colaterale minime.

Acest lucru trebuie să fie posibil în prima

etapă a desfășurării acțiunilor militare, menținând la distanță forțele inamicului, imobilizându-l în toate acțiunile sale. Efectul loviturii de precizie trebuie să fie similar loviturilor nucleare, dar fără efectele distructive ale acestora. Când lovitura de precizie este îndreptată asupra centrelor de greutate de nivel operativ sau strategic ale inamicului, ea însăși are efect decisiv. Pentru prima dată în istoria acțiunilor militare se observă că, în cadrul forței de lovire, timpul de reacție al acestor forțe în anihilarea obiectivelor este mult mai importantă decât manevra de forțe (care se desfășura pe distanțe lungi), permițând atacarea directă și simultană a mai multor centre de greutate.

Pentru a se realiza acest lucru trebuie să se recunoască concepția operațională și planul strategic al inamicului în concordanță cu selectarea și prioritizarea atacurilor asupra țintelor și obiectivelor lui vitale. Pentru o eficiență maximă a atacurilor de precizie, acestea trebuie să fie sincronizate în timp și spațiu, prin eliminarea unuia sau mai multor niveluri de comandă și accelerarea procesului de elaborare a deciziilor, cu alte cuvinte, prin eficientizarea ciclului de luare a deciziei.

De asemenea, sunt necesare măsuri de îmbunătățire și perfecționare în ceea ce privește: mărirea zonei de cercetare și lovire; planificarea misiunilor; protecția forței; procesare și transmiterea datelor (prin diversificarea căilor de transmitere, prin cunoașterea permanentă a situației și fluidizarea datelor); precizia și eficiența munițiilor (utilizând dispozitivele de poziționare și localizare GPS și materiale explozive din ultima generație); evaluarea pierderilor/distrugerilor.

Toate aceste aspecte sunt realizate și cu ajutorul aeronavelor fără pilot uman la bord. La bordul acestor vehicule se află aparatura electrono-optică (EO/IR), în infraroșu și SAR³ pentru mărirea și permanentizarea supravegherii zonei de acțiune, planificarea misiunilor făcându-se în timp real. Cunoscând poziția inamicului, se pot lua cele mai eficiente măsuri de protecție a forței, prin senzorii NBC. Prin sarcinile utile de la bord de tip

² Jeffrey McKittrick, James Blackwell, Fred Littlepage, George Krauss, Richard Blanchfield and Dale Hill, *The Revolution in Military Affairs, Battlefield of the Future*, 21st Century Warfare Issues, Air University, US Air Forces, 2001.

³ SAR - Synthetic Aperture Radar – radar cu apertură sintetică.

ELINT⁴ și COMINT⁵ se poate monitoriza spațiul electromagnetic și prin aparatura de retranslație se pot asigura noduri de legătură temporare. Prin minimizarea muniției se pot efectua lovituri punctuale și de maximă eficiență. De asemenea evaluarea pierderilor și distrugerilor se poate face în timp real și permanent. Până în anul 2020, sistemele de senzori și lovire în timp real trebuie să devină o realitate a câmpului de luptă modern. Aceste sisteme și-au probat eficiența, pentru prima dată, pe timpul operațiunii „Furtună în Deșert”.

Războiul informațional este definit ca fiind lupta dintre doi sau mai mulți adversari pentru controlul spațiului de luptă informațional.

Marea dilemă în cadrul acestei lupte constă în faptul că trebuie să acționezi în așa fel încât să ataci sistemele informaționale ale inamicului, concomitent cu protecția propriilor sisteme informaționale. Trebuie să recunoaștem faptul că nu este o problemă ușor de rezolvat. Aproape oricare combatant va încerca mai întâi să deterioreze sistemul informațional advers, mai ales pe fondul tehnologiei sistemelor informatice, din ce în ce mai sofisticate și complexe și greu de securizat. Securizarea nu se poate realiza prin înființarea de noi structuri organizaționale militare. Problema depășește domeniul militar, fiind mai degrabă o problemă a întregii infrastructuri de securitate națională, având nenumărate puncte de acces pentru cei care vor să intre în sistem. Sunt elaborate scenarii cu potențiale pericole la adresa sistemelor informatice, chiar dacă aceste amenințări sunt foarte subtile. Un exemplu de scenariu ar consta în penetrarea legăturilor de transmisiuni ale structurilor logistice, care ar submina semnificativ operațiile militare sau introducerea, din ce în ce mai mult, pe câmpul de luptă a sistemelor automatizate și robotizate. Observăm acest lucru și în prezent, dar în mod cert vor fi din ce în ce mai multe asemenea

⁴ ELINT (Electronic Intelligence) - informații derivate din radiații electromagnetice străine, altele decât detonațiile atomice sau sursele radioactive, conform Mihai AXANTE, *Cercetare, informații, spionaj*, Editura Niculescu, București, 2005, pp. 193-194.

⁵ COMINT (Communications Intelligence) - informații obținute prin interceptarea comunicațiilor adversarului (ex. morse, radio, fax etc.), conform Mihai AXANTE, *op. cit.*, 2005, pp. 193-194.

sisteme în următorii 20-25 de ani. Printre acestea, sistemele fără pilot uman la bord au o proiecție destul de semnificativă, alături de minele inteligente sau rachetele de croazieră sub diferite forme. Factorii de decizie care nu apreciază corect vulnerabilitatea sistemului informatic propriu și modul de programare a sistemelor fără pilot uman la bord se vor afla într-un mare pericol. Războiul informațional nu mai trebuie considerat ca o funcție sau ca element de sprijin pentru actualele funcții ale războiului: manevră, foc, lovire etc.

Conceptul de război informațional, în următoarea decadă, se va plia pe echipamentele din ce în ce mai complexe, ce se vor introduce în cadrul structurilor de forțe. Aceste echipamente vor afecta atât modul de gândire, cât și cel de elaborare a deciziilor. Chiar și în prezent, decidenții din cadrul unor armate moderne se gândesc destul de mult să descentralizeze actul de comandă. În felul acesta, chiar și în cazul infiltrării inamicului sub orice formă în rețea, rețeaua în ansamblu va funcționa cu alte legături.

„O concluzie majoră se desprinde în urma «bombardamentului informațional» și concentratelor lovituri psihologice din ultima perioadă de timp, și anume de faptul că depindem tot mai mult de tehnologie. Adaptarea conceptului de întrebuințare a UAV-urilor la noile tipuri de sisteme, amenințări și conflicte va reprezenta una din prioritățile viitorului apropiat. Este cunoscut faptul că în conflictul din Irak și Afganistan numai la vederea UAV-urilor sau a zgomotului produs de motorul acestora, unele trupe inamice fluturau steagul alb sau își încetau temporar activitatea în raionul respectiv”.⁶

Manevra dominantă - este definită ca o poziționare a forțelor la scară globală sau teatru de acțiuni militare, în strânsă corelație cu lovitura de precizie, războiul informațional și războiul extraatmosferic, în scopul lovirii punctelor decisive și distrugerii centrului de greutate al inamicului.⁷ Această manevră dominantă este importantă tocmai prin dislocarea forțelor la timpul

⁶ Laurențiu Răducu POPESCU, *Sistemele aeriene fără pilot uman la bord*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012 p.107.

⁷ Jeffrey McKITRICK și colaboratori, *The Revolution in Military Affairs - The Battlefield of the Future*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, 1995, p. 84.

și locul potrivit, prin efectele produse asupra inamicului, care poate să colapseze psihologic și să capituleze. Manevra dominantă se va concentra asupra centrului de greutate al inamicului, lăsându-l fără nicio șansă și în imposibilitatea de a continua războiul. După cum afirma și Clausewitz la începutul sec. al XIX-lea, o victorie nu poate fi obținută doar prin bătălii de uzură, ci prin atacarea centrului de greutate al inamicului care, în funcție de situație, poate fi armata sa, conducătorii sau principalii aliați. Manevra dominantă caută să beneficieze de creșterea complexității și neliniarității războiului. Ea nu se limitează doar la o combinație dintre mișcare, susținută sau nu, de foc asupra inamicului, ci mai degrabă se referă la o poziționare a forțelor pe un aliniament avantajos, care să ducă implicit la îndeplinirea misiunii (și anume aceea de a provoca inamicului lipsa coeziunii în acțiune și automat colapsul său rapid, tocmai prin lovirea directă asupra centrului de greutate). Manevra presupune deplasarea și poziționarea forțelor și nu neapărat angajarea lor și de asemenea, nu necesită în mod absolut existența superiorității în toate zonele teatrului de operații sau supremația manevrei în general. Desigur manevra dominantă este apanajul forțelor armate ale statelor cu interese globale.

Așadar, manevra dominantă este și va fi importantă în conflictele militare ale viitorului acolo unde alte lovituri date inamicului nu sunt suficiente pentru a-l obliga să capituleze. Și aici, mijloacele fără pilot uman la bord pot să-și aducă considerabil aportul prin monitorizarea dislocărilor cu UAV-uri⁸, prin acțiuni de lovire cu UCAV-uri⁹, prin mijloacele ajutătoare de transport a materialului de luptă și logistic prin UGV-uri¹⁰, prin protecția forțelor în zona de litoral USV-uri¹¹ și UUV-uri¹².

Războiul în spațiul cosmic - reprezintă exploatarea dimensiunii cosmice în scopul ducerii operațiilor militare, la nivel global și în timp real. Aceasta oferă puterilor militare posibilitatea

proiectării forței cu viteze incredibile și în situații neprevăzute. Din punct de vedere calitativ, are toate șansele de a deveni un domeniu distinct.

Satețiții, mijloace spațiale fără pilot uman la bord, sunt capacitați de sprijin (și mai rar de luptă) formate din o *componentă spațială* reprezentată prin platformele satelitare, dotate cu senzori multispectrali (ex. platformele spațiale de cercetare și supraveghere, plasate pe orbite geostaționare sau/și pe orbite polare joase), o *componentă terestră* și o *componentă a utilizatorilor*. Aceste minisisteme sunt în legătură unele cu altele, fiind supuse unor reale amenințări și vulnerabilități. Inamicul nu trebuie decât să exploateze aceste vulnerabilități prin interferența sau ruperea legăturilor dintre aceste segmente, care sunt destul de fragile la bruiaj.

Componenta spațială include racheta/rachetele propulsoare pentru lansarea în spațiu, satelitul propriu-zis, unde se află încărcătura misiunii (transpondere, senzori etc.). Astfel avem: subsistemul mecanic; propulsia; subsistemul de control termic; subsistemul suplimentar de energie; subsistemul de control și corectare pe orbită; subsistemul de urmărire, telemetrie, comandă-control; sarcinile utile (aparatura specifică ambarcată).

Componenta terestră - totalitatea facilităților de producție și depozitare a sateliților și rachetelor (zonele industriale). De asemenea, sunt incluse rețelele de comandă și control (antene, rețele de calculatoare), facilitățile de lansare și centrele de procesare și diseminare a informațiilor.

Componenta utilizatorilor cuprinde totalitatea receptorilor de semnale satelitare. Prim beneficiari sunt sistemele de informații, precum și clienți privați care, în urma plății unor servicii de monitorizare, beneficiază de supravegherea permanentă sau temporară a unor obiective de interes.

Misiunile sistemelor C2ISR¹³ cu baza în spațiul circumterestru sunt¹⁴:

- cercetarea, supravegherea și alarmarea timpurie împotriva atacurilor cu vectori balistici

⁸ UAV - Unmanned Aerial Vehicle.

⁹ UCAV - Unmanned Combat Aerial Vehicle.

¹⁰ UGV - Unmanned Ground Vehicle.

¹¹ USV - Unmanned Surface Vehicle.

¹² UUV - Unmanned Underwater Vehicle.

¹³ C2ISR – Command, Control, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance.

¹⁴ Laurențiu Răducu POPESCU, *Spațiul cosmic dimensiune a acțiunilor militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013, pp. 172-176.

de lovire;

- urmărirea țintelor balistice sau aeriene pe timpul zborului acestora către obiective;
- asigurarea cu date de dirijare pentru sistemele de interceptare aerospațială;
- asigurarea cu date a activităților de navigație aeriană și navală;
- asigurarea legăturilor de comunicație la mare distanță pentru forțele proprii;
- realizarea unor măsuri extinse de control al spațiului aerian și cosmic, corespunzător tuturor zonelor de interes operațional pentru forțele proprii.

Forțele aerospațiale execută:

- supravegherea permanentă a teritoriilor statelor posibil ostile și îndeosebi a celor care dispun de forțe strategice;
- descoperirea timpurie și înștiințarea asupra unui eventual atac racheto-nuclear (sateliții din sistemul *SAMOS*¹⁵, *Big Bird*) prin detecția lansării rachetelor după energia calorică degajată de motoarele în funcțiune (Programul 647 al US Air Force -DSP¹⁶, care utilizează în special sateliți scoși pe orbită GSO¹⁷);
- testarea noilor echipamente pentru obiectele cosmice cu destinație militară (minisateliții autodirijați purtători de subsateliți cu componentă de luptă clasică sau nucleară – interzis în momentul de față);
- examinarea din apropiere (10-15 m distanță) a obiectelor cosmice de pe orbite joase (LEO) pentru stabilirea apartenenței și destinației acestora (proiectele militare ale USAF – SAINT¹⁸, FAST – producător General Electric și RMU¹⁹ de utilizare a sateliților automați manevrabili pentru descoperirea, interceptarea și distrugerea unor obiecte cosmice identificate ca suspecte sau potențial periculoase);
- descoperirea obiectivelor strategice de pe teatrele de acțiuni militare și determinarea

¹⁵ SAMOS – Satellite and Missile Observation System.

¹⁶ DSP – Defence Support Program.

¹⁷ GSO (Geosynchronous orbit) - orbită geostaționară: orbită a unui satelit în jurul Terrei având o perioadă orbitală de aproximativ 23 ore, 56 minute și 4 secunde.

¹⁸ SAINT – Satellite Inspector.

¹⁹ RMU – Remote Maneuvering Unit.

coordonatelor acestora în vederea distrugerii lor;

- detectarea exploziilor nucleare efectuate în atmosferă, la suprafața pământului, în subteran sau în spațiul cosmic;
- executarea cercetării topogeodezice în vederea întocmirii sau actualizării hărților digitale;
- executarea cercetării meteorologice în folosul tuturor categoriilor de forțe;
- executarea cercetării radioelectronice pentru stabilirea parametrilor sistemelor de comunicații și de radiolocație, precum și a coordonatelor acestora (goniometrarea);
- executarea cercetării prin fotografiere pe direcțiile principale de acțiune în folosul eșaloanelor operativ-strategice;
- cooperarea și coordonarea interarme și interagenții, controlul forțelor proprii;
- evaluarea rezultatelor acțiunilor de luptă.

Avantajele operaționale ale sistemelor cu baza în spațiul circumterestru sunt următoarele:

- *acces nestingherit de survol la scară globală*
- țările cu această capacitate, pot obține informații cu un singur satelit din orice loc de pe suprafața Terrei. În funcție de orbita aleasă pentru satelit, timpul de survol pe o anumită locație poate varia de la câteva minute la câteva zeci de ore. Totodată caracteristicile tehnologice ale senzorilor de la bord influențează calitatea informațiilor obținute;
- *continuitatea acțiunilor de supraveghere și observare/cercetare* – datorită mediului în care se realizează deplasarea (spațiu circumterestru), sateliții/sistemele spațiale nu sunt influențate în niciun fel de caracteristicile geomorfologice ale suprafeței planetare și nici de condițiile de stare a vremii. De aici și durata de funcționare măsurabilă în ani de funcționare fără intervenție umană;
- *manevrabilitatea sporită* – sistemele cu baza în spațiul circumterestru sunt prevăzute cu propulsie, fapt ce le conferă, în funcție de necesitățile operaționale, posibilitatea să-și schimbe orbita, cu toate că aceste manevre sunt mari consumatoare de energie.
- *vulnerabilitate scăzută* la mijloacele antisatelit (cazul sateliților pe orbită joasă cu o viteză de 28.000 km/h);
- *multiplicarea misiunilor civile și militare* prin: sistemul de poziționare globală (GPS),

sistemul de avertizare timpurie (meteo, antirachetă etc.), transmisiuni și telecomunicații de o calitate superioară direct către utilizatori (sau alte zone situate în afara spațiului circumterestru) fără stații de amplificare la sol sau în spațiu.

Dezavantajele sistemelor cu baza în spațiul circumterestru sunt:

- mentenanța acestor sisteme este executată cu dificultate și, de multe ori, este imposibil de realizat; lipsa personalului uman impune automatizarea comenzilor;

- echipamente cu sensibilitate crescută față de teledetecția aeriană, dată fiind înălțimea la care operează;

- existența perturbațiilor atmosferice care provoacă perturbații electromagnetice;

- conversii repetate ale semnalelor de emisie-recepție, care necesită corecții majore ale imaginilor și informațiilor de la satelit;

- costuri mari pentru lansare și fabricație;

- manevre de plasare pe orbită complicate și

de operații într-un timp mai scurt decât ar fi posibil cu actualele mijloace de transport aerian și naval. Realizări tehnologice notabile sunt noile vehicule fără pilot uman la bord extra-stratosferice UTV (Unmanned Transfer Vehicle) sau ATV (Automated Transfer Vehicle – a se vedea Figura nr. 1) care au îmbunătățit semnificativ asigurarea logistică spațială a Stației Spațiale Internaționale.

Astfel, operațiile spațiale pot asigura numeroase avantaje în perioade și situații critice. Avantajele oferite de altitudine contribuie la îmbunătățirea supravegherii și recunoașterii terestre. Operațiile spațiale sunt diferite de operațiile aeriene, datorită mediului extrem de impropriu vieții și funcționării aparaturii electrice, limitând utilizarea militară. Totuși comparativ cu sistemele de comandă cu baza la sol, unde distanțele și terenul influențează negativ realizarea eficientă a comenzii și controlului, bazele cosmice de comandă-control pot reprezenta alternative viabile. Limitarea prezenței omului în

viitoarele operații militare spațiale va determina introducerea din ce în ce mai mult a tehnologiilor, care nu presupun prezența umană (vehicule spațiale fără pilot uman la bord). De asemenea, sursele de energie și cantitățile de combustibil foarte mari necesare manevrei pe orbitele circumterestre limitează în mare măsură executarea acestora. Totodată, mecanica orbitală presupune viteze de operare cu mult mai

Figura nr. 1: ATV -3 „Edoardo Amaldi”.

riscante;

- sarcină utilă limitată (radar cu funcționare limitată);

- operațiunile de recuperare greoaie și costisitoare;

- protecție scăzută la impactul cu particule meteorice.

Cu toate actualele limitări, capacitățile viitoare în transportul spațial pot face posibilă manevra forțelor și echipamentelor spre teatrele

mari decât cele atmosferice, acoperind zone la nivel global. Astfel, timpul de realizare a misiunii este cu mult mai scurt decât în cazul aeronavelor.

Sistemele de lovire spațiale cu baze satelitare sau pe alte tipuri de vehicule transatmosferice pot influența creșterea eficienței lovirilor de precizie într-un mod semnificativ. La această oră putem anticipa viitoarele sisteme folosite în cadrul operațiilor spațiale cum ar fi: instalațiile de lansare cu baze orbitale, armele cu fascicule de

energie direcționată sau energie cinetică, rachetele balistice cu baze de lansare cosmice, sistemele de sateliți de apărare etc. Aceste capacități vor deveni din ce în ce mai prezente în spațiu, pe măsură ce statele cu posibilități spațiale vor avea acces la resursele cosmice unice (cum ar fi He3 de pe Lună sau de pe alte corpuri cerești). De aici și interesul pentru deținerea supremației în acest mediu. Inevitabil vor fi și conflicte și, implicit, nevoia de a se conduce operațiile militare exclusiv relaționate cu obiective de natură cosmică. În momentul acela operațiile spațiale nu vor mai avea nici un element comun cu operațiile aeriene tradiționale și vor deveni un domeniu distinct de confruntare.

În concluzie, *lovitura de precizie, manevra dominantă, războiul informațional și spațial* pot constitui veritabile componente ale revoluției în afaceri militare și în care mijloacele fără pilot uman la bord își vor aduce contribuția semnificativ.

2. Componente conceptuale

Actuala RMA grupează trei componente: *tehnologică, doctrinară și organizațională*. Revoluțiile în afaceri militare presupun și schimbări conceptuale, pe lângă cele tehnologice. Din multitudinea conceptelor introduse de literatura de specialitate, precum și din punctul de vedere al tendințelor de evoluție ale strategiei militare, voi pune accentul doar pe trei dintre cele mai semnificative, neminimizând însă importanța celorlalte, și anume: *operațiile bazate pe efecte, războiul bazat pe rețea, războiul paralel sau hiper-războiul*. Vom observa prin acestea că prezența UAV-urilor pe câmpul de luptă devine o necesitate.

2.1. Operațiile bazate pe efecte

Operațiile Bazate pe Efecte (EBO²⁰) sunt definite ca un proces conceptual „îndreptat în direcția obținerii unui rezultat strategic dorit sau a unui efect asupra inamicului, prin utilizarea sinergică, multiplicativă și cumulativă a întregii game de capacități militare și non-

militare”²¹. O altă definiție, furnizată de Doctrina Forțelor Aeriene ale SUA, precizează că acest tip de operații reprezintă „...o *metodologie de planificare, execuție și apreciere a rezultatelor acțiunii militare destinată obținerii efectelor necesare atingerii obiectivelor naționale de securitate dorite*”²².

În general, conflictul armat este evaluat prin prisma rezultatelor și nu a distrugerilor. Rezultatele vizează controlul forțelor combatante și nu uzura sau anihilarea lor. Conceptul se desfășoară pe adâncimea celor trei niveluri ale confruntării – strategic, operativ și tactic – însă planificarea se situează la nivel operativ. Se știe foarte bine faptul că, pentru planificatorii militari, distrugerea este doar una din căile pentru obținerea unor rezultate mult mai complexe, cum ar fi interdicția, paralizia sau șocul. În acest caz, preocuparea planificatorilor trebuie să cadă pe calitate, pe planificare și evaluare dinamică, pe economie de forțe și succesiunea cea mai bună a acțiunilor de luptă în ansamblu.

La baza acestui concept se află selectarea întemeiată pe efecte a țintelor, utilizând capacități letale și neletale, pentru a schimba comportamentul adversarului, a modului său de gândire în direcția dorită de forțele proprii.

Senzorii de ultimă generație și armele de înaltă precizie aflate la bordul RPAS permit planificarea și executarea unor operații cu impact major la toate nivelurile, însă dificultatea constă în găsirea unei căi prin care produsele acțiunii să se transforme în fapte, în puncte de focalizare pentru acțiunea militară. Așadar operațiile bazate pe efecte urmăresc relațiile dintre acțiuni și efecte, fiind focalizate pe efectele dorite, atât fizice cât și comportamentale, țin cont de efectele directe, indirecte, complexe, cumulative și în cascadă.

Abordarea bazată pe obiective se concentrează pe îndeplinirea obiectivelor de la un nivel, în scopul satisfacerii cerințelor nivelului imediat superior. Este o abordare diferită de cea practică de-a lungul istoriei acțiunilor militare,

²⁰ EBO - Effects Based Operations.

²¹ US Joint Forces Command, *JointForces Command Glossary*, URL: www.jfcom.mil.

²² Air Force Doctrine Document 1, *Air Force Doctrine*, AFDD/1.

când abordarea bazată pe obiective se axa pe distrugerea lor, pe cantitate și nu pe calitate.

Conceptul operațiilor bazate pe efecte furnizează o evaluare dinamică a eficacității acțiunilor de luptă, monitorizată permanent de sistemele fără pilot uman la bord.

2.2. Războiul bazat pe rețea

Acest concept provine din SUA, fiind studiat mai detaliat după 1998, odată cu publicarea în revista *Naval Institute Proceedings* a articolului *Network Centric Warfare (NCW): Its Origin and Future*. Conceptul de război bazat pe rețea²³ permite o desfășurare mult mai rapidă și eficientă a acțiunilor militare, fiind aplicabil la toate nivelurile strategic, operativ și tactic.

Manuel W. Wik a definit *Network Centric Warfare (NCW)* în lucrarea *Network-Based Defence for Sweden - Latest Fashion or a Strategic Step Into the Future?*: „...un grup de oameni interconectați, astfel încât aceștia să poată emite și recepționa aceeași informație, dacă o doresc”. Aceste informații creează organizații virtuale pentru îndeplinirea unor misiuni punctuale. Organizația își încetează activitatea odată ce sunt îndeplinite aceste misiuni. De fapt, această rețea este formată dintr-un grup de oameni interconectați, cu acces la o anumită cantitate de informații și cu un anumit caracter de clasificare, potrivit nodului la care aceștia au acces în cadrul rețelei/nodului respectiv. Cu alte cuvinte, fiecare utilizator transmite și primește numai informațiile necesare. Complexitatea fenomenului constă în cât de dezvoltată este rețeaua și cine o administrează, astfel încât să se ofere dreptul de acces pe nivele de clasificare. De asemenea, este foarte importantă *autosincronizarea* în acțiune a membrilor rețelei. Procesul decizional se desfășoară în manieră consultativă, prin crearea consensului. Pentru acest lucru trebuie să fie definită foarte clar intenția comandantului și regulile de angajare, cine este responsabilul pentru îndeplinirea misiunii precum și unitatea efortului membrilor pentru îndeplinirea scopului constituirii și dezvoltării rețelei. Aceste aspecte impun categoric utilizarea unor anumite

categorii de senzori și a unui sistem automatizat de comandă-control pe anumite paliere. Deja în practică, din multitudinea de senzori și platforme de arme, se utilizează și sistemele fără pilot uman la bord. Furnizând informații în timp real, la un mare interval de timp (mă refer la autonomia RPAS) și lovind acolo unde situația devine critică, aceste sisteme cu un anumit grad de automatizare, au revoluționat actul de decizie și acțiune. Mai mult, s-a realizat integrarea sistemelor de arme cu senzorii de cercetare aflați la bord, câștigul constând în scurtarea timpului de reacție.

Datorită arhitecturii rețelei, forțele și mijloacele luptătoare au o relativă independență (cu mai mulți lideri). Spun acest lucru, deoarece ele acționează, totuși, în cadrul unei viziuni unificatoare. Avantajul constă în faptul că o astfel de structură este mult mai flexibilă și mai adaptabilă la situațiile nou create, decât una bazată pe un lanț ierarhic. Existența liniilor multiple de comunicare micșorează vulnerabilitățile unei organizații bazate pe rețea, comparativ cu una bazată pe un lanț ierarhic, acolo unde inamicul are mai mari șanse să întreprună lanțul decizional.

Pentru atingerea acestor avantaje operaționale este nevoie de o infrastructură tehnologică și logistică foarte bine pusă la punct și securizată, la care membrii rețelei să realizeze schimbul de informații pe niveluri de acțiune, astfel încât să nu fie sufocați cu informații reziduale și fără valoare operațională strictă. Întrebarea care se pune este cât de mulți analiști vor fi întrebuințați, astfel încât utilizatorii să acceseze numai informațiile de valoare acțională. Este o problemă căreia administratorii rețelei vor trebui să-i găsească o soluție, mai ales în condițiile dezvoltării capacității actuale de transmitere/stocare. Pentru exemplificare, amintesc anul 1991, când structurile operative dispuneau de o capacitate de transfer de informații de 100 Mb/sec, ca mai apoi în 2003 rata de transmisie să ajungă la 3 Gb/sec (de 30 de ori mai mult) și continuă să crească exponențial.

Fuziunea de informații reprezintă un aspect, în timp ce distribuția de informații utile către structurile operaționale reprezintă un alt aspect, cu implicații destul de complexe. Funcționarea rețelei presupune obținerea unor avantaje

²³ NCW - Network Centric Warfare.

operaționale deloc de neglijat pentru unitățile luptătoare, care pot fi cu mult mai mobile/flexibile, și bineînțeles, mult mai reduse ca număr, cu implicații asupra resurselor logistice alocate. În consecință, odată cu mărirea ritmului operațiilor, trebuie regândite și sistemele de comandă-control. Nu este un proces ușor și presupune o infrastructură dezvoltată și comandanți bine pregătiți, atât profesional cât și moral. În condițiile în care situația operativă se schimbă cu o viteză de neimaginat în trecut, noțiunea de decizie luată prin consens de către mai mulți comandanți este prea optimistă, pare chiar utopică. Mai mult, comandanților poziționați pe diferite noduri ale rețelei le este necesară o sumă de calități ale actului de comandă, cum ar fi: curaj, înțelepciune, percepție rapidă a realității, adaptabilitate la schimbare, improvizație, moralitate, grad avansat de înțelegere a umanității, iar toate acestea contrastează cu planificarea rigidă, cu procedurile liniare de lucru și cu supunerea oarbă în fața ordinilor. Trebuie să recunoaștem că nu toată lumea are asemenea calități, ceea ce implică o infrastructură de selecție dezvoltată.

În concluzie conceptul de război bazat pe rețea, în cadrul căruia structurile de forțe dețin și utilizează sisteme fără pilot uman la bord, este și va fi aplicabil, datorită revoluției digitale din ultima perioadă de timp și reprezintă, prin ea însăși, *Revoluția în Afaceri Militare*.

2.3. Războiul paralel

Unul dintre teoreticienii acestui concept este colonelul (rez.) John Warden, care pune în valoare puterea aeriană ajunsă la un nivel destul de avansat. Potrivit spuselor sale forțele aeriene aflate la un nivel tehnologic avansat dispun de capacități de lovire simultană a țintelor, aflate în orice poziție geografică de pe planetă. Acest aspect este însușit de către orice teoretician militar, cunoscându-se faptul că aeronavele actuale posedă și utilizează muniția de precizie, precum și capacitățile aparaturii de bord (radare, aparatură de navigație, sisteme de realimentare în aer, capacități STEALTH, viteze supersonice, etc.). Lovirea simultană în cadrul conceptului *război paralel* capătă valențe noi, tocmai prin

paralizarea sistemului acțional inamic, care potrivit teoreticienilor este format din mai multe „inele concentrice” sau „cele cinci inele”, astfel: *forțele armate*, aflate la periferia sistemului; *populația*, neangajată în luptă; *infrastructura de transport*; *elementele organice esențiale ale sistemului și conducerea* (leadership-ul), plasat în centru. Scopul acțiunii militare nu îl reprezintă distrugerea celor cinci inele, ci paralizarea sistemului inamic (înfrângerea voinței sale de a lupta) prin distrugerea/anihilarea țintelor cu valoare strategică. Doar forța aeriană este în măsură să atingă aceste obiective/ținte aflate pe inelele interioare ale sistemului inamic. Distrugerea este văzută doar din perspectiva obținerii unor efecte.

Elementul central, care trece prin toate inelele și le ține laolaltă, îl constituie informația. Forțele aeriene acționează informativ (prin informații de descurajare) având ca țintă leadership-ul inamic. Acest aspect presupune informații actualizate despre inamic, despre dispunerea și localizarea punctelor sale vulnerabile, informații ce pot fi obținute permanent și cu sistemele aeriene fără pilot de nivel operativ-strategic (spre exemplu, Predator, Global-Hawk, sateliți). Cel mai bun exemplu privind modul de funcționare a acestui concept este considerat atacul aerian asupra Irakului, desfășurat în timpul operației „Furtună în Deșert”. Tehnologia actuală permite transmiterea acestui tip de informații.

Teoretic, acest concept își atinge obiectivele, însă, în realitate, sunt identificate o serie de neajunsuri. În speță, conceptul nu are aceleași conotații și asupra acțiunilor militare asimetrice, gen inamic slab industrializat sau inamic non-statal, organizații teroriste sau de gherilă, unde nu sunt foarte bine conturate aceste cinci inele concentrice. Să spunem că, teoretic, ar putea fi oarecum identificabile și prin sprijinul RPAS-urilor, însă problema practică rămâne cel puțin din perspectiva aplicării puterii aeriene în ansamblu.

O altă vulnerabilitate a acestui concept constă în miniaturizarea și demasificarea, fenomene caracteristice erei informației. În condițiile rețelelor de computere și a utilizării sateliților pentru transmiterea informațiilor - *sateliți având*

misiuni duale civil-militare - se complică foarte mult identificarea părților componente ale unui sistem terorist sau insurgent. În aceste condiții, punerea în practică a războiului paralel este greu de realizat, conceptul neținând cont și de posibilitățile de evoluție ale sistemului adversarului, aflat într-o continuă transformare.

Pe lângă faptul că presupune alocarea unor forțe aeriene și mijloace logistice considerabile, războiul paralel nu face referiri la operațiile întrunite și nici la capacitățile NBC ale adversarului. De asemenea, conceptul nu acordă o atenție sporită aspectelor de finalizare a conflictului, de constrângerile politice. Conceptul încearcă să demonstreze, prin prisma puterii aeriene, câștigarea independentă a războiului. Realitățile din Irak și Afganistan demonstrează contrariul.

În concluzie, acest concept poate fi în continuare perfecționat și actualizat prin utilizarea la scară mult mai mare a aeronavelor fără pilot uman la bord. Ca urmare, consider că devine esențială integrarea completă a UAV-urilor în mediul întrunit, alături de aviația cu pilot uman la bord.

3. Evenimente importante privind RPAS în Europa

La sfârșitul anului trecut a avut loc cea de-a treia conferință internațională referitoare la aeronavele fără pilot și condițiile de operare ale acestora în spațiul aerian controlat „*Remotely Piloted Aircraft Systems Civil Operations Conference*”(RPA CivOps), eveniment organizat la Bruxelles (Belgia) în perioada 2-4 decembrie 2014 de către Academia Militară Regală Belgiană și UVS International. De remarcat este faptul că la acest eveniment a participat și România, prin intermediul Asociației „UVS România”²⁴.

În continuare, voi prezenta succint concluziile acceptate de participanți, cu mici comentarii la final, care pot fi sintetizate astfel:

1. domeniul RPAS-urilor are potențial de dezvoltare, chiar poate, la un moment dat, revoluționa societatea umană, prin prisma aplicațiilor sale ca generator de noi locuri de muncă, dar și ca platforme, pentru a testa noi

²⁴ Prezentată de dl. Remus DOGARU (membru al Asociației „UVS România” și Șef Birou Certificări Naționale/Serviciul Navigabilitate/Direcția Supervizare/AACR).

tehnologii, în ciuda imaginii negative generate de aplicațiile militare ca fiind „mașini de ucis”;

2. se impune, cel puțin la nivel european, armonizarea cadrului legislativ, standardizarea practicilor și procedurilor specifice și integrarea aeronavelor fără pilot în spațiul controlat, astfel încât să poată fi comparabilă cu evoluția internetului;

3. dacă nu sunt luate măsuri în consecință, RPAS-urile reprezintă vulnerabilități la adresa securității naționale, a siguranței cetățenilor, ținând cont, în primul rând, de performanțele prezente, dar mai ales de cele potențiale;

4. grupul JARUS²⁵ se va ocupa de problematica RPAS-urilor în condițiile unei participări mai active din partea membrilor săi. Menționez faptul că și România prin Autoritatea Aeronautică Civilă Română a fost acceptată în acest grup de lucru internațional;

5. Comisia Europeană și-a prezentat punctul său de vedere în ceea ce privește acest domeniu aeronautic în lucrarea „*Roadmap for the Integration of Civil Remotely-Piloted Aircraft Systems Into the European Aviation System*”, ediția iunie 2013.

Strategia Uniunii Europene în domeniul RPAS are o istorie recentă, începând cu anul 2009, atunci când Comisia Europeană a identificat integrarea RPAS-urilor în spațiul aerian european controlat ca fiind principala prioritate pentru a sprijini dezvoltarea acestui domeniu aeronautic în Europa. Activitatea a continuat începând cu iulie 2012 în cadrul „*European RPAS Steering Group*”(ERSG) - un grup de lucru constituit din principalele organizații și experți în integrarea europeană a RPAS (AESA, EUROCONTROL, EUROCAE, SESAR JU, JARUS, ECAC, EDA, ESA, ASD, UVSI, EREA și ECA).

Concluzii și propuneri

Concluziile rezultate din *Strategie* subliniază faptul că RPAS-urile pot fi integrate în spațiul aerian controlat cu respectarea cerințelor impuse aeronavelor cu pilot uman la bord și cu respectarea măsurilor de siguranță specifică operațiunilor aeriene, care trebuie să fie în ambele cazuri aceleași. RPAS-urile nu trebuie să determine scăderea

²⁵ JARUS - Joint Authorities for Rulemaking on Unmanned Systems.

nivelului de siguranță, perturbarea operațiunilor aeriene, modificarea procedurilor ATC sau instalarea unor echipamente suplimentare.

De asemenea, operațiunile aeriene în care sunt implicate RPAS-urile trebuie să rămână la fel ca la aeronavele cu pilot uman la bord, să respecte cerințele privind comunicațiile și navigația aeriană, în conformitate cu clasa de spațiu aerian în care se desfășoară zborul respectiv. Planificarea zborului RPAS-urilor, precum și zborul efectiv în zona de spațiu controlat se vor face cu respectarea cerințelor privind managementul rutelor aeriene și aplicarea procedurilor/regulilor privind controlul traficului aerian.

Zborul va fi posibil doar după ce RPAS-urile vor fi certificate de o autoritate aeronautică națională, vizându-se, în primul rând, certificatul de tip, de navigabilitate a sistemului în întregul său, inclusiv sistemul de comandă-control și echipamentele de comunicație prin satelit. Personalul de exploatare trebuie să fie autorizat, în special operatorul vectorului de zbor. Acesta trebuie să dețină o autorizație/certificat de operator aerian și o licență în termen de valabilitate.

Ceea ce este realmente important este faptul că se caută soluții pentru integrarea RPAS-urilor în spațiul aerian european, acestea reprezentând principala prioritate pentru sprijinul dezvoltării acestui domeniu aeronautic în Europa. Zborul aeronavelor fără pilot în spațiul aerian controlat, fără restricții sau limitări este prevăzut pentru anul 2028 (cu mențiunea că, în anul 2016, ar fi posibilă o integrare limitată a RPAS-urilor în spațiul aerian controlat).

În activitatea militară de asemenea reprezintă o necesitate presantă integrarea și fuziunea datelor C4ISR (Command, Control Communications Computers Intelligence Surveillance Reconnaissance), provenite de la UAV-uri, cu cele colectate de alte sisteme C4ISR existente și viitoare pentru realizarea centrului unic de fuziune date. După cum s-a demonstrat, angajarea UAV-rilor devine parte integrantă în întreg spectrul acțiunilor militare. Astfel, prezența lor pe câmpul de luptă trebuie luată în considerare în procesul de dezvoltare și modificare a conceptelor de operare, a doctrinelor, standardelor, tacticilor, tehnicilor și procedurilor operaționale. Și nu în ultimul rând, trebuie avute

în vedere aspectele de pregătire a comandanților și operatorilor în cadrul ciclului de formare a cadrelor militare și civile de conducere, în cadrul proceselor de educare antrenament, exerciții și evaluare. În cadrul procedurilor operaționale trebuie stabilite câteva principii de angajare, ce pot fi elaborate la nivelul categoriilor de forțe armate (ex. angajarea UAV ale Forțelor Terestre, Forțelor Aeriene, Forțelor Navale sau ale Forțelor pentru Operații Speciale) sau pot fi standardizate la nivelul NATO.²⁶

Doresc, de asemenea, să trag un semnal de alarmă decidenților politico-militari din țara noastră asupra amenințării la adresa siguranței naționale generată de sistemele fără pilot uman la bord ale unui potențial inamic.

Fiind uneori greu de detectat sau chiar prea târziu, acestea pot afecta și chiar paraliza acțiunea forțelor aeriene în ansamblu. Mai mult, fiind utilizate de forțele de gherilă sau teroriste, pot crea mari probleme în cadrul structurilor de securitate proprii. Lipsa de aeronave fără pilot, la toate eșaloanele, va influența grav sprijinul cu informații în timp real, precum și pregătirea, atât de necesară comandanților militari pe diferite paliere ierarhice. Pentru a combate, trebuie în primul rând să știi cum funcționează sistemul, iar diversitatea în creștere a acestor sisteme complică și mai mult problema.

De aceea, aceste sisteme constituie o provocare căreia va trebui să-i facem față în viitorul apropiat, chiar dacă drumul nu va fi atât de ușor. După cum spunea și Albert Einstein: „*O persoană care nu a făcut niciodată o greșală, nu a încercat niciodată nimic nou*”, aceasta însemnând că sunt necesari noi pași în această direcție ce nu sunt posibili fără o abordare pragmatică și responsabilă ce va demonstra că și în țara noastră RPAS-urile pot reprezenta o Revoluție în Afaceri Militare.

²⁶Ideii dezvoltate în Laurențiu Răducu POPESCU, *Sistemele aeriene fără pilot uman la bord*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2012, pp.131-132.

BIBLIOGRAFIE:

1. Air Force Doctrine Document 1, *Air Force Doctrine*, AFDD/1.
2. ANASTASIEI, Traian, *Revoluția în afaceri militare și implicațiile pentru domeniul cercetării tehnologice și întărirea cooperării industriale*, Seminar internațional ICOMIL-2007, București, 2007.
3. McKITRICK, Jeffrey; BLACKWELL, James; LITTLEPAGE, Fred; KRAUSS, George; BLANCHFIELD, Richard and HILL, Dale, *The Revolution in Military Affairs, Battlefield of the Future*, 21st Century Warfare Issues, Air University, US Air Forces, 2001.
4. MCKITRICK, Jeffrey și colaboratori, *The Revolution in Military Affairs - The Battlefield of the Future*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, 1995.
5. POPESCU, Laurențiu Răducu, *Sistemele aeriene fără pilot uman la bord*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2012.
6. POPESCU, Laurențiu Răducu, *Spațiul cosmic dimensiune a acțiunilor militare*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013.
7. US Joint Forces Command, *JointForces Command Glossary*, URL: www.jfcom.mil.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile „Științe Militare”, „Securitate și Informații” și „Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

CONFLICTELE DE MEDIU, AMENINȚARE LA ADRESA SECURITĂȚII

*Dr. Irina TĂTARU**

Schimbările climatice, diminuarea resurselor naturale, dezvoltarea industrializării, implicit poluarea, numărul ridicat al speciilor pe cale de dispariție, toate acestea duc la creșterea conflictualității în tot mai multe zone. Având în vedere faptul că atunci când vorbim de mediul înconjurător nu putem avea granițe, problemele generate de aceste conflicte nu se manifestă doar la nivel național ci și internațional.

Cuvinte-cheie: conflict de mediu, resurse naturale, dezvoltare durabilă, securitate.

Introducere

Mediul înconjurător este reprezentat de totalitatea elementelor naturale și antropice, a evenimentelor și energiilor care sunt în permanentă acțiune și care determină menținerea echilibrului ecologic al planetei. Mediul înconjurător reprezintă „Ansamblul de condiții și elemente naturale ale Terrei: aerul, apa, solul și subsolul, toate straturile atmosferice, toate materiile organice și anorganice, precum și ființele vii, sistemele naturale în interacțiune, valorile materiale și spirituale.”¹

Mediul înconjurător este amenințat din ce în ce mai mult de activitățile umane concretizate în poluarea pe scară largă a aerului și a apei, în mod special din dorința utilizării excesive a resurselor naturale. Securitatea mediului înconjurător privește, în mod special, păstrarea la nivel local a biosferei planetare, ca suport esențial al sistemului

¹ Gabriela BURLACU, s.a. *Mediul înconjurător. Termeni și expresii uzuale*, Editura Paidea, București, 2003, p. 121.

de care depind toate celelalte activități umane².

Datorită problemelor de mediu care au apărut, în principal provenite în urma industrializării și a intervenției necontrolate a omului în natură, s-a pus problema realizării unui echilibru între om și natură, apărând astfel conceptul de dezvoltare durabilă. Pentru prima dată, problema raporturilor dintre om și mediul natural a intrat în atenția comunității internaționale la prima Conferință a ONU asupra Mediului (Stockholm, 1972) și s-a materializat în lucrările Comisiei Mondiale pentru Mediu și Dezvoltare, în anul 1985. G. H. Brundtland a prezentat Comisiei, în 1987, raportul numit *Viitorul nostru comun*, definind pentru prima dată dezvoltarea durabilă ca fiind „o dezvoltare care satisface nevoile generației actuale fără a compromite șansele viitoarelor generații de a-și satisface propriile nevoi”³. Acest concept este rezultatul unei abordări integrate a factorilor decizionali și politici, în care creșterea economică și protecția mediului pe termen lung sunt considerate complementare și reciproc dependente.

1. Conflictele de mediu

Termenul de conflict de mediu a fost folosit după anul 1960. În prezent este frecvent utilizat pentru a desemna numeroase conflicte având

² Barry BUZAN, Ole WEAVER, Jaap de WILDE, *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Reiner Publishers Inc., Londra, 1998, pp. 7-8.

³ *Strategia Națională a României pentru Dezvoltarea Durabilă Orizonturi 2013-2020-2030*, p. 10.

* **Dr. Irina TĂTARU**, expert în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, doctor în Științe militare și informații. E-mail: tataru.irina@unap.ro

drept scop folosirea resurselor naturale, controlul poluării sau utilizarea terenurilor⁴.

Conflictul de mediu, așa cum a fost definit de cercetătorul Stephan Libiszewski, este „acel conflict în care raritatea resurselor naturale neregenerabile indusă de degradarea mediului joacă un rol important”⁵.

Pe lângă beneficiile sale, dezvoltarea economică are și consecințe nefaste, cum ar fi, printre altele, diferendele politice asupra unor teme de mediu și conflictele de mediu. Aceste consecințe sunt amendate de organizațiile ecologiste care, alături de populația defavorizată din acele zone, se angajează în conflicte împotriva actorilor care sunt responsabili de dezastrele și distrugerile din mediul înconjurător cu consecințele economice și sociale ce decurg din acestea.

În România, cel mai mediatizat conflict de mediu este cel de la Roșia Montană. Proiectul minier care a fost propus de Gold Corporation (RMGC) în Munții Apuseni acum mai bine de 17 ani, când compania canadiană Gabriel Resources Ltd., a omului de afaceri de origine română Frank Timiș listează la bursa din Vancouver licențele de exploatare a minereurilor (17,1 milioane de uncii de aur și 81,1 milioane de uncii de argint) de la Roșia Montană. Acest depozit de metale prețioase este considerat printre cele mai mari din lume și cel mai mare din Europa. Această companie intenționează să deschidă cea mai mare exploatare de aur și argint din Europa, dorind să pună în funcțiune patru cariere de suprafață și să folosească tehnologia cianurării integrale. Organizațiile locale au sprijinit comunitatea din zonă și, alături de opinia publică s-au opus acestui proiect. Probleme au apărut și datorită faptului că Roșia Montană aparține patrimoniului cultural și este o exploatare minieră înființată de romani din timpul lui Traian, fiind cea mai veche localitate minieră de pe teritoriul României.⁶

⁴ Connie P. OZAWA, „Science in Environmental Conflicts”, în *Sociological Perspectives*, Vol. 39, No. 2, pp. 219-23, Portland State University, Summer 1996.

⁵ Stephan LIBISZEWSKI, *What is an Environmental Conflict?*, Center for Security Studies, ETH Zurich/ Swiss Peace Foundation Zurich, p. 2.

⁶ Cristian BRANEA, *Politica aurului verde. Dreptate de mediu și mișcări sociale în România*, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Teză de doctorat, 2013, p. 62.

Impactul activității umane asupra mediului este o consecință a funcționării normale a economiei. Costurile și consecințele ecologice datorate extracției resurselor naturale, a folosirii necontrolate a suprafețelor agricole și a infrastructurilor construite haotic sunt suportate de marea majoritate a populației sărace din zonele respective.

Multe țări sunt afectate de conflictele ecologice, în general determinate de cererea tot mai mare de energie și de resurse naturale. Pentru a ilustra spațial aceste conflicte ecologice la nivel global, Organizația de Justiție a Mediului și Responsabilitatea Comerțului (*Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade (EJOLT)*) a realizat Atlasul de Justiție de Mediu (*Atlas of Environmental Justice*), care este o platformă on-line interactivă în care sunt cartografiate detaliat aproximativ 1.000 de conflicte de mediu din întreaga lume.⁷ În această hartă sunt evidențiate conflictele de mediu, în creștere în întreaga lume, chiar dacă sunt puține cazuri mediatizate și cunoscute la nivel mondial.

Harta este detaliată în funcție de țară, de compania care a cauzat distrugerile de mediu, după resursa exploatată dar și de tipul de degradare a mediului. Țara cu cel mai mare număr de conflicte din lume, 112 cazuri, este India, urmată de Columbia și Nigeria. În fruntea companiilor care au produs cele mai multe dezastre naturale se află Nigerian National Petroleum Corporation, 33 de cazuri, urmată de Compania Chevron, 12 cazuri (prezentă și în România), și care este acuzată de cel mai mare dezastru ecologic din lume, în Ecuador (2011). În ceea ce privește cea mai vizată resursă, aceasta este pământul (în 223 de cazuri, cel mai violent conflict fiind cel din Darfur), urmat de conflictele pentru apă (167 de cazuri). Cea mai mare distrugere a mediului este provocată de minerit (212 cazuri) iar exploatarea minieră a aurului este tipul de distrugere cel mai întâlnit în lume.⁸

⁷ *Mapping ecological conflicts*, <http://www.ecojesuit.com/mapping-ecological-conflicts/6453/>, accesat la data de 15.01.2015.

⁸ *România pe harta conflictelor de mediu din lume*, <http://totb.ro/romania-pe-harta-conflictelor-de-medi-din-lume>, accesat la data de 16.01.2015

Clasificarea conflictelor de mediu se realizează în funcție de mai mulți factori:

- după localizare: interstatale și intrastatale;
- după factorii declanșatori și cei implicați în desfășurarea acestora: directe (actorii implicați în conflict doresc accesul și controlul resurselor

pus pe depistarea cauzelor care l-au generat.

Gestionarea conflictelor de mediu este încă la început și este adesea caracterizată de aplicarea unor principii generale de gestionare a lor. Există, totuși, unele diferențe importante între conflictele generale și cele de mediu. Conflictele de mediu

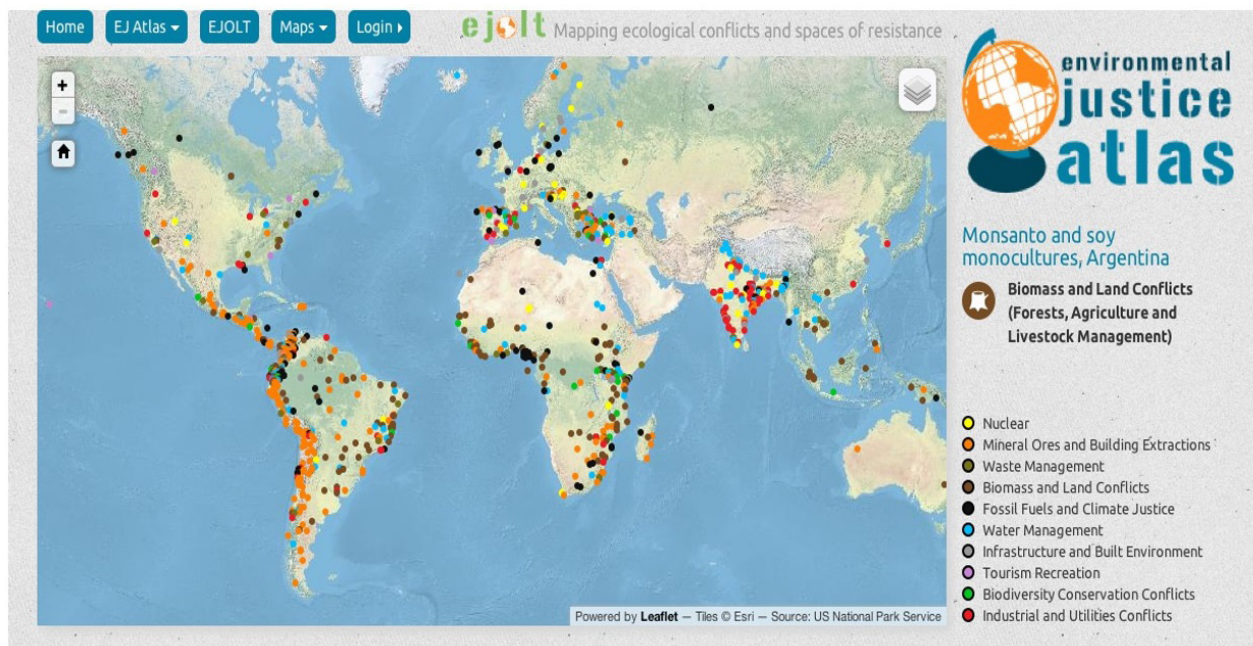

Figura nr. 1: Harta conflictelor de mediu în lume⁹

naturale) și indirecte (pe lângă factorii de mediu sunt implicați și alți factori);

- după felul resurselor naturale: cauzate de raritatea resurselor sau de abundența acestora.¹⁰

2. Gestionarea conflictelor de mediu

Gestionarea conflictelor de mediu se referă la toate tipurile de intervenții într-un conflict care au drept scop folosirea resurselor naturale fără să țină cont de degradarea mediului, cu scopul de a aplatiza și rezolva conflictul. Relația ostilă dintre actorii implicați în conflict trebuie să se transforme într-o relație de cooperare și consolidare a sustenabilității ecologice. Pentru o bună gestionare a conflictelor, accentul trebuie

au loc într-o suprapunere de sisteme umane și de mediu, în timp ce conflictele generale au loc numai în sistem uman (societate). Este nevoie de un minim de două părți pentru a crea un conflict normal. Un conflict de mediu are întotdeauna trei actori, mediul fiind (de multe ori nereprezentat) al treilea actor.

Pentru o înțelegere mai bună a relației omului cu natura, și ca urmare a numeroase studii, cercetătorul Simon A. Mason de la Centrul pentru Studii de Securitate din cadrul Institutul Federal Elvetian de Tehnologie, (Zurich Swiss Federal Institute of Technology, ETH) a dezvoltat modelul „Human Environment Interaction Triangle” (HEIT) (Triunghiul Interacțiunilor Mediu-Om). Astfel, modelul este demonstrat de un triunghi între actorii umani (sau grupuri de actor) în conflict și sistemul de mediu implicat în acest conflict.

⁹ *Mapping ecological conflicts*, <http://www.ecojesuit.com/mapping-ecological-conflicts/6453>, accesat la data de 15.01.2015.

¹⁰ Corina BOLMA, *Securitatea ecologică pe glob. Abordare geografică, politică și economică*, Teză de doctorat, Universitatea București, 2010, p. 106.

Modelul HEIT este în conformitate cu principiul durabilității ecologice acesta promovează păstrarea resurselor naturale și generațiilor viitoare. Ele nu pot fi pur și simplu transformate în bunuri economice. Actorii A și

Gestionarea conflictelor de mediu este un succes atunci când actorii se concentrează pe interese și nevoi, în cazul în care costurile și beneficiile utilizării resurselor sunt împărțite în mod echitabil; când sunt folosite negocierile

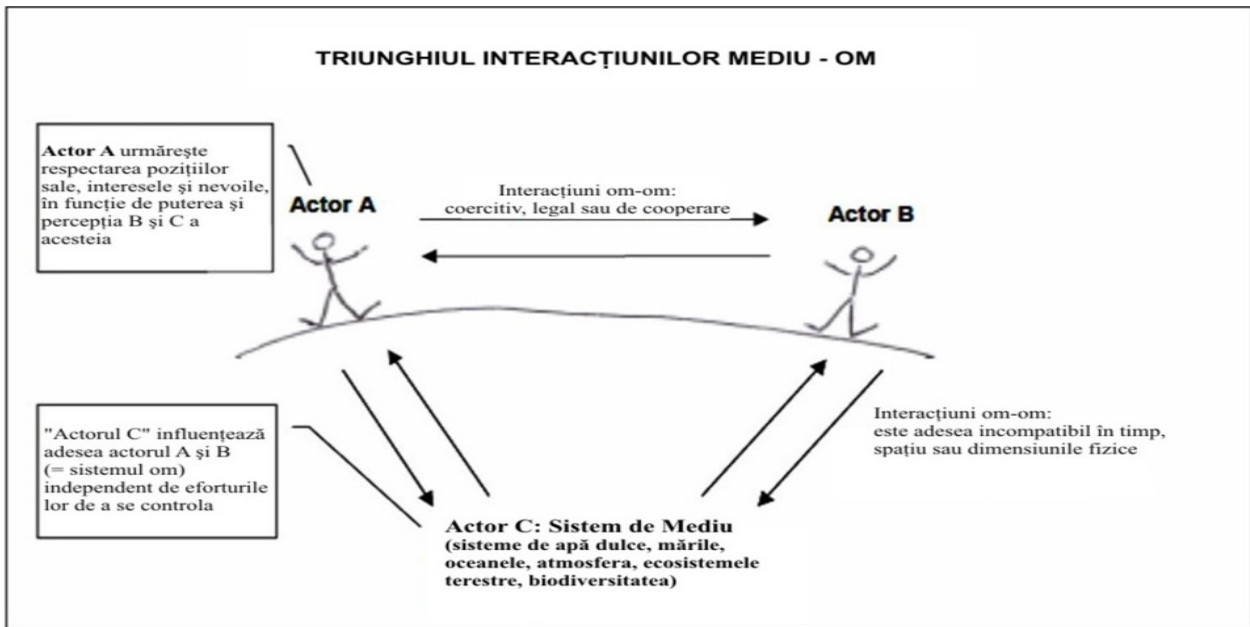

Figura nr. 2: Triunghiul interacțiunilor mediu-om (HEIT). Actorii A sau B reprezintă actori individuali, de grup sau țări¹¹

B simbolizează grupuri de actori de exemplu, două țări care împart un bazin hidrografic internațional. A și B încercă să gestioneze conflictul de mediu direct în sistemul uman (partea superioară a diagramei) prin mijloace coercitive, în cadrul legal și instituțional sau în cadrul negocierilor de cooperare¹².

Interacțiunea actorilor este influențată de pozițiile, de interesele și nevoile, precum și de puterea economică, politică, geografică și militară pe care o au la dispoziție. Actorii A și B, sunt de asemenea legați indirect prin intermediul sistemului de mediu. Actorul A poate consuma mai multă apă, de exemplu, lăsând o cantitate insuficientă pentru B.

¹¹ Simon A. MASON, (2003, forthcoming). *Water use and management in Egypt and Sudan and its implications on conflict and cooperation in the Nile Basin*. Ph.D. thesis, ETH Zurich, p. 36.

¹² Simon A. MASON, Kurt R. SPILLMANN, *Environmental conflicts and regional conflict management*, Centre for Security Studies and Conflict Research, Swiss Federal Institute of Technology (ETH) Zurich, p. 12.

instituționale înaintea mijloacelor coercitive; în cazul în care diferența de putere dintre actorii A și B nu este prea mare; când percepțiile actorilor (în realitate subiective) sunt luate în considerare, iar atunci când sistemele de mediu (realitatea obiectivă) sunt gestionate cu un orizont de timp pe termen lung, în unități spațiale adecvate.

3. Amenințări la adresa securității

Amenințările la adresa securității naționale și internaționale sunt numeroase dar în cele ce urmează ne vom referi doar la conflictele de mediu care, așa cum subliniam anterior, în ultima perioadă, au o amploare tot mai mare. În majoritatea cauzelor sunt invocate motive etnice, religioase sau ideologice dar, de fapt, în general, acestea sunt legate de mediu. Nevoia de apă, de resurse naturale, de soluri fertile etc, este tot mai mare, cu atât mai mult cu cât presiunea demografică este tot mai mare. De cele mai multe ori sunt declanșate conflicte sub pretextul unor

revendicări sau conflicte ideologice dar, de fapt scopul acestora este jefuirea resurselor (petrol, metale, minerale, lemn, pietre prețioase, apă etc). Există opinii conform cărora aceste conflicte sunt finanțate de mari puteri industrializate sau companii internaționale care sunt dependente de resursele din zonele în general subdezvoltate.

O altă dimensiune a relației dintre resurse și conflicte este dată de consecințele exploatărilor necontrolate ale resurselor naturale. În cele mai multe cazuri, aceste exploatări sunt în beneficiul unui grup restrâns de oameni influenți iar neajunsurile create de acestea oamenilor simpli sunt numeroase: exproprierea forțată, degradarea modului de viață, devastarea mediului înconjurător și chiar maladii sociale. Toate acestea duc la conflicte violente, e drept, de mică amploare (exemple: în delta fluviului Niger din Nigeria, Darfur, Sudan etc.). Impactul material și social al degradării mediului pot fi grupate în amenințări la adresa sănătății umane, constrângeri economice și demografice. Toate aceste elemente sunt un factor de influență important asupra securității naționale.

Concluzii

Lipsa de cooperare internațională asupra resurselor de mediu comune nu duce de obicei la un conflict militar, ci mai degrabă la o lipsă de dezvoltare durabilă. Acest lucru, la rândul său, poate duce la sărăcie, migrație și la conflicte violente la nivel internațional. Deși nu par contexte politice și economice cu o mare influență asupra eficienței eforturilor de management specific, ele au o mare importanță în ceea ce privește impactul acestor conflicte asupra societății, în mod deosebit în cazul statelor sărace și instabile, deoarece sunt mai puțin rezistente.

Organizațiile internaționale au un rol important de jucat în calitate de terțe părți în gestionarea conflictelor de mediu internaționale și, de cele mai multe ori, acestea sunt mai eficiente decât în cazul în care guvernele țărilor încearcă să gestioneze conflictele.

Organizațiile internaționale ar trebui deci să-și extindă capacitatea de gestionare a conflictelor. Aceasta include abordări cum ar fi, sprijin eficient, gestionarea negocierilor bazate pe interese, precum și propuneri de costuri și beneficii pentru utilizarea resurselor.

Principalele caracteristici ale conflictelor de mediu sunt: caracterul preponderent intra-statal, multicausalitatea, cel mai adesea localizarea în statele în curs de dezvoltare, intensitatea relativ scăzută.

Trăim într-un mediu din ce în ce mai artificial, astfel încât securitatea mediului înconjurător trebuie avută în vedere în planificarea urbană, în dezvoltarea industrială, în comerțul internațional, în practicile agricole și modelele de consum.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. BERNAUER, Thomas; BOHMELT, Tobias; KOUBI, Vally, *Environmental changes and violent Conflict*, ETH Zurich, Center for Comparative and International Studies (CIS), and Institute for Environmental Decisions (IED), Haldeneggsteig 4, 8092 Zurich, Switzerland, 2011.
2. BOB, Urmilla; BRONKHORST, Salomé, „Environmental conflicts: Key issues and management implications”, în *African Journal on Conflict Resolution*, 2/2010, pp. 9-30.
3. BRANEA, Cristian, *Politica aurului verde. Dreptate de mediu și mișcări sociale în România*, Școala Națională de Studii Politice și Administrative, Teză de doctorat, 2013.

Lucrarea a beneficiat de suport financiar prin proiectul cu titlul *“Studii doctorale și postdoctorale Orizont 2020: promovarea interesului național prin excelență, competitivitate și responsabilitate în cercetarea științifică fundamentală și aplicată românească”*, număr de identificare contract POSDRU/159/1.5/S/140106. Proiectul este cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013. **Investește în Oameni!**

APARIȚIA ȘI ACTIVITATEA CELUI MAI DE TEMUT GRUP TERORIST DIN TUNISIA

*Dr. János BESENYŐ**
*Dr. Zoltán PRANTNER***

Ansar al-Sharia este cea mai importantă organizație jihadistă Salafistă din Tunisia, a fost înființată în aprilie 2011. La început, mișcarea, care simpatizează cu ideologia al-Qaeda, și-a concentrat atenția asupra operelor umanitare și misionare. Mai târziu, nu a evitat să folosească violența pentru a pune în aplicare normele religioase. Conflictul dintre guvernul Ennahda și organizație a culminat în perioada mai - iulie 2013. Apoi, la sfârșitul lunii august 2013, guvernul a desemnat Ansar al-Sharia drept organizație teroristă. Conform datelor oficiale, organizația este responsabilă pentru planificarea mai multor atacuri nereușite care au survenit în lunile următoare. Totodată, Okba bin Nafaa, aripa militară din Ansar al-Sharia, luptă în război deschis cu armata tunisiană în apropierea regiunii de frontieră algeriană încă din decembrie 2012.

Cuvinte-cheie: terorism, salafism, jihad, Tunisia, Ansar al-Sharia, Brigada Okba ibn Nafaa.

Introducere

Mișcările jihadiste salafiste s-au intensificat în mod semnificativ în Tunisia după Primăvara Arabă din 2011. Ansar al-Sharia în Tunisia

(AST), cea mai importanta organizație locală, a fost înființată la trei luni după prăbușirea regimului Ben Ali. Mișcarea, care fără rezerve a simpatizat cu ideologia organizației internaționale teroriste al-Qaeda, a pus accentul pe munca de caritate și dawa, ceea ce însemna activitatea misionară de început. După mai multe luni, aceasta a profitat din plin de condițiile economice critice în care se afla țara și de tensiunile sociale care proveneau din situația anterioară. Nu s-a dat înapoi de la folosirea *hisbei*, aplicarea doctrinelor islamice cu violență, pentru a-și atinge scopul. Conflictul dintre guvernul majoritar Ennahda și organizație a culminat în perioada mai-iulie 2013. În cele din urmă, la sfârșitul lunii august, cabinetul a declarat Ansar al-Sharia drept organizație teroristă.

Potrivit surselor guvernamentale, în acest răstimp, organizația a încercat să atace de mai multe ori. Brigada Okba Ibn Nafaa, aripa militară a organizației, duce astăzi un război deschis cu Forțele Armate Tunisienne de-a lungul regiunii algeriene de frontieră.

1. Înființarea organizației Ansar al-Sharia

Organizația salafistă Ansar al-Sharia (partizani ai Legii Islamice) a fost înființată de

* Lt. col. dr. János BESENYŐ este lector la Colegiul de Afaceri „Wekerle Sandor” și lucrează cu Forțele Apărării Ungare, Centrul de Instruire și Doctrină, conducătorul Grupului de Dezvoltare a Doctrinei și Concepției. E-mail: besenyo.janos@gmail.com

** Dr. Zoltán PRANTNER este lector asistent la Universitatea din Szeged și cercetător al Forțelor Apărării Ungare, Centrul de Instruire și Doctrină. E-mail: prazo@freeemail.hu

Abu Iyad al-Tunisi (sau Seifallah Ben Hassine) în Soukra, una dintre suburbiile din Tunis, la sfârșitul lunii aprilie 2011. Încă de la început, scopul său declarat a fost de a oferi servicii pe care, din punctul său de vedere, guvernul a fost incapabil să le furnizeze. Structura exactă a organizației nu a fost cunoscută până acum. Știm doar că a fost construită de o rețea formată din grupuri locale mai mici, iar structura sa era piramidală.¹

Nu au existat informații despre dimensiunea exactă a organizației, deoarece calitatea de membru a fost cu regularitate subevaluată de către autoritățile guvernamentale și supraestimată de către susținători. Primii adepți proveneau în principal din clasa muncitoare din Bab al-Khadra, precum și din al-Kambes și Malik bin Anas Mosques. Popularitatea AST a crescut în mod dinamic în timp scurt datorită campaniei sale intense și a activităților religioase din moscheile locale. Într-o perioadă scurtă de timp, baza AST a atras în principal tineri disperși care erau dezamăgiți de revoluție și regim.²

Chiar de la început, organizația a subliniat importanța propagandei pentru a-și transmite propriul mesaj unei mase largi de oameni. A înființat pe 27 aprilie 2011 Fundația al-Qayrawan Media (QMF) pentru a-și populariza ideologia și activitatea. A avut propriul său blog, a creat pagini de Facebook și a publicat în mod regulat diferite comunicate.³

Oficial, și-a acoperit cheltuielile din donații pe care, în principal, localnicii tunisieni le-au

oferit în moschei în timpul slujbelor religioase de vinerea. Munca de caritate a fost de asemenea sponsorizată de fundații străine importante – în principal din Arabia Saudita și Kuweit.

Pe lângă activitatea în numele comunității, a realizat o campanie intensă prin care se cerea eliberarea unor cunoscuți prizonieri islamiști. Mai mult decât atât, a organizat adunări pașnice în mai multe rânduri în afara ambasadei irakiene din Tunis și în fața Ministerului Tunisian al Afacerilor Externe în numele activiștilor Tunisieni al-Qaeda, care au fost închiși în Irak între anii 2005–2007.⁴

Numele organizației arată de asemenea că principalul obiectiv al Ansar al-Sharia este ca *Sharia* să devină mai importantă în viața de zi cu zi. Ideile AST despre noua Tunisie au fost diseminate în cadrul unei conferințe la nivel național în Kairouan pe 20 mai 2012.⁵

Ansar al-Sharia a sprijinit fără rezerve ideologia rețelei internaționale al-Qaeda despre jihadul global. În ciuda identificării ideologice, la început, grupul s-a concentrat în mod vital pe recrutarea de voluntari locali și furnizarea de activități de prozeletism (*dawa*). AST a considerat că principala sa datorie este să revină la „modul corect” de viață și să pună în aplicare cu fermitate valorile islamice în viața de zi cu zi. Obiectivul pe termen lung al organizației era reînființarea Califatului islamic.

Ansar al-Sharia a subliniat de câteva ori ca scopul său nu este acela de a obține putere. Nu a vrut să adere la politica internă, și, prin urmare, nu și-a înființat un partid legal propriu. A condamnat

¹ Fabio MERONE, „Salafism in Tunisia: An Interview with a Member of Ansar al-Sharia” în *Jadaliyya*, 11 aprilie 2013, disponibil online la: http://www.jadaliyya.com/pages/index/11166/salafism-in-tunisia_an-interview-with-a-member-of-. Accesat la 1 august 2014.

² Aaron Y. ZELIN, „The Salafi Challenge to Tunisia’s Nascent Democracy” în *The Washington Institute, Improving the Quality of U.S. Middle East Policy*, December 8, 2011. Disponibil online la: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-salafi-challenge-to-tunisi-as-nascent-democracy>. Accesat la 28 iulie 2014.

³ Aaron Y. ZELIN, „The Rise of Salafists in Tunisia After the Fall of Ben Ali” în *Combating Terrorism Center at West Point*, 1 august 2011. Disponibil online la: <https://www.ctc.usma.edu/posts/the-rise-of-salafists-in-tunisia-after-the-fall-of-ben-ali>. Accesat la 31 iulie 2014.

⁴ Aaron Y. ZELIN, „The Salafi Challenge to Tunisia’s Nascent Democracy” în *The Washington Institute, Improving the Quality of U.S. Middle East Policy*, 8 decembrie 2011. Disponibil online la: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-salafi-challenge-to-tunisi-as-nascent-democracy>. Accesat la 28 iulie 2014.

⁵ Cu această ocazie, Abu Iyad a cerut reforma sectoarelor media, turism și comercial în conformitate cu principiile islamice. De asemenea, el a considerat necesar să creeze un sindicat islamic pentru a contracara cu puternica și secularizata Uniune Generală a Muncii Tunisiene. (Lin NOUEIHED, „Radical Islamists urge bigger role for Islam in Tunisia” în *Reuters*, 21 mai 2012. Disponibil online la: <http://in.reuters.com/article/2012/05/21/tunisia-salafis-idINDEE84K03420120521>. Accesat la 29 iulie 2014).

statul și democrația și, în pamfletele distribuite, a numit participarea la viața politică ca un act politeist. În plus, AST a postat cu regularitate opinii oficiale ale liderului religios musulman și videoclipuri ale șeicilor jihadiști salafiști populari argumentând împotriva democrației cu scopul de a descuraja potențarii alegători din sondaj.⁶

Un alt aspect important, pe lângă interpretarea radicală a Islamului, a fost respingerea jihadiștilor violenți din Tunisia. Aceasta declarație nu a fost determinată de lipsa de putere a tendinței jihadiste salafiste, ce nu s-a putut consolida anterior în Tunisia. În același timp, trebuie să adăugăm la declarația nonviolentă că, în acest caz, Ansar al-Sharia a respins doar lupta deschisă cu inamicii străini de religia islamistă din Tunisia. Trebuie să subliniem acest lucru, deoarece principalele obiective ale organizației erau activitățile misionare și așa-numita *hisba*, care însemna evitarea viitoarelor greșeli.⁷

Dawa răspândită acasă nu l-a împiedicat pe Abu Iyad să sprijine jihadul violent din țările străine. De aceea a creat o dublă strategie în interesul de a menține nonviolența și de a atenua tensiunile în Tunisia. A oferit o oportunitate de a alege pentru semenii săi să decidă cine vroia să desfășoare activități misionare pașnice la domiciliu. Ceilalți, care vroiau să lupte, au fost trimiși în Siria, Libia sau Mali.⁸ În țara lui, s-a

străduit în mod constant să facă morala islamică adevărată, mai ales prin convingere verbală și comportament exemplar în rândul populației.

Teoreticieni influenți ai mișcării sunt: șeicul Abu Muhammad al-Maqdisi, scriitorul palestinian cu cetățenie iordaniană; șeicul al-Khatib al-Idrissi, care este unul dintre cei mai importanți clerici Salafi din Tunisia; Abu Qatada al-Filistini, aflat în închisoare; sirienii Abu Basir al-Tartusi și Anwar al-Awlaki, care au fost uciși la sfârșitul lunii septembrie 2011 și Hani Sabahi.⁹

Practic, scopul organizației era de a oferi opțiuni concrete pentru provocările și problemele de zi cu zi în conformitate cu Islamul. De exemplu, AST a organizat adesea prezentări pentru „acapararea minților și a sufletelor”. Cu aceste ocazii, cercetători tunisieni notabili au popularizat ideea de a reveni la valorile islamice. În plus, AST a distribuit în mod repetat lucrările literaturii salafiste persoanelor în piața publică, activiștii au curățat străzile în zonele publice, au îngrijit localnicii vârstnici, au desfășurat multe acțiuni umanitare în taberele de refugiați și în regiunea afectată de dezastrele naturale, iar organizația i-a ajutat pe cei săraci cu donații de alimente, medicamente și îmbrăcăminte în zonele rurale subdezvoltate, care au fost neglijate anterior de către guvern. AST a profitat de oportunitățile epocii moderne pentru a forma o largă bază de sprijin. De aceea, AST a raportat în mod continuu activitatea sa pe Internet, care a fost ilustrată prin fotografii.¹⁰

2. Semne de avertizare

Au existat numeroase semne de avertizare din 2011 referitoare la dorința salafiștilor de a pune în aplicare gândirea islamistă și de a reconstrui

Accesat la 23 iulie 2014.

⁹ Fabio MERONE, „Salafism in Tunisia: An Interview with a Member of Ansar al-Sharia” în *Jadaliyya*, 11 aprilie 2013, disponibil online la: http://www.jadaliyya.com/pages/index/11166/salafism-in-tunisia_an-interview-with-a-member-of-. Accesat la 1 august 2014.

¹⁰ Aaron Y. ZELIN, „Meeting Tunisia’s Ansar al-Sharia” în *The Middle East Channel*, 8 martie 2013, disponibil online la: http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2013/03/08/meeting_tunisia_ansar_al_sharia. Accesat la 23 iulie 2014.

statul cu propriile forțe cât mai curând posibil, în ciuda unor ocazii de declarații non-violente. Primul conflict serios dintre guvern și Ansar al-Sharia a avut loc pe 26 iunie 2011. Câteva zeci de activiști AST au demonstrat pe bulevardul Habib Bourguiba împotriva filmului Tunisian *Fără Dumnezeu, fără stăpân* care a criticat deschis Islamul politic. Demonstrații au intrat cu forța într-o sală de cinema și au distrus echipamentul. Poliția a arestat șapte persoane, dar aproximativ 100 de activiști salafiști au cerut eliberarea semenilor lor deținuți două zile mai târziu, în fața Ministerului Justiției. Protestatarii au atacat cinci avocați, unul dintre aceștia a fost dus la spital. După incident, guvernul interimar a hotărât să-i distrugă pe islamiști și a arestat 26 de persoane, printre care și câțiva membri Ansar al-Sharia.¹¹

Trei luni mai târziu, lucrurile au scăpat de sub control din nou, din cauza unui alt film, *Persepolis*, acesta fiind nominalizat la Oscar. Abu Iyad i-a provocat pe semenii săi împotriva postului privat de televiziune Nessma, după ce acesta a difuzat filmul la data de 7 octombrie 2011. A doua zi, islamiștii au încercat să incendieze postul de televiziune, iar locuința deținătorului acestui canal a fost percheziționată.¹²

La acel moment, demonstrațiile în capitală se desfășurau în mod obișnuit în numele femeilor din universități care purtau *niqab*, ce le acoperea întreg corpul. Protestatarii i-au atacat cu bastoane, pietre și cuțite pe polițiștii care încercau să-i împrăstie cu gaze lacrimogene. La scurt timp, tulburările de stradă s-au extins și în universități. Activiștii salafiști au atacat studenții laici, iar un

mic grup de studenți condus de Mohamed Bakti l-au ținut ostatic în propriul său birou pe Habib Kazdaghli, decanul Universității Manouba, cu scopul de a-l forța să dea permisiunea ca *niqab*-ul să fie purtat în sălile de clasă și la examene.¹³ Influența extremismului religios a fost manifestat în mod clar și alarmant pe 16 martie 2012. Mii de protestatari islamici au demonstrat în fața clădirii Adunării Constituante Naționale din Tunis sub steagul negru tipic al-Qaeda, unde au cerut recunoașterea *Sharia* ca sursă fundamentală de drept în viitoarea constituție.¹⁴ Nouă zile mai târziu, steagul a apărut din nou în centrul orașului Tunis, unde inițial a avut loc o manifestație pașnică organizată de Ansar al-Sharia pentru glorificarea Coranului. Demonstrații au luat unul cu ei în vârful turnului cu ceas lângă una dintre cele mai aglomerate intersecții ale capitalei, unde au cerut înființarea unui nou califat. Din păcate, violența nu a dat greș nici de această dată. Cu această ocazie, participanții au întrerupt un spectacol din fața teatrului din capitală, au atacat și au maltratat membri ai societății.¹⁵

În La Marsa, una dintre suburbiile din Tunis, alte tulburări au izbucnit din cauza unei expoziții de artă pe 12 iunie 2012. Lucrurile au scăpat de sub control după asaltul de la galerie. Mii de protestatari au incendiat sediile principalului

¹¹ Andrew HAMMOND; Tarek AMARA, „Tunisia Islamists Arrested After Clashes in Capital” în *Reuters*, 28 iunie 2011, disponibil online la: <http://af.reuters.com/article/algeriaNews/idAFLDE75R14C20110628?pageNumber=1&virtualBrandChannel=0>. Accesat la 31 iulie 2014; Adrew HAMMOND, „No God film angers Tunisian Islamist” în *Reuters*, 6 iulie 2011, disponibil online la: <http://www.reuters.com/article/2011/07/06/us-tunisia-islamists-tension-idUSTRE7652VZ20110706>. Accesat la 28 iulie 2014.

¹² Ben CHILD, „Islamist protesters attack Tunisian TV station over animated film *Persepolis*” în *The Guardian*, 10 octombrie 2011, disponibil online la: <http://www.theguardian.com/film/2011/oct/10/islamist-protesters-attack-tunisian-persepolis>. Accesat la 28 iulie 2014.

¹³ Rob PRINCE, „Tunisia culture wars: the case of Habib Kazdaghli, Dean of the University of Tunis-Manouba” în *Open Democracy, Free thinking for the World*, 26 iulie 2012, disponibil online la: <https://www.opendemocracy.net/rob-prince/tunisia-culture-wars-case-of-habib-kazdaghli-dean-of-university-of-tunis-manouba>. Accesat la 28 iulie 2014; Jacopo SALVADORI, „Tunisia – Niqab and woman’s activism: the Tunisian March 8” în *DAO Online, News and Informations from Kuwait and the World*, 8 martie 2012, disponibil online la: http://www.daonline.info/news_dett_eng.asp?ID=1127. Accesat la 28 iulie 2014.

¹⁴ John ROSENTHAL, „Tunisian Salafists Demonstrate for Sharia under Al Qaeda Banner” în *National Review Online*, 21 martie 2012, disponibil online la: <http://www.nationalreview.com/corner/294103/tunisian-salafists-demonstrate-sharia-under-al-qaeda-banner-john-rosenthal>. Accesat pe 28 iulie 2014.

¹⁵ Ahmed ELLALI, „Several Thousand Salafists Demonstrate for Islamic Law, Attack Dramatists in Tunis” în *Tunisia alive, living Tunisia*, March 25, 2012, disponibil online la: <http://www.tunisia-live.net/2012/03/25/several-thousand-salafists-demonstrate-for-islamic-law-attack-dramatists-in-tunis/>. Accesat la 29 iulie 2014.

sindicat din Jendouba, au ars un tribunal local din vestul Tunisului și au aruncat cu pietre și cocktailuri Molotov în mai multe secții de poliție. La sfârșitul revoltelor, 65 membri ai forțelor de securitate au fost răniți și 162 persoane au fost reținute.¹⁶

Punctul de cotitură cu consecințe pe termen lung a avut loc pe 14 septembrie. Demonstrațiile au început după rugăciunile de vineri din cauza unui film care l-a portretizat pe profetul Mohammed cu un comportament vulgar și ofensator. Tulburările s-au răspândit rapid în capitală, când Ansar al-Sharia a aprobat apelul ironic de pe Facebook al activiștilor islamici. Protestatarii au mărșăluit în fața ambasadei americane din Tunis cu băte, pietre și bombe cu benzină, au forțat intrarea în clădire și au devastat-o în mod sistematic. Câteva persoane au dat jos de pe clădire steagul american, l-au ars și l-au înlocuit cu un steag negru al Islamului, în timp ce alții au luat bunurile de valoare. Din fericire, nicio persoană din cadrul Ambasadei americane nu a fost rănită datorită sosirii rapide a poliției, deși agresorii au stat în defensivă la început. Rezistența lor s-a sfârșit când poliția a folosit cartușe adevărate. În acest timp, confrății lor au dat buzna într-o școală americană din apropiere. Au incendiat clădirea după ce au luat laptopuri și calculatoare. Cu această ocazie, ciocnirile au dus la accidente grave: cel puțin 29 persoane au fost rănite și alte două și-au pierdut viața.¹⁷

Asasinarea bine-cunoscutului gânditor laic de aripă stânga, Chokri Belaid, pe 6 februarie 2013 a fost un alt exemplu de declin al siguranței politice în întreaga țară. Tulburările au apărut după moartea liderului opoziției, însă acestea au

constituit și prilejul pentru anumite persoane de a comite diverse infracțiuni (în special jaf). Cu toate că poliția a arestat majoritatea acestor persoane în timp scurt, Ansar al-Sharia a considerat că este timpul să înființeze propria sa armată, numită Comitetele din Vecinătate. Activiștii, ca justițieri autonumiți, patrulau pe străzi în grupuri de 10–50 persoane fluturând steagul negru al-Qaeda pentru a pedepsi în mod arbitrar pe oricine are un comportament considerat sub standard. Deși criza a trecut cu câteva încăierări și arestarea unui hoț, prezența patrulelor a lăsat o impresie importantă localnicilor, care erau dezamăgiți de politica acelui cabinet. Aceasta și activitatea socială pentru binele public au arătat în mod explicit că AST va forma în curând un stat separat în interiorul statului Tunisian. Ennahda trebuia să facă ceva, deoarece cooperarea a crescut între elementele hard ale partidului și AST datorită concesiilor făcute laicilor în scrierea constituției.¹⁸

3. Proscrierea mișcării

La început, Ennahda islamistă moderată a adoptat o politică extrem de tolerantă față de Ansar al-Sharia după câștigarea alegerilor Adunării Naționale din 23 octombrie 2011. A luat inițiativă și a sugerat un dialog național cu salafiștii. Prin acest pas, s-a avut încredere în prevenirea radicalizării fundamentalistilor ceea ce însemna o amenințare periculoasă cu ilegalitatea și angajamentul lor față de actele teroriste pe termen lung. Cu toate acestea, propunerea pozitivă a afectat în mod considerabil mișcarea jihadistă, deoarece unii membri au abordat *Ennahda* cu oarecare scepticism încă de la început. În ciuda eforturilor pozitive, primele conflicte au apărut deja în 2011, când Ennahda a făcut o coaliție a partidelor nonislamiste. Situația a devenit din ce în ce mai critică în 2012. Numărul demonstrațiilor salafiste a crescut pe străzile unde marșurile au

¹⁶ "Tunisia shaken by 'Islamist protests'" în *BBC News*, 12 iunie 2012, disponibil online la: <http://www.bbc.com/news/world-africa-18416327>. Accesat la 28 iulie 2014; „Tunisia: Conservative Islamists Riot Over Art Exhibit” în *The New York Times*, 12 iunie 2012, disponibil online la: <http://www.nytimes.com/2012/06/13/world/africa/tunisia-conservative-islamists-riot-over-art-exhibit.html>. Accesat la 28 iulie 2014.

¹⁷ Tarek AMARA, „Two dead as protesters attack U.S. embassy in Tunisia” în *Reuters*, 14 septembrie 2012, disponibil online la: <http://www.reuters.com/article/2012/09/14/us-protests-tunisia-school-idUSBRE88D18020120914>. Accesat la 28 iulie 2014.

¹⁸ Aaron Y. ZELIN, „The Night's Watch: Ansar al-Shari'ah in Tunisia's 'Neighborhood Committees'” în *al-Wasat* – *طسول*, *The Muslim world, radicalization, terrorism, and Islamist ideology*. 11 februarie 2013, disponibil online la: <http://thewasat.wordpress.com/2013/02/11/the-nights-watch-ansar-al-shariah-in-tunisias-neighborhood-committees/>. Accesat la 29 iulie 2014.

protestat împotriva politicii guvernamentale cu acte de violență. La sfârșitul lui decembrie cabinetul le-a oferit un nou dialog acelor grupuri salafiste care erau împotriva violenței. În același timp, pentru a sublinia importanța gestului, a insistat că nu era dispus să negocieze cu aceia care tulburau ordinea publică și le-a promis sancțiuni grave împotriva lor.¹⁹

Relația dintre Ennahda și Ansar al-Sharia s-a înrăutățit, deoarece aceleași aspecte ideologice ale mișcării al-Qaeda și activitățile sale misionare au devenit curând suspicioase. În cercurile guvernamentale a provocat creșterea neliniștii cum că AST ar putea recruta adepți în astfel de numere mari pentru o perioadă scurtă.²⁰ Activitatea lui Abna'kum fi Khidmatikum's (*Fiii dumneavoastră sunt la dispoziția dumneavoastră*) i-a impresionat cel mai mult pe aceia care erau dezamăgiți de politica de guvernare. Acești oameni au văzut din ce în ce mai mult grija pe care o așteptau anterior de la guvernul din AST.

Cum actele de caritate ale organizației au devenit cunoscute în întreaga țară, la început, guvernul a vizat propaganda. Profilul lor de Facebook a fost închis de 12 ori în perioada septembrie 2012 – martie 2013, fără nici un efect. Mișcarea a apărut din nou și din nou pentru a-și informa adepții în mod continuu.²¹ După atacul de la ambasada americii, cabinetul a fost nevoit să accepte cererea opoziției politice

și a numeroșilor jihadiști, printre care numeroși membri Ansar al-Sharia, au fost reținuți pentru a restrânge numărul extremiștilor. Cu toate acestea, mulți salafiști închiși au început greva foamei în semn de protest împotriva procedurii considerată nedreaptă. Doi dintre ei au murit în închisoare în noiembrie. Prin urmare, cabinetul nu a reușit să distrugă islamiștii, dar în mod involuntar, a dat martiri ai mișcării.²²

În ciuda pericolului din ce în ce mai mare, guvernul s-a ferit de confruntarea deschisă cu Ansar al-Sharia întrucât mai mulți membri ai organizației au participat cu regularitate la demonstrații împotriva problemelor și actelor blasfematoare. Potrivit suspiciunilor autorităților, sunt și alte persoane care au avut legătură cu multe incidente violente și contrabandă cu arme în martie 2013. Cu toate acestea, acuzațiile nu au putut fi dovedite pentru mult timp, astfel încât organizația a mai putut funcționa. Apoi, forțele de securitate au descins în perioada 10-11 mai la membrii organizației care au distribuit cărțile și pamfletele pe străzi. Drept răspuns, Abu Iyad a amenințat guvernul să renunțe la punctul său de vedere pașnic și a provocat un jihad violent împotriva lui.²³ În reacția sa, cabinetul a interzis congresul anual iminent al lui Ansar al-Sharia. Membrii organizației au fost foarte indignați de această decizie și motivul luării ei. Persoanele nemulțumite s-au ciocnit cu forțele de securitate în Tunis și Kairouan pe 19 mai. Protestatarii au aruncat cu pietre și cocktailuri Molotov în polițiști, au incendiat un vehicul blindat, au atacat unul din posturile Gărzii Naționale, au închis drumuri, au ars steagul național și au jefuit. Guvernul a renunțat la retorica sa tolerantă odată pentru totdeauna după ciocnirile care au cauzat moartea

¹⁹ „Two years on since revolution, Tunisia struggles with new political realities” în *Al-Ahram Online*, 14 ianuarie 2013, disponibil online la: <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/62468/World/Region/Two-years-on-since-revolution,-Tunisia-struggles-w.aspx>. Accesat la 31 iulie 2014.

²⁰ Era o indicație clară de creștere în mod considerabil a popularității organizației deoarece doar câteva sute de oameni au participat la conferința din 2011 în timp ce un an mai târziu numărul participanților a ajuns la 10 000. (Mohammad Abu RUMMAN – Hassan Abu HANIYA, „Ansar al-Sharia: Raspunsul Al-Qaeda la Primavara araba” în *Al-Monitor*, 7 ianuarie 2013, disponibil online la: <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/01/history-ansar-al-sharia-arab-spring.html#>. Accesat la 31 iulie 2014.

²¹ Aaron Y. ZELIN, „Meeting Tunisia's Ansar al-Sharia” în *The Middle East Channel*, March 08, 2013, disponibil online la: http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2013/03/08/meeting_tunisia's_ansar_al_sharia. Accesat pe 23 iulie 2014.

²² Nouredine HLAOUI, „Salafist Hunger Strikers Die in Tunisian Prison” în *Al-Monitor*, 26 noiembrie 2012, disponibil online la: <http://www.al-monitor.com/pulse/ar/politics/2012/11/salafist-hunger-strikers-die-in-tunisian-prison.html>. Accesat la 4 august 2014.

²³ Aaron Y. ZELIN, „Standoff Between the Tunisian Government and Ansar al-Sharia” în *The Washington Institute, Improving the Quality of U.S. Middle East Policy*, 14 mai 2013, disponibil online la: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-salafi-challenge-to-tunisia's-nascent-democracy>. Accesat la 4 august 2014.

a cel puțin un protestant și rănirea a 15 polițiști. Prim-ministrul Ali Larayedh a declarat deschis Ansar al-Sharia ca organizație ilegală și pentru prima dată a vorbit despre presupusele legături și activități teroriste AST când a comentat în legătură cu acele evenimente.²⁴

Moartea opoziționistului Mohamed Brahmi pe 25 iulie 2013 și următoarele demonstrații de masă au însemnat puncte de cotitură. Pe 27 august, prim-ministrul Ali Larayedh a anunțat la o conferință de presă că Ansar al-Sharia a fost în mod demonstrabil creierul din spatele uciderii lui Brahmi și Chokri Belaid și i-a făcut responsabili pentru criza internă.²⁵ Pe lângă uciderea celor doi politicieni, el a adăugat că ucigașii erau lideri de rang înalt ai AST, care au comis actul lor cu aprobarea lui Abu Iyad. Așadar, el a justificat desemnarea teroristă a organizației ca parte a rețelei internaționale al-Qaeda care și-a instruit voluntarii în Libia și Siria și a obținut sprijin financiar de la țări arabe ca Yemen, Libia sau Mali.²⁶ Le-a acuzat de sprijinirea celulei jihadiste armate care era activă în regiunea de frontieră algerian-tunisiană și era ținta armatei de o lună în jurul Muntelui Chaambi. A doua zi, Directorul de Securității Publice a furnizat informații conform cărora aripa militară

²⁴ Roula KHALAF, „Tunisia has finally turned up the heat on the Salafis” în *Politics & Society*, 20 mai 2013, disponibil online la: <http://www.ft.com/cms/s/0/6b4e8ab2-c14f-11e2-9767-00144feab7de.html#axzz3935abQ3H>. Accesat la 31 iulie 2014; Antoine LAMBROSCHINI, „Tunisia PM vows firm action after unrest” în *The Daily Star Lebanon*, 20 mai 2013, disponibil online la: <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2013/May-20/217720-tunisia-salafist-leader-says-group-cannot-be-defeated.ashx#axzz2UDE2JhBI>. Accesat la 4 august 2014.

²⁵ Potrivit surselor poliției, ambele asasinări au fost probabil efectuate cu aceeași armă pe care au confiscat-o în timpul unui raid. („Ansar al-Sharia blamed for Tunisia killings” în *Al-Jazeera*, 27 august 2013, disponibil online la: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/08/2013827131811488516.html>. Accesat la 1 august 2014).

²⁶ Mai târziu Ansar al-Sharia s-a atașat acestui grup care a explodat pe vehiculele de la Garda Național în luna iulie. Poliția a reușit să aresteze doi dintre autorii din Marnaguia în septembrie. În timpul raidului autoritățile au confiscat mai multe bombe făcute acasă și explozibil TNT în cantități considerabile. („Tunisia: Two Terrorists Arrested, Weapons Seized in Mornaguia – Interior” în *Tunis Afrique Presse*, 28 septembrie 2013, disponibil online la: <http://allafrica.com/stories/201309300977.html>. Accesat la 1 august 2014).

secretă a organizației a planificat în mod cert asasinat împotriva a 19 persoane publice.²⁷

În răspunsul său, anunțat pe 3 septembrie, organizația a negat acuzațiile și a subliniat propria independență și nevinovăție. A considerat desemnarea teroristă ca „onoare” și a amenințat „tiranii” care au condus Tunisia că vor începe războiul.²⁸ Abu Iyad a fost acuzat de instigarea maselor pentru asediul asupra Ambasadei americane și un mandat de arestare a fost emis împotriva lui; prin urmare el s-a ferit de ilegalitate după atacul de la ambasadă. În prezent, se presupune că el locuiește în Libia unde se bucură de protecția lui Abdelhakim Belhadj, un fost comandant al Grupului Islamic de Luptă Libian (LIFG).²⁹

Statele Unite ale Americii au acceptat de asemenea punctul de vedere al cabinetului tunisian în raport cu Ansar al-Sharia de la începutul anului 2014. Potrivit judecății lor, organizația a devenit cea mai periculoasă amenințare împotriva intereselor americane în Tunisia. De aceea ele au desemnat grupul și pe liderul lui ca terorist la data de 10 ianuarie.³⁰

²⁷ YASM, „Tunisia: Al-Qaeda Funds Ansar Al-Sharia, Tunisia Reveals” în *Magharebia*, 29 august 2013, disponibil online la: <http://allafrica.com/stories/201308300788.html>. Accesat la 1 august 2014.

²⁸ Thomas JOSCELYN, „Ansar al Sharia responds to Tunisian government” în *The Long War Journal*, 3 septembrie 2013, disponibil online la: http://www.longwarjournal.org/archives/2013/09/ansar_al_sharia_tuni_6.php. Accesat la 1 august 2014; MTI, „Ezentúl terroristának számítanak Tunéziában az Anszar as-Saria tagjai” în *HVG*, 27 august 2013, disponibil online la: http://hvg.hu/vilag/20130827_tunezia_terrorista_szervezet. Accesat la 23 iulie 2014.

²⁹ Daveed GARTENSTEIN-ROSS; Bridget MORENG, „Tunisia’s War with Ansar al-Sharia: New Revelations about Al-Qaeda’s North African Network” în *War on the Rocks*, 21 octombrie 2013, disponibil online la: <http://warontherocks.com/2013/10/tunisiawar-with-ansar-al-sharia-new-revelations-about-al-qaedas-north-african-network/>. Accesat la 1 august 2014.

³⁰ „Terrorist Designations of Three Ansar al-Shari’a Organizations and Leaders” în *U.S. Department of State Diplomacy in Action*, January 10, 2014, disponibil online la: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/01/219519.htm>. Accesat la 24 iulie 2014; Robert JOYCE, „US declares Ansar al-Saria a Terrorist Organisation” în *Tunisia alive, living Tunisia*, January 10, 2014, disponibil online la: <http://www.tunisia-live.net/2014/01/10/us-declares-ansar-al-sharia-a-terrorist-organization/>. Accesat la 24 iulie 2014.

4. Sfârșitul politicii nonviolente

Celula jihadistă, ascunzându-se în regiunea Muntelui Chaambi, identificată de autoritățile tunisiene ca Brigada Okba Ibn Nafaa și AST, a fost acuzată de cooperare. Structura exactă și dimensiunea grupului terorist sunt necunoscute, precum și conducerea acestuia. În prezent, se pare că este compus din cel puțin două *serrya* (companie) care sunt construite destul de flexibil. Pedepsirea grupului este foarte probabilă deoarece militanții răniți au fost luați imediat de către tovarășii lor în timpul ciocnirilor. Dacă acest lucru era imposibil, ei decapitau corpurile pentru a evita identificarea. De asemenea, au ascuns bombe-capcană sub cadavrele abandonate pentru a provoca daune suplimentare forțelor de securitate.³¹

Celula, care număra aproximativ 20 de luptători jihadiști în mai 2013, era alcătuită, la început, în principal din voluntari străini din țările vecine – în primul rând algerieni și libieni. Situația s-a înrăutățit când Ennahda s-a întors din ce în ce mai mult împotriva grupurilor salafiste și au ajuns la partidele laice de opoziție ca o compensație a extremiștilor. Ca răspuns, al-Qaeda din Maghrebul islamic a emis o declarație pe 17 martie 2013 cerându-le voluntarilor tunisieni să se întoarcă acasă și să revină la procesiuni împotriva religiei. Mulți veterani tunisieni, care au luptat mai devreme în Irak și/sau Siria, s-au întors în țările lor unde s-au alăturat lui Okba Ibn Nafaa și au instituit de asemenea un alt grup, estimat la 12-15 persoane, în zona el-Kef, la 160 kilometri în nord.³²

Potrivit semnelor, încă de la început, grupul a fost strâns legat de organizația teroristă al-Qaeda din Maghrebul islamic. Potrivit anunțului ministrului de interne, Ali Larayedh, din decembrie 2012, celula era sub conducerea a trei algerieni, care erau în relație strânsă cu Abdelmalek Droukdel,

³¹ Mohamed KASDALLAH, „Terrorists in Tunisia Adopt ‘Asymmetric’ Warfare Tactics” în *Al-Monitor*, 11 noiembrie 2013, disponibil online la: <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2013/11/tunisia-terrorists-asymmetric-warfare.html#>. Accesat la 5 august 2014.

³² Paul SCHEMM, „Jihadis threaten Tunisia’s Arab Spring transition” în *AP*, 31 iulie 2013, disponibil online la: <http://bigstory.ap.org/article/jihadis-threaten-tunisia-arab-spring-transition>. Accesat la 31 iulie 2014.

liderul ramurii nord-africane a al-Qaeda. El a spus că, la început, scopul lor principal a fost să creeze tabere în regiunea Kasserine, unde recruții ar putea desfășura instruirea inițială înainte de a fi trimiși într-una din bazele al-Qaeda din Algeria sau Libia.³³ Mai târziu, notificarea lui a fost justificată de către teroriști, care erau echipați cu automate Kalashnikov, armament greu și puști cu lunetă. Ei au folosit – și folosesc și în prezent – aceeași tactică în raidurile lor în jurul Muntelui Chaambi pe care al-Qaeda din Maghrebul islamic a practicat-o în munții Kabylie împotriva armatei algeriene: raidul prin surprindere împotriva posturilor militare greu abordabile din munți, apoi torturarea soldaților și, în final, furtul armelor și al uniformelor militare.³⁴

Grupul terorist, care a fost numit după generalul Umayyad, a apărut pentru prima dată în fața autorităților la sfârșitul anului 2012. În decembrie, patru oameni înarmați l-au ucis pe adjutantul Anis Jelassi în Governoratul Kasserine. Autoritățile tunisiene au început o anchetă amplă și au arestat șapte persoane. În declarația lor, ministrul de interne Ali Rayadh a identificat pentru prima dată numele exact al celulei, contactul său cu al-Qaeda, precum și activitatea sa de contrabandă și instruire militară secretă, pe 21 decembrie.³⁵

După cazul în care o bombă de la marginea unui drum a spulberat piciorul unui soldat de

³³ El a declarat de asemenea că membrii grupului erau locuitori ai regiunii Kasserine și voluntari Ansar al-Sharia. Declarația sa, care a constituit o luare de poziție împotriva unei organizații de lucru legale, era lipsită de orice dovadă. De aceea mulți oameni au pus sub semnul întrebării autenticitatea și precizia notificării. (Andrew LEBOVICH, „Confronting Tunisia’s jihadists” în *The Middle East Channel*, May 16, 2013, disponibil online la: http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2013/05/16/confronting_tunisia_jihadists. Accesat la 1 august 2014).

³⁴ „Okba Ibn Nafaa Brigade” în *TRAC, Terrorism Research & Analysis Consortium*, disponibil online la: <http://www.trackingterrorism.org/group/okba-ibn-nafaa-brigade>. Accesat la 1 august 2014.

³⁵ Andrew LEBOVICH, „Confronting Tunisia’s jihadists” în *The Middle East Channel*, May 16, 2013, disponibil online la: http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2013/05/16/confronting_tunisia_jihadists. Accesat la 1 august 2014; Amira MASROUR, „Circumstances of Death Arise After Algerian Border Attack” în *Tunisia Live, living in Tunisia*, Decembrie 11, 2012, disponibil online la: <http://www.tunisia-live.net/2012/12/11/circumstances-of-death-arise-after-algerian-border-attack/>. Accesat la 5 august 2014.

patrulă în Parcul Național, armata tunisiană a lansat o ofensivă militară împotriva lor. Practic, în prima jumătate a acțiunii care a durat două luni, nu a existat nici un contact armat direct cu grupul. Teroriștii au scăpat întotdeauna după ce au săpat tuneluri subterane. Singura soluție a armatei împotriva acestora era folosirea lansatoarelor de bombe în zonele periculoase. În timpul operațiunii, care a fost executată de câteva sute de soldați, trei persoane au murit și 27 au fost rănite din cauza celor 10 explozii împotriva lor.³⁶

Cu siguranță, forțele armate au cauzat probleme serioase teroriștilor, dar nu au reușit să-i elimine în totalitate. Celula a lovit din nou în Muntele Chaambi, în iulie 2013. Ei au omorât opt soldați și le-au tăiat gâtul la cinci dintre ei. Forțele armate au lansat o nouă ofensivă de amploare împotriva lor ca răzbunare, dar infractorii au reușit să scape și de această dată.³⁷

5. Jihadul deschis împotriva forțelor de securitate

După proscierea organizației, autoritățile tunisiene au început o vânătoare intensivă împotriva Ansar al-Sharia și a militanților islamici. Doar pe parcursul anului 2013, 1.347 de persoane au fost aduse în justiție în legătură cu acuzațiile de tip terorist, și mai mult de 8.000 de tineri, bărbați și femei, au fost împiedicați să meargă să lupte în Siria.³⁸ În timpul unui raid al poliției în zona Raoued din afara Tunisului,

³⁶ În același timp era preocupat ca nici unul dintre zecile de suspecți deținuți nu a făcut cu siguranță parte din jihadiștii ascunși. (Paul SCHEMM, „Jihadis threaten Tunisia’s Arab Spring transition” în *AP*, 31 iulie 2013, disponibil online la: <http://bigstory.ap.org/article/jihadis-threaten-tunisias-arab-spring-transition>. Accesat la 31 iulie 2014; „Tunisia links two wanted jihadist groups to al-Qaeda” în *AFP*, May 7, 2013, disponibil online la: <http://english.alarabiya.net/en/News/africa/2013/05/07/Tunisia-links-two-wanted-jihadist-groups-to-al-Qaeda-.html>). Accesat la 29 iulie 2014.)

³⁷ „Tunisia declares Ansar al-Sharia a terrorist group” în *BBC News*, August 27, 2013, disponibil online la: <http://www.bbc.com/news/world-africa-23853241>. Accesat la 25 iulie 2014.

³⁸ Yasmin NAJJAR, „Tunisia takes out top terrorists” în *Magharebia*, February 05, 2014, disponibil online la: http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2014/02/05/feature-01. Accesat la 29 iulie 2014.

Kamel Gadghadhi, principalul suspect pentru asasinarea lui Chokri Belaid a fost ucis împreună cu alți șase teroriști. Era de așteptat ca forțele de securitate să găsească o cantitate mare de arme în timpul percheziționării clădirii. Aceasta indica faptul că, probabil, teroriștii au planificat un nou atac.³⁹ Alți șase membri ai organizației interzise au fost reținuți de unitatea anti-teroristă în centrul orașului Sidi Bouzid, pe 10 iulie. Două săptămâni mai târziu, ei l-au arestat pe Mohamed Anis, „Prințul din Ansar al-Sharia”, care avea asupra lui o sumă considerabilă de bani și documente conținând planuri teroriste.⁴⁰ Potrivit rapoartelor, forțele de securitate au mai ucis câțiva membri ai organizației în luna octombrie. Datorită intervenției lor, atentatul sinucigaș împotriva ambasadelor franceze și americane a eșuat la sfârșitul lunii; acesta a fost ordonat de Abdelmalek Droukdel celulelor latente ale Ansar al-Sharia ca o răzbunare pentru acțiunea militară franceză din Mali și lichidarea liderilor al-Qaeda. Ei au reușit, de asemenea, pe 30 octombrie, să dezarmeze teroristul sinucigaș care vroia să arunce în aer mausoleul lui Habib Bourguiba în Monastir cu o cantitate considerabilă de exploziv aflată în rucsacul său. Din nefericire, nu l-au putut opri pe camaradul acestuia. Bomba lui, care a fost ascunsă într-o valiză, a fost activată în aceeași zi de pe un telefon mobil de pe plaja din afara Hotelului Riad Palm din Sousse.⁴¹ Din

³⁹ *Ibid.*

⁴⁰ Influența actuală a organizației interzise a fost bine conturată, au pornit în mod spontan o demonstrație la sediul poliției și au cerut ca activiștii arestați în luna iulie să fie eliberați imediat. Poliția a folosit gaze lacrimogene și a tras focuri de avertisment pentru a dispersa lumea. De asemenea, în aceeași zi, extremiștii salafiști s-au ciocnit cu polițiștii din El Kef. Ei au aruncat cu pietre în masinile de poliție și au atacat secția de poliție cu cocktailuri Molotov. („Ansar al-Sharia clash with Sidi Bouzid police” în *Magharebia*, 11 iulie 2014, disponibil online la: http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/newsbriefs/general/2014/07/11/newsbrief-03. Accesat la 29 iulie 2014; Yosr KZADRI, „The Arrest of the Prince of Ansar al-Sharia Mohammed Anis in Mahdia” în *Tunisia Times*, 24 iulie 2014, disponibil online la: <http://tunisiatimes.tn/en/news/the-arrest-of-the-prince-of-ansar-al-sharia-mohammed-anis-in-mahdia/>. Accesat la 29 iulie 2014).

⁴¹ Thomas JOSCELYN, „Suicide bomber strikes in Tunisia” în *The Long War Journal*, 30 octombrie 2013,

fericire, atacul sinucigaș nu a mai rănit pe nimeni altcineva.

La scurt timp după aceste evenimente, autoritățile tunisiene au început o anchetă amplă în urma căreia au arestat cinci persoane și au confiscat o cantitate considerabilă de exploziv în Monastir. Suspecții au declarat în timpul interogatoriului că au plănit atentatul conform ordinului lui Abu Iyad împotriva centrului serviciilor de securitate, a secțiilor de poliție precum și a patru supermarketuri, de unde putea fi cumpărat alcool.⁴² Serviciile de securitate au reușit să descopere un alt atentat când au arestat o celulă teroristă. Se presupune că șase teroriști au vrut să țintească hoteluri și baruri de pe popularul litoral turistic Djerba Island în timpul Revelionului.⁴³

În același timp, în ciuda rezultatelor semnificative incontestabile, lupta împotriva terorismului s-a dovedit a constitui o provocare remarcabilă pentru forțele armate tunisiene. Experiența scăzută a însemnat o problemă serioasă, ca și lipsa echipamentului necesar. Poziția lor s-a înrăutățit când au divizat forța și s-au regrupat în regiunea libiană de frontieră care devenise periculoasă după întoarcerea în țară. Mai mult, militanții au asasinat cel puțin 15 soldați sau polițiști până în octombrie 2013 și au omorât la 15 octombrie 2013 doi polițiști în Beja, la aproximativ 160 km nord de regiunea Chaambi. Forțele de securitate și-au pierdut încrederea în cabinet din cauza pierderilor care erau din ce în ce mai numeroase. Sindicatele lor au organizat câteva demonstrații prin care cereau resursele necesare pentru combaterea elementelor jihadiste, precum și legi pentru protecția polițiștilor.⁴⁴

disponibil online la: http://www.longwarjournal.org/archives/2013/10/nine_members_of_ansa.php. Accesat la 4 august 2014.

⁴² Daveed GARTENSTEIN-ROSS; Bridget MORENG, Kathleen SOUCY, „Raising the Stakes: Ansar al-Sharia in Tunisia's Shift to Jihad” ICCT Research Paper, februarie 2014. p.16.

⁴³ Monia GHANMI, „Tunisia Thwarts New Suicide Bombing” în *All Africa*, 10 decembrie 10, 2013, disponibil online la: <http://allafrica.com/stories/201312110409.html?viewall=1>. Accesat la 5 august 2014.

⁴⁴ Nemulțumirea din ce în ce mai mare a polițiștilor a fost extrem de exemplificată pe 18 octombrie 2013, când

Pericolul terorismului a crescut pe 14 ianuarie 2014, când Okba Ibn Nafaa a fuzionat cu Ansar al-Sharia, pe această cale fiind transformată în mod neoficial în aripa tunisiană al-Qaeda. Abdelmalek Droukdel, șeful algerian al-Qaeda din Maghrebul islamic, l-a numit pe Khaled Chaieb (aka Lokman Abou Sakhr) șeful noii organizații care a fost foarte curând menționat în presă ca al-Qaeda din Tunisia. Din experiența celei de-a doua jumătăți a anului, se pare că Chaieb a reușit să recruteze și să formeze noi voluntari, în timp ce el a evitat capturarea. Militanții, echipați cu grenade și lansatoare de rachete, au desfășurat din nou un raid și au atacat două puncte militare de control din apropierea Muntelui Chaambi pe 17 iulie 2014. Pierderile – 15 soldați și-au pierdut viața și cel puțin alți 20 au fost răniți în timpul atacului – au reprezentat cel mai mare număr de morți înregistrat de forțele armate de la proclamarea independenței în 1956.⁴⁵

După evenimente, guvernul a înființat un grup de criză și a închis postul de televiziune Al-Ensan și stațiile de radio Nour fără licență, precum și câteva moschei, care susțineau ei că promovează violența și jihadul.⁴⁶ Mai presus de toate, cabinetul tunisian și-a intensificat cooperarea cu țara vecină, Algeria, și a lansat o operațiune comună pentru prinderea islamiştilor. În pofida măsurilor preventive, un alt raid a avut loc pe 26 iulie, când aproximativ 40 de islamişti au ambuscat două vehicule ale forțelor armate de lângă Djebel Urgha, în Governoratul Kef. Ca răspuns la atac, ce a cauzat moartea a doi soldați

aceștia nu i-au permis președintelui Moncef Marzouki, prim-ministrului Ali Larayedh și delegatului parlamentar Mustapha Ben Jaafar să participe la ceremonia funerară a doi compatrioți, care fuseseră uciși cu trei zile în urmă de extremiști. (“Tunisia leaders evicted from police memorial” în *Al-Jazeera*, 18 octombrie 2013, disponibil online la: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/10/tunisia-leaders-evicted-from-police-memorial-20131018135840923875.html>. Accesat la 29 iulie 2014).

⁴⁵ „Tunisian soldiers killed in attack near Algerian border” în *BBC News*, July 17, 2014, disponibil online la: <http://www.bbc.com/news/world-africa-28341318>. Accesat la 24 iulie 2014.

⁴⁶ Safa Ben SAID, „Ask the Experts: Are Media Closures a Threat to Freedoms?” în *Tunisia alive, living Tunisia*, 22 iulie 2014, disponibil online la: <http://www.tunisia-live.net/2014/07/22/ask-the-experts-are-media-mosque-closures-a-threat-to-freedoms/>. Accesat la 28 iulie 2014.

și rănirea altor patru, două zile mai târziu, forțele armate au reacționat rapid și au arestat mai mult de 10 persoane dintre atacatori.⁴⁷

Concluzii

În acest studiu, putem vedea cum relațiile dintre Ansar al-Sharia și guvernul tunisian s-au înrăutățit pas cu pas. Principalele motive au fost numeroasele incidente succesive, precum și răspunsurile și reacțiile reciproce. Putem considera uciderea lui Anis Jelassi, care a avut loc în decembrie 2012, ca începutul războiului împotriva statului. Raidurile împotriva soldaților, împreună cu restabilirea ordinii publice, au cauzat o presiune considerabilă asupra cabinetului până la moartea politicianului Mohamed Brahmi în iulie 2013, precum și uciderea a opt membri ai forțelor de securitate câteva zile mai târziu. Cabinetul tunisian a ajuns într-o situație limită și, fără nici un fel de opțiune, a trebuit să desemneze Ansar al-Sharia ca organizație teroristă și să declare lupta deschisă împotriva ei.

Astăzi, există mulți factori care au creat dificultăți în lupta împotriva teroriștilor. Jihadiștii arată ca locuitorii obișnuiți atât ca înfățișare, cât și ca îmbrăcăminte și se bucură de sprijinul maxim al localnicilor. Ei construiesc o cooperare strânsă cu contrabandiștii locali în regiunile muntoase greu de controlat, astfel încât nu este nici o problemă specială în obținerea resurselor. Poliția și-a pierdut prestigiul după căderea regimului Ben Alia, astfel că principalul țel al forțelor armate este să-i elimine. În același timp, ne putem întreba dacă aceasta s-a dovedit a fi o provocare enormă ce constă în securizarea instituțiilor publice și păstrarea ordinii publice, precum și controlarea sutelor de kilometri de graniță și lupta împotriva teroriștilor. Problema este intensificată de lipsa resurselor tehnologice (de exemplu, suficiente avioane și elicoptere sau microfoane potrivite pentru recunoaștere) care ar putea compensa dezavantajele numărului redus al forțelor. Se pare că, fără măsuri eficiente, riscul ca activiștii

jihadiști să își stabilească bazele în regiunea unde își pot instrui voluntarii în condiții fără probleme, se va transforma într-o reală amenințare.

Atacurile eșuate din a doua jumătate a anului 2013 au condus, de asemenea, la neliniște: selecția țintelor implică faptul că organizația teroristă a acceptat tactica anterioară a lui Jamal al-Islamiyya, când a vrut să-și impună concepția asupra statului prin atacarea turismului. Folosind această strategie, se pierde, totuși, principalului venit național de care este nevoie cât mai curând posibil pentru ca statul să poată stabiliza condițiile economice critice.

BIBLIOGRAFIE:

1. AMARA, Tarek, "Two dead as protesters attack U.S. embassy in Tunisia", *Reuters*, September 14, 2012, <http://www.reuters.com/article/2012/09/14/us-protests-tunisia-school-idUSBRE88D18020120914>.
2. CESARI, Jocelyne, *The Awakening of Muslim Democracy. Religion, Modernity, and the State*, Cambridge University Press, New York, 2014.
3. CHILD, Ben, "Islamist protesters attack Tunisian TV station over animated film Persepolis", *The Guardian*, 10 octombrie 2011, <http://www.theguardian.com/film/2011/oct/10/islamist-protesters-attack-tunisian-persepolis>.
4. ELLALI, Ahmed, "Several Thousand Salafists Demonstrate for Islamic Law, Attack Dramatists in Tunis", *Tunisia alive, living Tunisia*, 25 martie 2012, <http://www.tunisia-live.net/2012/03/25/several-thousand-salafists-demonstrate-for-islamic-law-attack-dramatists-in-tunis/>.
5. GARTENSTEIN-ROSS, Daveed; MORENG, Bridget, "Tunisia's War with Ansar al-Sharia: New Revelations about Al-Qaeda's North African Network" *War on the Rocks*, 21 octombrie 2013, <http://warontherocks.com/2013/10/tunisi-as-war-with-ansar-al-sharia-new-revelations-about-al-qaedas-north-african-network/>.
6. GARTENSTEIN-ROSS, Daveed; MORENG, Bridget, SOUCY, Kathleen, "Raising the Stakes: Ansar al-Sharia in Tunisia's Shift to Jihad." ICCT Research Paper, februarie 2014.

⁴⁷ M.G., „Le Kef: Plusieurs arrestations en rapport avec l'embuscade de Jebel Ouergha” în *Business News*, 28 iulie 2014, disponibil online la: <http://www.businessnews.com.tn/le-kef--plusieurs-arrestations-en-rapport-avec-lembuscade-de-jebel-ouergha,520,48310,3>. Accesat la 29 iulie 2014.

7. GHANMI, Monia, "Tunisia Thwarts New Suicide Bombing" *All Africa*, 10 decembrie 2013, <http://allafrica.com/stories/201312110409.html?viewall=1>.
8. HAMMOND, Andrew; AMARA, Tarek, "Tunisia Islamists Arrested After Clashes in Capital" *Reuters*, 28 iunie 2011, <http://af.reuters.com/article/algeriaNews/idAFLDE75R14C20110628?pageNumber=1&virtualBrandChannel=0>, accesat pe 31 iulie 2014.
9. HAMMOND, Andrew, "No God film angers Tunisian Islamist" *Reuters*, 6 iulie 2011, <http://www.reuters.com/article/2011/07/06/us-tunisia-islamists-tension-idUSTRE7652VZ20110706>.
10. HLAOUI, Noureddine, "Salafist Hunger Strikers Die in Tunisian Prison", *Al-Monitor*, November 26, 2012, <http://www.al-monitor.com/pulse/ar/politics/2012/11/salafist-hunger-strikers-die-in-tunisian-prison.html>.
11. JOSCELYN, Thomas, "Ansar al Sharia responds to Tunisian government", *The Long War Journal*, 3 septembrie 2013, http://www.longwarjournal.org/archives/2013/09/ansar_al_sharia_tuni_6.php.
12. JOSCELYN, Thomas, "Suicide bomber strikes in Tunisia", *The Long War Journal*, 30 octombrie 2013, http://www.longwarjournal.org/archives/2013/10/nine_members_of_ansa.php.
13. JOYCE, Robert, "US declares Ansar al-Saria a Terrorist Organisation", *Tunisia alive, living Tunisia*, 10 ianuarie 2014, <http://www.tunisia-live.net/2014/01/10/us-declares-ansar-al-sharia-a-terrorist-organization/>.
14. KASDALLAH, Mohamed, "Terrorists in Tunisia Adopt 'Asymmetric' Warfare Tactics", *Al-Monitor*, November 11, 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/security/2013/11/tunisia-terrorists-asymmetric-warfare.html#>.
15. KHALAF, Roula, "Tunisia has finally turned up the heat on the Salafis", *Politics & Society*, 20 mai 2013, <http://www.ft.com/cms/s/0/6b4e8ab2-c14f-11e2-9767-00144feab7de.html#axzz3935abQ3H>.
16. KZADRI, Yosr, „The Arrest of the Prince of Ansar al-Sharia Mohammed Anis in Mahdia”, *Tunisia Times*, 24 iulie, 2014, <http://tunisiatimes.tn/en/news/the-arrest-of-the-prince-of-ansar-al-sharia-mohammed-anis-in-mahdia/>.
17. LAMBROSCHINI, Antoine, "Tunisia PM vows firm action after unrest", *The Daily Star Lebanon*, 20 mai 2013, <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2013/May-20/217720-tunisia-salafist-leader-says-group-cannot-be-defeated.ashx#axzz2UDE2JhBI>.
18. LEBOVICH, Andrew, "Confronting Tunisia's jihadists", *The Middle East Channel*, 16 mai 2013, http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2013/05/16/confronting_tunisia_jihadists.
19. MASROUR, Amira, "Circumstances of Death Arise After Algerian Border Attack", *Tunisia Live, living in Tunisia*, 11 decembrie 2012, <http://www.tunisia-live.net/2012/12/11/circumstances-of-death-arise-after-algerian-border-attack/>.
20. MERONE, Fabio, "Salafism in Tunisia: An Interview with a Member of Ansar al-Sharia" *Jadaliyya*, 11 aprilie 2013, http://www.jadaliyya.com/pages/index/11166/salafism-in-tunisia_an-interview-with-a-member-of-.
21. M.G., "Le Kef: Plusieurs arrestations en rapport avec l'embuscade de Jebel Ouergha", *Business News*, 28 iulie 2014, <http://www.businessnews.com.tn/le-kef--plusieurs-arrestations-en-rapport-avec-lembuscade-de-jebel-ouergha,520,48310,3>.
22. MTI, "Ezentúl terroristának számítanak Tunéziában az Anszar as-Saría tagjai", *HVG*, 27 august 2013, http://hvg.hu/vilag/20130827_tunezia_terrorista_szervezet.
23. NAJJAR, Yasmin, "Tunisia takes out top terrorists", *Magharebia*, 5 februarie 2014, http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/features/2014/02/05/feature-01.
24. NOUEIHED, Lin, "Radical Islamists urge bigger role for Islam in Tunisia", *Reuters*, 21 mai 2012, <http://in.reuters.com/article/2012/05/21/tunisia-salafis-idINDEE84K03420120521>.
25. PRINCE, Rob, "Tunisia culture wars: the case of Habib Kazdaghli, Dean of the University of Tunis-Manouba", *Open Democracy, Free thinking for the World*, 26 iulie 2012, <https://www.opendemocracy.net/rob-prince/tunisia-culture-wars-case-of-habib-kazdaghli-dean-of-university-of-tunis-manouba>.
26. RUMMAN, Mohammad Abu; HANIYA, Hassan Abu, "Ansar al-Sharia: Al-Qaeda's

Response to Arab Spring”, *Al-Monitor*, 7 ianuarie 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/politics/2013/01/history-ansar-al-sharia-arab-spring.html#>.

27. SAID, Safa Ben, “Ask the Experts: Are Media Closures a Threat to Freedoms?”, *Tunisia alive, living Tunisia*, 22 iulie 2014, <http://www.tunisia-live.net/2014/07/22/ask-the-experts-are-media-mosque-closures-a-threat-to-freedoms/>.

28. SALVADORI, Jacopo, “Tunisia – Niqab and woman’s activism: the Tunisian March 8”, *DAO Online, News and Information from Kuwait and the World*, 8 martie 2012, http://www.daonline.info/news_dett_eng.asp?ID=1127.

29. SCHEMM, Paul, “Jihadis threaten Tunisia’s Arab Spring transition”, *AP*, 31 iulie 2013, <http://bigstory.ap.org/article/jihadis-threaten-tunisia-arab-spring-transition>.

30. WHITSON, Sarah Leah, “Letter to Tunisian Minister of Interior and Minister of Justice”, *Human Rights Watch*, 14 octombrie 2012, <http://www.hrw.org/es/node/110818>.

31. YASM, “Tunisia: Al-Qaeda Funds Ansar Al-Sharia, Tunisia Reveals”, *Magharebia*, 29 august 2013, <http://allafrica.com/stories/201308300788.html>.

32. ZELIN, Aaron Y., “The Rise of Salafists in Tunisia After the Fall of Ben Ali”, *Combating Terrorism Center at West Point*, 1 august 2011, <https://www.ctc.usma.edu/posts/the-rise-of-salafists-in-tunisia-after-the-fall-of-ben-ali>.

33. ZELIN, Aaron Y., “The Salafi Challenge to Tunisia’s Nascent Democracy”, *The Washington Institute, Improving the Quality of U.S. Middle East Policy*, 8 decembrie 2011, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-salafi-challenge-to-tunisia-nascent-democracy>.

34. ZELIN, Aaron Y., “The Night’s Watch: Ansar al-Shari’ah in Tunisia’s ‘Neighborhood Committees’”, *al-Wasat – طسول*, *The Muslim world, radicalization, terrorism, and Islamist ideology*, 11 februarie 2013, <http://thewasat.wordpress.com/2013/02/11/the-nights-watch-ansar-al-shariah-in-tunisia-neighborhood-committees/>.

35. ZELIN, Aaron Y., “Meeting Tunisia’s Ansar al-Sharia”, *The Middle East Channel*, 8 martie 2013, http://mideastafrica.foreignpolicy.com/posts/2013/03/08/meeting_tunisia_ansar_al_sharia.

36. ZELIN, Aaron Y., “Standoff Between the Tunisian Government and Ansar al-Sharia”, *The Washington Institute, Improving the Quality of U.S. Middle East Policy*, 14 mai 2013, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-salafi-challenge-to-tunisia-nascent-democracy>.

37. ZELIN, Aaron Y., “Tunis Designates Ansar al-Sharia in Tunisia”, *al-Wasat – طسول*, *The Muslim world, radicalization, terrorism, and Islamist ideology*, 28 august 2013, <http://thewasat.wordpress.com/category/ansar-al-shariah-in-tunisia/>.

38. ***, “Ansar al-Sharia blamed for Tunisia killings”, *Al-Jazeera*, 27 august 2013, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/08/2013827131811488516.html>.

39. ***, “Ansar al-Sharia clash with Sidi Bouzid police”, *Magharebia*, 11 iulie 2014, http://magharebia.com/en_GB/articles/awi/newsbriefs/general/2014/07/11/newsbrief-03.

40. ***, “Okba Ibn Nafaa Brigade”, *TRAC, Terrorism Research & Analysis Consortium*, <http://www.trackingterrorism.org/group/okba-ibn-nafaa-brigade>.

41. ***, “Terrorist Designations of Three Ansar al-Shari’a Organizations and Leaders”, *U.S. Department of State Diplomacy in Action*, 10 ianuarie 2014, <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2014/01/219519.htm>.

42. ***, “Tunisia: Conservative Islamists Riot Over Art Exhibit”, *The New York Times*, 12 iunie 2012, <http://www.nytimes.com/2012/06/13/world/africa/tunisia-conservative-islamists-riot-over-art-exhibit.html>.

43. ***, “Tunisia declares Ansar al-Sharia a terrorist group”, *BBC News*, 27 august 2013, <http://www.bbc.com/news/world-africa-23853241>.

44. ***, “Tunisia leaders evicted from police memorial”, *Al-Jazeera*, 18 octombrie 2013, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2013/10/tunisia-leaders-evicted-from-police-memorial-20131018135840923875.html>.

45. ***, „Tunisia links two wanted jihadist groups to al-Qaeda”, *AFP*, 7 mai 2013, <http://english.alarabiya.net/en/News/africa/2013/05/07/Tunisia-links-two-wanted-jihadist-groups-to-al-Qaeda-.html>.

46. ***, „Tunisia shaken by ‘Islamist protests’”, *BBC News*, 12 iunie 2012, <http://www.bbc.com/news/world-africa-18416327>.

47. ***, „Tunisia: Two Terrorists Arrested, Weapons Seized in Mornaguia – Interior”, *Tunis Afrique Presse*, 28 septembrie 2013, <http://allafrica.com/stories/201309300977.html>.

48. ***, „Tunisian soldiers killed in attack near Algerian border”, *BBC News*, 17 iulie 2014, <http://www.bbc.com/news/world-africa-28341318>.

49. ***, „Two years on since revolution, Tunisia struggles with new political realities”, *Al Ahram Online*, 14 ianuarie 2013, <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/62468/World/Region/Two-years-on-since-revolution,-Tunisia-struggles-w.aspx>.

DINAMICA FENOMENULUI JIHADIST GLOBAL DE LA AL-QAEDA LA STATUL ISLAMIC

Liviu IONIȚĂ*
Anca IONIȚĂ**

Până de curând, al-Qaeda era percepută drept port-stindardul incontestabil al extremismului religios contemporan și al terorismului modern. Eliminarea liderului său, Osama bin Laden părea că va marca începutul regresului organizației, însă efectele Primăverii Arabe au oferit premisele unei renașteri spectaculoase.

Turbulențele recente ale mediului de securitate din Orientul Mijlociu au favorizat apariția unei mișcări cu puternice conotații extremiste, Statul Islamic, grupare cu o ascensiune regională rapidă și surprinzătoare în Siria și Irak, care aduce noi dimensiuni teritoriale (statale) și militare extremismului islamic.

Așadar, ascensiunea Statului Islamic marchează o transformare semnificativă la nivelul fenomenului jihadist, un efect geopolitic, care nu numai că nu trimite al-Qaeda în uitare, ci are mai degrabă un potențial efect cumulativ, diversificând și accentuând gradul de pericolozitate al amenințării extremist jihadiste la nivel global.

Cuvinte-cheie: Islam, extremism, terorism, Jihad, al-Qaeda, Stat Islamic, Orientul Mijlociu.

1. Premisele transformărilor fenomenului jihadist contemporan

Ambianța volatilă și turbulentă post - Primăvara Arabă din regiunea Orientului Mijlociu și a Nordului Africii (MENA) a creat condițiile transformării mediului de securitate regional într-unul caracterizat de schimbări în distribuția regională a puterii, care a deschis largi ferestre de oportunitate pentru entitățile extremist-teroriste. Zonele de conflict armat ale regiunii (Siria, Irak), incertitudinea internă postconflict în unele state (Libia, Yemen), vacuumul de securitate, în special în zonele frontaliere deșertice din nordul Africii, precum și prezența unor actori non-statali importanți în regiune (Hamas, Hezbollah), au majorat nivelul de risc de natură asimetrică la nivel regional. Grupările militante jihadiste, afiliate ideologic sau organizațional la al-Qaeda, au obținut avantaje semnificative de pe urma instabilității regionale, dovedind o capacitate remarcabilă de revigorare.

Vulnerabilitățile geopolitice post-revoluționare au oferit al-Qaeda contextul favorabil revenirii pe scena regională, după ce-

* Colonel Liviu Ioniță este consilier, expert în probleme de securitate și apărare din cadrul MapN și doctorand în informații și securitate națională la Universitatea de Apărare Națională „Carol I”, București, Romania. E-mail: lionita@mid.ro

** Maior Anca Ioniță este expert în probleme de securitate și apărare din cadrul MAPN. E-mail: ionitanca@yahoo.com

și pierduse influența în regiunea Golfului (ca urmare a reafirmării intereselor šiite și a ofensivei acestora) și experimentase declinul francizei „al-Qaeda în Irak”. Al-Qaeda a vizat consolidarea prezenței pe coridorul Yemen – Arabia Saudită – Irak – Siria, în încercarea realizării unei coordonări regionale prin cele două componente de forță: „al-Qaeda în Peninsula Arabă” și „al-Qaeda în Irak”, transformată ulterior în „Statul Islamic în Irak și Levant/DAISH”¹ (aprilie 2013) și autoproclamată „Statul Islamic” (SI), în iulie 2014.

În plan regional, mai mulți factori au contribuit la succesul reafirmării vectorului „al-Qaeda în Irak”. Printre aceștia, putem enumera: războiul civil din Siria, continuitatea crizelor politice din Irak și Egipt, inflamarea sentimentului naționalist al comunității kurde și ambițiile de înființare a unui stat (având consecință directă în intensificarea acțiunilor de autonomie a autorităților Regiunii Autonome Kurdistan - RAK), instabilitatea perpetuă din Liban, precum și pasivitatea Arabiei Saudite, actor neutru față de destabilizarea continuă a situației din Orientul Mijlociu, ale cărei eforturi s-au concentrat, în principal, pe confruntarea cu Iranul, în afirmarea calității de hegemon regional.

Anul 2013 este cel care a marcat debutul luptei pentru rolul de lider al Jihadului global între organizația-mamă – al-Qaeda (nucleul dur din Afganistan și Pakistan) și gruparea SI (pe atunci încă denumită SIIL), războiul civil din Siria reprezentând, deopotrivă, atât factorul declanșator al acestei lupte, cât și teatrul de ciocnire al orgoliilor celor două entități.

Astfel, filiala oficială a al-Qaeda în Siria (Frontul al-Nusra) a intrat în confruntare directă cu SIIL (SI), conflictul între liderul al-Nusra, Abu Mohammed al-Golani, și cel al SIIL, Abu Bakr al-Baghdadi, conducând la ruperea, fără echivoc, a alianței.

¹ DAISH reprezintă acronimul denumirii grupării în limba arabă (Dawla al-Islamiya fi al-Iraq wa al-Sham) a cărui traducere este Statul Islamic din Irak și Levant/SIIL. În limba engleză sunt folosite și acronimele corespondente denumirii „The Islamic State of Iraq and Levant”/ ISIL și „The Islamic State of Iraq and Syria”/ ISIS. Începând cu luna iulie 2014, gruparea s-a autodenumit Statul Islamic/ SI.

„Marea schismă jihadistă” (al-Qaeda versus SIIL) a fost formalizată în februarie 2014, când al-Qaeda a decis întreruperea legăturilor cu dizidenții, calificând acțiunile grupării ca fiind prea brutale, iar pe liderii acesteia ca fiind dificili. Din acest moment, se poate aprecia că mișcarea și-a asumat independența față de al-Qaeda și și-a declinat loialitatea față de liderul Ayman al-Zawahiri, acțiunile în Siria și Irak fiind conduse pe cont propriu, fără coordonare cu alte grupări.

În februarie 2014, conducerea al-Qaeda a renegat fără drept de apel orice legătură cu SIIL². Ayman al-Zawahiri a condamnat mișcarea pentru ambițiile sale de autonomie, afirmând că exponentul luptei în Siria este, în mod exclusiv, Frontul al-Nusra. Un alt motiv de inflamare a spiritelor leadership-ului al-Qaeda l-a constituit schimbarea denumirii mișcării în „Statul Islamic”, gest prin care liderii acesteia au dat semnalul că vizează ascensiunea teritorială și că nu se mai mulțumesc cu faptul că mișcarea este asimilată unei entități a cărei zonă de influență este circumscrisă unor teritorii precis delimitate. Liderii SIIL au răspuns că ei reprezintă al-Qaeda – bin Laden și nu al-Qaeda – Zawahiri³.

Ambițiile regionale ale SI au fost puse în evidență în vara anului 2014, când gruparea a declanșat o amplă ofensivă în Irak, cu dezvoltare rapidă, ajungând să controleze zone extinse din nordul țării. SI și-a motivat aceste acțiuni prin intențiile de creare a unui Califat Islamic în întreaga regiune a Orientului Mijlociu, gruparea probând o capacitate remarcabilă de capitalizare a vulnerabilităților Siriei și Irakului și înregistrând succese notabile, atât în plan concret tactic, cât și ideologic.

Rezumând filozofia SI, aceasta este similară organizațiilor teroriste consacrate, și anume „puritanismul” în aplicarea Legii Islamice Sharia

² Catherine SHAKDAM, „Al-Qaeda and ISIL – A Tale of Two Terrors”, pagina web a *Centro Studi Mediterraneo*, disponibil la: <http://www.centrostudimediterraneo.com/aree-geografiche/asia/vicino-orient/116-al-qaeda-and-isil-a-tale-of-two-terrors.html>, accesat la 12.11.2014.

³ Richard BARRETT, „The Islamic State”, *The Soufan Group*, noiembrie 2013, p. 13, postat pe <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/10/TSG-The-Islamic-State-Nov14.pdf>, accesat la 13.11.2014.

și vehicularea mesajului islamist prin mijloace deosebit de violente. Ceea ce individualizează gruparea de altele de factură teroristă este capacitatea de atragere de simpatizanți și, în special, modalitatea concretă prin care acționează în direcția satisfacerii intereselor sale – poziționarea drept „stat” – prin demersuri de creare a unor instituții specifice unui stat de drept - dublate de acțiuni militare, care se pliază din ce în ce mai mult pe șablonul unor forțe armate convenționale.

Avem de-a face, astfel, cu două mișcări jihadiste, născute din aceeași ideologie a extremismului religios islamic, care au ales căi diferite de manifestare, chiar dacă ambele au ca țintă finală, crearea Califatului Islamic⁴.

2. Al-Qaeda versus Statul Islamic. Asemănări și diferențe

Diferențele între al-Qaeda și SI, fiul radical al organizației, sunt mai numeroase și semnificative decât similitudinile, acestea din urmă estompându-se treptat, pe măsură ce SI capătă din ce în ce mai multă proeminență regională și își calibrează modalitățile de acțiune în funcție de dezvoltările concrete din teren.

Al-Qaeda, deși rămâne un reper în plan ideologic pentru curentul jihadist global, pare a fi în regres după moartea lui Osama bin Laden. În lucrarea sa, *Jihad sau drumul spre Djinna*, Dumitru Chican surprinde foarte bine realitatea din cadrul rețelei conduse, în prezent, de Ayman al-Zawahiri, susținând că aceasta cunoaște un proces de șubrezire a nucleului de planificare și decizie de la vârf, fenomen însoțit de o autonomizare a organizațiilor și grupusculelor regionale și locale și că nucleul s-a transformat, mai degrabă, într-un producător de sloganuri și cuvinte de ordine, fiind mai puțin un centru efectiv și decisiv de conducere, gestionare și decizie în planul frontului jihadist global⁵.

Principalele obiectivele ale al-Qaeda, declarate de Osama bin Laden, erau de a-i izgoni

pe americani și influența americană din cadrul națiunilor musulmane, în special din Arabia Saudită, a distruge statul Israel și a răsturna dictaturile pro-occidentale din Orientul Mijlociu. De asemenea, liderul suprem al organizației își propusese să unească toată populația de origine musulmană și să înființeze, prin forță dacă este cazul, o națiune islamică care să adere la regulile primului Califat⁶.

În prezent, deși al-Qaeda își menține agenda transnațională, antioccidentală și antisionistă, organizația și-a pierdut, treptat, autoritatea asupra altor grupări, dată fiind izolarea geografică (nucleu concentrat în Afganistan și Pakistan). Stilul autoritar de conducere și lipsa de carismă a lui Ayman al-Zawahiri, ca și dificultățile în a-și adapta propaganda noilor realități din Orientul Mijlociu post-Primăvara Arabă, au condus la o îndepărtare a foștilor sateliți, o serie de grupări jihadiste afiliate conturându-și propriile agende, cu relevanță locală, și ieșind, astfel, de sub umbrela organizației. În prezent, diversele grupări afiliate par a-și urmări, în primul rând, interesele și obiectivele de pe agenda proprie, și abia în subsidiar pe cele globale ale al-Qaeda. De asemenea, alocarea resurselor nu se mai realizează centralizat, în prezent fiecare entitate afiliată creându-și și exploatând mecanisme proprii, specifice de finanțare.

În ceea ce privește organizația SI, aceasta reprezintă o entitate cu focalizare locală (Siria și Irak) și ambiții regionale, dar și cu aspirații globale (pentru a justifica asumarea rolului de organizație, care militează pentru restaurarea Califatului Islamic). Se concentrează pe fieful irakiano-sirian, inclusiv prin îndemnuri către simpatizanți de a migra către această regiune, pentru a sprijini constituirea Califatului.

Pe de altă parte, spre deosebire de al-Qaeda, SI prezintă caracteristici care o plasează dincolo de o grupare teroristă clasică, având în vedere ambițiile de extindere teritorială și de menținere a controlului. Nu amenință direct Occidentul, în pofida faptului că, în rândurile sale, există voluntari

⁴ Catherine SHAKDAM, *op.cit.*

⁵ Dumitru CHICAN, *Jihad sau drumul spre Djinna*, Editura Corint, București, 2011, p.148.

⁶ Borgna BRUNNER, Laura HAYES, Beth ROWEN, „Al Qaeda, Osama bin Laden’s Network of Terror”, pagina web a *Infoplease*, disponibil la: <http://www.infoplease.com/spot/al-qaeda-terrorism.html>, accesat la 21.11.2014.

din astfel de state. În teorie, reîntoarcerea acestora în țările de origine constituie un risc de importanță majoră. În schimb, al-Qaeda se concentrează pe ținte reprezentate de SUA și aliații săi europeni, fronturile arabe fiind considerate secundare, mai degrabă adăposturi și baze logistice și de pregătire, de dobândire a experienței și expertizei pentru lovituri împotriva Vestului.

Ambele entități acționează pentru realizarea scopului final – crearea Califatului Islamic, promovând filozofia islamului radical. Aici apar diferențele notabile, în principal cele de natură ideologică.

Statul utopic al al-Qaeda se dorește a fi creat în întreg spațiul arabo-musulman, precum și în teritoriile „furate” - Spania, Portugalia și o parte a Europei de Est. Crearea Califatului Islamic ar fi abia următorul pas, însă modalitatea concretă de realizare a acestui deziderat nu este încă stabilită.

Conform clericului salafist Mohammed Adnan, există două tipuri de emirate/califate în doctrina salafistă – un emirat islamic general, adică un stat musulman plasat sub autoritatea unui calif, similar vremurilor Profetului Mohamed, și un emirat islamic special, creat fie pentru Jihad și prozelitism, fie pentru guvernare⁷.

Abu Bakr al-Baghdadi nu se consideră emirul unui grup, ci al unui stat. În timp ce al-Qaeda promovează întâi eliberarea teritoriilor musulmane de sub ocupație și apoi crearea statului în teritoriile purificate de prezența păgână, al-Baghdadi își dorește întâi statul, ca bază de pornire în campaniile de eliberare⁸.

Califatul lui al-Baghdadi se dorește a gestiona afacerile musulmanilor în teritoriile pe care le cuprinde, în timp ce Califatul al-Qaeda se concentrează pe luptă până la anihilarea totală a inamicului, fără a se preocupa de problemele populației⁹.

Pe de altă parte, există diferențe majore în ceea ce privește zonele de acțiune ale celor două organizații. În timp ce SI reprezintă, în prezent, cea mai mare amenințare la adresa

stabilității Orientului Mijlociu, al-Qaeda rămâne amenințarea de natură neconvențională cea mai importantă pentru statele occidentale. SI a înregistrat succese deosebite pe fronturile din Siria și Irak, în timp ce al-Qaeda (inferioară numeric) este prezentă și acționează în special în Afganistan și Pakistan. Mișcarea SI este, de asemenea, mult mai populară decât Al-Qaeda în regiunea Orientului Mijlociu.

În ceea ce privește spațiul african, acesta a devenit teatru competițional pentru ambele entități. Se observă o tendință de amplificare a influenței SI în statele din Nordul Africii, prin crearea unor structuri organizaționale, în special cu scopul lărgirii bazei de recrutare și pe fondul unei tradiții jihadiste a regiunii. Mișcarea este interesată în dezvoltarea cooperării cu al-Qaeda în Maghrebul Islamic (AQMI), grup care posedă cele mai importante capacități operaționale la nivelul regiunii, în pofida faptului că aceasta rămâne încă subordonată al-Qaeda. În acest context, considerăm puțin probabil ca grupările radicale din Nordul Africii să-și declare deschis susținerea față de SI. Mai degrabă, se va înregistra o abordare balansată, care să permită obținerea de fonduri financiare și suport logistic din partea ambelor organizații.

Diferențe majore între cele două organizații există și în ceea ce privește modurile de operare, SI, care beneficiază de o forță coezivă, bine echipată, antrenată și finanțată, s-a transformat într-o armată a terorii, o putere militară capabilă să confrunte, în atacuri frontale, un stat suveran (Irak). Mișcarea pare a fi adepta acțiunilor complexe, de durată, cu caracter convențional (campanii militare, asedii etc.).

În ceea ce privește al-Qaeda, organizația se concentrează pe acțiuni punctuale (de tipul *hit and run*) și spectaculoase, cu impact psihologic deosebit, ceea ce i-a conferit o vizibilitate extremă în mass-media – asasinat, atacuri teroriste (atacuri sinucigăse, bombe etc.).

Dacă vorbim despre asemănări între cele două organizații, una dintre ele o reprezintă faptul că ambele entități sunt organizate în rețea, folosesc tehnologia informațiilor în vederea consolidării structurilor organizaționale. În cazul SI, se observă o propagandă mult mai agresivă, prin

⁷ Catherine SHAKDAM, *op.cit.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

folosirea intensivă a rețelelor de socializare, în timp ce al-Qaeda folosește acest tip de tehnologie în planificarea, coordonarea și conducerea acțiunilor teroriste.

Dimensiunea politico-socială a celor două mișcări demonstrează că, în timp ce al-Qaeda rămâne o structură eminent tribală, sprijinindu-se pe lideri tribali pentru a-și exercita puterea (delegare de competențe și responsabilități) și preferând să se bazeze pe instituții locale deja existente mai degrabă, decât să instituie unele noi, proprii, SI și-a instituționalizat ideologia și ambițiile, prin crearea unor structuri statale.

3. Dominantele Statului Islamic

3.1. Dimensiunea statală a organizației

În noiembrie 2014, autoproclamatul „Califat” al lui Abu Bakr al-Baghdadi, cunoscut și ca Statul Islamic, deținea sub control o parte a teritoriului, care se întinde de la nord de Aleppo până la sud de Bagdad și care include orașele Raqqa în Siria

În teritoriile cucerite, organizația s-a poziționat drept administrator al unei forme rudimentare de stat, sens în care au fost create o serie de instituții - poliție, justiție, educație, sănătate. Pe de altă parte, după modelul Frăției Musulmane, SI promovează și o serie de acțiuni de caritate, menite a dezvolta și consolida susținerea populară, în special în rândul maselor defavorizate, căpătând, din acest punct de vedere, și calitatea de actor social important.

Dimensiunea instituțional-socială a organizației este menținută prin aplicarea unei politici ferme de intimidare. Liderii tribali sunniți beneficiază de o atenție deosebită, având în vedere că, în special în zonele rurale, legăturile tribale și autoritatea tribală primează în fața autorităților centrale. Eliminarea polilor de influență, reprezentați de șefii tribali, este una din metodele prin care SI instituie un control și mai eficient asupra populației locale.

Atât în Siria cât și în Irak, o serie de triburi sunnite au jurat credință SI din rațiuni de

Figura nr. 1: Zone de acțiune ale SI¹¹

și Mosul în Irak (Figura nr. 1). Aproximativ șase milioane de persoane trăiesc în acest spațiu și se supun regulilor instituite de SI¹⁰.

¹⁰ Richard BARRETT, *op. cit.*, p. 8.

oportunitate, din varii motive, legate în principal de teama de represii, într-un raport de forțe

¹¹ Sursa: Caerus Associates, *The Long War Journal*, Institute for the Study of War, apud. Richard BARRETT, *op. cit.*, p. 8.

defavorabil lor. În Siria, aceste evoluții permit mișcării să-și amplifice controlul asupra regiunii Eufratului, în timp ce în Irak, capacitatea mișcării de a-și menține dominația depinde de stabilitatea alianțelor încheiate cu componentele tribale.

3.2. Dimensiunea militară a organizației

Succesele tactice ale mișcării și capacitățile de a conduce activități militare pe scară largă rezidă în structura ierarhică strictă și modul de relaționare între diferitele entități. De asemenea, organizarea în rețea este dificil de penetrat, în condițiile în care gruparea fuzionează cu alte mișcări sau triburi în teritoriile pe care le ocupă, prin acorduri mai mult sau mai puțin formalizate.

Nucleul militar al organizației este format dintr-o serie de unități de elită în cadrul cărora activează cei mai performanți membri ai grupării, unii dintre aceștia luptând împreună încă din timpul când, la conducerea structurii, se afla Abu Musab al-Zarqawi. Printre acești luptători de elită se află cea mai mare parte a luptătorilor străini, care dețin o experiență bogată și un nivel ridicat de instruire, ambele dobândite pe timpul participării la acțiuni de luptă în diverse teatre de operații.

În jurul nucleului unităților de elită se articulează o structură formată din unități ai căror membri s-au raliat pe parcurs SI, mulți dintre aceștia fiind militanți locali, din Siria și în special din Irak. Faptul că, majoritatea membrilor acestor structuri provin din rândurile foștilor militari irakieni sau militanți sirieni este extrem de important pentru activitatea organizației, în condițiile în care aceștia dețin cunoștințe tactice și practice pe câmpul de luptă și cunosc specificul terenului. Sprijinul membrilor acestei structuri este deosebit de important pentru restabilirea legăturilor cu liderii tribali importanți, pentru încheierea unor alianțe tactice cu alte grupări insurgente, precum și pentru a beneficia de susținerea, oficială sau tacită, a comunităților arabe sunnite, care locuiesc în zonele pe care organizația le controlează, în cazul în care acestea nu se declară de la început de partea idealurilor organizației. În pofida recentelor afilieri, membrii acestui segment trebuie considerați

parte integrantă a organizației, care s-au alăturat SI, metabolizând exact mesajul și obiectivele organizației sau pe fondul lipsei unor alternative mai facile.

Inelul exterior al grupării este format din membrii noi, în special aparținând grupărilor care jură credință organizației pentru a se plia sub umbrela influenței acesteia.

În cuantificarea forței militare a grupării, o importanță deosebită o are baza de recrutare. Aceasta va continua să rămână consistentă, atât timp cât factori precum sărăcia, inegalitatea socială, ignoranța și lipsa de perspectivă, în special a tineretului, vor persista, alterând identitatea indivizilor, care, marginalizați fiind, vor deveni extrem de receptivi la mesajul religios (de la promisiuni de o viață mai bună până la, în ultimă instanță, „mirajul martirajului”). Ca urmare, forța colectivă a grupării rezidă în dorința și voința comună a numeroaselor persoane eșuate social (*losers*) din numeroase state de a-și asuma orice riscuri pentru a se simți împliniți (a experimenta sentimentul de victorie).

De la apariția sa, succesele militare și capacitatea de a-și asigura baza de finanțare a operațiunilor au lărgit prestigiul și baza de recrutare a organizației, contribuind la dezvoltarea accelerată și la extinderea sferei sale de influență.

Obținerea de armament convențional (în special capturi, similar modelelor libian și sirian), dar și progresele realizate în utilizarea acestuia, au determinat un transfer vizibil al comportamentului mișcării spre sfera convenționalului.

În transferul spre convențional, factorul financiar continuă să fie de o importanță crucială, organizația reușind, în scurt timp, să devină independentă. Sursele de finanțare sunt asigurate din veniturile din petrol, donații, taxe, răscumpărări din răpiri și diverse bunuri/fonduri capturate din atacurile asupra băncilor. În principal, cele mai importante venituri sunt cele obținute din exploatarea de petrol cu ajutorul instalațiilor capturate în Irak și Siria. Resursele și infrastructura energetică majoră sunt necesare mișcării atât pentru a controla populația, cât și pentru asigurarea de venituri pentru echiparea și plata luptătorilor. Deși, de la formare și până în

prezent, modul de manifestare a SI a fost acela al operațiunilor asimetrice, tipar de operațiuni în care organizația are expertiza cea mai prolifică, de la debutul ofensivei în Irak, operațiunile militare cu iz convențional, atipice atunci când este vorba de entități teroriste, au căpătat din ce în ce mai multă relevanță.

Lauren Squires, analist în cadrul *Institutului pentru Studii de Război* și fost analist de informații în cadrul forțelor armate ale SUA, atribuie succesele SI „abilității grupării de a desfășura un război hibrid — jumătate război convențional și jumătate campanie teroristă de gherilă”. L. Squires apreciază că puterea aeriană ar putea reduce avântul SI, însă „va fi doar pe termen scurt, iar gruparea se va adapta la utilizarea elementului de gherilă”¹².

Factorul religios, dominant în societățile arabo-musulmane, facilitează, la rândul lui, acțiunile de recrutare ale SI, în condițiile în care unele comunități arabo-musulmane depind în mod semnificativ de ajutoarele primite din străinătate. Deschiderea manifestată către diferiți donatori, cu trecut incert și în unele cazuri cu intenții obscure, a pregătit terenul pentru unele tendințe islamiste radicale. Situația volatilă post-Primăvara Arabă a oferit un spațiu însemnat de manevră pentru organizațiile islamiste, care, sub masca unor activități cu caracter umanitar, și-au promovat propria agendă.

Încercând să întrevădem un curs de acțiune legat de obiectivele politice și militare ale SI, pe termen scurt și mediu, îl cităm pe Richard Barrett care apreciază că ambițiile militare ale SI rămân cucerirea și controlul altor teritorii din Irak și Siria și consolidarea a ceea ce deocamdată deține. La timpul cuvenit, SI poate încerca să facă progrese în Iordania și Liban, unde deja are suporteri, apoi în Arabia Saudită, neexistând alte planuri pentru o dezvoltare ulterioară¹³.

¹² Lauren SQUIRES *apud*. Jacob SIEGEL, „Has ISIS Peaked as a Military Power?”, pagina web a *The Daily Beast*, disponibil la: <http://www.thedailybeast.com/articles/2014/10/22/has-isis-peaked-as-a-military-power.html>, accesat la 26.11.2014.

¹³ Richard BARRETT, *op.cit.* p. 39.

3.3. *Provocări la adresa SI*

Influența șeicului Abu Bakr al-Baghdadi și a leadership-ului SI asupra teritoriilor pe care le controlează în prezent este departe de a fi absolută și ea depinde de sprijinul unui număr mare de actori tribali și insurgenți, a căror agendă, pe termen lung, ar putea ajunge să difere semnificativ de cea a organizației.

Inclusiv situația regională generală pare a pune probleme grupării, pe lângă cristalizarea consensului internațional privind necesitatea anihilării organizației (coalitia anti-SI), în condițiile în care Iranul a intensificat eforturile de asigurare a protecției Irakului prin acordarea de asistență directă autorităților guvernamentale și principalelor formațiuni paramilitare šiite, iar Turcia pare mult mai dispusă să acționeze împotriva SI. Statele Golfului au adoptat o poziție destul de fermă împotriva mișcării, deși nu au fost suspendate în totalitate donațiile oferite de unele persoane private pentru desfășurarea activității acesteia.

O vulnerabilitate importantă a SI o reprezintă faptul că, păstrarea controlului în regiunile cucerite se realizează cu costuri serioase. Strategia SI de gestionare a activităților în teritoriile pe care le controlează necesită un efort conjugat, care presupune alocarea de resurse umane, materiale și financiare semnificative. Alocarea acestor resurse nu reprezintă o problemă pe moment, însă poate ajunge să reprezinte una pe termen mediu și lung, în condițiile unor contrareacții a forțelor irakiene, kurde, siriene și celor aparținând comunității internaționale. În condițiile în care mișcarea trebuie să sisteze eforturile materiale și financiare pentru populație, ca să se orienteze către acțiunile militare, este posibil să apară reacții de nemulțumire de natură să diminueze sprijinul popular din prezent.

Pe de altă parte, extinderea influenței mișcării va fi semnificativ îngreunată de cutumele locale ale zonelor vizate, cu accent pe percepția populației locale față de autoritățile centrale. În regiunile în care populația nu este ostilă autorităților, misiunea SI va fi dificilă, mișcarea confruntându-se cu o opoziție puternică din partea locuitorilor dispuși să lupte până la capăt pentru apărarea propriilor familii și cămine, cum este acum cazul regiunii

Kobane din nordul Siriei.

Adâncirea conflictului dintre al-Qaeda și SI poate fi un alt factor de natură să creeze probleme acesteia din urmă. Proclamarea SI reprezintă o provocare semnificativă pe care șeicul Abu Bakr al-Baghdadi a lansat-o liderului suprem al al-Qaeda, Ayman al-Zawahiri și tuturor formațiunilor radicale de sorginte islamistă din regiunea Orientului Mijlociu și întreaga lume. În timp ce, pe termen scurt, nu se preconizează o confruntare directă între cele două entități teroriste, ambițiile liderului al-Baghdadi, precum și presiunile pe care acesta le face în special în rândurile tinerilor luptători de alte naționalități, l-ar putea determina pe Ayman al-Zawahiri să adopte o poziție mai dură față de organizația rivală. În context, agenda SI ar putea fi compromisă, nu numai la nivel local, în Siria și Irak, dar și în alte state din regiune, în condițiile în care ambele grupări se află în competiție pentru recrutarea de susținători și membri din comunitatea islamică din întreaga lume.

Pozițiile critice ale unor lideri religioși ai lumii islamice nu au provocat nicio reacție din partea SI și nu au afectat acțiunile desfășurate, însă, pe termen lung, este posibil ca acestea să afecteze capacitatea de atragere de noi membri, în special dacă mișcarea nu renunță la aplicarea tacticilor sale criminale și extremiste. SI implementează o politică pe bază de frică, însă această armă, cu două tășuri, ar putea accentua sentimentele de respingere, accelerând dezintegrarea entității. Pozițiile exprimate de liderii religioși ai lumii islamice sunnite împotriva organizației sunt susținute inclusiv de o serie de lideri ai statelor din Golf, care, în trecut, nu au ezitat să se pronunțe public în favoarea formațiunilor extremiste, care acționau în regiuni din Irak și Siria. Departe de a fi limitate numai la Irak și Siria, aspirațiile globale ale Califatului Islamic dorit de al-Baghdadi riscă să devină o amenințare serioasă pentru toate regimurile din regiune care, direct sau indirect, au contribuit la ascensiunea sa și a căror legitimitate poate fi contestată de aceiași luptători pe care i-au susținut inițial.

Jocul alianțelor pare a nu se opri la nivelul Orientului Mijlociu și Africii de Nord, ceea ce

probează faptul că mișcarea devine un actor din ce în ce mai important în „clubul” elitelor teroriste. Un semnal în acest sens îl constituie apelul transmis de Omar Khalid al-Khorasani, un lider senior al Jammāt-ul-Ahrat, facțiune desprinsă din cadrul Mișcării Talibane în Pakistan, către SI și Frontul al-Nusra, de a elimina divergențele și a lupta, împreună, împotriva SUA și statelor aliate, care au lansat atacuri împotriva jihadiștilor în Irak și Siria. Acesta s-a oferit să-și utilizeze influența pentru a media între entitățile rivale și a solicitat musulmanilor din lumea întreagă să se unească în lupta împotriva necredincioșilor și apostatilor¹⁴. Nu este însă previzibilă unificarea eforturilor jihadiste globale, dat fiind că punctele de divergență sunt mult mai numeroase și mai importante decât cele privind un scop comun. Oricum, starea de fapt pare a fi favorabilă SI, tocmai menținerea divizării comunității jihadiste avantajând organizația, care profită de breșele tactice și ideologice pentru a-și promova nestingherită punctele de agendă.

Concluzii

Referindu-ne la ascensiunea regională rapidă a SI, trebuie subliniat faptul că organizația a apărut și s-a dezvoltat într-un context regional extrem de volatil, grevat de numeroși factori favorizanți: specificul cultural-religios al regiunii, mozaicul etnico-confesional, cu consecință directă în fragmentarea identității naționale, existența unor regimuri severe, excesiv centralizate și, în consecință, imposibilitatea cristalizării unor poli de opoziție cu un mesaj politic secular puternic și coerent, agendele diferite ale actorilor regionali și internaționali relevanți și interesele acestora în regiune. Gruparea a reușit exploatarea rapidă, cu succes, a ferestrei de oportunitate politică și de securitate post-Primăvara Arabă, speculând haosul regional care a urmat euforiei revoluționare și s-a erijat într-o alternativă la sistemele existente, în special prin recursul abil la mesajele tradiționale

¹⁴ Bill ROGGIO, „Pakistani Taliban group urges jihadists in Iraq and Syria to reconcile”, pagina de web a *The Long War Journal*, disponibil la: http://www.longwarjournal.org/archives/2014/10/pakistani_taliban_gr_1.php#ixzz3KGMqop1V, accesat la 11.11.2014.

ale Islamului, mesaj extrem de ofertant pentru categoriile defavorizate ale populației, cu grad precar sau chiar inexistent de instruire.

În acest context, nu numai succesele, dar însăși reușita supraviețuirii grupării în fața ofensivei internaționale este de natură să ofere un plus de imagine în rândul populațiilor simpatizante ale ideologiei radical islamiste (precedentele Hamas și Hezbollah, supraviețuitoare în conflictele cu Israelul). Politizarea dosarului de combatere a SI, ignorarea unor rezoluții ale Consiliului de Securitate al ONU pe subiect (2170, 2178) riscă să genereze noi ferestre de oportunitate pentru acțiuni de prozelitism, consolidare și extindere a prezenței regionale și internaționale.

Pe de altă parte, ambiția SI de formare a unui stat a angajat organizația într-un conflict deschis cu comunitatea regională și internațională. Gruparea ar fi putut supraviețui ca organizație teroristă sau ca mișcare de insurgență locală, așa cum a făcut timp de mai mulți ani, însă a riscat în schimb crearea unui Califat. Această decizie a oferit o aură de autoritate, care a atras noi recruți și care a părut să aducă beneficii pe termen scurt. Evoluția grupării pe termen mediu și lung rămâne, încă, incertă.

SI oferă relevanță sporită conceptului de terorism multinațional, în condițiile în care forțele militante provin dintr-o multitudine de state, cu regimuri, moduri de guvernare, cutume și specific social, situate la poli opuși. Organizația pare a fi preluat cu succes modelul tradițional al al-Qaeda, poziționându-se din ce în ce mai mult drept umbrelă a diferitelor mișcări cu ambiții similare. Preluarea tezelor mișcării și de către unii cetățeni occidentali face ca pericolul reprezentat de organizație să devină din ce în ce mai mare, putându-se vorbi, în prezent, de fenomenul globalizării amenințării reprezentate de „brandul” SI.

Al-Qaeda va rămâne amenințarea neconvențională majoră la adresa statelor occidentale. Similar, în cazul în care, ca urmare ofensivei coaliției internaționale anti-SI, capacitățile organizației vor fi diminuate, gruparea rămâne capabilă de a executa atacuri teroriste, cu puternice accente convenționale

(război de uzură în vederea atingerii dezideratului suprem – Califatul Islamic). Vectorul de propagare, în Occident, a acțiunilor mișcării este cel al luptătorilor europeni, odată ajunși înapoi în țările de origine. Atentate teroriste realizate de către aceștia sunt posibile, fără a fi însă neapărat orchestrate de SI¹⁵. În scopul diminuării amenințărilor teroriste provenite din Orientul Mijlociu, este necesar ca Occidentul să-și concentreze sprijinul umanitar, militar și cel informativ nu numai pentru acțiunile ce au drept scop combaterea SI, ci și pentru cele îndreptate împotriva grupărilor afiliate al-Qaeda din Siria. Loviturile aeriene, deși neeficiente în acest demers, pot provoca radicalizarea sunniților sirieni, neafiliați deocamdată SI¹⁶. Abordarea actuală a SI de către coaliția internațională de luptă împotriva mișcării, exclusiv în plan militar, va avea mici șanse de reușită având în vedere faptul că extremismul, în general, poate fi, mai degrabă, limitat decât anihilat. Extremismul, ca ideologie, nu poate fi înfrânt decât printr-o altă ideologie, și nu prin mijloace militare. Astfel, promovarea moderației și sprijinul acordat grupărilor moderate ar putea fi o cale de eliminare pașnică a acestei amenințări.

BIBLIOGRAFIE:

1. BARRETT, Richard, „The Islamic State”, *The Soufan Group*, noiembrie 2013, disponibil la: <http://soufangroup.com/wp-content/uploads/2014/10/TSG-The-Islamic-State-Nov14.pdf>.
2. BRUNNER, Borgna; HAYES, Laura; ROWEN, Beth, “Al Qaeda, Osama bin Laden’s Network of Terror”, Pagina Web a *Infoplease*, disponibil la: <http://www.infoplease.com/spot/al-qaeda-terrorism.html>.
3. CHICAN, Dumitru, *Jihad sau drumul spre Djanna*, Editura Corint, București, 2011.
4. REKAWEK, Kacper, “The Islamic State and Al-Qaeda: Two Different Threats”, *Bulletin*

¹⁵ Kacper REKAWEK, „The Islamic State and Al-Qaeda: Two Different Threats”, *Bulletin of The Polish Institute of International Affairs* (PISM), Nr. 117 (712), 29 septembrie 2014, p. 2.

¹⁶ *Ibidem*.

of *The Polish Institute of International Affairs*, Nr. 117 (712), 29 septembrie 2014.

5. ROGGIO, William, “Pakistani Taliban group urges jihadists in Iraq and Syria to reconcile”, Pagina de Web a *The Long War Journal*, disponibil la: http://www.longwarjournal.org/archives/2014/10/pakistani_taliban_gr_1.php#ixzz3KGMqop1V.

6. SHAKDAM, Catherine, „Al-Qaeda and ISIL – A Tale of Two Terrors”, *Centro Studi Mediterraneo*, disponibil la: <http://www.centrostudimediterraneo.com/aree-geografiche/asia/vicino-oriente/116-al-qaeda-and-isil-a-tale-of-two-terrors.html>.

7. SQUIRES, Lauren, *Apud.* SIEGEL, Jacob, “Has ISIS Peaked as a Military Power?”, Pagina Web a *The Daily Beast*, disponibil la: <http://>

www.thedailybeast.com/articles/2014/10/22/has-isis-peaked-as-a-military-power.html.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului **POSDRU/159/1.5/S/138822**, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

EUROMAIDANUL UCRAINEAN ȘI EFECTELE SALE

*Dr. Cristian Leonard DORCA**

Evenimentele din Maidan - Piața Independenței din centrul Kievului - au constituit începutul crizei ucrainene, pe care, îl putem plasa, fie la 21 noiembrie 2013 - când este vorba de reacția populară de protest pro-european cunoscut sub numele de Euromaidan la gestul președintelui Ianukovici de suspendare bruscă a procesului de pregătire pentru semnarea acordului de asociere politică și economică pe care Kievul trebuia să-l semneze cu UE, fie la 22 februarie 2014 - când vorbim de fuga lui Ianukovici din Kiev și de instalarea la putere a forțelor pro-occidentale sprijinite de Maidan.

În lucrarea de față ne propunem să aplicăm o lupă de inventar asupra momentului declanșator al celei mai importante crize în plină desfășurare post-Război Rece, implicațiilor principalilor actori internaționali și reacției Federației Ruse.

Cuvinte-cheie: *Maidan, Euromaidan, Rusia, NATO, criză.*

Introducere

Protestele din Piața Independenței din Kiev au început la 21 noiembrie 2013, când câteva mii de studenți s-au adunat pentru a cere semnarea de către Ucraina a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, după ce guvernul anunțase că negocierile au fost suspendate. Este evident că ucrainenii, cel puțin cei din vestul și centrul țării, tradițional filo-occidentali, vedeau

în această apropiere de Europa posibilitatea de a se desprinde, o dată pentru totdeauna, de influența exercitată de Rusia. Dar, așa cum avea să se dovedească, Rusia era de altă părere.

George Friedman consideră că interesele rusești în Ucraina nu se rezumă numai la conductele de petrol – implicit, spunem noi, la metoda clasică a Moscovei de a influența deciziile Europei peninsulare –, ci privesc însăși „securitatea fizică”¹ a Rusiei. Autorul explică: „Granița ucraineană cu Rusia se întinde pe mai mult de șapte sute de mile. Până la Moscova, nu sunt decât cinci sute de mile de teren plat, în câmp deschis. Odessa și Sevastopolul, ambele în Ucraina, oferă Rusiei acces comercial și militar la Marea Neagră și la Marea Mediterană. Dacă Ucraina ar fi integrată în NATO și Uniunea Europeană, Rusia s-ar confrunta nu numai cu amenințarea venită dinspre statele baltice, ci și dinspre Ucraina. Pierderea accesului la teritoriul ucrainean ar fi o lovitură grea pentru strategia economică a Rusiei”². Din această perspectivă, semnarea de către Ucraina a unui acord cu UE nu putea fi interpretată de Rusia decât ca o amenințare directă a Occidentului la securitatea sa. Desigur, situația actuală nu poate fi explicată fără a face o raportare la istorie și la rolul ei în

¹ George FRIEDMAN, „Flashpoints. The Emerging Crisis in Europe”, în *Doubleday*, 2015, p. 169 (ediție digitală).

² *Ibidem*, pp. 169-170.

* *Colonel dr. Cristian Leonard DORCA este directorul Cercului Militar Național. E-mail: cdorcaro@yahoo.com*

conflictele mai mult sau mai puțin înghețate dintr-un teritoriu scindat din punct de vedere etnic și religios. Vestul actual al Ucrainei – în mare parte, zone fertile și potrivite pentru agricultură – este alcătuit în principal din teritoriul de pe malul drept al Niprului (după o veche împărțire datând din vremea hatmanatului căzăcesc), aflat multă vreme sub dominație poloneză și intrat în componența Imperiului Rus abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea, și teritoriile adiacente din sud-vest, Rutenia și Bucovina, care au fost integrate pe „filiera austro-ungară”, după al Doilea Război Mondial; este zona care s-a aflat sub influență occidentală și a reprezentat limita extinderii spre est a catolicismului. Estul Ucrainei, în mare, regiunea de pe malul stâng al Niprului, remarcabilă prin zăcămintele de cărbune din Donbas, a intrat în componența Rusiei țarilor încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea și a fost aproape exclusiv ortodox³.

Pentru Ucraina, Stalin și Hitler au fost deopotrivă călăi și unificatori. Călăi pentru că Stalin și-a marcat exercitarea puterii prin *Holodomor*, iar Hitler, în 1941-1944, prin *Holocaust*. Unificatori, pentru că, prin Pactul Ribbentrop–Molotov, din 23 august 1939, Ucraina a dobândit mare parte din teritoriul actual, confirmat mai apoi de Tratatul de Pace de la Paris din 1947⁴. În fine, Hrușciiov i-a adăugat în 1954, când se împlineau 300 de ani de la încheierea Tratatului de la Pereiaslav, prin care cazacii hatmanului Hmelnițki recunoșteau protectoratul țarului Rusiei, cadoul „otrăvit”: Crimeea.

Toate aceste evoluții au marcat parcursul post-URSS al Ucrainei⁵ și s-au reflectat și în acțiunile celor doi președinți ucraineni de după Revoluția Portocalie. Dacă Viktor Iușcenko a dus o politică prooccidentală, Viktor Ianukovici, originar din regiunea estică Donbas, a avut o atitudine contrară celei a predecesorului său.

³ Vezi, pe larg, Paul KUBICEK, *The History of Ukraine*, Greenwood Press, Westport, 2008; Serhii PLOKHY, *The Origins of the Slavic Nations. Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus*, Cambridge University Press, 2006.

⁴ Yaroslav Bilinsky, *Endgame in NATO's enlargement: the Baltic States and Ukraine*, Praeger, Westport, 1999.

⁵ Matthew Sussex (ed.), *Conflict in the Former USSR*, Cambridge University Press, 2012, *passim*.

După doi ani de negocieri cu Ucraina pentru semnarea acordului de asociere, ca parte a Parteneriatului Estic, este de presupus că oficialii UE au interpretat ca sincere intențiile enunțate de Kiev. Se părea că Summitul de la Vilnius din 28-29 noiembrie 2013 avea să marcheze un moment cu adevărat istoric, acela al unei apropieri palpabile între est și vest. În schimb, Ianukovici avea să anunțe o întoarcere la 180 de grade, motivată prin dificultăți de ordin financiar care nu puteau fi rezolvate decât prin negocieri ulterioare cu Moscova.

Mișcarea studentească începută la 21 noiembrie 2013, odată cu schimbarea de atitudine a lui Ianukovici, avea să se transforme, dintr-una de susținere a orientării pro-occidentale a Ucrainei, într-una de opoziție la adresa conducerii politice a țării. Aceasta nu era prima oară când Piața Independenței din Kiev cunoștea proteste de masă. În 1990, după evenimentele care au cutremurat Europa de la est de Cortina de Fier, Piața Lenin – așa cum se numea atunci – a fost ocupată de studenți în greva foamei, care au ridicat aici zeci de corturi. Mii de oameni li s-au alăturat pe străzi într-o demonstrație fără precedent de susținere a suveranității ucrainene în fața URSS. Un an mai târziu, la referendumul care avea să hotărască independența Ucrainei, au participat peste 80% din cetățenii cu drept de vot, dintre care peste 90% au votat „pentru”. Tot studenții și tinerii au fost în fruntea protestelor și la sfârșitul anului 2004 și începutul anului 2005, când Kievul avea să cunoască Revoluția Portocalie.

1. Euromaidan – expresia orientării pro-UE a națiunii ucrainene

Cel puțin la început, Euromaidanul anului 2013 nu a semănat cu Revoluția Portocalie. Participanții au refuzat din start asocierea simbolurilor politice la mișcarea lor. După experiența amară a momentului 2004, această nouă generație de tineri ucraineni părea că știe ce vrea sau, mai degrabă, ce nu vrea: confiscarea de către politic a unei mișcări civice și populare, interzicerea prin forță a unor drepturi profund

democratice, la liberă exprimare și la alegerea propriului viitor.

Pentru că, chiar dacă Euromaidanul a început la 21 noiembrie 2013 prin proteste pașnice împotriva deciziei antieuropene a lui Ianukovici, momentul dramatic care a transformat mișcarea într-o revoluție de masă a fost intervenția forțelor speciale Berkut, din 30 noiembrie, la orele 4 AM, asupra celor câtorva sute de tineri care erau adunați în Piața Independenței. Înarmate cu batoane de cauciuc, grenade neletale și gaze lacrimogene, acestea au atacat și au dispersat mulțimea, după ce au întrerupt comunicațiile telefonice în zonă⁶. Intervenția a fost surprinsă de mai multe camere video și transmisă în direct, astfel că, întreaga lume a putut să vadă modul cum au acționat forțele de ordine: în niciuna din demonstrațiile de până atunci, autoritățile nu folosiseră forța atât de brutal. Într-o declarație oficială, Anatoli Prișko, adjunctul procurorului general, confirma rănirea a 79 de persoane în timpul intervenției, printre care se numărau șase studenți, patru reporteri și doi cetățeni străini. Dintre aceștia, zece victime au avut nevoie de spitalizare. De partea forțelor de ordine, șapte polițiști au fost răniți⁷.

Violența cu care au fost atacați protestatarii din Piața Independenței a generat în rândul populației o stare de revoltă care, suprapusă peste sentimentele cvasi-generale de furie – cel puțin în partea vestică și centrală a Ucrainei – generate de modul sumar prin care Viktor Ianukovici a sacrificat viitorul pro-european al Ucrainei, a scos în stradă, la 1 decembrie, un

număr imens de oameni (se estimează că, numai în Kiev, au manifestat între 500.000 și 700.000 de ucraineni). În timpul acestui protest, au urmat noi lupte cu forțele de ordine, demonstrații ocupând primăria kieveană. Conform datelor Departamentului pentru Sănătate al orașului, în cele două zile de confruntări, au fost spitalizați 109 protestatari, dintr-un total de 165 de răniți, printre care s-au numărat și aproximativ 40 de reprezentanți ai media⁸.

În următoarele zile, protestele au continuat. Zeci de mii de ucraineni se strâneau zilnic în Euromaidan, în timp ce alte câteva mii blocau principalele clădiri ale ministerelor. Lvivul, Ternopilul și Ivano-Frankivskul (localități din vestul Ucrainei) au anunțat greve generale, de solidaritate cu protestatarii. Liderii politici ai opoziției, care au ratat startul Euromaidanului, se găseau acum în postura extrem de dificilă de a gestiona așteptările în creștere ale protestatarilor privind un viitor mai bun și sentimentele negative ale acestora îndreptate împotriva regimului aflat la putere. În același timp și, poate, cel mai dificil, aceștia trebuiau să găsească în cel mai scurt timp o formulă politică de ieșire din criză, care să reușească să fie acceptată de vocea străzii. Astfel, au intrat în scenă principalele figuri ale opoziției, Arseni Iașeniuk (Partidul Patria) – în locul fostului premier Iulia Timoșenko, aflată în închisoare –, Vitali Kliciko (Alianța Democratică Ucraineană pentru Reformă) și Oleg Tiagnibok (Partidul Svoboda), precum și fostul ministru de interne Iuri Luțenko, condamnat la patru ani de închisoare în regimul Ianukovici, sau omul de afaceri Petro Poroșenko, cel care va deveni viitorul președinte ales al Ucrainei.

Printre condițiile puse de opoziție – care se grupase, începând cu 30 noiembrie, sub numele de „Rezistența Națională” – se numărau, pe termen scurt, demisia ministrului de interne și desființarea forțelor speciale, iar pe termen lung, plecarea lui Ianukovici de la putere, dizolvarea

⁶ *Ukrainian police oust pro-EU protest from landmark Kiev square*, <http://rt.com/news/ukraine-police-disperse-protest-509/>; *Police violently break up Independence Square protests at 4 a.m. today; many injuries reported*, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/reports-police-forcefully-break-up-protest-site-on-maidan-nezalezhnosti-this-morning-332674.html>; *Беркут розігнав Євромайдан. Оновлюється*, <http://www.theinsider.ua>, accesat la 11.03.2015.

⁷ *79 injured and 10 taken to hospital after police disperse pro-European riots in Kiev*, <http://tass.ru/en/world/710476>; *Regime's hypocrisy: PGO says riot police acted within law on Maidan on Nov. 30*, http://zik.ua/en/news/2013/12/05/regimes_hypocrisy_pgo_says_riot_police_acted_within_law_on_maidan_on_nov_30_445134, accesat la 11.03.2015.

⁸ *165 Euromaidan protesters seek medical assistance*, http://www.ukrinform.ua/eng/news/165_euromaidan_protesters_seek_medical_assistance_313922; *Remembering Maidan: Timeline*, <http://www.cepolicy.org/publications>, accesat la 11.03.2015.

Parlamentului, alegeri anticipate⁹ și revenirea la Constituția din 2004, conform căreia președintele dispunea de puteri diminuate. Principalele solicitări ale ucrainenilor strânși în Euromaidan, prin vocile liderilor opoziției și nu numai, au fost însă semnarea imediată a Acordului de Asociere cu UE și implementarea unui regim fără vize pentru Europa în cel mai scurt timp posibil. În condițiile în care ambele părți își apărau cu fermitate pozițiile, o rezolvare rapidă a conflictului părea destul de improbabilă.

Se poate spune că, până la acest moment, desfășurarea evenimentelor din Piața Independenței din Kiev nu a fost mult diferită în comparație cu alte proteste populare, de oriunde de pe glob. Totuși, dezvoltările care au urmat – sau parte din ele – au purtat o amprentă specifică. Timp de peste trei luni, mii de oameni au rămas în piață, împotriva frigului pătrunzător. În weekend-uri, numărul acestora se ridica la zeci sau chiar sute de mii, transformând Euromaidanul într-un oraș în interiorul unui oraș. Oamenii veneau ziua și rămâneau în piață până târziu în noapte, într-o acțiune care, prin intermediul *social media*, căpătase o amploare mondială. Protestatarii organizau baricade la punctele de intrare în piață, controlând strict accesul, pentru a reuși identificarea eventualilor agenți provocatori, care, prin acte violente, ar fi justificat intervenția în forță a trupelor de ordine. Pentru nucleul dur al protestatarilor, cei care se mutaseră efectiv în piață, au fost ridicate corturi și bucătării de campanie. S-a montat și o scenă, unde activiștii, liderii civici, figurile culturale proeminente își susțineau discursurile sau unde dădeau reprezentații trupe populare de rock. S-au tipărit ziare pentru cei care nu aveau acces la internet și nu puteau fi la curent cu desfășurările la nivel internațional. S-a înființat chiar o Universitate Liberă și s-a inițiat un program ambițios de activități culturale. Se intona imnul național al Ucrainei, iar fiecare zi începea cu o slujbă religioasă. Piața era împărțită în mai multe sectoare, pentru partidele politice, pentru studenți, pentru cei neimplicați politic

⁹ *Ukrainian opposition calls for early elections and national strike*, <http://ukrainianweek.com/News/95352>, accesat la 11.03.2015.

sau pentru „societatea civilă”. Corturile purtau numele orașelor și regiunilor ucrainene din care proveneau ocupanții lor, iar peste tot ardeau focuri de tabără, unde protestatarii se puteau încălzi sau bea un ceai fierbinte.

2. Forțele ucrainene anti-Maidan: Ianukovici și Partidul Regiunilor

Dacă în prima fază a protestelor, de la momentul anunțării blocajului negocierilor până la intervenția forțelor speciale Berkut, liderii politici de la Kiev au tratat aproape cu indiferență evenimentele din Maidan, odată cu intensificarea și extinderea acestora s-au văzut nevoiți să caute soluții. După cum s-a dovedit, încercarea de reluare a discuțiilor cu Bruxellesul nu a reușit, mai ales după ce, chiar în cadrul Summit-ului de la Vilnius, Ianukovici propusese și implicarea Rusiei în negocieri. José Manuel Barroso, președintele Comisiei Europene, declara, după eșecul din capitala Lituaniei, că „nu putem accepta ca, într-un acord bilateral, să poată exista drept de veto al unei țări terțe. Acest lucru contravine tuturor principiilor legii internaționale”¹⁰.

În aceste condiții, retorica și acțiunile liderilor politici de la Kiev au început să amintească tot mai mult de cele ale Kremlin-ului. Prim-ministrul Mikola Azarov a acuzat opoziția că, prin intermediul străzii, încearcă să dea o lovitură de stat prin care să înlăture de la putere Partidul Regiunilor și că aceasta ar avea „iluzia” că ar putea să răstoarne ordinea existentă¹¹. În primele zile din decembrie, au fost organizate descinderi ale poliției la sedii ale partidelor de opoziție și la organe mass-media critice la adresa puterii.

În aceeași lună, au avut loc și câteva contra-manifestații organizate de putere, menite să-i descurajeze pe protestatarii din Maidan. La 3 decembrie, Partidul Regiunilor a inițiat un miting de susținere a lui Ianukovici în Parcul Mariinski,

¹⁰ *EU rejects Russia 'veto' on Ukraine agreement*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-25154618>, accesat la 12.03.2015.

¹¹ *Ukraine PM Mykola Azarov warns of coup in making*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-25192792>, accesat la 12.03.2015.

în apropiere de clădirea Parlamentului¹², la care, conform organizatorilor, ar fi participat între 10.000 și 15.000 de oameni. Presa și reprezentanții poliției au estimat numărul acestora între 2.000 și 3.000. La 14-15 decembrie, Partidul Regiunilor a organizat o altă manifestație progubernamentală, sub sloganul „Să salvăm Ucraina!”, de această dată în Piața Europeană din Kiev. La momentul respectiv, presa a bătut mult monedă pe faptul că majoritatea celor care urmau să participe la protest proveneau din regiunile rusofone ale țării¹³, că au fost transportați cu garnituri de tren sau autobuze puse la dispoziție de partid, că mulți dintre ei erau angajați ai statului, aduși în capitală mai mult fără voia lor sau contra unor sume de bani¹⁴, și că în organizarea manifestației a fost implicată și armata – informație dezmințită de ministrul ucrainean al Apărării¹⁵, deși pe internet au apărut mai multe fotografii cu bucătării de campanie ale armatei care erau folosite pentru hrănirea militanților progubernamentali sau corturi instalate pe terenuri deținute de armată.

În această stare de tensiune, temerea cea mai mare era ca între militanții progubernamentali și protestatarii din Euromaidan să nu înceapă un conflict care să degenereze în confruntări violente, greu de controlat. Liderii opoziției au enunțat chiar posibilitatea ca guvernul să infiltreze în Maidan agenți proprii, cu scopul de a provoca conflicte care să degenereze în acte de violență.

În discursul rostit în fața susținătorilor guvernului, prim-ministrul Azarov arăta că Ucraina nu a renunțat la scopul său de a se integra în UE, insistând pe condițiile inacceptabile

impuse de Bruxelles pentru semnarea Acordului de Asociere: „Liderii opoziției nu știu ce spun când susțin că nu trebuie decât să semnăm acordul pentru a începe să călătorim în Europa, fără vize, începând cu a doua zi. Nu-i nimic adevărat. Încă trebuie să acceptăm un set întreg de condiții: trebuie să legalizăm căsătoriile de același sex, trebuie să adoptăm legislația privind egalitatea minorităților sexuale și așa mai departe. Oare este pregătită societatea noastră pentru așa ceva?”¹⁶ Desigur, apelul la o astfel de retorică într-o societate tradiționalist-religioasă ar fi putut avea șansa de a-și atinge scopurile, dar în alte condiții. În cazul de față, ea nu se adresa nici publicului care trebuia convins și nici nu viza chestiunile care, între timp, deveniseră acute pentru mare parte din societatea ucraineană.

După întâlnirea de la Moscova dintre Viktor Ianukovici și Vladimir Putin din 17 decembrie, prim-ministrul Azarov refuza din nou semnarea Acordului de Asociere, deși mai mulți oficiali ai Uniunii Europene declaraseră că acesta este „încă pe masă”. Între timp, protestele continuau. La 27 decembrie, guvernul ucrainean impunea răspunderea penală pentru invadarea clădirilor administrației, iar peste câteva zile, 200.000 de ucraineni sărbătoreau Anul Nou în Piața Independenței.

La 10 ianuarie, forțele speciale Berkut se ciocnesc din nou cu protestatarii, în urma violențelor fiind rănit și unul din liderii opoziției, Iuri Luțenko. La 16 ianuarie, Partidul Regiunilor și Partidul Comunist din Ucraina votează un pachet de legi antiprotest, care culpabilizează metodele folosite de manifestați, iar Ianukovici promulgă legile. La 19 ianuarie, 200.000 de oameni se adună în Kiev pentru a protesta împotriva acestora. Între 21 și 22 ianuarie, trei demonstrați sunt uciși. Iuri Luțenko și un prieten al său, Iuri Verbițki, sunt răpiți din spital de persoane necunoscute. Luțenko este bătut și abandonat într-o pădure, iar Verbițki este găsit mort.

Ca răspuns la escaladarea violențelor, trupele de ordine primesc acordul de a intensifica

¹² *Several thousand Regions Party activists continue rally in support of Yanukovych*, <http://en.interfax.com.ua/news/general/179986.html>, accesat la 12.03.2015.

¹³ *EuroMaidan rallies in Ukraine - Dec. 13*, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/euromaidan-rallies-in-ukraine-live-updates-333360.html>, accesat la 12.03.2015.

¹⁴ *З Дніпропетровська на київський “антимайдан” везуть 1 тис. Бюджетників*, <http://www.theinsider.ua/politics/52aa28010d977/>, accesat la 14.03.2015.

¹⁵ *Defense Minister: Ukrainian Armed Forces not involved in political rallies in Kyiv*, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/defense-minister-ukrainian-armed-forces-not-involved-in-political-rallies-in-kyiv-333576.html>, accesat la 12.03.2015.

¹⁶ *Ukraine on Brink of Economic Deal With Russia – Premier*, <http://sputniknews.com/world/20131214/185553850/Kiev-Prepares-Roadmap-for-Joining-Russian-Led-Customs-Union--Report.html>, accesat la 14.03.2015.

măsurile împotriva protestatarilor. De acum vor putea restricționa accesul în oraș și vor putea folosi tunuri cu apă, chiar dacă temperaturile rămân constant negative. Președintele Ianukovici acordă mai multe medalii reprezentanților forțelor polițienești și ai armatei pentru acțiunile din conflict. Câteva mii de provocatori progubernamentali (*titușki*) pichetează sediul ambasadei SUA. Poliția ia cu asalt și distruge un centru medical din Euromaidan. Mai multe canale *social media* și site-uri de internet care publică informații despre evenimente sunt blocate. După o perioadă mai liniștită, în care mai mult de 200 de protestatari sunt eliberați din arest în urma negocierilor dintre opoziție și putere, demonstrații răspund solicitărilor guvernului, părăsesc clădirile ocupate și reduc numărul baricadelor.

La 18 februarie însă, au loc cele mai sângeroase evenimente de până atunci, soldate cu zeci de morți. Un grup de manifestanți ocupă sediul Partidului Regiunilor, eliberat ulterior de trupele speciale Berkut, și primăria din Kiev, pe care o evacuasera cu două zile în urmă. A doua zi, trupele guvernamentale atacă piața. Se trage cu muniție de război. Serviciul de securitate ucrainean anunță lansarea unei operații „antiteroriste”, în urma recrudescenței violențelor, puse pe seama unor grupări „extremiste”. La 20 februarie, ambele părți folosesc arme de foc. Lunetiști din forțele Berkut și trupe speciale neidentificate trag în zona capului și gâtului. Până la sfârșitul zilei sunt confirmate mai multe zeci de morți. Pe fondul degradării accentuate a situației la Kiev, autoritățile iau decizia evacuării administrației prezidențiale, a sediilor guvernului și parlamentului și a sediului agenției oficiale de presă Ukrinform.

La 21 februarie, în prezența unor mediatori europeni, președintele Ianukovici și liderii opoziției semnează un acord care prevede concesiile majore opoziției, între care alegeri anticipate, formarea unui guvern de coaliție și o reformă constituțională. La 22 februarie, președintele Parlamentului ucrainean, Volodimir Rîbak, unul din oamenii de încredere ai șefului statului, își dă demisia. În locul său este ales

Oleksandr Turcinov, un apropiat al fostului premier ucrainean Iulia Timoșenko, care ocupă interimar și funcția de președinte al statului, după ce Parlamentul îl declară pe Viktor Ianukovici incapabil din punct de vedere constituțional să-și exercite atribuțiile. Acesta părăsește capitala pentru a participa la un congres prorus la Harkiv. Într-un discurs preînregistrat, difuzat în presă, afirmă că nu intenționează să demisioneze. Totuși, Ianukovici nu ajunge la congresul de la Harkiv, în timp ce media lansează mai multe supoziții privind localizarea sa, cel mai probabil în Rusia, Belarus sau Emiratele Arabe Unite¹⁷.

3. Forțe externe în favoarea Euromaidanului: UE, NATO, SUA și acțiunile lor

După cum era de așteptat, protestele din Piața Independenței din Kiev și evenimentele care le-au generat au determinat destule reacții la nivel internațional.

La 21 noiembrie 2013, Uniunea Europeană a luat notă de decizia Ucrainei de a suspenda procesul de pregătire pentru semnarea Acordului de Asociere și și-a exprimat „dezamăgirea” cu privire la decizia Ucrainei de a renunța la document. În același timp, și-a făcut cunoscută convingerea că viitorul acestei țări trebuie să se bazeze pe o relație strânsă cu Uniunea: „Este o dezamăgire, nu doar pentru UE, credem noi, ci și pentru poporul ucrainean”¹⁸, declara Catherine Ashton, Înalțul Reprezentant al Uniunii Europene pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate. La 26 noiembrie, înainte de începerea Summit-ului de la Vilnius și refuzul ferm al președintelui Ianukovici de a semna Acordul de Asociere, Elmar Brok și Jacek Saryusz-Wolski, membrii Parlamentului European responsabili pentru Parteneriatului Estic, au dat publicității o declarație în care și-au exprimat „cel mai

¹⁷ *Russia, Belarus, UAE? Few options for Ukraine's ousted leader*, <http://www.reuters.com/article/2014/02/23/us-ukraine-crisis-mystery-idUSBREA1M00D20140223?irpc=932>, accesat la 12.03.2015.

¹⁸ *Statement by EU High Representative Catherine Ashton on Ukraine*, http://www.eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131121_04_en.pdf, accesat la 14.03.2015.

puternic sprijin” pentru „miile de ucraineni care se strâng în Euromaidan, în Kiev, și în celelalte orașe din Ucraina” pentru a protesta împotriva deciziei guvernului de a-i „priva de viitorul lor european”¹⁹. Declarația se încheia într-o notă gravă: „Avertizăm autoritățile ucrainene să nu folosească forța împotriva protestatarilor pașnici. Altfel, vor urma consecințe grave”²⁰.

După intervenția forțelor speciale Berkut în noaptea de 30 noiembrie, Ștefan Füle, comisarul european pentru Extindere, și Catherine Ashton au emis o declarație comună în care au condamnat „utilizarea excesivă a forței de către poliția kieveană pentru dispersarea manifestațiilor pașnici”²¹. La 3 decembrie 2013, miniștrii de externe ai țărilor membre NATO au dat publicității un comunicat de presă prin care au condamnat folosirea forței împotriva protestatarilor pașnici și au cerut ca niciuna din părțile implicate să nu recurgă la provocări sau violențe. În plus, parteneriatul între NATO și Ucraina „va continua pe baza unor valori precum democrația, drepturile omului și guvernarea legii”²².

La 23 noiembrie, într-o convorbire telefonică avută cu Viktor Ianukovici, vicepreședintele american Joseph Biden a exprimat „dezamăgirea” Washington-ului privind decizia Ucrainei de a amâna pregătirile pentru semnarea Acordului de Asociere. Conform comunicatului emis de Casa Albă, „Joe Biden a subliniat că SUA consideră că integrarea europeană va aduce Ucrainei o oportunitate strategică importantă pentru consolidarea democrației și revenirea la prosperitate economică. Vicepreședintele american a subliniat că Statele Unite continuă

să sprijine poporul ucrainean în aspirațiile sale privind integrarea europeană”²³.

După momentul 30 noiembrie, Statele Unite s-au alăturat aliaților lor europeni, condamnând drept „inacceptabile” violențele împotriva demonstrațiilor. Secretarul de presă al Casei Albe declara că „violența și intimidările nu ar trebui să mai existe în Ucraina de azi”, și „cu siguranță, nu considerăm demonstrațiile pașnice drept încercări de lovitură de stat”²⁴, ca răspuns la afirmațiile prim-ministrului Azarov, care aprecia că evenimentele din Maidan au toate semnalmentele unei lovituri de stat. La 11 decembrie, în timpul confruntărilor violente dintre protestatari și forțele de poliție ucrainene, secretarul de stat John Kerry a dat publicității o declarație prin care își exprima „dezgustul privind decizia autorităților ucrainene de a răspunde protestului pașnic din Maidan cu poliție, buldozere, batoane de cauciuc, în loc de respect pentru drepturile democratice și demnitatea umană. Acest răspuns nu este nici acceptabil și nici nu poate aduce vreun beneficiu democrației”²⁵.

Evenimentele erau în desfășurare chiar în timp ce Catherine Ashton se afla în Ucraina, pentru a încerca o ieșire democratică din criză, iar prim-ministrul Azarov solicita Uniunii Europene un ajutor de 20 de miliarde de euro, ca parte a Acordului de Asociere²⁶. Cum răspunsul oficialilor europeni a fost negativ, acordul de la Moscova din 17 decembrie, între Viktor Ianukovici și Vladimir Putin, nu putea constitui o surpriză prea mare.

¹⁹ *Key MEPs warn Ukraine authorities not to use force against pro-Europe protestors*, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/content/20131126IPR26201/html/Key-MEPs-warn-Ukraine-authorities-not-to-use-force-against-pro-Europe-protestors>, accesat la 14.03.2015.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Joint Statement by EU High Representative Catherine Ashton and Commissioner Ștefan Füle on last night's events in Ukraine*, http://www.eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131130_02_en.pdf, accesat la 14.03.2015.

²² *NATO Foreign Ministers' statement on Ukraine*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_105435.htm?selectedLocale=en, accesat la 14.03.2015.

²³ *Readout of Vice President Biden's Call with Ukrainian President Viktor Yanukovich*, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/11/22/readout-vice-president-bidens-call-ukrainian-president-viktor-yanukovich>, accesat la 14.03.2015.

²⁴ *Press Briefing by Press Secretary Jay Carney*, 12/2/2013, <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/12/02/press-briefing-press-secretary-jay-carney-1222013>, accesat la 14.03.2015.

²⁵ *Kerry's Statement on Ukraine*, http://www.nytimes.com/2013/12/11/world/europe/kerrys-statement-on-ukraine.html?_r=1, accesat la 14.03.2015.

²⁶ *Ukraine requests EUR 20 bln from EU as financial aid – Azarov*, http://www.ukrinform.ua/eng/news/ukraine_requests, accesat la 14.03.2015.

4. Reacția Rusiei

Din rațiuni de ordin istoric (Rusia Kieveană, ca „vatră” originară a statului rus), geopolitic (treccrea statelor istmului ponto-baltic de partea UE și NATO este considerată o amenințare fâțișă pentru „Heartland”-ul rus²⁷ – pivotul geografic al istoriei, așa cum îl definise Halford Mackinder) și militar-strategic (Ucraina, ca și alte state post-sovietice riverane Mării Negre, constituie o zonă-tampon extrem de importantă în planificarea apărării ruse), Federația Rusă nu putea – și nu poate în continuare – să accepte ieșirea Ucrainei din sfera ei de influență sau, mai bine zis, intrarea acesteia în zona de influență occidentală. Potrivit aprecierii lui Zbigniew Brzezinski, Ucraina independentă este un pivot geopolitic, în sensul că, fără ea, Rusia încetează să fie un imperiu eurasiatic, aspirațiile urmând să fie reduse la statutul de putere – mare sau regională – asiatică²⁸. Pierderea Ucrainei este echivalentă, în acest caz, cu alungarea din Europa, ceea ce dezvăluie și interesele urmărite de Rusia prin promovarea ideii de Europă unită, prin apropierea pe care o încearcă față de statele europene, ca o contrapondere la influența americană, dar și prin constituirea Uniunii Economice Eurasiatice.

Din toate aceste motive, tentativele de apropiere ale Ucrainei de Occident, culminând cu cele ale fostului președinte Viktor Iușcenko, după Revoluția Portocalie, au fost blocate de Moscova de fiecare dată.

Summitul NATO de la București din 2008 a demonstrat că, după o perioadă de impas la nivel intern, care a generat slăbirea poziției sale pe plan internațional, Rusia încearcă să-și revină, căutându-și fosta glorie. La București, Ucrainei și Georgiei li s-a refuzat Planul de acțiune în vederea obținerii calității de membru al NATO (*Membership Action Plan*) – este adevărat, cu ajutorul unor state-membre, în special Franța și Germania. În aceste condiții, intențiile provestice ale președintelui ucrainean Viktor Iușcenko

și ale celui georgian, Mihail Saakașvili, nu au putut fi materializate. Apoi a urmat războiul din Georgia, în care Rusia a jucat o carte riscantă, dar *câștigătoare, mizând, corect, pe o reacție incoerentă a Vestului*. Din acest punct de vedere, se poate argumenta că anexarea Crimeii în 2014 a fost încurajată de evoluția evenimentelor din Georgia: Rusia a „luat pulsul” Vestului și a tras concluziile de rigoare.

Revenirea la putere a lui Ianukovici în 2010, după victoria în fața Iuliei Timoșenko, a însemnat, implicit, și o apropiere (până la un punct, abil mascată) a Ucrainei față de Moscova. Cu un președinte filo-rus, este greu de conceput că Ucraina poate juca un rol de mediator echilibrat în zonă, în special în ceea ce privește conflictele înghețate din Transnistria sau Caucaz. Pe acest fundal, apare intenția prioritară a lui Vladimir Putin de a întări poziția economică și militară a Rusiei față de NATO și UE, concretizată prin proiectul de a crea Uniunea Economică Eurasiatică (existentă oficial de la 1 ianuarie 2015), dublată de o uniune vamală, în care sunt incluse Rusia, Kazahstanul, Belarusul și Armenia. Este evident că, fără participarea Ucrainei, proiectul nu are aceeași forță. Acestea erau datele la momentul 22 noiembrie 2013, când Viktor Ianukovici anunța blocarea Acordului de Asociere cu UE.

Încă de la 6 decembrie, președintele Ucrainei discutase cu Vladimir Putin încheierea unui „acord strategic” între Rusia și Ucraina, menit să elimine diferențele de schimb și de politici comerciale și problemele privind livrarea de gaz rusesc. La 17 decembrie, cei doi președinți semnau un plan de acțiune ruso-ucrainean, care prevedea achiziționarea de către Rusia de obligațiuni emise de Ministerul Finanțelor de la Kiev, în valoare de 15 miliarde de dolari. În plus, Rusia accepta să micșoreze cu o treime prețul gazelor pe care le exporta în Ucraina.²⁹

Aceste dezvoltări erau conforme poziției exprimate de Moscova în toată perioada scursă de la începutul conflictului. Încă din 22 noiembrie, președintele Putin acuza Uniunea Europeană că șantajează Ucraina pentru a o obliga să semneze Acordul de Asociere: „Am auzit amenințări

²⁷ Vezi Cristian Barna, *România între prieteni și dușmani. Decupaje geopolitice și hărți imagologice*, Editura Militară, București, 2014, p. 59 și urm.

²⁸ Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy And Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, New York, 1997, p. 46.

²⁹ *Russia offers Ukraine major economic assistance*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-25411118>.

adresate Ucrainei de către partenerii noștri europeni, inclusiv privind susținerea unor proteste de masă”.³⁰ După ce protestatarii au ocupat mai multe clădiri ale administrației din Kiev, ca răspuns la intervenția brutală a forțelor Berkut de la 30 noiembrie, Vladimir Putin a calificat evenimentele din Maidan ca fiind „mai mult pogromuri decât revoluție, [...] nu au nimic de-a face cu relațiile Ucrainei cu Uniunea Europeană”.³¹ La 10 decembrie, Duma rusească își exprima „îngrijorarea” pentru „intervenția fățișă a oficialilor străini în problemele Ucrainei suverane”³², comentând și că „adunările neautorizate, asediarea agențiilor puterii de stat, ocuparea clădirilor administrative, vandalizarea și distrugerea monumentelor istorice conduc la destabilizarea țării și sunt încărcate de consecințe politice și economice amenințătoare pentru poporul ucrainean”.³³ (Statuia lui Lenin din Kiev fusese distrusă de manifestanți la 8 decembrie, în locul ei fiind arborate steagul Uniunii Europene și cel al Ucrainei).

La 12 decembrie, în discursul anual susținut în fața Adunării Federale, Vladimir Putin curta Ucraina, remarcând disponibilitatea Rusiei de a interacționa cu aceasta pe problemele legate de Uniunea Vamală. În același timp, afirma că „proiectul nostru de integrare are la bază egalitatea și interese economice sincere. Vom fi consecvenți în promovarea procesului euroasiatic fără a-l opune altor programe de integrare, printre care se numără, firește, un program de integrare matur cum este cel european”.³⁴

O poziție mai tranșantă decât președintele Putin a avut-o ministrul rus de externe, Serghei

Lavrov, care se întreba retoric într-un interviu acordat canalului de televiziune *Rossia 24*: „Ce a făcut guvernul lui Ianukovici? A renunțat la tratatul de neproliferare? A anunțat că face o bombă atomică? Sau poate a executat pe cineva? [...] Protestele de stradă au o amploare atât de mare și uzează de sloganuri atât de dure încât ai putea crede că țara a declarat război vreunui stat pașnic împotriva dorinței poporului ucrainean.”³⁵ Câteva zile mai târziu, cataloga drept „indecentă” decizia unor „membri ai guvernelor europene” de „a da fuga în Maidan pentru a lua parte la demonstrații antiguvernamentale”.³⁶ Deși nu a dat nume, cei vizați erau Catherine Ashton și ministrul de externe german Guido Westerwelle, care s-au întâlnit cu protestatarii în luna decembrie. În plus, Lavrov adăuga că „avem informații că mare parte [din aceste evenimente] sunt stimulate din exterior”.³⁷

La Conferința pentru Securitate de la München desfășurată între 31 ianuarie și 2 februarie, Vestul și Estul s-au contract din nou în problema Ucrainei, de această dată față în față. Ministrul rus de externe Serghei Lavrov i-a criticat pe cei care „ocupă clădiri guvernamentale, atacă poliția și folosesc sloganuri naziste și antisemite”³⁸, criticând susținerea Occidentului pentru violența și terorismul protestatarilor. Secretarul de stat John Kerry reitera faptul că „Statele Unite și Uniunea Europeană sunt alături de poporul ucrainean în această luptă”.³⁹ În afara acestui dialog al surzilor pe mai multe voci, în care părea că nimeni nu dorește să-și asume răspunderea pentru o decizie concretă, singura acțiune notabilă părea să fi fost

³⁰ <http://www.bbc.com/news/world-europe-25050202>, accesat la 10.03.2015.

³¹ *Ukraine protests 'more like a pogrom than a revolution', says Putin*, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10489133/Ukraine-protests-more-like-a-pogrom-than-a-revolution-says-Putin.html>, accesat la 10.03.2015.

³² *Russia's Duma to issue special statement on situation in Ukraine*, <http://tass.ru/en/russia/710918>, accesat la 14.03.2015.

³³ *Ibidem*.

³⁴ *Putin: Russia ready to interact with Ukraine in Customs Union affairs on expert level*, <http://en.interfax.com.ua/news/economic/181398.html>, accesat la 12.03.2015.

³⁵ *West has 'lost sense of reality' over Ukraine: Russia*, http://en.tengrinews.kz/politics_sub/West-has-lost-sense-of-reality-over-Ukraine-Russia-24729/, accesat la 14.03.2015.

³⁶ *Russia's Sergei Lavrov: Ukraine getting 'out of control'*, <http://www.bbc.com/news/world-europe-25823091>.

³⁷ *Three dead in clash between Ukrainian regime and right-wing protesters*, <http://www.wsws.org/en/articles/2014/01/23/ukra-j23.html>, accesat la 14.03.2015.

³⁸ *Speech by the Russian Foreign Minister, Sergey Lavrov, at the 50th Munich Security Conference, Munich, 1 February 2014*, http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/90C4D89F4BF2B54344257C76002ACE67, accesat la 14.03.2015.

³⁹ <http://www.state.gov/secretary/remarks/2014/02/221134.htm>, accesat la 14.03.2015.

pachetul de asistență financiară propus Ucrainei de Statele Unite și Uniunea Europeană⁴⁰, cu scopul de a împiedica falimentul Ucrainei, în cazul în care finanțarea rusă s-ar opri, de a încuraja reformele și o rezolvare pe cale pașnică a conflictului. Totuși, nu s-a discutat nimic oficial despre posibilitatea ca Moscova să facă o mișcare agresivă în cazul Ucrainei. Concluzia pare să fie că Occidentul nu s-a hotărât încă ce strategie concretă să adopte vizavi de situația de la Kiev, continuând să „joc la siguranță” împotriva unei Rusii care, nu numai o dată, a dovedit că este dispusă să-și asume riscuri internaționale majore, cel mai apropiat exemplu, la acea dată, fiind intervenția în Georgia din 2008.

Concluzii

În legătură cu criza ucraineană, un factor major îl reprezintă starea de nesiguranță în care a intrat sistemul internațional de state din pricina unor jalonări de evenimente de anvergură și impact neobișnuit asupra scenei internaționale, precum: prelungirea insurgenței în Irak și Afganistan; războiul ruso-georgian din august 2008, declanșarea crizei financiare din 2008. Pe parcursul acestei perioade de incertitudine sistemică, cum a fost numită în pleiada de analize din mass-media semnate de experți în domeniu, s-au înregistrat evenimente însemnate de tipul declanșării „Primăverii arabe” - 2010; începerea retragerii SUA din Irak (2013) și Afganistan (2014); deteriorarea situației de securitate din Marea Chinei de Sud, mai ales în jurul insulelor Senkaku/Diaoyu între China și Japonia; criza datoriilor suverane din zona euro sau apariția califatului islamic. Astfel, constatăm că și declanșarea crizei ucrainene se înscrie în aceste evenimente de impact sistemic major, care demonstrează starea de incertitudine în care se găsește în faza actuală sistemul internațional de state.

⁴⁰ U.S., *EU Wade Deeper Into Ukraine Standoff With Aid Plan*, http://www.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304851104579358773435642010?mod=WSEurope_hpp_LEFTTopStories&mg=reno64wsj&url=http%3A%2F%2Fonline.wsj.com%2Farticle%2FSB10001424052702304851104579358773435642010.html%3Fmod%3DWSJEurope_hpp_LEFTTopStories, accesat la 14.03.2015.

Așadar, evenimentele din Maidan au constituit începutul crizei ucrainene, cea mai importantă după anii ‘90, cu un caracter profund instabil și periculos regional în această fază, cu impact asupra relațiilor internaționale, generând surprindere în rândul statelor și opiniei publice internaționale, în special pentru Ucraina, dar și pentru Rusia, UE și SUA.

Astfel de evenimente dramatice ilustrate în Europa par a prejudicia valorile politice ale UE precum autodeterminarea, statul de drept și rezolvarea pașnică a conflictelor. Cu toate că situația din Ucraina s-a deteriorat, Europa a rămas, în mare parte, un observator pasiv și de bună seamă putem să ne întrebăm dacă ar trebui să ne așteptăm ca UE să stea deoparte și în ceea ce privește viitoarele crize.

Implicarea Rusiei în stoparea aderării Ucrainei la NATO și UE, precum și prin intenția acesteia de a interveni militar în Ucraina, ca și anexarea Crimeii, reprezintă indicii clare că Rusia urmărește întărirea poziției sale geostrategice. Soluționarea crizei regionale și a întregului sistem internațional va depinde, indubitabil, de voința poporului și statului ucrainean și, deopotrivă, de cooperarea tuturor actorilor implicați, în principal Rusia, SUA, NATO și UE.

De la începutul anilor ‘90, Rusia fie a susținut, fie a contribuit în mod direct la emergența a patru regiuni etnice separatiste în Eurasia: Transnistria, o regiune autoproclamată din R. Moldova; Abhazia, aflată pe coasta georgiană a Mării Negre; Oseția de Sud, în nordul Georgiei; și, într-o mai mică măsură, Nagorno-Karabah, o regiune muntoasă aflată în sud-vestul Azerbaidjanului. Implicarea Moscovei a condus la așa-numite conflicte înghețate în aceste state, în care teritoriile separatiste au rămas în afara controlului guvernelor centrale, iar autoritățile locale de facto beneficiază de protecția și influența Rusiei.

Indiferent de răspuns la criza ucraineană, Putin va fi greu de contracarat. Politica sa externă reprezintă o respingere profundă a valorilor Occidentului modern și o încercare de a trage o linie clară între lumea Rusiei și cea a Europei. Pentru Putin, Crimeea este, probabil, doar începutul.

BIBLIOGRAFIE:

1. ASHTON, Catherine, Statement by EU High Representative Catherine Ashton on Ukraine, http://www.eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131121_04_en.pdf.
2. BARNA, Cristian, *România între prieteni și dușmani. Decupaje geopolitice și hărți imagologice*, Editura Militară, București, 2014.
3. BILINSKY, Yaroslav, *Endgame in NATO's enlargement: the Baltic States and Ukraine*, Praeger, Westport, 1999.
4. BRZEZINSKI, Zbigniew, *The Grand Chessboard. American Primacy and its Geostrategic Imperatives*, Basic books, New York, 1997.
5. KUBICEK, Paul, *The History of Ukraine*, Greenwood Press, Westport, 2008;
6. PLOKHY, Serhii, *The Origins of the Slavic Nations. Premodern Identities in Russia, Ukraine, and Belarus*, Cambridge University Press, 2006.
7. ***, *EuroMaidan rallies in Ukraine*, December 13, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/euromaidan-rallies-in-ukraine-live-updates-333360.html>.
8. FRIEDMAN, George, *Flashpoints. The Emerging Crisis in Europe*, Doubleday, 2015, (ediție digitală).
9. ***, *Remarks at Munich Security Conference*, <http://www.state.gov/secretary/remarks/2014/02/221134.htm>.
10. SUSSEX, Matthew (editor), *Conflict in the Former USSR*, Cambridge University Press, 2012.
11. ***, *Ukraine on Brink of Economic Deal With Russia – Premier*, <http://sputniknews.com/world/20131214/185553850/Kiev-Prepares-Roadmap-for-Joining-Russian-Led-Customs-Union--Report.html>.
12. ***, *U.S., EU Wade Deeper Into Ukraine Standoff With Aid Plan*, http://www.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304851104579358773435642010?mod=WSJ_Europe_hpp_LEFTTopStories&mg=reno64-wsj&url=http%3A%2F%2Fonline.wsj.com%2Farticle%2FSB10001424052702304851104579358773435642010.html%3Fmod%3DWSJEurope_hpp_LEFTTopStories.
13. ***, *Defense Minister: Ukrainian Armed Forces not involved in political rallies in Kyiv*, <http://www.kyivpost.com/content/ukraine/defense-minister-ukrainian-armed-forces-not-involved-in-political-rallies-in-kyiv-333576.html>.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

REGIMUL JURIDIC AL COMBATANȚILOR CARE BENEFICIAZĂ DE CONDIȚII SUPLIMENTARE DE PROTECȚIE

*Dr. Alexandr CAUIA**

În cadrul conflictelor armate internaționale contemporane pe scară largă sunt utilizate forțe militare formate din copii, adică persoane care nu au atins vârsta de 18 ani. Normele convenționale ale dreptului internațional umanitar permit utilizarea persoanelor minore în cadrul ostilităților, dar cu condiția ca acestea să fi împlinit vârsta de 15 ani. Reprezentanții categoriei respective de participanți în cadrul conflictului sunt calificați drept combatanți în cazul respectării condițiilor cumulative față de acest statut și beneficiază de un regim suplimentar de protecție, fapt valabil și pentru femeile participante direct la operațiunile militare în cadrul unui conflict armat contemporan. Esența și conținutul regimului suplimentar de protecție instituit în favoarea acestor categorii de participanți constituie obiectul de cercetare al prezentului articol.

Cuvinte-cheie: *drept internațional umanitar, conflictele armate internaționale, combatanți, regimul suplimentar de protecție, copii, femei.*

Introducere

Până la al Doilea Război Mondial, conflictele armate presupuneau, în majoritatea covârșitoare

a cazurilor, confruntarea forțelor armate regulate ale statelor, cu implicarea masivă și organizată a copiilor în cadrul desfășurării operațiunilor militare. Participarea masivă a copiilor poate fi observată în cadrul mișcărilor de rezistență, fapt ce a generat arestări și deportări în masă a acestora. Mai târziu, în cadrul conflictelor armate din a doua jumătate a secolului al XX-lea, participarea copiilor-combatanți pe o scară tot mai largă devine o regulă, mai ales pentru conflictele dintre forțele armate regulate ale statului și gherila sau mișcărilor de eliberare națională.

Comitetul Internațional al Crucii Roșii, conștientizând necesitatea adoptării unui act normativ internațional care să interzică participarea activă a copiilor în cadrul ostilităților, a contribuit efectiv în procesul de elaborare și adoptare a *Declarației de la Geneva* din 1924 cu privire la protecția copilului, iar în colaborare cu Uniunea Internațională pentru Securitatea Copilului, Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR) a elaborat în anul 1939 *Convenția cu privire la protecția copilului în caz de conflict armat*.¹

¹ Andre DURANND, *Histoire du Comité Internationale de la Croix Rouge – De Sarajevo a Hiroshima*, vol. 2, Institut Henry Dunant, Geneve, 1978, Pp. 133-136.

* *Alexandr CAUIA este doctor în drept, conferențiar universitar la Catedra Științe Umanistice și Limbi Străine din cadrul Academiei Militare a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun” din Chișinău, Republica Moldova. E-mail: alex_cauia@yahoo.com*

Declanșarea ostilităților celui de al Doilea Război Mondial nu a permis adoptarea Convenției, iar protecția acestei categorii de „combatanți privilegiați” a fost asigurată, ulterior, de *Convențiile de la Geneva* din 1949 și *Protocoloalele adiționale* din 1977.² În cadrul conflictelor armate contemporane pot fi observate două categorii de combatanți care se beneficiază de o protecție specială, dispunând de un statut privilegiat datorită susceptibilității acestora de a fi atacați și de a deveni victime ale atrocităților generate de ostilități: copiii-combatanți și femeile-combatant.

Atât normele convenționale, cât și cele cutumiare ale dreptului internațional umanitar stabilesc, pe lângă protecția generală, și o protecție specială a acestor categorii. În cazul conflictelor armate internaționale, copii care nu participă direct la ostilități formează obiectul protecției *Convenției a IV-a de la Geneva* (1949, CG IV) cu privire la protecția persoanelor civile și a *Protocolului Adițional I* (PA I). Asupra acestora se aplică garanțiile cu privire la dreptul la viață, interzicerea aplicării torturii și a pedepselor corporale, a pedepselor colective și represaliilor³ și, de asemenea, se aplică normele juridice internaționale cu privire la desfășurarea ostilităților și a principiului distincției dintre populația civilă și combatant și interdicția de transformare a populației civile în obiect legal de atac.⁴

1. Regimul juridic de protecție a copiilor-combatanți

Convenția a IV-a de la Geneva (1949) garantează copiilor, în general, o protecție specială pe durata conflictului armat, dar principiul protecției speciale este prevăzut expres în textul PA I: „Copii vor trebui să facă obiectul unui respect special și vor trebui să fie protejați împotriva oricărui atac la putoare. Părțile la conflict la vor acorda îngrijiri și ajutorul de care au nevoie, ținând cont de vârsta lor sau de orice alt

² Maria-Tereza DUTLI, *Enfants-combattants prisoniers. Revue de la Croix Rouge* Nr. 785, p. 456; p. 456-470.

³ *Convenția de la Geneva IV* art. 27-34 și *Protocolul Adițional I* art. 75.

⁴ *Protocolul Adițional I* art. 48 și 51.

motiv.”⁵ Acest principiu urmează să fie respectat și pe timp de conflict armat noninternațional.⁶

Prevederile cu privire la protecția specială a copiilor în cadrul conflictelor armate contemporane, stipulată de textele de drept internațional umanitar, poate fi clasificată în șase categorii.

1. Evacuarea și zonele speciale⁷

Nou-născuții și mamele lăuze sunt asimilate statutului de rănit, iar copiii mai mici de 15 ani și femeile cu copii mai mici de 7 ani fac parte din categoria persoanelor civile care pot fi plasate într-o zonă sanitară sau de securitate stabilită de către Părțile la conflict în sensul articolului 14 al CG IV. De asemenea, copii fac parte din categoria de persoane civile care trebuie să fie evacuată dintr-o zonă încercuită sau asediată, iar prin intermediul PA I se prevede expres evacuarea temporară obligatorie a copiilor dacă aceasta poate contribui efectiv asigurarea securității acestora. Pe timp de conflict armat noninternațional este recomandabilă evacuarea copiilor dintr-o regiune periculoasă pentru viața și integritatea corporală acestora spre una mai sigură.⁸

2. Ajutorul și îngrijirea acestora⁹

Se realizează prin obligarea părților la conflict de a asigura zone de deplasare pentru copii, de a asigura buna funcționare a instituțiilor abilitate cu protecția și îngrijirea copilului etc.

3. Determinarea identității, restabilirea relațiilor de familie¹⁰

Pentru persoanele lipsite de libertate din cauza situației generate de conflictul armat, determinarea identității și unitatea familiei constituie o prioritate, materializată prin obligația

⁵ *Protocolul Adițional I* art. 77 (1)

⁶ *Protocolul Adițional II* art. 4 (3)

⁷ CG IV art. 14, 17, 24 (2), 49(3), 132 (2); PA I art. 78; PA II art. 4 (3) (e)

⁸ Denise PLATTNER, *La protection de l'enfant dans le droit internationale humanitaire. Revue de la Croix Rouge* Nr. 747, 1984, p. 150; din p. 148-161. A se vedea Sandra SINGER, *La protection des enfants dans les conflits armes. Revue de la Croix Rouge* Nr. 759, 1986, pp. 135-172.

⁹ CG IV art. 23, 24 (1), 38 (5), 50, 89 (5); *Protocolul Adițional I* art. 70 (1), 77(1); *Protocolul Adițional II* art. 4(3)

¹⁰ CG IV art. 24-26, 49 (3), 50, 82, *Protocolul Adițional I* art. 74, 75 (5), 76 (3), 78; *Protocolul Adițional II* 4 (3) (b), 6 (4);

de a plasa familia într-un loc separat în timpul internării pentru a nu provoca distrugerea acesteia. Securitatea și integritatea familiei este obiectivul de bază al prevederilor de drept internațional umanitar în acest sens.

4. Educația și mediul cultural¹¹

În cazul în care copilul rămâne în sânul propriei familii, atunci acesta beneficiază de toate condițiile pentru a primi educația necesară, iar dacă legăturile familiale nu pot fi restabilite pentru moment, copilul internat trebuie să beneficieze de o educație raportată la vârsta acestuia, dată de către o persoană de aceeași naționalitate și religie.

5. Reținerea, detenția și internarea copiilor¹²

În cazul internării, puterea deținătoare urmează să întreprindă toate măsurile pentru a asigura reîntregirea familiei, copiii urmând să fie plasați împreună cu părinții. Cu toate acestea, dacă se constată săvârșirea unor infracțiuni de drept comun, care sunt prevăzute de legislația națională a puterii deținătoare, acești copii, pot fi reținuți și arestați, dacă vârsta stipulată de legislația aplicabilă permite calificarea acestora ca și subiecți ai infracțiunilor imputate.

6. Interdicția de a aplica pedeapsa cu moartea¹³

Aplicarea pedepsei cu moartea este strict interzisă în cazul copiilor-comatanți, chiar dacă pentru săvârșirea acțiunilor care i se pot imputa, acesta ar fi susceptibil de un astfel de tip de pedeapsă.¹⁴

Sunt dese cazurile de participare a copiilor-comatanți în cadrul ostilităților, participare care poate fi materializată sub diverse forme – de la ajutorul oferit comatanților prin punerea la dispoziție a armamentului și munițiilor, executarea acțiunilor de cercetare etc. până la

recrutarea copiilor în armatele regulate ale unor state sau ale unor grupări participante la conflict. *Protocolul Adițional* din 8 iulie 1977 la cele patru *Convenții de la Geneva* (1949) constituie primele acte normative internaționale de drept internațional umanitar care reglementează expres acest fenomen. Astfel, prevederile PA I obligă părțile la conflict să ia toate măsurile posibile pentru a nu permite participarea directă la ostilități a copiilor ce nu au atins vârsta de 15 ani și interzice expres recrutarea acestora în cadrul armatelor regulate a statelor, iar în situația când statul, fiind o situație impusă de circumstanțe, recrutează persoane în vârsta de la 15 la 18 ani, prioritatea să fie acordată celor cu o vârstă mai înaintată. Textul PA II interzice, fără excepții, recrutarea și participarea copiilor mai mici de 15 ani în cadrul operațiunilor militare pe timpul conflictelor armate contemporane.

Cu toate acestea, copii care participă direct la ostilități, în cadrul unui conflict armat internațional beneficiază de statutul de combatant și corelativ de cel de prizonier de război, iar copiii-comatanți care nu au atins vârsta de 15 ani beneficiază și de protecția specială prevăzută de actele normative aplicabile acestor situații.

Chiar dacă participarea la ostilități a persoanelor cu o vârstă mai mică de 15 ani este strict interzisă, în cazul capturării acestora pe câmpul de luptă, protecția prevăzută de normele dreptului internațional umanitar în favoarea prizonierului de război nu poate fi limitată în raport cu aceștia. Astfel, nu există o limită de vârstă pentru a putea beneficia de statutul de prizonier de război, aceasta fiind doar un factor ce poate genera un tratament mai favorabil. Persoanele capturate care nu au împlinit vârsta de 15 ani nu pot fi trase la răspundere pentru purtarea armei și pentru simpla participare la ostilități, deoarece interdicția stipulată la articolul 77 (2) al PA I se referă la părțile implicate în conflict și nu la copiii-comatanți.¹⁵

Un act juridic internațional care are drept obiect principal de reglementare protecția și garantarea respectării drepturilor copiilor este

¹¹ CG IV art. 24 (1), 50, 94; *Protocolul Adițional I* art. 78 (2); *Protocolul Adițional II* art. 4 (3) (a);

¹² CG IV art. 51 (2), 76 (5), 82, 85 (2), 89, 94, 119 (2), 132; *Protocolul Adițional I* art. 77 (3) și (4); *Protocolul Adițional II* art. 4 (3)(d);

¹³ CG IV art. 68 (4); *Protocolul Adițional I* art. 77 (5); *Protocolul Adițional II* art. 6 (4).

¹⁴ Denise PLATTNER, *La protection de l'enfant dans le droit internationale humanitaire*. *Revue de la Croix Rouge* Nr. 747, p. 158; pp. 148-161.

¹⁵ Maria-Tereza DUTLI, *Enfants-combattants prisonniers*. *Revue de la Croix Rouge* Nr. 785, p. 461; pp. 456-470.

Convenția cu privire la drepturile copiilor din 20 noiembrie 1989, instrument juridic care prevede respectarea garanțiilor stipulate la articolul 77 al PA I și asupra conflictelor armate noninternaționale, obligând statele semnatare să nu recruteze copii cu vârsta mai mică de 15 ani¹⁶, dar nu exclude și nu interzice practic participarea directă a copiilor cu vârsta dintre 15 și 18 ani în cadrul conflictelor armate contemporane. Acest act este produsul inițiativei lansate de guvernul polonez în 1978 și are drept obiectiv principal asigurarea drepturilor civile, sociale, culturale, economice și politice ale copilului.¹⁷ În cadrul discuțiilor cu privire la adoptarea prezentei convenții Austria și Germania au pledat pentru creșterea cuantumului de vârstă de la 15 la 18, ceea ce, în opinia acestora, ar fi fost în conformitate cu interesele majore ale copilului. Această poziție a fost susținută și de Spania, Columbia și Uruguay¹⁸, însă prevederile nu s-au regăsit în textul final al Convenției.

Protocolul facultativ al Convenției din 1989 care reglementează participarea copiilor în cadrul conflictelor armate contemporane, adoptat la 25 mai 2000, suplonește protecția existentă pentru această categorie până la acel moment, prin intermediul următoarelor prevederi:

1. Statele semnatare vor lua toate măsurile pentru a nu permite participarea directă la ostilități a persoanelor cu o vârstă mai mică de 18 ani în cadrul forțelor armate regulate ale acestora.

2. Se interzice înrolarea obligatorie în cadrul forțelor armate regulate a persoanelor care nu au împlinit vârsta de 18 ani.

3. Statele semnatare stabilesc vârsta minimă pentru înrolarea benevolă mai mare de 15 ani, cu excepția instituțiilor de învățământ cu profil militar.

4. Grupările militare, altele decât armatele regulate ale statelor, nu pot recruta, atât cu forța cât și benevol, persoane care nu au împlinit vârsta

de 18 ani, iar statele sunt obligate să prevadă expres acest fapt în cadrul legislației naționale și să incrimineze acest fapt, adică să prevadă o pedeapsă penală clară pentru aceste acțiuni.¹⁹

Recrutarea copiilor în scopul înrolării și facilitării participării directe a acestora în cadrul ostilităților este interzisă atât de normele de drept internațional umanitar, prin *Protocoloalele Adiționale* din 1977, cât și prin intermediul actelor normative de drept internațional public²⁰: *Statutul Curții Penale Internaționale* incriminează și stabilește jurisdicția Curții pentru recrutarea sau înrolarea în forțele armate regulate ale statului a persoanelor care nu au atins vârsta de 15 ani și utilizarea lor pentru participarea activă la ostilități pe timp de conflict armat internațional²¹ sau în recrutarea acestora în forțele armate naționale sau a altor grupări militare participante în cadrul conflictelor armate noninternaționale.²² Această infracțiune este prevăzută și în textul *Statutului Tribunalului special pentru Siera-Leone*²³, iar Secretarul General al ONU a remarcat în cadrul raportului său asupra activității acestui tribunal că norma stipulată la art. 4 al PA II este tratată de ceva timp încoace drept o normă cutumiară.²⁴ Organizațiile internaționale de profil nu au rămas indiferente față de acest fenomen: Consiliul de Securitate al ONU, prin rezoluția cu privire la problema copiilor în cadrul conflictelor armate, a condamnat vehement recrutarea și înrolarea copiilor în cadrul forțelor militare sub orice formă,²⁵ iar Consiliul de Miniștri al Organizației Unității Africane a făcut apel către toate statele

¹⁹ *Convenția cu privire la drepturile copilului* din 29.11.1989, art. 1-4

²⁰ *Convenția cu privire la drepturile copilului* din 29.11.1989, art. 38 (3), Convenția Nr. 182/1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copiilor adoptă la 17.06.1999, art. 1 și 3, *African Charter of the rights and Welfare of the Child*, OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990), entered into force Nov. 29, 1999 art. 22 (2).

²¹ *Statutul CPI* art 8 (2) (b) (xxvi)

²² *Statutul CPI* art 8 (2) (e) (vii)

²³ *Statutul Tribunalului Special pentru Siera Leone*, art. 4

²⁴ *Raportul secretarului General al ONU cu privire la crearea Tribunalului special pentru sierra-Leone*. DOC ONU S/2000/915 din 04.10.2000.

²⁵ *Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1261*, din 25.08.1999.

¹⁶ *Convenția cu privire la drepturile copilului*, adoptată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989, intrată în vigoare la 2 septembrie 1990, art. 38.

¹⁷ Françoise KRILL, *Convention des Nations Unies relative aux droits de l'enfant dans le droit internationale humanitaire*. Diffusion No. 12, 1989, pp. 11-12.

¹⁸ *Normele cutumiare*, p. 624.

membre, cu precădere față de cele implicate în conflict, să nu recruteze copii pentru realizarea obiectivelor militare.²⁶

În conformitate cu caracterul complementar al jurisdicției Curții Penale Internaționale, acest mecanism poate fi pus în aplicare doar în cazul când statul nu poate sau nu dorește să pedepsească persoanele care au comis aceste infracțiuni, iar statele semnatare sunt obligate să prevadă la nivel național pedeapsa penală pentru săvârșirea acestor acțiuni. Această interdicție este stipulată și în cadrul ordinilor și îndrumărilor militare ale unui număr important de state²⁷.

În urma consumării ostilităților prizonierii de război urmează să fie repatriați. Acest fapt poate avea loc și în timpul conflictului armat. Copii-combatanți, reținuți de către partea adversă, în cazul repatrierii anticipate, urmează să-și dea acordul sau consimțământul, ceea ce ar fi în conformitate cu regula stipulată la articolul 109 (2) al CG III, text care obligă partea deținătoare de a obține aprobarea prizonierului de război pentru repatrierea acestuia în timpul ostilităților. Această măsură se poate dovedi a fi una benefică doar în cazul când puterea deținătoare se asigură că acești copii repatriați nu vor fi din nou implicați în cadrul ostilităților de către puterea de origine. Nu există o regulă bine stabilită pentru o astfel de situație, dar, în conformitate cu prevederile articolului 117 al CG III: „Nici un repatriat nu va fi folosit la un serviciu militar activ”.

În cazul conflictelor armate noninternaționale asupra copiilor sunt aplicabile garanțiile generale în favoarea persoanelor care nu participă direct în cadrul ostilităților²⁸ și principiul conform căruia: „Populația civilă ca atare, precum și persoanele civile, nu vor face obiectul atacurilor.”²⁹ Prevederile PA II sunt mai clare în ceea ce privește protecția copilului în comparație cu stipulările PA I, deoarece interzice expres statelor membre recrutarea, înrolarea și implicarea directă în cadrul ostilităților a copiilor mai mici

de 15 ani. De asemenea CICR, poate să intervină în virtutea statutului de organizație umanitară pentru a reaminti părților la conflict care dispun de contingente de copii-combatanți despre interdicția de a utiliza copiii cu vârsta mai mică de 15 ani pentru a-și crește potențialul militar.³⁰ În această ordine de idei organele ONU: Consiliul de Securitate, Adunarea Generală și Comisia pentru drepturile omului au insistat în repetate rânduri asupra reabilitării și reintegrării copiilor care au participat direct în cadrul conflictelor armate contemporane.³¹

Copiii-combatanți urmează fie repatriați la finele operațiunilor militare active, cu excepția când aceștia sunt urmăriți penal pentru încălcarea normelor de drept internațional umanitar. Dacă CICR participă activ în procesul de repatrierii, reprezentanții acestuia vor insista asupra priorității copiilor-combatanți de a fi repatriați în baza consimțământului acestora.

2. Regimul juridic al femeii-combatant

Dreptul umanitar conține norme speciale de protecție a drepturilor femeii în caz de conflict armat. Articolul 27 al Convenției a IV-a de la Geneva prevede că femeile vor fi, în special, protejate contra oricărei atingeri a onoarei lor și, mai ales, contra violului, constrângerii la prostituție și contra oricărui atentat la pudoare. Obligații speciale sunt impuse părților beligerante, mai ales în cazul internării femeilor, când acestea trebuie ținute în localuri separate și supravegheate de gardieni-femei.³² De asemenea o atenție sporită trebuie să se acorde femeilor însărcinate, lăuze, mamelor cu copii sub șapte ani.³³

Chiar dacă articolul 3 comun celor patru *Convenții de la Geneva* (1949) și *Protocolul*

²⁶ OAU, Council of Ministers. Res 1659 (LXIV) din 1996.

²⁷ *Normele cutumiare*, p. 617-618.

²⁸ Art 3 comun CG I-IV și art. 4 *Protocolul Adițional II*

²⁹ *Protocolul Adițional II* art. 13 (2)

³⁰ Maria-Tereza Dutli, *Enfants-combattants prisonniers*. *Revue de la Croix Rouge* Nr. 785, p. 460; p. 456-470.

³¹ A se vedea: *Raportul Secretarului general ONU*, DOC. ONU S/PRST/1998/18, din 29.06.1998; *Rezoluția Adunării Generale a ONU 557166*, din 04.12.2000; *UN Commission of Human Rights*, Res. 1988/76, din 22.04.1998.

³² *Protocolul Adițional I*, art. 76

³³ N. Lupulescu, *Drept Umanitar*. București: ed. C.H.BECK, 2009, p.173.

Adițional II (1977) nu conține o normă specială cu privire la statutul sau regimul privilegiat de protecție al femeilor în situația conflictelor armate noninternaționale, aceste acte normative internaționale conțin norme referitoare la interzicerea: atingerilor aduse vieții și integrității corporale, mai ales a omorului sub roate formele; atingerilor aduse demnității persoanelor; tratamentelor umilitoare și înjositoare; impunerii femeilor de a presta servicii sexuale și obligativitatea plasării separate a femeilor în cazul detenției acestora.³⁴ Obligația de a respecta unele necesități ale femeilor pe timp de conflict armat noninternațional este stipulată în textele unor ordine sau îndrumare militare, iar nerespectarea acestor reguli se incriminează penal în legislațiile unor state³⁵ și în unele acte internaționale care sunt aplicabile situațiilor de conflict armat noninternațional.³⁶

Prin intermediul normelor *Protocolului Adițional I* se insistă asupra faptului de a face tot posibilul pentru a nu permite aplicarea pedepsei cu moartea, pentru crimele săvârșite în cadrul unui conflict armat, femeilor însărcinate, lăuzelor și celor care au în grija lor copii mici, iar aplicarea respectivei pedepse este interzisă pe durata acestei perioade.³⁷ *Protocolul Adițional II* interzice expres aplicarea acestei pedepse pentru femeile însărcinate și lăuze.³⁸

Norma cutumiară de drept internațional umanitar care impune părților la conflictele armate contemporane să respecte necesitățile speciale și să asigure o protecție specială femeilor afectate de operațiunile militare poate fi constatată și în textele *Convențiilor de la Geneva* (1949),³⁹ iar *Protocolul Adițional II* (1977) impune o atitudine specială față de situația femeilor implicate sau afectate de conflictul armat.⁴⁰

Un număr important de ordine, regulamente și îndrumare de ordin intern ale unor state⁴¹

impun respectarea cu strictețe a regimului special de protecție a femeilor în cadrul conflictelor armate.⁴² Sub influența terminologiei utilizate în cadrul *Convențiilor de la Geneva* (1949) și a *Protocolului Adițional I*, practica ne demonstrează că actele de uz intern ale majorității statelor lumii utilizează noțiunile de „protecție specială” și „respect special” de care urmează să beneficieze femeile afectate de ostilități.

Femeile-combatant, la fel ca și bărbații, au dreptul la toate garanțiile judiciare impuse prin intermediul actelor normative internaționale, precum și la informare cu privire la garanțiile de care se bucură în baza prevederilor dreptului internațional public în general și a dreptului internațional umanitar în special. Pregătirea educațională precară a femeilor deținute la ora actuală împiedică implicarea acestora în soluționarea proceselor judiciare unde acestea figurează în calitate de bănuț, învinuit sau inculpat.⁴³

Consiliul de Securitate al ONU, Consiliul Economic și Social și Comisia pentru Drepturile Omului în abordările și atitudinile luate asupra statutului de protecție specială a femeii în cadrul ostilităților nu fac diferența dintre conflictele armate internaționale și cele noninternaționale.⁴⁴ Consiliul de securitate al ONU a chemat în repetate rânduri părțile implicate în cadrul unui conflict de a respecta necesitățile speciale și protecția specială de care beneficiază femeile conform normelor aplicabile în general și pentru unele conflicte în parte, cum este cel din Afganistan, de exemplu.⁴⁵

Prin rezoluția adoptată în anul 2000, Consiliul de Securitate al ONU și-a expus îngrijorarea față de situația femeilor afectate de conflictele armate și a reiterat poziția conform căreia respectarea necesităților speciale și asigurarea

³⁴ *CG I-IV* art. 3 comun, *PA II*, art. 4-5.

³⁵ Argentina, Azerbaidjan, Venezuela.

³⁶ *Normele cutumiare*, p. 609

³⁷ *Protocolul Adițional I*, art. 76 (3).

³⁸ *Protocolul Adițional II*, 6 (4).

³⁹ *CG I*, art 12, par. 4, *CG II*, art. 12, par. 4, *CG III*, art. 14, par. 2, *CG IV*, art. 27, par. 2.

⁴⁰ *Protocolul Adițional I*, art. 76 (1).

⁴¹ Austria, Argentina, Marea Britanie, Canada, Elveția, Franța, India, Indonezia, Spania, Madagascar, Maroc,

Nigeria, Noua Zelandă, Olanda, SUA etc.

⁴² *Normele cutumiare*, p. 608

⁴³ ЛИНДСЕЙ Шарлотта. Женщины и война содержание под стражей во время войны. МКСК, Сборник статей. Москва 2000. с. 269, с.255-273.

⁴⁴ *Rezoluția Consiliului de Securitate 1325*, din 31.10.2000, ECOSOC, Res. 1998/9, 28 iulie 1998; *UN Comision of Human Rights*, Res. 1998/70, 21.04.1998.

⁴⁵ *Rezoluțiile Consiliului de Securitate 1076*, din 22.10.1996; 1193, din 28.08.1998; 1214, din 08.12.1998; 1261, din 25.08.1999; 1333, din 19.12.2000;

atocuprinzătoare a unui regim special de protecție constituie o obligație pentru părțile implicate în conflict,⁴⁶ iar *Buletinul Secretarului General al ONU*, cu privire la respectarea dreptului internațional de către membrii forțelor ONU, prevede faptul că femeile se bucură de o protecție specială.⁴⁷

Concluzii

Datorită statutului special al copiilor-combatanți și al femeilor-combatant, pe parcursul evoluției reglementărilor juridice în domeniul protecției persoanelor implicate sau afectate în cadrul ostilităților, au fost stabilite un șir de mecanisme suplimentare de protecție a acestora. În urma analizei mecanismelor suplimentare de protecție, putem constata:

a) necesitatea imperioasă de a reveni asupra instrumentelor juridice, ce ar garanta absența copiilor din cadrul ostilităților;

b) în cazul utilizării acestora prevederile normative ce asigură o protecție suplimentară, să fie respectate în totalitate de către părțile beligerante;

c) respectarea și asigurarea unui regim suplimentar de protecție ar trebui să fie generat de atitudinea morală față de cele două categorii de combatanți, ceea ce ar asigura respectarea conformă a normelor analizate;

d) respectarea și asigurarea unui regim suplimentar de protecție ar trebui să fie asigurate în egală măsură în cadrul conflictelor armate internaționale cât și a celor noninternaționale.

În final, concluzionăm că, în pofida eforturilor depuse la nivel internațional pe segmentul adoptării și implementării normelor dreptului internațional umanitar, realitățile în cadrul ostilităților nu permit întotdeauna respectarea normelor ce stabilesc un regim suplimentar de protecție pentru femei în cadrul conflictului armat, iar realizarea acestora este direct proporțională cu gradul de pregătire moral-psihologică și normativă a combatanților părților beligerante.

⁴⁶ Rezoluția Consiliului de Securitate 1296, din 19.05.2000

⁴⁷ *Buletinul Secretarului General al ONU* din 06.08.1999

BIBLIOGRAFIE:

1. *African Charter of the rights and Welfare of the Child*, OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49 (1990), entered into force Nov. 29, 1999.

2. *Buletinul Secretarului General al ONU* din 06.08.1999.

3. *Convenția (IV) cu privire la protecția persoanelor civile în timp de război*, adoptată la 12 august 1949, publicată în ediția oficială „Tratate Internaționale” (Drept Umanitar), 1999.

4. *Convenția cu privire la drepturile copilului*, adoptată de Adunarea generală a Organizației Națiunilor Unite la 29 noiembrie 1989, intrată în vigoare la 2 septembrie 1990.

5. DURANND, Andre, *Histoire du Comite Internationale de la Croix Rouge – De Sarajevo a Hiroshima*, vol. 2, Institut Henry Dunant, Geneve, 1978.

6. DUTLI, Maria-Tereza, „Enfants-combattants prisoniers”, în *Revue de la Croix Rouge*, nr. 785.

7. KRILL, Françoise, *Convention des Nations Unies relative aux droits de l'enfant dans le droit internationale humanitaire*, Diffusion No. 12, 1989.

8. LUPULESCU, N., *Drept Umanitar*, București, Editura C.H.BECK, 2009.

9. Organizația Unității Africane (OUA) Consiliul de Miniștri, *Rezoluția 1659 (LXIV)* din 1996.

10. PLATTNER, Denise, „La protection de l'enfant dans le droit internationale humanitaire”, *Revue de la Croix Rouge* nr. 747, 1984.

11. „Protocolul Adițional II la convențiile de la Geneva, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale”, adoptat la 8 iulie 1977, în *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*, Chișinău: GURANDA-ART, 1999.

12. „Protocolul I Adițional la convențiile de la Geneva, referitor la protecția victimelor conflictelor armate internaționale”, adoptat la 8 iulie 1977, în *Tratate Internaționale (Drept Umanitar)*, 1999.

13. *Raportul secretarului General al ONU cu privire la crearea Tribunalului special pentru Sierra-Leone*, DOC ONU S/2000/915 din 04.10.2000.

14. *Raportul Secretarului general ONU*, DOC. ONU S/PRST/1998/18, din 29.06.1998.
Rezoluția Adunării Generale a ONU 557166, din 04.12.2000.
15. *UN Commission of Human Rights, Resolution 1988/76* din 22.04.1998.
16. *Rezoluția Consiliului de Securitate 1296*, din 19.05.2000.
17. *Rezoluția Consiliului de Securitate 1325*, din 31.10.2000, ECOSOC, Res. 1998/9, 28 iulie 1998.
18. *UN Commission of Human Rights, Resolution 1998/70*, 21.04.1998.
19. *Rezoluția Consiliului de Securitate al ONU nr. 1261*, din 25.08.1999.
20. *Rezoluția Consiliului de Securitate 1076*, din 22.10.1996.
21. *Rezoluția Consiliului de Securitate 1193*, din 28.08.1998.
22. *Rezoluția Consiliului de Securitate 1214*, din 08.12.1998.
23. *Rezoluția Consiliului de Securitate 1261*, din 25.08.1999.
24. *Rezoluția Consiliului de Securitate 1333*, din 19.12.2000.
25. *Statutul Curții Penale Internaționale*, semnat la 17 iulie 1998, în vigoare din 1 iulie 2002, <http://www.pict-pcti.org/courts/pdf/fr/html>
26. *Шарлотта Лундсей. Женщины и война содержание под стражей во время войны. МККК, Сборник статей. Москва 2000, pp. 255-273.*

SOCIOLOGIE, ISTORIE ȘI MODELE TEORETICE PROCESUALE

*Dr. Mihai ZODIAN**

Scopul acestui articol este de a trece în revistă principalele contribuții ale istoriei sociale și sociologiei istorice și de a evalua receptarea de care s-au bucurat aceste două demersuri intelectuale în cadrul disciplinei relațiilor internaționale. Ele au fost implicate în disputele teoretice referitoare la destinul structuralismului ca strategie de cercetare, fiind deseori văzute ca alternative, dar și ca promisiuni false. Aceste dezbateri prezintă o importanță majoră pentru înțelegerea politicilor actorilor, deoarece ele identifică și selectează factorii considerați fundamentali dintr-un domeniu, influențând reacțiile decidenților.

Cuvinte-cheie: securitate, politici, structură, schimbare, neorealism, sociologie, istorie.

Introducere

O interogație importantă în studiile sociale este reprezentată de apropierea dintre teoriile globale și cercetările contextualizate spațial și temporal. Putem explica lumea noastră prin legi și recurențe sau totul depinde de accidente locale? Pozitiviștii au crezut în prima idee și au contribuit la consolidarea și sistematizarea tradițiilor de investigație, dar deseori s-au lovit de aceleași obstacole: predicții prea vagi, contraexemple, un anumit scepticism pragmatic. În mod repetat, au fost criticați pentru că ignoră concretul,

reprezentările, unicitatea fenomenelor sau istoria.

De ce trebuie să ne intereseze acest subiect, când discutăm despre alocările de resurse și înarmare? Orice explicație conține unele premise ontologice și epistemologice de care este bine să fim conștienți. Subestimarea acestora ne oferă o imagine deformată asupra stadiului cunoașterii într-un domeniu și ne limitează capacitatea critică. Politicile inspirate mai mult sau mai puțin de către diferite curente intelectuale pot eșua și nu pot fi înțelese uneori, dacă facem abstracție de interpretările care le susțin.

Aspectelor generale li se adaugă unele chestiuni practice. Dezbaterile contemporane despre statul-națiune ne ridică unele probleme cognitive. Cum cercetăm: considerăm acest model de-a gata, riscând ca legăturile identificate să devină irelevante sau îl problematizăm, considerând că este necesară măcar conștientizarea caracterului său istoric. Identificând schimbările instituțiilor publice, putem să ne nuanțăm mai bine interpretările, inclusiv în ceea ce privește aspectele distributive ale politicilor. De exemplu, pentru membrii Uniunii Europene, deciziile respective trebuie să țină cont nu numai de chestiunile de securitate în sens clasic, ci și de acordurile referitoare la restricțiile datoriei publice, deficitului bugetar sau ratei inflației.

* Mihai ZODIAN, doctor în științe politice, este asistent de cercetare științifică la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: zodian.vladimir@unap.ro

Scopul articolului de față este de a investiga caracteristicile istoriei sociale și sociologiei istorice și receptarea trăsăturilor respective în domeniul teoriei relațiilor internaționale și studiilor strategice, pentru a dezvolta unele idei referitoare la studiul deciziilor în domeniul alocării resurselor. Cele două abordări (istoria socială și sociologia istorică) trec de nivelul instituțional politic pentru a investiga o arie mai amplă de fenomene și relații¹, iar principalele lor subiecte se referă la state, economiile moderne, stratificarea socială sau la rolul credințelor.

Ipoteza este că, așa cum argumenta Andrew Abbott, impactul explicațiilor elaborate în alte domenii sunt preluate doar prin filtrul tradiției disciplinare, atunci când traversează frontierele dintre specializări². În consecință, rezultatul este deseori o înțelegere parțială și uneori chiar o deformare a împrumuturilor intelectuale. Deși mulți autori, ca John M. Hobson, au căutat o alternativă la neorealismul structuralist, totuși nu s-a dezvoltat încă o tradiție coerentă de cercetare, nici nu este clar dacă va apărea prea curând³. Cea mai ambițioasă tentativă, a lui Buzan și Little, pare mai curând a fi o încercare de infirmare a neorealismului cu instrumentele istoriei decât o încercare de-a înțelege ce s-a întâmplat⁴. În același timp, istoria socială și sociologia istorică pot aduce contribuții importante în studiul relațiilor internaționale, prin accentul pus pe schimbare și procese sau prin nuanțarea explicațiilor⁵.

¹ Andrew ABBOTT, *Chaos of Disciplines*, University of Chicago Press, 2001.

² Andrew ABBOTT, *op. cit.*, pp. 128-136.

³ Neorealismul consideră că politica internațională poate fi înțeleasă ca un sistem, în care rezultatele comportamentelor actorilor sunt condiționate de anumite caracteristici structurale, îndeosebi de absența unui guvern comun și distribuția capacităților. Vezi Kenneth N. WALTZ, *Teoria politicii internaționale*, Polirom, Iași, 2006.

⁴ Barry BUZAN, Richard LITTLE, *Sistemele internaționale în istoria lumii*, Polirom, Iași, 2009.

⁵ Vezi Gurinder BHAMBRA, „Historical sociology, international relations and connected histories”, în *Cambridge Review of International Affairs*, 2010; George LAWSON, „The Promise of historical sociology în international relations”, în *LSE Online*, 2006, pp. 3-4; Justin ROSENBERG, „Why there is no international historical sociology”, în *European Journal of International Relations*, Vol. 12.

Articolul este împărțit în trei capitole. Primul scoate în evidență cercetările școlii Annales, mai puțin cunoscută în disciplinele relațiilor internaționale și studiilor strategice și de securitate, în parte și din cauza prestigiului cultural anglo-saxon. Am selecționat doi autori semnificativi ca repere, Fernand Braudel și Jacques Le Goff, care și-au propus să concilieze teoretizarea cu istoria. Al doilea capitol prezintă sociologia istorică, mai bine cunoscută, dar văzută uneori ca un singur curent intelectual, când este mai curând vorba despre o tradiție autonomă de cercetare. Ultimul capitol se referă la paralelisme și la receptarea ideilor în interiorul relațiilor internaționale și studiilor strategice și de securitate.

1. Istoria socială și diversitatea structurală

La început, a fost o tentativă de a împăca studiul trecutului cu disciplina în ascensiune a sociologiei, dar istoria socială a ajuns să problematizeze distincția dintre structură și proces și relațiile presupuse între agent și sistem sau între politic, economic, social sau cultural și să îmbine preocupările teoretice cu cunoașterea surselor primare. Importanța sa pentru studiile strategice poate fi evidențiată prin două aspecte. Mai întâi, complexitatea dimensiunilor implicate în adoptarea și implementarea politicilor, fiind vizate nu numai aspectele legate de securitate în sensul clasic, de protecție, ci și dimensiuni sociale, economice și culturale, care modelează felul în care se manifestă relațiile de putere și deciziile într-o societate, precum și în mediul creat prin interacțiunile dintre grupuri. În al doilea rând, putem privi actorii ca elemente ale unor procese, ale unor dinamici care, deși pot fi cu greu sesizate printr-o abordare fotografică, sincronică, își exercită influența asupra acestora. De exemplu, o bătălie poate reflecta nu doar confruntarea dintre două forțe armate, ci un întreg angrenaj social, cultural, economic și politic; importanța acordată grupărilor transnaționale spune ceva despre lumea contemporană lor etc., după cum vom vedea mai jos.

1.1. Complexitatea școlii Annales

Marea problemă a teoriilor curente este că deseori încearcă să simplifice în mod excesiv fenomenele studiate și apoi își modelează concepțiile pentru a evita sau rezolva pe scurt evoluțiile care par a le contrazice. Evident, cu excepții. Din acest motiv, sunt semnificative contribuțiile intelectuale care indică ambiguitățile explicative și multiplicitatea corelațiilor. Aici un reper îi aparține lui Fernand Braudel, unul dintre cei mai importanți membri ai școlii Annales, în două opere fundamentale, *Mediterraneană* și *Civilizația materială* și într-o serie de articole metodologice⁶. El a exercitat și o influență majoră asupra unor autori ca Immanuel Wallerstein, creatorul unei alte interpretări de renume⁷.

Idea principală este cea a „duratei lungi”, studiul evoluției fenomenelor și a interacțiunilor dintre structuri pe perioade îndelungate, care ne arată o nouă fațetă a realității sociale⁸. Sistemele politice apar, în această situație, a fi, la rândul lor, supuse modificărilor și nu par doar niște mecanisme atemporale, ca în teoriile neorealiste. Structura este duală, o formă pozițională dar și un proces pe termen lung. Se poate observa un ansamblu de interacțiuni greu de redus la un singur factor între elementele economice, sociale și politice⁹.

Prin urmare, când cercetăm state sau sisteme, trebuie cel puțin să fim conștienți de faptul că și aceste instituții reprezintă un echilibru dinamic, atins între forțe aflate în mișcare și supuse unei diversități de influențe. Dacă într-o anumită perioadă a modernității, de exemplu, caracteristicile producției sunt dominante, situația

nu se poate generaliza automat, fiind necesare investigații de caz. Cu toate acestea, se pot identifica unele tendințe principale: constituirea economiilor dezvoltate, centralizarea statelor și evoluțiile culturale, dar fără a le privi în mod rigid.

Un al doilea autor din cadrul școlii Annales interesant pentru studiul de față este Jacques le Goff. Două lucrări sunt importante, *Civilizația Occidentului medieval* și *Imaginarul medieval*¹⁰, unde istoricul, pe lângă descrierea și explicarea unor contexte și fenomene, are și interese teoretice generale. Astfel, el ne oferă imaginea unei lumi în care există multiple conexiuni între diferitele segmente ale socialului, cu o importanță specială acordată imaginarului, reprezentărilor politice și ideologice ale actorilor, care condiționează și motivează comportamentul acestora.

Potrivit istoricului, structurile politice, religioase și stratificarea se condiționează reciproc, fiind dificil a vorbi despre o cauză predominantă¹¹. De exemplu, nesiguranța vieții în Evul Mediu se corela cu un sentiment al neliniștii prezent în mentalitățile epocii¹². În același timp, imaginarul, ideile nu se reduc pur și simplu la explicații materiale și pot determina schimbări ale instituțiilor dominante într-o societate¹³. Aici contează mai mult felul în care este interpretat socialul, decât aspectele concrete. Îndeosebi corelația nuanțată dintre structurile sociale și reprezentări, o constantă a explicațiilor din tradiția durkheimiană¹⁴, ar putea uimi unele

¹⁰ Jacques le GOFF, *Civilizația Occidentului medieval*, Editura Științifică, București, 1970.

¹¹ Pentru detalii, a se vedea Mihai ZODIAN, „Jacques le Goff, *Civilizația Occidentului medieval*”, recenzie <http://semnalesirecenzii.tumblr.com/post/98721705870/jacques-le-goff-civilizatia-occidentului-medieval> (accesat octombrie 2014).

¹² *Ibidem*.

¹³ Pentru detalii, a se vedea Mihai ZODIAN, „Jacques le Goff, *Imaginarul medieval*”, recenzie, <http://semnalesirecenzii.tumblr.com/post/85030603220/jacques-le-goff-imaginarul-medieval-editura> (accesat octombrie 2010).

¹⁴ Curent din sociologia franceză pentru care există o dependență a ideilor de formele sociale, fondat de Émile Durkheim. Vezi Émile DURKHEIM, *Diviziunea muncii sociale*, Albatros, 2001.

⁶ Fernand BRAUDEL, *Mediterraneană și lumea mediteraneană în timpul lui Filip al II-lea*, Editura Meridiane, Vol. I-VI, 1985-1986; Fernand BRAUDEL, *Structurile cotidianului*, Editura Meridiane, București, Vol. I-II, 1984; Fernand BRAUDEL, *Jocurile schimbului*, Editura Meridiane, București, Vol. I-II, 1985; Fernand BRAUDEL, *Timpul lumii*, Editura Meridiane, București, Vol. I-II, 1989.

⁷ Immanuel WALLERSTEIN, *Sistemul mondial modern*, Editura Meridiane, București, Vol I-IV, 1992-1993.

⁸ Fernand BRAUDEL, „Istoria și celelalte științe umane”, în Fernand BRAUDEL, *Scrieri despre istorie*, Editura comunicare@ro, f.l. 2008, pp. 42-43.

⁹ Fernand BRAUDEL, *Jocurile schimbului*, Editura Meridiane, București, pp. 119-125.

curente din disciplinele relațiilor internaționale, pradă diverselor opoziții facile, cum ar fi cea dintre idealism și materialism sau dintre putere și norme.

Lucrările istoricilor din Școala Annales merită atenția cercetătorilor din domeniile relațiilor internaționale și al studiilor de securitate din cel puțin două motive. Primul vizează studiul multidisciplinar și contextualizat al fenomenelor, privite nu numai dintr-o perspectivă strict politică, ci încadrate într-o perspectivă mai generală. În al doilea rând, accentul pus pe relația dintre putere și idei ne atrage atenția asupra riscului neglijării reprezentărilor determinat de o explicație rigid structuralistă sau instituțională. Structura apare ca o consecință a comportamentelor actorilor și nu ca o forță oarbă atemporală. Mai mult, nu există doar o formă de interacțiune, ci mai multe, între care se pot manifesta diverse influențe.

1.2. Importanța actorilor și a experiențelor

Dacă școala Annales a atras atenție asupra diversității structurale, o serie de studii istorice întreprinse în mediul academic britanic și american au evidențiat limitările determinismului sistemic pentru înțelegerea fenomenelor sociale. Tendințele au devenit mai importante în ultimele decenii, dar au fost anticipate cu ani înainte. Explicațiile au accentuat gradual importanța cunoașterii actorilor, a felului în care aceștia își reprezintă lumea în care acționează, a formulelor de organizare sau a consecințelor acțiunilor.

O contribuție importantă i-a aparținut lui E. P. Thompson, care a realizat o investigație clasică a relației dintre grupuri și instituții în *The Making of the English Working Class*, o lucrare, unde, pe lângă interesul istoric, sunt investigate și limitele explicațiilor structuraliste¹⁵. Ideea fundamentală este că pozițiile deținute în cadrul unui sistem sunt insuficiente pentru a înțelege rezultatele interacțiunilor sociale, o idee cu care și Kenneth Waltz ar fi fost de acord, după cum vom vedea mai jos. Importanța lui Thompson rezidă în demonstrarea faptului că o analiză axată pe actori nu este neapărat haotică, ci poate identifica tendințe și recurențe, care pot forma sau modifica cel puțin unele aspecte ale sistemului.

¹⁵ E. P. THOMPSON, *The Making of the English Working Class*, Vintage Books, 1966.

Stratificarea, existența unui grup social conștient de sine, relaționat cu alte colective, nu este pur și simplu un aspect structural, ci, subliniază autorul „datorează la fel de mult acțiunii cât și condiționării”¹⁶. Deci, în viziunea lui Thompson, trebuie studiate formarea unei identități colective, independentă față de ansamblul instituțional și formele de organizare adoptate de către viitorii membri ai acestuia. Orice sistem social are, pentru acesta, un aspect istoric, fiind dependent de contextul și de tradițiile în care a apărut, ceea ce face dificilă separarea radicală operată de autori, precum Waltz sau Wallerstein, între structură sau sistem și evenimente¹⁷. Implicațiile pentru studiul de față pot fi destul de importante: înțelegerea alocării resurselor nu poate fi asigurată doar de cercetarea mediului de securitate, amenințărilor și distribuției capabilităților la nivel sistemic. Este necesară investigarea reprezentărilor și a credințelor actorilor, state sau de alt tip și a instituțiilor interne existente. Dacă structurile sociale nu sunt analoage celor din arhitectură, ci reprezintă procese mai lente, atunci trebuie să fim atenți, în selecția cazurilor, nu numai la aspectele de poziție, organizare și idei, ci și la tendințele de schimbare și contextul în care acestea se manifestă.

1.3. Valoarea istoriei sociale

Autori precum Fernand Braudel au argumentat că, o explicație strict politică poate fi insuficientă, chiar și pentru înțelegerea unor fenomene de securitate. Le Goff a subliniat divergența structurilor și caracterul procesual al instituțiilor, importanța culturii sau a economiei. Thompson a adus poate cea mai de răsunet explicație a apariției actorilor și, cum evidențiază Ashley, a atras atenția asupra insuficienței interpretărilor strict structurale¹⁸.

Prima concluzie care poate fi trasă, după trecerea pe scurt în revistă a studiilor din domeniul istoriei sociale, nu se referă neapărat la mecanismele cauzale identificate, care pot să

¹⁶ *Ibidem*, pp. 9-10.

¹⁷ *Ibidem*, p. 9.

¹⁸ Richard ASHLEY, „The Poverty of Neorealism”, în Robert O. KEOHANE (coord.), *Neorealism and its critics*, Columbia University Press, 1986, p. 255.

nu mai fie de actualitate, ci la viziunea generală asupra interacțiunilor politice, economice, culturale etc. Ele tind să contrazică o perspectivă simplistă, care tinde să reducă fenomenele la un singur factor¹⁹. Structurile pot fi multiple, determinările, complexe, de sus în jos sau de jos în sus. De asemenea, este important de subliniat caracterul procesual al fenomenelor sociale, incluzând aici sistemul internațional, actorii, formele puterii, tipurile de amenințări de securitate, dar și avantajele create în cursul interacțiunilor. Una dintre cele mai importante critici aduse lui Waltz de autori ca Buzan și Little se referă tocmai la subestimarea rolului jucat de aspectul temporal al fenomenelor studiate²⁰.

2. Sociologia istorică: ascensiunea și declinul structuralismului

Multă vreme, explicațiile sincronice și diacronice sau de structură și temporale au părut a fi complet opuse, unele preocupându-se de fenomene generale, celelalte de cazuri unice. Rezultatul a fost un contrast, nu prea surprinzător între teorii deseori statice, dificil de recunoscut în experiența socială și monografiile dedicate unor subiecte considerate a fi imposibil de repetat. Acest *divorț* cu origini în tiparele profunde ale culturii occidentale, continuă să marcheze multe discipline și dezbateri intelectuale.

Sociologia istorică încearcă să depășească contrastele respective, poate mai curând cu scopul de a demonstra importanța recurențelor, chiar în situații aparent rare, dar de mare impact. Scientismul - ideea după care trebuie să imităm disciplinele reale - a fost transpus, după 1945, prin intermediul mai multor școli de gândire, printre care structuralismul (care se referea la organizarea și poziționarea componentelor unui grup) și funcționalismul (care definea unitățile potrivit rolului, a contribuției la întreg) s-au bucurat de o atenție specială²¹. Acest subcapitol va trece în revistă principalele contribuții din cadrul sociologiei istorice. Vor fi avute în vedere

¹⁹ *Idem*.

²⁰ Barry BUZAN, Richard LITTLE, *Sistemele internaționale în istoria lumii*, Polirom, Iași, 2009.

²¹ Andrew ABBOTT, *Chaos of disciplines*, University Chicago Press, 2001, pp. 93-94.

explicațiile elaborate de autori, precum Barrington Moore, Charles Tilly, Theda Skocpol, Anthony Giddens și Michael Mann. Scopul demersului este de a evidenția avantajele și dezavantajele, pe care interpretările menționate le pot oferi demersurilor relațiilor internaționale, studiilor strategice și de securitate, care, mai ales după sfârșitul Războiului Rece, s-au confruntat cu dispute similare: importanța structuralismului, rolul statului, importanța actorilor și culturii.

2.1. Între social și stat

Abordările structuraliste își propun să explice repețiția unor fenomene, precum războaiele și revoluțiile ca rezultate ale formei relațiilor sau poziției deținute de actori în social. Conceptualizările respective au o natură generală și nu pot, în general, să ofere ipoteze specifice, dar pot sublinia importanța asemănarilor dintre mai multe contexte. Nu este atunci surprinzător că acest curent s-a bucurat de o mare popularitate în rândul sociologiei istorice, cum oferea posibilitatea de a integra teoriile sistemice cu fluxul ambiguu al evenimentelor.

Printre inițiatorii demersului, mai puțin recunoscut inițial, s-a numărat Norbert Elias, care a reunit tradiții de interpretare weberiene, accentuând centralizarea statală; durkheimiene, despre conexiunile dintre social și imaginar și freudiene, referitoare la formarea personalității, în acum clasică lucrare *Procesul civilizației*²². Argumentul său privește impactul competiției internaționale și al relațiilor dintre grupuri asupra culturii, formării personalităților individuale și reciproc, felul în care aceștia din urmă au influențat instituțiile politice prin intermediul ideologiilor și al practicilor sociale²³. Logica raționamentului anticipează într-o oarecare măsură teoria structurării, despre care vom discuta în continuare.

²² Norbert ELIAS, *Procesul civilizației*, Polirom, Iași, Vol I-II, 2002. John M. HOBSON, "Reconfiguring Elias: Historical Sociology, the English School and the Challenge of International Relations", în *Human Figurations*, iulie 2012, <http://hdl.handle.net/2027/spo.11217607.0001.206>. Accesat la 15 decembrie 2014.

²³ Norbert ELIAS, *Procesul civilizației*, Polirom, Iași, Vol II, 2002, pp. 88-210.

Angajate în rivalități, statele moderne au angrenat procese de dezvoltare politică, vizând două obiective: combaterea amenințărilor externe și controlul grupurilor sociale din interior, cum ar fi aristocrația războinică²⁴. Centralizarea autorității a avut drept consecință sporirea gradului de autocontrol individual, prin internalizarea noilor norme și ritualizarea comportamentului²⁵. Aici exemplele lui Elias se referă îndeosebi la maniere, reguli de politețe, comportamentul la masă etc²⁶.

Procesele respective nu au condus la rezultate similare, din cauza diferitelor relații de putere existente în interiorul societăților. Elias tinde să explice, de exemplu, deosebiri între culturile franceză și germană prin relațiile dintre elite și stat/monarhie din secolul XVIII²⁷. Aceste specifice au declanșat, la rândul lor, noi dinamici identitare, care au condus, în timp și legate de structurile de putere, la formarea naționalismului în secolele XIX și XX²⁸.

Sociologul a realizat o schemă interesantă, care reunește grupurile sociale, statele și identitățile. Deși este mai curând materialistă, aceasta are meritul de a oferi o amplă panoramă a schimbărilor petrecute pe scena politică din ultimele trei secole. Politicile de înzestrare, potrivit modelului, ar reprezenta consecința a trei procese: centralizarea resurselor statale și a monopolului deciziilor de război, caracterul competitiv al relațiilor internaționale în Europa și noile tipuri de identități, marcate de opoziția dintre intern (pașnic) și extern (conflictual), așa cum sublinia Guzzini, care reprezintă una dintre metaforele fundamentale ale relațiilor internaționale și studiilor strategice²⁹.

Un studiu fundamental i-a aparținut lui Barrington Moore, în lucrarea *The Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord*

*and Peasant in the Making of the Modern World*³⁰, unde argumenta în favoarea unei concepții flexibile asupra schimbărilor sociale. El a propus o interpretare a regimurilor politice moderne, bazată pe legătura dintre structura socială și revoluții. Cu alte cuvinte, o variantă a dependenței de cale, potrivit căreia evenimentele și constrângerile din trecut limitează sau stimulează opțiunile disponibile generațiilor prezente, care a influențat o teorie dominantă din domeniul politicilor sociale, elaborată de Gøsta Esping-Andersen³¹.

Barrington Moore identifică trei relații cauzale care au influențat transformările politice, sociale și culturale în modernitate. Astfel, potrivit celei dintâi, o burghezie sau o clasă comercială puternică în interiorul unei societăți orientează procesul istoric spre democrație și capitalism, după o revoluție³². A doua relație se referă la consecințele prezenței unei aristocrații influente, practici reformatoare de sus în jos asupra instaurării unui regim de tip fascist, alături de o economie de piață³³. Nu în ultimul rând, cea de-a treia implica o țărănie aflată în avantaj față de alte grupuri sociale, încurajează succesul unei preluări a puterii de către mișcările insurgente comuniste și instaurarea unor sisteme totalitare de tip marxist-leninist³⁴.

Explicarea diverselor tipologii ale alocării resurselor se poate deduce din conexiunile efectuate între structura socială, regim politic și ordinea economică. Cauza principală a schimbărilor și adoptării politicilor este configurația socială dominantă la un moment dat, alături de procesul de dezvoltare și tradițiile istorice existente. Trebuie arătat că aceste structuri

²⁴ *Idem*.

²⁵ *Ibidem*, pp. 209-230.

²⁶ Norbert ELIAS, *Procesul civilizației*, Polirom, Iași, Vol I, 2002, p. 109.

²⁷ *Ibidem*, pp. 49-69.

²⁸ *Idem*.

²⁹ Vezi Stephano GUZZINI, *Realism și relații internaționale*, Institutului European, 2000.

³⁰ Barrington MOORE jr., *The Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Penguin Books, f. l., 1966, 1974. Vezi și Ion ROCEANU, Eduard VITALIS, Mihai ZODIAN, *Rolul rețelelor sociale în generarea crizelor politice și economice*, în curs de publicare.

³¹ Gøsta ESPING-ANDERSEN, *The Three World of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, f.l., 1990.

³² Barrington MOORE, *op. cit.*, pp. XII-XIVI, 4-14.

³³ *Ibidem*, pp. XII-XIVI, 228-256.

³⁴ *Ibidem*, pp. XII-XIVI, 162-164.

interne de putere între categorii sociale trebuie privite contextual și că ele nu explică o decizie particulară, ci doar prezența unor posibilități și interdicția altora (ex. va fi improbabil ca un regim comunist să recurgă la achiziții publice competitive în regim de piață).

Sunt două probleme cu abordarea lui Barrington Moore. Mai întâi, instituțiile publice nu au nici un rol, devenind numai produsele coalițiilor sociale dintre elite și alte grupuri care le sprijină, funcție de care sunt stabilite și implementate politicile. În al doilea rând, aspectele culturale sunt complet ignorate, mai ales că nu se reduc pur și simplu la adoptarea unor poziții de clasă, ci se pot combina în moduri aparent surprinzătoare³⁵. Cu toate acestea, accentul pus pe relațiile de putere și extinderea cadrului de analiză dincolo de elementele formale pot fi utile în analiză, îndeosebi într-o perioadă în care discuțiile referitoare la limitele statului națiune se bucură de popularitate.

O altă abordare a relațiilor dintre stat și economie în epoca modernă, care evidențiază importanța alocărilor, îi aparține lui Charles Tilly, în lucrări cum ar fi *Coercion, Capital and European States, AD 990-1990*³⁶. El a studiat relațiile dintre sistemul internațional și politica internă și a devenit celebru prin dictonul "războiul face statul", cu alte cuvinte, că aparatul instituțional al acestuia din urmă s-a dezvoltat ca urmare a necesităților militare și că avantajele din acest domeniu explică importanța sa ca actor³⁷.

Principalul obiectiv al lui Charles Tilly a fost de a explica succesul statelor, prin comparație cu alte tipuri de comunități politice existente la un moment dat pe continentul european, cum erau orașele independente, Imperiul, senioriile

sau Papalitatea. Astfel, potențialul conflictual al sistemului internațional presează actorii să își dezvolte capacitatea de extragere a resurselor din societate, pentru a-și asigura securitatea și extinde puterea³⁸. Reacția unităților este dependentă însă de tipul structurii sociale dominante, mai ales de relațiile dintre grupurile politice, ofertante de protecție și cele economice, generatoare de resurse, conexiuni care explică și gradul de autonomie al instituțiilor.

Ca și la Barrington Moore, avem trei modele, deși definite cu o oarecare diferență. Au existat pe continentul european comunități politice capital-intensive, ca orașele-stat Veneția sau Genova; comunități ale coerciției capitalizate definite prin state și burghezii și al treilea tip, cel coercitiv-intensiv, regimurile autocratice³⁹. Al doilea și uneori al treilea model s-au impus în istoria europeană datorită capacității de guvernare, extragere și alocare a resurselor, care le-a permis să rămână competitive în organizarea și desfășurarea războaielor în perioada modernă⁴⁰.

Similar argumentărilor teoriilor realiste structuraliste, caracteristicile sistemului internațional stimulează alocarea resurselor pentru sectorul politico-militar, dar un accent deosebit este pus de tipul structurilor sociale și politice interne existente, alături de dependența de cale⁴¹. Succesul pe plan extern stimulează manifestarea și a unei tendințe de convergență a regimurilor și modelelor stratificării, angrenând un proces istoric care s-a auto-alimentat. Dimensiunile și scopurile politicilor de alocare a resurselor depind, în acest model, de amenințările de securitate, tipul de relații sociale dominant și de negocierile dintre elitele politice și economice.

Această explicație se concentrează asupra presiunilor militare și a relațiilor dintre elitele politice și cele economice, al căror rezultat este dezvoltarea statului modern. El oferă, însă, doar o schiță, fiind indeterminat în predicții. În

³⁵ John FORAN, „Discursurile și forțele sociale. Rolul culturii și al studiilor culturale în înțelegerea revoluțiilor”, în John FORAN (coord.), *Teoretizarea revoluțiilor*, Polirom, Iași, 2004, pp. 214-225.

³⁶ Charles TILLY, *Coercion, Capital and European States, AD 990-1990*, Basil Blackwell Publishers, Padstow, 1990.

³⁷ Charles TILLY, „Reflections on the History of European State-Making”, în Charles TILLY (coord.), *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton University Press, f.l., 1975, p. 42.

³⁸ Charles TILLY, *Coercion, Capital and European States*, p. 14.

³⁹ *Ibidem*, pp. 30-31.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 20-28.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 9-33.

al doilea rând, subestimează faptul că, poate cea mai impresionantă dezvoltare a instituțiilor publice în termeni de resurse din ultimul secol, nu poate fi atribuită războiului, ci politicilor sociale, de unde și necesitatea extinderii explicațiilor dincolo de relațiile la nivel înalt și de includere a unor fenomene ideologice și sociale, care nu sunt produsul mediului internațional de securitate⁴². Avantajele interpretării lui Tilly constau în simplificarea factorilor cauzali, evidențierea impactului instituțiilor politice asupra economiei și o concepție procesuală a istoriei. Astfel, statul poate fi văzut nu doar ca un obiect, ci și ca un lanț de fenomene, reunire a diferitelor tendințe, viziune ce permite conectarea explicației sale la dezbaterile contemporane⁴³.

O altă concepție structuralistă care leagă nivelurile internațional și intern, inclusiv în problema alocării resurselor îi aparține Thedei Skocpol. În *States and Social Revolutions*, autoarea a argumentat că intențiile sunt insuficiente pentru a înțelege fenomenele politice, propunând o abordare pozițională și comparativă în studiul revoluțiilor⁴⁴. Ea ia în calcul aici stratificarea socială, organizarea și resursele deținute de diferitele grupuri investigate⁴⁵.

Caracteristicilor interne ale societăților li se adaugă impactul fenomenelor internaționale. În consecință, revoluțiile sunt rezultatul unei conjuncții dintre crizele externe, care presează sistemul politic, îndeosebi capacitatea sa de extragere și alocare a resurselor și cele interne, în special declanșarea unei mișcări insurecționale în mediul rural⁴⁶. Variabilele explicative preferate de Skocpol includ poziția economică sau gradul de dezvoltare (amintind de Moore și Tilly), evoluțiile mediului internațional de securitate și

abilitățile statului⁴⁷.

Politicile de alocare a resurselor depind, în consecință, de cel puțin trei factori, sistemul politic internațional, gradul de dezvoltare economică și capacitatea de extracție a statelor/instituțiilor politice. Taxarea și politicile publice pot conecta crizele externe și evoluțiile destabilizatoare de pe plan intern. Ineficiența administrativă poate conduce la agravarea problemelor de securitate, inclusiv la insurecții.

Tipic interpretărilor structuraliste, actorii și ideile joacă un rol secundar, motiv pentru care explicația sa a fost intens criticată, mai ales în ultimii ani. Skocpol a deosebit, însă, între cultură în sens larg, difuză, supusă modificărilor și ideologii, care depin în mod direct de capacitățile deținute de actori și de lupta pentru putere⁴⁸. Tipologia poate servi la o mai bună delimitare a sensurilor acestui termen foarte controversat.

De asemenea, a fost evidențiată și slăbiciunea cazurilor selectate, cum nu în orice societate cu un stat confruntat cu provocările modernizării și o țărănime mare au avut loc revoluții⁴⁹. Altfel spus, unii factori ar fi fost subestimați. Mulți critici au invocat aici tocmai unele trăsături culturale, nu ideologice, precum existența unor tradiții milenariste cu origini în religie⁵⁰. Este interesant de văzut aici asemănarea reacțiilor cu cele trezite de lucrarea fundamentală a lui Kenneth Waltz, *Teoria politicii internaționale*.

2.2. Distanțarea de structură

Anthony Giddens a oferit o cale de ieșire din dileme provocate de abordările structuraliste și anume, opțiunea pentru formă sau actori și alegerea între factorii ideatici și cei materiali, influențând în mod semnificativ dezvoltarea

⁴² Alan MILWARD, *The European Rescue of the Nation-State*, Routledge, 2000.

⁴³ *Ibidem*, pp. 192-195.

⁴⁴ Theda SKOCPOL, *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia and China*, Cambridge University Press, f.l., 1979, pp. 5, 17. Vezi și Ion ROCEANU, Eduard VITALIS, Mihai ZODIAN, *op. cit.*

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 13-14.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 109-113, 154-157.

⁴⁷ *Ibidem*, pp. 19-20, 26-29.

⁴⁸ John FORAN, „Discursurile și forțele sociale. Rolul culturii și al studiilor culturale în înțelegerea revoluțiilor”, în John FORAN (coord.), *Teoretizarea revoluțiilor*, Polirom, Iași, 2004, pp. 210-212.

⁴⁹ Alexander L. GEORGE, Andrew BENNETT, *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*, MIT Press, 2005, p. 113.

⁵⁰ Jack GOLDSTONE, *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, University of Chicago Press, 1993.

constructivismului, dar nu numai⁵¹. Structura sa are o natură duală, ea definește actorii dar își exercită influența prin intermediul comportamentului acestora, de unde rezultă că nu poate fi separată în mod radical de unități, nici de putere și că are, în esență, o natură procesuală, supusă schimbării, cel puțin pe termen lung. Ea reunește ideile și resursele, ultimele fiind condiții necesare acțiunii, deci și culturii sau sistemului.

Pe baza acestei conceptualizări, el a oferit o reinterpretare a istoriei ultimelor secole. Pentru Anthony Giddens, tranziția fundamentală a modernității este cea a societăților divizate în clase (sau de ordine) către cele de clasă⁵². Două formule de organizare s-au impus în cursul timpului, economia de piață/capitalismul și statele, între care există numeroase legături și influențe⁵³. Istoria celor din urmă conține două modele, cel absolutist și cel național aflat în legătură cu transformările financiare, din producție și comerț⁵⁴.

Din secolul XIX, cele două fenomene au fost îngemănate: ”capitalismul s-a dezvoltat într-o cochilie militară pentru care expansiunea producției a ajuns să fie în scurt timp privită de toate elitele drept o condiție esențială a supraviețuirii naționale”⁵⁵. Deci, un rol important este jucat de sistemul de state și de către componenta militară a acestuia⁵⁶. Capitalismul s-a dezvoltat simbiotic cu sistemul de state, iar elita economică a controlat resursele de alocare, nu și pe cele de forță, spre deosebire de cele tradiționale⁵⁷. Decidenții politici depind de antreprenori pentru realizarea propriilor interese, inclusiv pentru colectarea resurselor necesare aplicării politicilor de securitate, dar și cei din urmă au nevoie de ordine internă, legi și protecție

externă⁵⁸.

Giddens a fost criticat pentru accentul prea mare pus pe idei și subestimarea puterilor, deși acest reproș poate fi considerat cam exagerat⁵⁹. Mai curând, elementul cultural a fost potențat de continuatorii săi ca o reacție față de dominația intelectuală a teoriilor structuraliste privite drept materialiste. Mai important este de a evidenția dificultatea înțelegerii schimbării, sau mai bine zis, a condițiilor necesare acesteia.

O altă distanțare importantă față de structuralism îi aparține lui Michael Mann, care a încercat o monumentală sinteză sincronică și diacronică în *The Sources of Social Power*⁶⁰. El a propus un model explicativ bazat pe intersecția a patru tipuri de capacități: ideologică, economică, militară și politică. Resursele respective definesc o serie de relații de-a lungul istoriei, care nu se reduc la o serie de structuri rigide. Mann identifică trei atribute ale relațiilor de putere: în funcție de poziționarea comparativă (cel distributiv/colectiv); de centralizare, (cel autoritar sau difuz); de acoperire/anvergură (cel extensiv și difuz)⁶¹, și în funcție de tipul de putere exercitată, (despotică și infrastructurală/eficiența politicilor)⁶².

Ideea fundamentală a autorului este absența unui unic factor determinant provenit din cele patru surse ale puterii și că importanța lor fluctuează în cursul istoriei⁶³. Societățile apar ca intersecții ale rețelelor de putere ideologică, economică, militară și politică, potențial variabile și supuse unor schimbări dificil de prevăzut și este ușor de înțeles de ce, având în vedere că opera lui Mann acoperă un interval temporal cuprins între preistorie și contemporaneitate⁶⁴.

⁵¹ Anthony GIDDENS, *A Contemporary Critique of Historical Materialism*, University of California Press, 1981, Vol. I, pp. 4-5; William SEWELL, *Logics of History*, University of Chicago Press, 2005, pp. 127-137.

⁵² Anthony GIDDENS, , pp. 7-8.

⁵³ *Ibidem*, pp. 182-183.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 184-185.

⁵⁵ *Ibidem*, pp. 190.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 200.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 210.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 211-220.

⁵⁹ William SEWELL, *op. cit.*

⁶⁰ Michael MANN, *The Sources of Social Power*, Cambridge University Press, vol. I-IV,.

⁶¹ Michael MANN, *The Sources of Social Power*, Cambridge University Press, Vol. III, Cambridge University Press, 2012, p. 6.

⁶² *Ibidem*, p. 13.

⁶³ *Ibidem*, p. 6.

⁶⁴ *Ibidem*, pp 15-16.

Modernitatea este dominată de state, capitalism și naționalism, o explicație nu foarte diferită de cele ale predecesorilor săi⁶⁵.

Interpretarea politicilor de alocare a resurselor depinde în mare parte de concepția despre stat. Domeniul militar reprezintă pentru sociolog un aspect autonom al relațiilor de putere, cu propria sa organizare și cu valori specifice și reprezintă una dintre explicațiile succesului civilizației occidentale⁶⁶. Generarea capacităților depinde de gradul de autonomie al instituțiilor publice și de capacitatea administrativă, alături de configurația relațiilor dintre cele patru surse de putere identificate de autor și de evenimente.

2.3. Importanța sociologiei istorice

Sociologia istorică poate aduce contribuții importante studiului politicilor de alocare a resurselor. Ea conține trei elemente: importanța dependenței de cale, a tradițiilor și diverselor contexte; rolul fundamental al stratificării, al configurațiilor de putere interne și impactul statului, ca instituție politică prezentă și pe plan extern și pe plan intern. Concomitent, subestimează rolul reprezentărilor și tinde a fi excesiv de structuralistă sau abstractă, chiar și în formularea lui Michael Mann⁶⁷.

Teoretizările structuraliste, îndeosebi cele elaborate de Barrington Moore, Charles Tilly și Theda Skocpol nu s-au limitat totuși doar la a aborda în mod simplist unele fenomene sociale, într-un cadru pozițional. Autorii au încercat să demonstreze existența unor legături între domenii diferite ca mediul internațional de securitate, sistemul economic, instituțiile publice și stratificarea socială. Deși au subestimat programatic impactul actorilor și culturii, ideea existenței unor modele de interacțiune, care definesc limite și stimulente ale acțiunilor își păstrează importanța, după cum argumenta

William Sewell⁶⁸.

Reformulările lui Giddens și Mann reintroduc, din perspectivă teoretică, importanța înțelegerii schimbării în studiul schimbării sociale. Cu toate acestea, condițiile în care aceasta se produce rămân neclare, inclusiv în contribuția pe care a adus-o Sewell, care a accentuat posibilitatea opțiunii dintre structuri și a modificării acestora⁶⁹. Îndeosebi la Mann, se poate observa o exagerare în sens invers, relațiile dintre cele patru tipuri de resurse părănd a fi complet aleatorii.

3. Paralelisme și recepția în studiile strategice și de securitate

Discuțiile referitoare la structură, actori, schimbare, idei și capacități sunt motive comune sociologiei istorice, istoriei sociale și disciplinelor înrudite ale relațiilor internaționale și studiilor strategice și de securitate. Prin urmare, nu-i de mirare existența unor paralelisme teoretice între aceste domenii aparent destul de diferite, deosebirile provenind nu numai din problematică, dar și din rațiuni de tradiții intelectuale sau instituționale. De exemplu, structuralismul și reacțiile la acest model teoretic le putem întâlni cam în toate dezbaterile intelectuale de după 1945.

Influențele ridică unele probleme de interpretare, având de ales între clasicele explicații după care emițătorul definește recepția sau caracteristicile publicului configurează selectarea elementelor acceptate⁷⁰. Împrumuturile disciplinare pot merge de la o asimilare totală la căutarea confirmării unor presupuneri și concluzii teoretice deja conturate. Această secțiune va fi organizată în două părți, una dedicată unor conceptualizări generale ale relațiilor internaționale și studiilor strategice și de securitate, precum cele redactate de Waltz, Wallerstein și Wendt. În a doua, se va face referire la o serie de autori ce și-au propus să se folosească de unele mecanisme

⁶⁵ *Ibidem*, p. 1

⁶⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁶⁷ Steve SMITH, „Historical sociology and international relations theory”, în Stephen HOBDEN, John HOBSON (coord.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, pp. 230-237.

⁶⁸ William SEWELL, op. cit., p. 126.

⁶⁹ *Ibidem*, pp. 209-213, 226-262.

⁷⁰ Antonio MOMOC, *Comunicarea 2.0. New Media, participare și populism*, Adenium, 2014, pp. 88-100.

cauzale concrete dezvoltate în cadrul sociologiei istorice și istoriei sociale.

3.1. Între structuralism și constructivism

Elaborările intelectuale detaliate aici sunt dedicate unor probleme filosofice și teoretice universale. Ele problematizează sensul explicațiilor, relațiile dintre acestea și realitate, sensul unor concepte ca cele de structură, actori, teme precum continuitatea și schimbarea.

Interesul lor privește, în consecință, mai puțin interpretarea unor chestiuni concrete, ci mai curând cadrul în care pot fi înțelese o politică, un război, dezvoltarea unui sistem de armament sau apariția unor noi actori internaționali.

Teoria elaborată de Kenneth Waltz este cea mai apropiată de concepțiile structuraliste din cadrul sociologiei istorice, influențând, de exemplu, unele premise abordate de Charles Tilly. Pe scurt, el argumenta că structura anarhică și premisa supraviețuirii duc la recurența echilibrului de putere uni, bi și multipolare; actorii internaționali având de ales între a se comporta potrivit logicii sistemului internațional, îndeosebi între a balansa puterea sau a suporta costurile⁷¹. Determinismul are o natură parțială și nu își propunea să explice decât elementele de continuitate identificate de Waltz: conflictualitatea, alianțele sau cursele înarmărilor⁷². Aici se pot observa paralele nu doar cu Tilly, ci și cu Skocpol, pentru care presiunile competiției externe, în anumite condiții, declanșează un lanț al slăbiciunilor, culminând în revoluție. Cu toate acestea, în ciuda criticilor, sociologia istorică nu este identică cu neorealismul, deoarece nu privilegiază structura de putere internațională politico-militară și privește actorii în mod procesual⁷³.

Immanuel Wallerstein ar putea fi încadrat în orice secțiune a acestui articol, dar, în memoria

⁷¹ Kenneth N. WALTZ, *Teoria politicii internaționale*, Polirom, Iași, 2006, pp. 129, 130-135, 224-260.

⁷² *Ibidem*. Pentru o critică a neorealismului, Andrei MIROIU, *Balanță și hegemonie*, Tritonic, București, 2005.

⁷³ Pentru critici, vezi Stephen HOBDEN, John M. HOBSON (coord.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, 2001.

colectivă a disciplinei, este aproape asimilat unui teoretician al relațiilor internaționale, îndeosebi în dezbaterile despre economia politică, ciclurile hegemonice și structuralism. Este probabil vorba despre cel mai important exemplu al recepției unei idei provenite din domeniul istoriei și sociologiei, până la constructivism. O mare parte a influenței se datorează abilității de a conecta domenii aparent separate, dar și publicisticii autorului. Pentru Wallerstein, economia definește structura profundă a unui sistem internațional forma din centru, periferie și semiperiferie⁷⁴. Marile puteri, actorii capabili a aloca resurse în mod eficient sunt societățile cele mai dezvoltate, care exercită, în interesul elitelor, puterea asupra celorlalte. Odată cu izbucnirea unor crize ciclice, clasamentul hegemonilor este supus schimbării⁷⁵. Influența lui Wallerstein s-a exercitat nu numai asupra concepțiilor critice din domeniul studiilor strategice, ci și a celor realiste, îndeosebi a unor autori, precum Robert Gilpin. De altfel, a fost și considerat un echivalent mai radical al lui Waltz⁷⁶.

Alexander Wendt a contribuit decisiv la transpunerea teoriei structurării elaborate de Giddens în domeniul relațiilor internaționale, prin două articole importante⁷⁷. Popularitatea constructivismului în ultimul deceniu datorează mult acestora din urmă, deși teoria lui Wendt a mers mult mai departe decât elaborările din sociologia istorică, dobândind unele

⁷⁴ Immanuel WALLERSTEIN, *Sistemul mondial modern*, Meridiane, București, Vol. I-IV, 1992-1993.

⁷⁵ Immanuel WALLERSTEIN, *Declinul puterii americane. Statele Unite într-o lume haotică*, Incitatus, București, 2005.

⁷⁶ John G. RUGGIE, „Continuity and Transformation in World Polity; Towards a New realist Synthesis” în Robert O. KEOHANE (coord.), *Neorealism and Its Critics*, Columbia University Press, 1986, p. 132.

⁷⁷ Alexander WENDT, „The Agent-Structure Problem in International Relations Theory”, în *International Organization*, vara 1987; „Anarchy is what States Make of it: the Social Construction of Power Politics”, în *International Organization*, primăvara 1992; *Teoria socială a politicii internaționale*, Polirom, Iași, 2001, pp. 24-25.; „Why a World State is Inevitable”, în *European Journal of International Relations*, vol. 9, 2003.

dintre trăsăturile reproșate lui Waltz, anume schematismul conceptual și concepție rigidă despre schimbare⁷⁸. În esență, el argumenta că structura reprezintă nu doar o constrângere, ci și un produs al acțiunilor unităților (de exemplu, al statelor), fiind actualizată doar prin comportamentul acestora și că sistemul internațional are o natură predominant ideatică, de reprezentare colectivă, funcție de care sunt formulate interesele și identitățile membrilor⁷⁹.

După cum se poate observa, aceste argumentări pot fi considerate teorii cu *T* mare, simplificări ambițioase ale fenomenelor studiate, care recurent, atrag atenția majorității cercetătorilor dintr-un domeniu, deși se prăbușesc sau sunt reformulate și contextualizate. Ele indică trei puncte de vedere, trei lanterne funcție de care putem înțelege relațiile internaționale, inclusiv alocarea resurselor și politicile de înzestrare: relațiile de putere dintre actorii, poziția deținută în sistemul internațional și ideile dominante. Alexander Wendt este exemplar pentru felul în care o interpretare ce părea inițial radicală, a devenit în timp mult mai apropiată de structuralismul pe care îl contesta inițial, cu diferența că elementele sunt ideatice, nu materiale.

3.2. Teorii specifice

Pe lângă teoriile generice, o serie de autori și-au propus să adapteze unele idei la studii mai bine contextualizate. Ei au însă în comun o constantă raportare la premisele celor trei autori discutați mai sus, îndeosebi ale lui Waltz, o raportare atât de pregnantă încât au contribuit la consolidarea teoriei pe care o contestau, prelungind dezbaterile și demersurile de cercetare⁸⁰. Nu este exagerat de spus că atracția sociologiei istorice și a istoriei

sociale provenea tocmai din promisiunea unui alt tip de înțelegere a socialului.

Unul dintre cercetătorii care au influențat receptarea, John Hobson, a distins între capabilitățile statelor și abilitatea lor de a modifica structura sistemului internațional, sau, în termenii lui Susan Strange, între puterea relațională și cea structurală⁸¹. El a clasificat teoriile din domeniile relațiilor internaționale și studiilor de securitate în funcție de al doilea criteriu, cu scopul de a adapta teoria elaborată de Giddens, fără a accentua aspectul ideatic al acesteia. Ideea sa de bază este că un stat poate transforma în mod radical mediul extern cu cât este mai dens legat de societatea din care face parte⁸².

Concepția sa moderează unele teorii, cum ar fi cele realiste neoclasice care absolutizează autonomia statului, cu riscul producerii de anomalii teoretice, precum succesul Statelor Unite în competiția cu Uniunea Sovietică⁸³. Pentru Hobson, avem de-a face cu trei surse ale acțiunilor: relațiile dintre grupurile sociale, comportamentele internaționale și abilitatea statelor în raport cu ambele categorii, internă și externă⁸⁴. Ca formulă causală, deci, trebuie să combinăm structurile interne cu cele internaționale pentru a explica rezultatele, dar, spre deosebire de Walz, nu consideră că primele sunt prea numeroase pentru a fi integrate teoretic.

Capacitatea de decizie și de implementare a statelor depinde de o serie de factori, prin care sunt enumerați concentrarea fiscală, autonomia și coerciția. Hobson și-a aplicat modelul pentru explicarea trecerii de la liber schimb la protecționism în cea de-a doua jumătate a secolului XIX, argumentând diferențele între politicile Marii Britanii și Germaniei prin tipul

⁷⁸ Pentru constructivism, vezi și Radu-Sebastian UNGUREANU, *Securitate, suveranitate și instituții internaționale*, Polirom, Iași, 2010.

⁷⁹ Alexander WENDT, *Teoria socială a politicii internaționale*, pp. 132-200.

⁸⁰ Tim DUNNE, Lene HANSEN, Colin WRIGHT, „The end of International Relations theory”, în *European Journal of International Relations*, 2013, p. 413; pentru mai multe detalii, vezi Mihai ZODIAN, „Waltzian neorealism and the pragmatism of politics”, în *Strategic Impact*, nr. 4/2013.

⁸¹ John M. HOBSON, *The State and International Relations*, Cambridge University Press, 2000, p. 4.

⁸² *Ibidem*, p. 204.

⁸³ Randall L. SCHWELLER, *Unanswered Threats, Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, 2006, pp. 47-55; Fareed ZAKARIA, *From Wealth to Power. The Unusual Origins of America's World Role*, Princeton University Press, 1998, pp. 35-39.

⁸⁴ John M. HOBSON, *The State and International Relations*, p. 204.

diferit de relaționări existente între politic și social. Prima, fiind mai bine integrată, a putut menține schimburile libere, în timp ce a doua a recurs la protecție ca substitut al veniturilor insuficiente din taxare⁸⁵.

Practic, avem de-a face cu intersecția a două structuri și cu menținerea diferențelor dintre sistemele internaționale și cele interne. Conceptul de integrare în societatea internă este destul de ambiguu, nu-i clar unde am include aici statele captive și pe cele vulnerabile, în tradiția lui Samuel Huntington⁸⁶. Un concept relațional mai clar al puterii ar reduce necesitatea distincției dintre cele două aspecte, care poate induce confuzie. Totuși, explicarea lui Hobson poate fi considerată o contribuție importantă la nuanțarea teoriilor neorealiste, iar ideea încrusterii reprezintă o premisă interesantă.

Alături de Hobson, Barry Buzan și Richard Little s-au numărat printre cei mai proeminenți avocați ai interdisciplinarității. Influențați de mai multe școli istorice și de teoria relațiilor internaționale, aceștia au subliniat impactul major al capacității de interacțiune (care ne explică de ce există o structură) și al tipului de actori asupra definirii sistemului internațional existent într-o anumită epocă. Astfel, au realizat o frescă istorică impresionantă și rară, prin comparație cu alte lucrări publicate în domeniile relațiilor internaționale și studiilor de securitate.

Printr-o abordare comparativă, autorii subliniază că sistemele internaționale variază în funcție de mai multe caracteristici ale interacțiunilor dintre unități, cum ar fi intensitatea, distribuția spațială a contactelor, dimensiunea, tipul (politic, economic, cultural) și actorii⁸⁷. Ultimele două trăsături sunt mai interesante din punct de vedere al explicațiilor, trecând de orizontul teoriilor structuraliste clasice. Buzan și Little reiau mai vechea idee a deosebirii dintre sectoarele securității (politic, economic, militar etc.), promovând un pluralism al interpretărilor,

similar structurilor multiple ale lui Sewell⁸⁸.

Mult mai interesantă este discuția despre actori, unde săgeata cauzală din teoria lui Waltz este inversată. Schimbările sistemelor sunt consecința modificărilor tipurilor de unități, iar anarhia ar fi mai curând excepția decât regula, de-a lungul istoriei⁸⁹. Altfel spus, este mai interesant de studiat statul-națiune ca atare, trăsăturile și destinul său, decât polaritatea și balansarea⁹⁰. Similar argumentării lui Hobson, fundamentală a fost „proiectarea dinamicii interne distincte asupra sistemului internațional”⁹¹.

Structura devine o rezultată a proceselor și a opțiunilor unităților, cu efecte contextuale, nu generale⁹².

Autorii nu și-au propus o teorie generală și poate aceasta reprezintă una dintre slăbiciunile abordării lor. Pentru o critică mai convingătoare, trebuie detaliat și felul în care se raportează structurile și agenții în interiorul unui sistem internațional, altfel, explicațiile neorealiste pot rămâne în picioare. O observație similară este valabilă și pentru relațiile dintre sectoarele securității. Lucrarea lui Buzan și Little se distinge prin originalitatea intenției și anvergura perspectivei abordate.

Punctul culminant al receptării ideilor de mai sus l-a reprezentat o conferință dedicată sociologiei istorice și relațiilor internaționale, pe baza căreia a fost publicat un volum destul de interesant, coordonat de Steven Hobden și John Hobson⁹³. Marile probleme discutate au fost, însă, cât de mult seamănă sociologia istorică cu teoretizările neorealiste, de ce trebuie să ne distanțăm de Waltz și relația cu abordările, atunci în curs de elaborare, precum constructivismul. Altfel spus, în spiritul lui Abbott, specificul disciplinei relațiilor internaționale și studiilor de securitate

⁸⁵ *Ibidem*, pp. 205-206.

⁸⁶ Samuel P. HUNTINGTON, *op. cit.*

⁸⁷ Barry BUZAN, Richard LITTLE, *op. cit.*, p. 383.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 385

⁸⁹ *Ibidem*, p. 388.

⁹⁰ *Idem*.

⁹¹ *Idem*.

⁹² *Ibidem*, pp. 396-397.

⁹³ Stephen HOBDEN, John HOBSON (coord.), *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

explică selecția influențelor intelectuale⁹⁴.

De exemplu, Hobson sublinia abilitatea sociologiei istorice de a nuanța presupunerile neorealismului, a argumentat în favoarea complexității, deși propunerea sa nu este foarte diferită de structuralism, decât prin multiplicarea structurilor⁹⁵. Hobden a considerat că interdisciplinarieta este o necesitate, iar înțelegerea unităților trebuie aprofundată, în timp ce alți cercetători au fost mult mai sceptici⁹⁶. Pentru Steve Smith, întregul demers este de-o valoare îndoielnică pentru disciplina relațiilor internaționale, contribuind numai la consolidarea teoriilor dominante⁹⁷.

Poate că relațiile internaționale ca disciplină sunt prea închise în interior, iar ideile venite din exterior sunt transformate. Strict referitor la sociologia istorică, nu este neapărat adevărat că demersul poate fi integral caracterizat ca structuralist sau utilitarist. Există același tip de discuții ca și cele din acest domeniu, referitoare la sisteme, actori, importanța ideilor. Chiar și în cazul teoriilor structuraliste, nu este neapărat adevărat că realitățile sunt reificate, adică tratate ca naturale și eterne, un exemplu fiind teoria statului elaborată de Tilly, care, deși este simplă, are un caracter procesual.

3.3. Interdisciplinaritate sau traiectorii paralele?

Sociologia, istoria și relațiile internaționale au fost uneori influențate de idei comune, dincolo de deosebiri de obiect, metodă sau de tradiții intelectuale. Structuralismul și valul compus din postmodernism și teoriile critice sunt exemplele cele mai îndemână. Relațiile dintre tendințele generale și nuanțele concretului sunt mai interesante decât ar părea la prima vedere. Nu se poate da un răspuns clar problemei enunțate de Abbott.

⁹⁴ Andrew ABBOTT, *Chaos of disciplines*, University Chicago Press, 2001, pp. 128-136.

⁹⁵ John M. HOBSON, „What's at stake...”, în HOBDEN și HOBSON (coord), *op. cit.*, pp. 13-17.

⁹⁶ Stephen HOBDEN, „Historical sociology: back to the future of international relations”, în HOBDEN și HOBSON (coord), *op. cit.*, pp. 42-43.

⁹⁷ Steve SMITH, *op. cit.*, p. 223.

În linii mari, paralelele și recepția s-au dovedit a fi destul de selective. Teoriile au fost adoptate ca atare mai curând atunci când nu exista un curent echivalent, cum s-a întâmplat în cazul lui Immanuel Wallerstein. În rest însă, dezbaterile și preocupările interne par a fi dominante. Centrală se dovedește din nou a fi figura lui Waltz, față de care s-au raportat critic autorii ce-au inspirat împrumutul unor idei și preocupări din domeniile sociologiei istorice și istoriei sociale.

Acest lucru se poate datora unor motive instituționale, dar reflectă și existența unor preocupări comune, legate de state, putere, sistem internațional, care oarecum definesc cel puțin subiectele de dispută, chiar și atunci când nu întrunesc consensul specialiștilor. În cosecință, este improbabil să asistăm curând la o fuziune între aceste discipline. Mai curând, cum multe problematici se aseamănă, acest proces de împrumut selectiv va continua, dirijat de preocupările interne, dar și de prestigiul unor idei.

Concluzii

Teoriile structuraliste identifică un motiv important al politicilor de alocare a resurelor și înzestrare, dar nu ne pot explica motivele și manifestarea acestora. Nu explică nici interacțiunea dintre nivelul sistemic și cel al unităților, decât prin expresii vagi ca socializare și învățare. Au nevoie cel puțin de o identificare a pașilor prin care unitățile preiau experiența interacțiunilor și o folosesc în definirea politicilor, în caz contrar fiind neclar cum se reproduce structura anarhică, deci de teorii ale unităților.

Cu toate acestea, concepțiile centrate pe actor sunt etatiste, structuraliste și subestimează, la rândul lor, rolul ideilor. Tentativele de conciliere ale realismului neoclasice sunt încă în curs de dezvoltare și se pot reduce la versiuni ale modelului actorului rațional, care reacționează în fața stimulentei furnizate de mediul internațional. Nu este însă clar de ce statele și alți actori trebuie conceptualizate în acest stil excesiv de simplist, fără a include impactul societății și al procedurilor interne.

Sociologia istorică ne-a atras atenția asupra importanței istoriei și a tradițiilor, a procesualizat statul, dar a subestimat rolul reprezentărilor în elaborarea politicilor publice. Dimpotrivă, școala de la Annales și abordările similare din spațiul academic occidental au evidențiat importanța imaginarului în configurarea politicului, dar legătura dintre idei și putere a rămas încă ambiguă. De asemenea, ideea unui timp structural ne sugerează o serie de precauții referitoare la contextualizare și tendințe pe termen lung.

Putem privi deciziile referitoare la alocarea resurselor și înarmare, preluând viziunea procesuală a istoricilor francezi asupra grupurilor sociale, structurilor și instituțiilor publice. Apare însă problema complexității factorilor cauzali, ceea ce ne obligă să facem o selecție. Marea întrebare este cum putem face acest lucru fără a adăuga o altă teorie pozitivistă într-un depozit deja plin de explicații similare. Aici Max Weber a oferit un compromis între legile universale și particularismul excesiv⁹⁸. Din diversele fenomene ale realității, se pot construi ideal-tipuri, modele conceptuale, care „accentuează”, scot în evidență unele caracteristici, cu scopul cunoașterii, nu însă în sens descriptiv, ci de înțelegere a logicii sociale⁹⁹. Sociologul diferențiază, între state patrimoniale și administrative, deosebirea constând în relațiile dintre privat și public, gradul de autonomie al funcționarilor și sursele de venit¹⁰⁰. Acestea vor adopta decizii, vor distribui resursele și vor implementa politici potrivit unor criterii și scopuri diferite. Pentru studierea fenomenelor contemporane, mai este necesar un model, adecvat membrilor Uniunii Europene, cel al statelor postmoderne, cosmopolite, mult discutat în literatura de specialitate, care delegă sau își

pierd unele dintre atributele suveranității¹⁰¹.

Aceste trei tipuri ideale pot fi privite ca rezultatul îmbinării dintre coalițiile de grupuri și cultură, intermediind între resursele și scopurile definite de primii factori și caracterul politicilor implementate. Așa se poate simplifica o dezbatere lungă despre autonomia instituțiilor publice și este o soluție sugerată atât de sociologia istorică, cât și de istoria socială, dar și de unele versiuni ale teoriilor liberale, realiste și constructiviste din domeniul relațiilor internaționale și studiilor de securitate¹⁰². De asemenea, se evită o altă dispută, aproape fondatoare pentru civilizația europeană, cea dintre idei și materie, minte și trup.

BIBLIOGRAFIE:

1. ABBOTT, Andrew, *Chaos of Disciplines*, University of Chicago Press, 2001
2. BRAUDEL, Fernand, *Mediterranean and the World of the Mediterranean in the Time of Philip II*, Editura Meridiane, Vol. I-VI, 1985-1986.
3. BUZAN, Barry; LITTLE, Richard, *Sistemele internaționale în istoria lumii*, Polirom, Iași, 2009.
4. COOPER, Robert, *Destrămarea națiunilor*, Univers Enciclopedic, București, 2007.
5. DURKHEIM, Émile, *Diviziunea muncii sociale*, Albatros, 2001.
6. ELIAS, Norbert, *Procesul civilizației*, Polirom, Iași, 2002.
7. ESPING-ANDERSEN, Gøsta, *The Three World of Welfare Capitalism*, Princeton University Press, f.l., 1990.
8. GIDDENS, Anthony, *A Contemporary Critique of Historical Materialism*, University of California Press, 1981, Vol I.
9. GOLDSTONE, Jack, *Revolution and Rebellion in the Early Modern World*, University of Chicago Press, 1993.

⁹⁸ Max WEBER, *Economy and Society*, University of Chicago Press, f.l., 2011.

⁹⁹ *Ibidem*, pp. 6-16; Max WEBER, „Sensul neutralității axiologice”, în Max WEBER, *Teorie și metodă în științele culturii*, Polirom, Iași, pp. 174-177; „Caracterul obiectiv al cunoașterii”, în WEBER, op. cit., pp. 46-52. Fritz RINGER, *Max Weber; An Intellectual Biography*, University of Chicago Press, 2004, pp. 78-94.

¹⁰⁰ Max WEBER, *Economy and Society*, pp. 956-975, 1013-1021.

¹⁰¹ Robert COOPER, *Destrămarea națiunilor*, Univers Enciclopedic, București, 2007, pp. 53-64 și Mary KALDOR, *Securitatea umană*, CA Publishing, 2010, pp. 95-104.

¹⁰² Vezi de pildă, Andrew MORAVCSIK, *The Choice for Europe*, Cornell University Press, 1998.

10. LE GOFF, Jacques, *Civilizația Occidentului medieval*, Editura Științifică, București, 1970.
11. GUZZINI, Stefano, *Realism și relații internaționale*, Institutul European, Iași, 2000.
12. FORAN, John (coord.), *Teoretizarea revoluțiilor*, Polirom, Iași, 2004.
13. HOBSON, John M., *The State and International Relations*, Cambridge University Press, 2000.
14. HUNTINGTON, Samuel, *Ordinea politică a societăților în schimbare*, Polirom, Iași, 1999.
15. KALDOR, Mary, *Securitatea umană*, CA Publishing, 2010.
16. MIROIU, Andrei, *Balanță și hegemonie*, Tritonic, București, 2005.
17. THOMPSON, E. P., *The Making of the English Working Class*, Vintage Books, 1966.
18. SCHWELLER, Randall L., *Unanswered Threats, Political Constraints on the Balance of Power*, Princeton University Press, 2006.
19. SEWELL, William, *Logics of History*, University of Chicago Press, 2005.
20. TILLY, Charles, *Coercion, Capital and European States, AD 990-1990*, Basil Blackwell Publishers, Padstow, 1990.
21. UNGUREANU, Radu-Sebastian, *Securitate, suveranitate și instituții internaționale*, Polirom, Iași, 2010.
22. WALLERSTEIN, Immanuel, *Sistemul mondial modern*, Editura Meridiane, București, Vol I-IV, 1992-1993.
23. WALTZ, Kenneth N., *Teoria politicii internaționale*, Polirom, Iași, 2006, pp. 129, 130-135, 224-260.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/S/138822, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”.**”

CONSIDERAȚII ASUPRA RELAȚIEI DINTRE VALORILE SOCIALE ȘI CULTURA DE SECURITATE

*Dr. Veronica PĂSTAE**

Scopul acestui articol este să exploreze relația dintre valorile sociale și cultura de securitate, motiv pentru care vom analiza modul în care acest din urmă concept se intersectează cu valori precum egalitatea, libertatea, solidaritatea, toleranța, diferența, diversitatea sau dreptatea. Vom aborda, de asemenea, anumite aspecte disputate ale acestui subiect precum suprapunerea dintre culturile diplomatică, politică, strategică și cea de securitate, în încercarea de a scoate în evidență diferențele subtile dintre ele. În final, vom discuta despre punctele de vedere adânc înrădăcinate la nivel național, care exercită o puternică influență asupra procesului de construire a strategiilor de securitate. Vom arăta cât de necesar este ca atât liderii, cât și actorii responsabili de conceperea politicilor să înțeleagă diferențele culturale și să țină cont de ele, dacă doresc să conceapă o cultură de securitate realistă și viabilă, menită să sporească siguranța cetățenilor.

Cuvinte-cheie: securitate, valoare, cultură de securitate, cultură strategică, discurs de securitate, stereotipuri naționale, conceperea politicilor.

Introducere

O reflecție amănunțită asupra conceptului culturii de securitate ne conduce, inevitabil, la două întrebări provocatoare: „Ce înseamnă acest

concept?” și „Este utilă, în vreun fel, promovarea sa?”

Din punct de vedere istoric, importanța culturii în cadrul contactelor internaționale a fost dezbătută încă de acum câteva secole, chiar dacă accentul pus pe aspectele culturale ale politicilor și practicilor de securitate este un fenomen relativ nou. Keith Krause¹ menționează manualul de diplomație al lui François de Callières, care descria caracteristicile naționale diferite ale negociatorilor din secolul al XVIII-lea². Acest manual (precum și alte lucrări similare) subliniază existența unor diferențe transculturale, care influențează la nivel subconștient atât oamenii de rând, cât și liderii.

Ar fi totuși exagerat să afirmăm că influențele culturale sunt cel mai important factor în domeniul securității, deoarece alți factori cruciali, precum economia sau geografia, pot ajunge să decidă tranzacții sau alianțe militare sau politice. Cu toate acestea, există o parte subtilă și discutabilă a domeniului securității, în care cultura și valorile (naționale) se îmbină pentru a alcătui în mod discret dinamica arhitecturii de securitate. Poate

¹ K.R. KRAUSE (ed.), *Culture and Security (Multilateralism, Arms Control and Security Building)*, Frank Cass Publishers, London, 1999, p. 1.

² François de CALLIÈRES, *The Art of Diplomacy* [1716], Leicester: Leicester University Press, 1983.

* *Dr. Veronica PĂSTAE este asistent universitar în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.*
E-mail: verapastae@yahoo.com

că nu asistăm chiar la o *ciocnire* huntingtoniană a civilizațiilor, dar cu siguranță că anumite aspecte culturale semnificative trebuie aprofundate, deoarece analiștii consideră că neglijarea lor ar putea avea consecințe grave. Astfel, plecând de la aceste influențe și interdependențe, ajungem la ceea ce se numește, îndeobște, *cultura de securitate*.

1. Suprapuneri problematice: cultură strategică sau cultură de securitate?

Prima problemă, și probabil cea mai spinoasă, pe care o întâmpină un cercetător care abordează domeniul culturii de securitate este găsirea unei definiții a conceptului în raport cu care lucrurile să poată fi ulterior puse în perspectivă.

Trebuie menționat de la bun început că, în multe dintre lucrările pe care le-am consultat, există un mare grad de suprapunere a doi termeni: ceea ce unii autori susțin că reprezintă *cultura de securitate*, este văzut de alții ca fiind *cultură strategică*.

J. Howorth consideră că unul dintre motivele care au dus la această situație este faptul că sintagma „cultură strategică” sună mai eroic, mai marțial, în comparație cu sintagma „cultură de securitate”³, care e mai degrabă neutră.

Confuzia este în continuare amplificată de faptul că domeniul culturii de securitate, în înțelesul contemporan al termenului, își are originea în primele studii care au abordat cultura strategică. Prima asociere clară între strategie și cultură a fost făcută de Jack Snyder într-un studiu din anii '70 cu privire la abordările URSS și SUA în domeniul strategiei nucleare. Autorul definea *cultura strategică* drept „cumulul de idei, de răspunsuri emoționale condiționate și de modele uzuale de comportament căpătate de către membrii unei comunități strategice naționale [...] cu privire la strategia nucleară”⁴.

Această definiție are o semnificație aparte în cadrul studiilor de securitate, deoarece introduce

³ J. HOWORTH, *Security and Defence in the European Union*, Palgrave Macmillan, 2007, p. 178.

⁴ J. SNYDER, *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*, R-2154-AF, Santa Monica, Calif.: RAND, 1977, p. 8, (t.n.).

în discuție aspectul cultural. Heiko Biehl *et al.* sprijină contribuția lui Snyder atunci când afirmă că mutarea accentului pe cultură „era menită să răstoarne teoriile dominante ale momentului, care se bazau în mare parte pe supoziția că factorii implicați se comportă rațional și că au preferințe preponderent determinate de către factorii materiali”⁵. În plus, acești autori pun accentul pe relațiile dintre cultură și procesul de luare a deciziilor: „Scopul abordărilor culturale este să evidențieze faptul că predilecțiile și interesele naționale nu sunt determinate întotdeauna obiectiv, ci că ele sunt rezultatul unui proces multilateral și al unui mediu complex. Sensibilitatea abordării culturale la experiențele istorice ale societăților și capacitatea cercetării în domeniul culturii strategice de a face legătura dintre politica internă și cea externă, constituie atuurile în analizele politicilor de securitate și apărare”⁶.

Cu toate că aceste remarci sunt pertinente, este evident că autorii folosesc sintagma *cultură strategică* pentru a descrie *mindset*-ul colectiv al unei societăți/națiuni, ceea ce ar putea fi ușor încadrat în categoria *culturii de securitate*.

Unul dintre cercetătorii interesați de diferențele dintre cele două concepte este Keith R. Krause,⁷ care a și elaborat distincții foarte subtile între „diferite culturi din domeniul relațiilor internaționale”. În lucrările sale, Krause a discutat pe larg *cultura diplomatică*, *cultura politică*, *cultura strategică* și *cultura de securitate*, reușind să delimiteze termenii într-o oarecare măsură. Ca o concluzie a observațiilor sale, Krause a conceput o diagramă conform căreia cele patru categorii de cultură mai sus menționate au următoarele caracteristici:

După cum se poate observa, diferențele de mai sus sunt relative și au multe aspecte în comun. Însă, conform argumentelor aduse de Krause, *cultura*

⁵ H. BIEHL, B. GIEGERICH, A. JONAS (eds.), *Strategic Cultures in Europe (Security and Defence Policies Across the Continent)*, Springer VS, 2013, p. 10, (t.n.).

⁶ *Ibidem*, p. 10, (t.n.).

⁷ K.R. KRAUSE (ed.), *Culture and Security (Multilateralism, Arms Control and Security Building)*, Frank Cass Publishers, London, 1999.

Cultura diplomatică include	Cultura politică include	Cultura strategică include	Cultura de securitate include
- strategiile de negociere; - reputația internațională; - acceptarea regulilor jocului.	- instituții și tradiții; - moșteniri coloniale sau istorice; - atitudini față de violență și rezolvarea conflictelor; - modele sociale de autoritate/ierarhizare; - poziție față de multilateralism.	- experiența războiului sau a păcii; - rolul forțelor armate; - modurile de percepere a amenințărilor, doctrinele de securitate; - imagini ale inamicului; - modelul de securitate unilateral sau mutual.	- credințe, tradiții, atitudini și simboluri înrădăcinate și ample împărtășite, care influențează modul în care interesele și valorile unui stat sau ale unei societăți cu privire la securitate, stabilitate și pace sunt percepute, exprimate și urmărite.

Figura 1: Schema diferențelor dintre culturile diplomatică, politică, strategică și de securitate

strategică are în vedere mai mult aspectele legate de putere și război (cf. experiența războiului sau a păcii, rolul forțelor armate, modurile de percepere a amenințărilor, imagini ale inamicului etc., ca părți componente ale culturii strategice), în timp ce *cultura de securitate* se bazează pe tradiții, atitudini etc. Prin urmare, cultura de securitate este mai amplă și mai complexă decât cultura strategică, deoarece se referă atât la valori ce vizează securitatea și pacea, cât și la modul în care acestea sunt percepute, exprimate și puse în practică. Ajungem, astfel, la următorul punct al analizei noastre, și anume, relația dintre valori și cultura de securitate.

2. Valorile și cultura de securitate

În continuare, ne propunem să investigăm modificările survenite în reprezentarea socială a securității, în general, și să comentăm importanța crescândă a valorilor și a culturii în domeniul studiilor de securitate. În condițiile în care numeroși autori folosesc expresia „cultură strategică” cu referire la „cultura de securitate”, am decis să analizăm definițiile și punctele de vedere selectate, fără a lua în considerare suprapunerea termenilor, în principal, pentru că tema acestei secțiuni este modul în care valorile sociale interacționează cu cele două concepte-cheie.

Vom începe prin definirea conceptului de *valoare* pentru ca, în continuare, să analizăm manifestările sale în cadrul culturii de securitate.

Steven Connor, de exemplu, consideră valorile ca fiind o categorie universală, care își are originea în tendința fundamentală a ființelor umane de a evalua sau, cu alte cuvinte, din „orientarea noastră către mai bine și aversiunea față de mai rău”⁸. Cu alte cuvinte, valorile apar ca un răspuns la întrebări esențiale, precum „Ce e bine/rău?” și „ce e mai bine/măi rău?”. În opinia lui Chris Barker, (un obiect de) valoare este „ceva pe care punem preț și căruia îi acordăm o anumită semnificație în raport cu alte fenomene”⁹.

Același autor face următoarele observații: „Domeniul studiilor culturale s-a preocupat doar de problema valorilor în raport cu (a) estetica, (b) obiectivele politice și culturale și (c) justificarea acțiunilor”¹⁰. În consecință, în cazul punctelor (b) și (c), valorile sunt strâns legate de activitatea umană și de comportamentul dezirabil. Chris Barker ia în discuție și legătura dintre valori și structura/funcționarea societăților democratice, în care a observat că valori precum egalitatea, libertatea, solidaritatea, toleranța, diferența,

⁸ Steven CONNOR, *Theory and Cultural Value*, Oxford: Basil Blackwell, 1992, p. 2, (t.n.).

⁹ Chris BARKER, *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*, SAGE Publications, London, 2004, p. 206, (t.n.).

¹⁰ *Ibidem*, p. 206, (t.n.).

diversitatea și dreptatea sunt prețuite ca „bunuri” contemporane. În practică însă, lucrurile sunt mult mai complicate, deoarece ne confruntăm deseori cu diferențe notabile între modurile în care societățile percep aceste valori. Se poate spune că, în general, toți oamenii prețuiesc viața, dragostea și se află în căutarea fericirii, dar realitatea ne pune adesea față în față cu o diversitate de puncte de vedere, care par imposibil de reconciliat. Barker afirmă pe drept cuvânt că, deși apelul la valori este inevitabil, „...valorile au nevoie de justificare. Oferirea unui motiv este o practică socială, iar a justifica o valoare înseamnă să oferi motive în contextul unei tradiții și al unei comunități. În acest caz, acceptabilitatea motivelor are un fundament intersubiectiv bazat pe normele comunității, care reglementează oferirea de justificări”.¹¹

Cu alte cuvinte, ni se atrage atenția asupra unui aspect semnalat și de alți cercetători: diferențele dintre culturi pot duce la conflicte puternice, atunci când culturile se întâlnesc. Acesta este un aspect foarte important pentru domeniul studiilor de securitate, deoarece orice strategie de securitate, oricât de grandioasă și ambițioasă ar fi, este sortită eșecului dacă refuză să ia în considerare specificul popoarelor și al regiunilor la care face referire.

După cum era de așteptat, cercetătorii pledează pentru respect reciproc între reprezentanții diferitelor culturi și privesc diversitatea ca pe o sursă de progres. Chris Barker, de exemplu, prețuiește valorile tradiției democratice mai sus menționate - egalitatea, libertatea, solidaritatea, toleranța, diferența, diversitatea și dreptatea, care, așa cum se va vedea în continuare, sunt prezente și în abordările culturii de securitate.

Autorul explică de ce astfel de valori sunt importante: „Aceste valori indică sprijin pentru pluralismul cultural și reprezentarea gamei complete de opinii publice, practici culturale și condiții social-geografice, respect pentru diferențele individuale și pentru modalitățile de împărtășire și cooperare, care sunt reale și nu impuse. Într-adevăr, cea mai bună modalitate de a proteja diferențele și de a pune în aplicare un proiect de identitate proprie este traiul într-o cultură care prețuiește eterogenitatea”.¹²

¹¹ *Ibidem*, p. 206, (t.n.).

¹² *Idem*.

De la astfel de premise pornesc astăzi abordările teoretice ale cercetătorilor din domeniul securității. De exemplu, făcând referire la politicile de securitate ale Uniunii Europene, Nicole Gnesotto a definit cultura de securitate dintr-o perspectivă similară, descriind-o ca „scopul și mijloacele de a genera o gândire comună, reacții compatibile, analiză coerentă – adică o cultură strategică din ce în ce mai europeană, care transcende interesele și culturile de securitate naționale”.¹³

Dar lucrurile nu au fost întotdeauna privite din această perspectivă; trebuie menționat faptul că fenomenul culturii de securitate a evoluat în funcție de inerentele schimbări sociale și politice. Pentru a oferi doar un exemplu, înainte și în timpul Războiului Rece, securitatea era privită în termeni de *noi* contra *lor*. J. Howorth consideră că astfel de fenomene erau, de asemenea, determinate cultural: „apărarea națională împotriva unor armate străine invadatoare dicta existența serviciului militar obligatoriu, mobilizarea în masă, construirea stereotipurilor naționale despre *celălalt* și crearea unei conștiințe naționale al cărei scop era supraviețuirea colectivă – pe scurt: o cultură strategică națională”.¹⁴

Dar transformările prin care a trecut lumea occidentală începând cu anii '90 au fost extrem de profunde, deoarece și politicile s-au schimbat. Conform observațiilor lui J. Howorth, alte valori primează astăzi și sunt considerate dezirabile: toleranța, drepturile omului și multiculturalismul – cu alte cuvinte, atitudinea cultivată este cea de incluziune și nu de excludere.¹⁵

Definind securitatea, cercetătorul Arnold Wolfers a ales să facă referire exclusiv la valori, subliniind importanța lor în cadrul existenței umane: „Securitatea, în sensul obiectiv al termenului, măsoară absența amenințărilor la adresa valorilor dobândite, iar în sensul subiectiv, măsoară absența temerii că aceste valori vor fi atacate.”¹⁶

¹³ Nicole GNESOTTO, „For a Common European Security Culture”, în *WEU-ISS Newsletter* 31, October 2000, (t.n.).

¹⁴ J. HOWORTH, *op. cit.*, p. 185, (t.n.).

¹⁵ *Ibidem*, p. 185.

¹⁶ Arnold WOLFERS, „National Security as an Ambiguous Symbol”, în *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1962, p.150, (t.n.).

John C. Garnett face o altă observație interesantă în articolul „European Security after the Cold War” atunci când susține că securitatea este o valoare importantă în sine, dar că uneori alte valori trebuie sacrificate în favoarea ei – valori care sporesc calitatea vieții: libertate, dreptate și prosperitate.¹⁷

Garnett argumentează pe larg diferența dintre principii și modul în care ele sunt puse în practică. Autorul explicitează într-un paragraf, care merită citat pe larg faptul că securitatea, ca valoare socială, este deseori sacrificată în favoarea altor valori, din cauză că, în practică, lucrurile sunt mai complicate decât în teorie: „Desigur, într-o lume perfectă nu ar exista conflicte între căutarea securității și căutarea celorlalte valori, care însumate contribuie la fericirea umană. Dar în lumea reală și imperfectă a politicii este deseori necesar să renunți la o valoare pentru a obține alta. În societățile democratice, de exemplu, oamenii pot fi nevoiți să aleagă între a tolera activități teroriste sau a-și pierde drepturile democratice. De asemenea, ar putea fi puși să aleagă între un nivel mai ridicat al taxelor (mai multă sărăcie) și o capacitate redusă de apărare (mai puțină securitate)...Cu alte cuvinte, în limbajul comun, nimic nu e pe gratis și nu merge să fii și sătul, și cu punga plină. Securitatea este o marfă rară și, ca în cazul tuturor mărfurilor rare, prețul ei presupune sacrificarea altor valori”.¹⁸

Această situație necesită o mare doză de responsabilitate din partea factorilor de decizie, precum și înțelegerea aprofundată a aspectelor culturale. Eforturile de a construi o cultură a securității, comună la nivel european trebuie să ia în considerare valorile fiecărui stat membru și disponibilitatea acestor state de a renunța la unele valori și a accepta altele.

3. Posibile soluții

Așa cum am demonstrat mai sus, subiectul *culturii de securitate* este dificil de cuprins pe de-a-ntregul și din cauza suprapunerii sale cu

¹⁷ J.C. GARNETT, „European Security after the Cold War”, în M.J. DAVIS (ed.), *Security Issues in the Post-Cold War World*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 1996, pp.12-39.

¹⁸ *Idem*, p.24, (t.n.).

ceea ce alți autori denumesc *cultură strategică*. Un alt lucru care trebuie avut în vedere este menținerea unei legături strânse între cultura de securitate și acțiunile umane plauzibile. De fapt, cultura în sine este legată de comportamente, așa cum a sugerat și W.H. Goodenough: „Cultura este compusă din tot ceea ce trebuie știut sau crezut pentru a funcționa de o manieră acceptabilă pentru membrii săi”.¹⁹ Astfel, cultura, ca atribut al speciei umane, se bazează pe acceptabilitate, pe norme împărtășite și considerate rezonabile în interiorul unor grupuri sudate de indivizi. De fapt, esența structurilor sociale este acordul: oamenii sunt de acord să se comporte într-o anumită manieră, pentru că au aceleași valori și doresc să le perpetueze pentru binele comunității. H. Plotkin argumentează decisiv: „Existența acordului este dovedită de însăși existența culturii umane”.²⁰

În cadrul dezbaterilor cu privire la securitatea colectivă, mai mulți cercetători au subliniat importanța culturii și a atitudinilor față de anumite valori. Decidenții trebuie, astfel, să depună eforturi pentru a crea un mod de gândire specific, în cadrul căruia țările partenere să devină conștiente de modurile diferite de a percepe nevoile de securitate, dacă doresc să își atingă scopul de a construi o securitate comună. J. Howorth a atras atenția asupra importanței adaptării limbajului și a discursului la acest scop; în privința încercării de a construi o cultură strategică europeană, Howorth a recomandat recurgerea la credințe, valori și tradiții comune: „Orice presupusă cultură strategică a Uniunii Europene va trebui să dezvolte un *discurs de securitate* coerent [...]. Discursul primește astfel și o dimensiune ideatică, cu funcții cognitive și normative, și o dimensiune interactivă, cu funcții de coordonare și comunicare. Este important ca decidenții și creatorii de politici, mai ales cei care lansează noi programe și proiecte, să

¹⁹ W.H. GOODENOUGH, „Cultural anthropology and linguistics”, în P. GARIN (ed.) *Report of the 7th Roundtable Meeting on Linguistics and Language Study*, Georgetown University Monograph Series on Language and Linguistics, 9, 1957, pp. 167–17, (t.n.).

²⁰ H. PLOTKIN, „Some psychological mechanisms of culture”, în Philip Van LOOCKE (ed.), *The Nature of Concepts (Evolution, Structure and Representation)*, Routledge, London and New York, 1999, p.118, (t.n.).

construiască la nivelul ideatic un discurs care să explice, nu doar din punct de vedere *cognitiv*, *de ce* este necesară noua abordare și să explice și din punct de vedere *normativ modul în care* se potrivește cu normele și valorile tradiționale. Până în momentul de față s-au făcut foarte puține eforturi de a prezenta, în mod convingător, aceste adaptări cognitive și normative la politica de securitate. La nivel interactiv, elitele din domeniul politicilor și factorii de decizie trebuie să se coordoneze pentru a avea un discurs consecvent, care, mai presus de toate, trebuie *comunicat* unor grupuri ce aparțin unor tradiții politico-culturale diferite, de o asemenea manieră încât să le câștige sprijinul electoral.²¹

Ceea ce trebuie reținut de aici este faptul că, într-o oarecare măsură, politicile de securitate trebuie făcute accesibile publicului larg, deoarece publicul știe foarte puține lucruri despre acest domeniu. În opinia noastră, singurul mod de a construi o cultură de securitate viabilă presupune explicarea problemelor de securitate pe înțelesul tuturor.

Concluzie

Așa cum am demonstrat mai sus, abordarea subiectului *culturii de securitate* este o sarcină relativ delicată, îndeosebi din cauza suprapunerii cu ceea ce alți autori denumesc *cultură strategică*.

Cu toate acestea, am analizat câteva definiții oferite de diverși cercetători pentru a explora dimensiunile acestui concept greu de definit. În opinia noastră, conceptul *culturii de securitate* are o nuanță mai neutră și se constituie ca punct de întâlnire al altor culturi înrudite (precum cea diplomatică, politică și chiar strategică), putând fi utilizat într-o manieră mai abstractă, pentru a face referire la un mod de a gândi colectiv, deoarece se bazează în mare măsură pe valori și percepții. În același timp, considerăm *cultura strategică* drept un termen cu un înțeles mai restrâns și orientat către acțiunea concretă, un fel de hiponim al culturii de securitate.

Scopul nostru a fost să explorăm legăturile dintre valori și cultura de securitate pentru a

sublinia rolul important pe care cunoașterea culturii îl joacă în procesul de concepere a strategiilor. Cu toate că nevoile de securitate sunt adesea percepute prin filtrul național, subiectiv al unor narațiuni culturale adânc înrădăcinate și greu de ignorat, trebuie înțeles faptul că orice efort comun cere respect pentru valorile celorlalți. Astfel, am subliniat faptul că factorii de decizie trebuie să acorde o atenție specială nivelului psiho-social, ce include credințele și atitudinile cetățenilor de rând, care influențează și sunt influențați de procesul de alcătuire a politicilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. ANTON, M., *Abordări sociologice ale valorilor securității naționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2007.
2. BARKER, C., *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*, SAGE Publications, London, 2004.
3. BIEHL, H.; GIEGERICH, B.; JONAS, A. (eds.), *Strategic Cultures in Europe (Security and Defence Policies Across the Continent)*, Springer VS, 2013.
4. de CALLIÈRES, F., *The Art of Diplomacy [1716]*, Leicester: Leicester University Press, 1983.
5. CONNOR, S., *Theory and Cultural Value*, Oxford: Basil Blackwell, 1992.
6. GARNETT, J.C., „European Security after the Cold War”, în M.J. DAVIS (ed.), *Security Issues in the Post-Cold War World*, Edward Elgar, Cheltenham, UK, 1996, pp.12-39.
7. GNESOTTO, N., „For a Common European Security Culture”, în *WEU-ISS Newsletter* 31, October, 2000.
8. GOODENOUGH, W.H., „Cultural anthropology and linguistics”, în P. GARIN (ed.) *Report of the 7th Roundtable Meeting on Linguistics and Language Study*, Georgetown University Monograph Series on Language and Linguistics, 9, 1957, pp.167-173.
9. HOFSTEDE, G., *Culture's Consequences*, Sage, 1980.

²¹ J. HOWORTH, *op. cit.*, p. 197, (t.n.).

10. HOWORTH, J., *Security and Defence in the European Union*, Palgrave Macmillan, 2007.
11. HUNTINGTON, Samuel P., *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York: Simon & Schuster, 1996.
12. KRAUSE, K.R. (ed.), *Culture and Security (Multilateralism, Arms Control and Security Building)*, Frank Cass Publishers, London, 1999.
13. PLOTKIN, H., „Some psychological mechanisms of culture”, în Philip Van LOOCKE (ed.), *The Nature of Concepts (Evolution, Structure and Representation)*, Routledge, London and New York, 1999, pp. 115-127.
14. SNYDER, J., *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Options*, R-2154-AF, Santa Monica, Calif.: RAND, 1977.
15. WOLFERS, A., „National Security as an Ambiguous Symbol”, în *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*, Baltimore: John Hopkins University Press, 1962, pp. 147–165.

Această lucrare a fost posibilă prin sprijinul financiar oferit prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, cofinanțat prin Fondul Social European, în cadrul proiectului **POSDRU/159/1.5/S/138822**, cu titlul „**Rețea Transnațională de Management Integrat al Cercetării Doctorale și Postdoctorale Inteligente în Domeniile “Științe Militare”, “Securitate și Informații” și “Ordine Publică și Siguranță Națională” - Program de Formare Continuă a Cercetătorilor de Elită – “SmartSPODAS”**”.

ACTIVITĂȚI ALE CENTRULUI DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IANUARIE - MARTIE 2015

Seria atelierelor de lucru, deschisă în anul 2014 de către Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, constituie o modalitate prin care cercetătorii, cadrele didactice, doctoranzii și masteranzii au ocazia să beneficieze de experiența și opiniile avizate ale unor personalități de marcă din mediul academic, reprezentanți ai instituțiilor guvernamentale și experți din rândul societății civile.

Primul eveniment de acest gen organizat în anul 2015 a fost cea de-a doua ediție a *Atelierului de lucru pentru tinerii strategii* ce a avut ca temă „*Neproliferarea și dezarmarea*”, organizat în ziua de 26 martie.

Viitorul armelor nucleare, dilemele proliferării și provocările la adresa proceselor de dezarmare și control al armamentelor s-au numărat printre subiectele tratate în cadrul acestui eveniment. Problemele abordate în cursul discuțiilor au inclus subiecte precum impactul tensiunilor internaționale, importanța puterii militare, strategiile actorilor majori și perspectivele pe termen lung ale difuziunii tehnologiilor nucleare.

La dezbateri, au luat cuvântul doamna Daniela Bleoancă, ministru-consilier în cadrul Direcției OSCE, Riscuri Asimetrice și Neproliferare din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, colonelul Radu Stănicel, specialist al Administrației Naționale a Rezervelor de Stat și Probleme Speciale, alături de experți ai CSSAS. De asemenea, la atelier au participat reprezentanți ai mediului academic, masteranzi și doctoranzi.

Doamna Daniela Bleoancă a tratat subiectul negocierilor de dezarmare nucleară în cadrul unor regimuri internaționale, precum Tratatul de Neproliferare (NPT) și alte formule instituționale din domeniul relațiilor internaționale. Domnul Radu Stănicel a evidențiat caracteristicile definitorii ale acordurilor de control al armamentelor, îndeosebi

pe continentul european. Ambii vorbitori au subliniat preocupările statului român, atât în cadrul unor reuniuni precum Conferința de Evaluare a NPT, dar și în cadrul misiunilor OSCE sau de evaluare a demersurilor depuse de state.

Dezbaterile au atras atenția asupra ambiguităților politicilor de securitate urmărite de actorii internaționali în domeniul respectiv. În acest context, au fost abordate aspecte ale crizelor și conflictelor, relația dintre interesele urmărite și rezultatele strategiilor sau interogații teoretice referitoare la perspectivele pe termen lung ale demersurilor din acest domeniu. De asemenea, au fost puse în evidență punctele forte, dar și dezavantajele regimurilor care reglementează procesele legate de proliferare și înarmare.

Atelierul de lucru pentru tinerii strategi „Neproliferarea și dezarmarea” face parte dintre manifestările prin care CSSAS își propune să faciliteze interacțiunea dintre experții și practicienii din domeniul studiilor de securitate, reprezentanții mediului academic și ai societății civile și viitorii strategi.

Un alt element important pe agenda CSSAS este constituit de prelegerile publice lunare la Cercul Militar Național. La aceste activități, cercetători din cadrul Centrului diseminează rezultatele activității științifice și deschid calea către dezbateri pe teme de maximă actualitate, evenimentele fiind interactive, bazate

pe schimb de opinii între persoanele cu preocupări în domeniul securității. Astfel, în această perioadă, au fost organizate trei prelegeri: „Analizând securitatea națională: de la marea strategie la obiective” susținută de doamna cercetător științific gradul II dr. Alexandra SARCINSCHI, „Puterea militară și finanțarea ei în condiții de criză economică” susținută de domnul cercetător științific gradul II dr. Cristian BĂHNĂREANU și „Neorealismul și optimismul relațiilor internaționale” susținută de domnul asistent de cercetare științifică dr. Mihai ZODIAN.

Următorul punct pe agenda Centrului, Conferința științifică internațională *STRATEGII XXI* cu tema *Complexitatea și dinamismul mediului de securitate* va fi organizată anul acesta în perioada 11-12 iunie datorită înscrierii sale sub egida proiectului cofinanțat din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, *Rețea transnațională de management integrat al cercetării doctorale și postdoctorale inteligente în domeniile „Științe militare”, „Securitate și informații” și „Ordine publică și siguranță națională” – Program de formare continuă a cercetătorilor de elită – SmartSPODAS*. Informații detaliate sunt afișate pe website-ul Conferinței (<http://www.strategii21.ro/index.php/ro/conferinte-strategii-xxi/centrul-de-studii-strategice-de-aparare-si-securitate>).

În a doua jumătate a acestui an, CSSAS va organiza cel de-al doilea atelier de lucru al acestui an, cu tema *Modernizarea Armatei României. Capabilități, tactici, strategie* (8 octombrie 2015) și Simpozionul cu tema *Conflictele atipice ale secolului XXI* (8 decembrie 2015).

Dr. Irina TĂTARU
Dr. Mihai ZODIAN

IN MEMORIAM **Dr. PETRE DUȚU**

La 20 decembrie 2014, s-a stins din viață col. (r.) dr. Petre DUȚU, un nume de referință atât al învățământului militar românesc, cât mai ales al cercetării științifice în domeniul securității și apărării naționale.

Născut la 15 februarie 1948, Petre Duțu a absolvit în anul 1969 Școala Superioară de Ofițeri Activi de Artilerie și Rachete Antiaeriene, iar trei ani mai târziu a început cursurile Secției de Sociologie a Facultății de Filosofie din Universitatea București, pe care le-a finalizat în anul 1976. Cursurile post-universitare absolvite în următorii ani au contribuit la pregătirea profesorului și cercetătorului Petre Duțu, atât pentru activitatea didactică (1976-1991, cadru didactic – asistent, lector, conferențiar), cât și pentru studiile doctorale în domeniul Științe Militare (1990-1995, Academia de Înalte Studii Militare).

Timp de 15 ani, dr. Petre Duțu a activat în calitate de cadru didactic în *Academia Militară*, la catedra de *Sociologie și psihologie militară*, ceea ce i-a permis să acumuleze o utilă experiență în munca cu grupuri formate din ofițeri, subofițeri și studenți militari, după cum însuși recunoștea, subliniind importanța cunoașterii oamenilor pentru orice cadru didactic. Ulterior, între anii 1991 și 1998, Petre Duțu a activat ca sociolog și șef de birou în *Secția de Investigații Sociologice a Statului Major General*.

Începând cu anul 2002, col. (r.) dr. Petre Duțu și-a desfășurat activitatea în cadrul *Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate* din *Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (UNAp)*, fiind cercetător științific gradul II, șef *Secție Studii și Cercetări* și, ulterior, director interimar al Centrului și redactor șef al revistei *Impact Strategic*. Chiar dacă cercetarea științifică a înlocuit activitatea didactică, Petre Duțu nu a uitat-o pe aceasta din urmă, continuând-o din poziția de profesor asociat al *Facultății de Științe Politice, Sociologie și Relații Internaționale a Universității Hyperion*.

De-a lungul activității profesionale, dr. Petre Duțu a organizat, condus și realizat o serie de cercetări de teren privind moralul armatei, relațiile dintre armată și societate, atitudinea populației față de armată și de serviciul militar, impactul profesionalizării armatei asupra relației instituție militară - națiune, studiul cauzelor sinuciderii în armată, optimizarea relațiilor șef-subordonați etc. În același timp, a luat parte la numeroase conferințe, seminarii și sesiuni de comunicări științifice organizate în țară și în străinătate și a condus/participat la diverse proiecte de cercetare naționale pe teme de securitate și apărare.

Activitatea publicistică reunește o serie de lucrări științifice și articole ce reprezintă puncte de referință nu doar în domeniul sociologiei militare, ci mai ales în cel al studiilor de securitate. Dintre acestea, enumerăm o parte dintre cele mai importante studii publicate ca unic autor și în colaborare, atât sub egida CSSAS, cât și în afara acestuia, în ordine cronologică:

- *Moralul militarilor*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2001;
- *Armata și societatea în tranziție*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2002;
- *Dinamica misiunilor Armatei României*, Editura UNAp, București, 2004;

- *Determinări sociale, psihosociale și juridice ale misiunilor Armatei României*, Editura UNAp, București, 2004;
- *Populație mondială și securitate internațională*, Editura UNAp București, 2005 – lucrare nominalizată la premiul „General de divizie Ștefan Fălcoianu” în cadrul celei de-a VIII-a ediții a Premiilor naționale ale revistei Gândirea Militară Românească, 2006;
- *Metode și procedee de identificare a centrelor de greutate pe timpul conflictelor armate*, Editura UNAp, București, 2005;
- *Apărarea colectivă - o necesitate a menținerii integrității statale naționale. Acțiunea Armatei României în cadrul apărării NATO*, Editura UNAp, București, 2005;
- *Impactul integrării în Alianța Nord-Atlantică asupra managementului resurselor umane din Armata României*, Editura UNAp, București, 2005;
- *Societatea civilă - actor nonstatal major*, Editura UNAp, București, 2006;
- *Mediul de securitate în contextul globalizării și integrării regionale*, Editura UNAp, București, 2007;
- *Leadership și management în armată*, Editura UNAp, București, 2008;
- *Fenomene și procese definitorii pentru evoluția armatei naționale*, Editura UNAp, București, 2008;
- *Societățile militare private și securitatea umană*, Editura UNAp, București, 2008;
- *Conducerea administrativă a armatei în situații de criză și război*, Editura UNAp, București, 2009;
- *Globalizare versus separatism politic*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2010;
- *Rolul forțelor armate în lupta împotriva terorismului. Forme și procedee de acțiune specifice angajării forțelor armate în lupta împotriva terorismului*, Editura UNAp, București, 2010;
- *Strategia militară a României în contextul noilor repere europene și euro-atlantice de securitate*, Editura UNAp, București, 2011;
- *Reforma instituțională a UE din perspectiva politicii de securitate și apărare comune*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2011;
- *Priorități în arhitectura de apărare și securitate a României în noul climat al globalizării și apartenențelor la tratate zonale sau regionale*, Editura UNAp, București, 2011;
- *Fenomene diverse cu impact asupra stabilității și securității locale, regionale și internaționale*, Editura UNAp, București, 2012;
- *Managementul și conducerea militară strategică în viitoarele confruntări armate*, Editura UNAp, București, 2012;
- *Misiunile strategice ale Armatei României în cadrul Alianței Nord-Atlantice*, Editura UNAp, București, 2012;
- *Amenințări asimetrice sau amenințări hibride: delimitări conceptuale pentru fundamentarea securității și apărării naționale*, Editura UNAp, București, 2013;
- *Managementul situațiilor de criză și prevenirea conflictelor armate*, Editura UNAp, București, 2013;
- *Apărarea națională, între viziune și realitate, la început de mileniu*, Editura UNAp, București, 2013.

De asemenea, rezultatele activității sale științifice au fost diseminate în reviste de specialitate, cum ar fi Spirit Militar Modern, INFOCOM, Gândirea Militară Românească, Impact Strategic, Colocviu Strategic și Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Pentru generații întregi de cadre militare și civile, dr. Petre Duțu a fost nu doar un profesor, ci mai ales un îndrumător al pașilor tinerilor, pe de o parte, către viața în uniformă, iar pe de altă parte, către cercetarea științifică, în special în ultimii ani ai carierei sale. Din acest motiv, prin plecarea dintre noi a dr. Petre DUȚU, comunitatea academică pierde unul dintre distinșii membri, a cărui contribuție științifică a îmbogățit deopotrivă sociologia militară și studiile de securitate.

Colectivul CSSAS

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

DIMENSIUNILE ARTICOLULUI pot varia între minim 6 – maxim 12 pagini (inclusiv notele de subsol, bibliografia și imaginile). Setări pagină: margini 2 cm, format A 4.

Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 12, spațiere la 1 rând, cu diacritice**. Salvarea se va face ca document Word 2003 (.doc). Titlul fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și nu se scrie cu diacritice.

STRUCTURA ARTICOLULUI

- Titlul articolului (centrat, scris cu majuscule, bold)
- O succintă prezentare de autor, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic /cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea–, orașul, țara de reședință, e-mail.

- Un rezumat relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)

- 6 - 8 cuvinte-cheie (caractere italice)

- Introducere / Considerații preliminare

- Două-patru capitole, eventual sub-capitole

- Concluzii

- Tabelele / graficele / imaginile se trimit și separat, în format .jpeg / png. / .tiff.

În cazul tabelelor, deasupra se scrie, „**Tabelul nr. X** titlu”, iar în cazul imaginilor eg. hărți, etc., dedesubt se scrie **Figura nr. X: titlu**”. În ambele cazuri, se menționează sursa dedesubt (dacă este cazul) cu font TNR 10.

- NOTE DE SUBSOL: toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate; (prenume, nume autor) (la notele de subsol se indică și nr. paginii/paginilor).

Exemplu de carte: Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevenhouse, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Gheorghe Calopăreanu, „Securitate prin educație și instruire în UE”, în *Impact Strategic* nr. 2/2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 15.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației (se indică și data la care a fost accesată).

Exemplu: John N. Nielsen, „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticraticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

- BIBLIOGRAFIE: se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului (NUME, prenume autor), și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: CALOPĂREANU, Gheorghe, „Securitate prin educație și instruire în UE” în *Impact Strategic* nr. 2 /2013, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Sursele electronice se citează cu link-ul întreg, menționând titlul cărții/articolului (între ghilimele) și numele publicației.

Exemplu: NIELSEN, John N., „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, disponibil la <http://geopoliticaticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2013.

CRITERIILE DE SELECȚIE a articolelor sunt următoarele: circumscrierea în aria tematică a revistei: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective din domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; valoarea conținutului științific; originalitatea; caracterul de noutate - să nu mai fi fost publicat anterior; o bibliografie relevantă, care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente; limba română și limba engleză să corespundă standardelor academice; adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă.

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review*, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor. Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea/respingerea articolelor. În urma evaluării, există trei posibilități: a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore; b) acceptarea articolului spre publicare, cu modificări/completări de substanță sau c) respingerea articolului. Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (www.sistemantiplagiat.ro).

TERMENE DE PREDARE: articolele vor fi trimise în format electronic la adresa de e-mail a redacției, impactstrategic@unap.ro, până la: 15 decembrie (nr. 1); 15 martie (nr. 2); 15 iunie (nr. 3) și 15 septembrie (nr. 4).

NOTA BENE: Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Versiunea în limba engleză a articolului se predă redacției în termen de 10 zile de la agrearea versiunii finale în limba română. Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în prestigioase baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale. Citatele din lucrări/documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original. Ghilimelele se notează în limba română „...”, iar în limba engleză astfel: “...”.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Personalul militar și civil angajat al MApN va trimite materialele destinate publicării însoțite de avizul structurii de securitate al unității în care este încadrat autorul/sunt încadrați autorii.

Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu *Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare*.

Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului. Trimiterea articolului către redacție presupune acordul autorului în privința celor expuse mai sus.

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, <http://impactstrategic.unap.ro/index.html>, sau puteți contacta redacția la adresa e-mail: impactstrategic@unap.ro.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Director: Colonel lector univ. dr. Alexandru STOICA

Tehnoredactor: Liliana ILIE

Corector: Mariana MOLDOVEANU

Lucrarea conține 212 pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București

e-mail editura@unap.ro

Tel: 021/319.40.80/453

Fax: 021/319.59.69